

VIRGINIA WOOLF

IRA NADEL

Çeviren: Öykü Gizem Gökgül

RUNIK KİTAP
No: 120 | Runik Hayatlar Serisi: 33 |

VIRGINIA WOOLF
Ira Nadel

ÖZGÜN ADI
Virginia Woolf

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Kadir Yılmaz

EDİTÖR
Simge Delikanlı

ÇEVİREN
Öykü Gizem Gökgül

REDAKSİYON
Güzin Ayan Özdemir

SON OKUMA
Nazende Didem Ünalçın

KAPAK TASARIM
Şevket Dönmezoglu

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Ağustos 2021 - 1. Basım

ISBN
978-625-7757-99-7

SERTİFİKA NO
40675

Reaktion Books © 2016

Bu kitabın Türkçe yayım hakları, AnatoliaLit Ajansı ile yapılan anlaşmayla alınmıştır.

*Runik Kitap, Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'*
tescilli markasıdır.

*Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad., No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 522 48 45*

*© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar dışında
metin ya da görseller yayınevünün izni
olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.*

VIRGINIA WOOLF

Ira Nadel

Çeviren: Öykü Gizem Gökgül

**RUNİK
KİTAP**

Ira Nadel

British Columbia Üniversitesinde İngilizce profesörü, biyografi yazarı ve edebiyat eleştirmeni. 22 Temmuz 1943'te New Jersey'de doğan Amerikan asıllı Kanadalı Ira Bruce Nadel, 1970 yılında Cornell Üniversitesinde doktorasını tamamladıktan sonra British Columbia Üniversitesinde eğitim vermeye başladı ve 1985 yılında profesör unvanını aldı. Ezra Pound ve James Joyce gibi yirminci yüzyıl modernistleri ile modernizme dair çalışmalarının yanı sıra Leonard Cohen, David Mamet ve Tom Stoppard gibi isimlerin biyografilerini de kaleme alan Nadel, ayrıca *Oxford University Press* ile *Cambridge University Press* dâhil olmak üzere çeşitli yayınevleri için editörlük görevi üstlendi. 1996'da Royal Society of Canada üyeliğine kabul edilen yazar, çalışmalarıyla Killiam ve The Times gibi kurumlar tarafından araştırma ve edebiyat alanlarında ödüllere layık görüldü. *Joyce and the Jews: Culture and Texts* (Londra: Macmillan, 1989), *Various Positions, A Life of Leonard Cohen* (Random House, 1996), *Ezra Pound: A Literary Life* (NY: Palgrave/ Macmillan, 2004), *David Mamet: A Life in the Theatre* (NY: Palgrave/ Macmillan, 2008), *Critical Companion to Philip Roth* (Facts on File, 2011) ve *Virginia Woolf* (Londra: Reaktion Books, 2016) önemli eserleri arasında yer almaktadır.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	9
GİRİŞ	11
1- HYDE PARK GATE, NO: 22, 1882-1904	23
2- GORDON MEYDANI, NO: 46, 1904-1907	53
3- FITZROY MEYDANI, NO: 29, 1907-1911	75
4- BRUNSWICK MEYDANI, NO: 38, 1911-1915	87
5- HOGARTH HOUSE, PARADISE YOLU, NO: 34, RICHMOND, 1915-1924	109
6- TAVISTOCK MEYDANI, NO: 52, 1924-1939.....	139
7- MONK'S HOUSE I, 1919-1937	171
8- MONK'S HOUSE II, 1938-1941	183
SONSÖZ.....	205
SEÇME KAYNAKÇA.....	207
TEŞEKKÜR.....	215
FOTOĞRAFLAR İÇİN TEŞEKKÜR	216

KISALTMALAR

- BA *Between the Acts* [1941], ed. Frank Kermode (Oxford, 2008) [*Perde Arası*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2019) 1. Basım]
- D *The Diary of Virginia Woolf*, ed. Anne Olivier Bell, assisted by Andrew McNeillie, 5 vols (San Diego, ca, 1977-84) [*Bir Yazarın Günlüğü*, çev. Oya Dalgıç (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür, 2014)] [Not: Virginia Woolf'un günlüklerinin tamamı Türkçeye çevrilmemiştir ancak adı geçen eserde metin içi referansların bazılarına rastlanmaktadır.]
- JR *Jacob's Room* [1922], ed. Kate Flint (Oxford, 2008) [*Jacob'un Odası*, çev. Fatih Özgüven (İstanbul: İletişim, 2018) 5. Baskı]
- LETT *The Letters of Virginia Woolf*, ed. Nigel Nicolson and Joanne Trautmann, 6 cilt (San Diego, ca, 1975-80) [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. basım, s. 141] [Not: Adı geçen Türkçe eser Virginia Woolf'un mektuplaşmalarının tamamını içermemektedir ancak Vita Sackville-West'le mektuplaşmalarının büyük bir kısmını kapsamaktadır. Metin içi referanslarda yararlanılmıştır.]
- MD *Mrs. Dalloway* [1925], ed. David Bradshaw, new edn (Oxford, 2000) [*Mrs. Dalloway*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Kırmızı Kedi, 2015) 6. Baskı]
- OR *Orlando* [1928], ed. Rachel Bowlby (Oxford, 2008) [*Orlando*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020)]
- RM *A Room of One's Own* [1929] (Peterborough, on, 2001) [*Kendine Ait Bir Oda*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020)]
- TL *To the Lighthouse* [1927], ed. David Bradshaw (Oxford, 2006) [*Deniz Feneri*, çev. Sevda Çalışkan (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür, 2015)]

- VO *The Voyage Out* [1915], ed. Lorna Sage (Oxford, 2009) [*Dışa Yolculuk*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Kırmızı Kedi, 2018) 4. Basım]
- W *The Waves* [1931], ed. Gillian Beer (Oxford, 2008) [*Dalgalar*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Kırmızı Kedi, 2018) 10. Basım]
- Y *The Years* [1937], ed. Hermione Lee (Oxford, 2009) [*Yıllar*, çev. Dilek Berilgen Cenkiler (İstanbul: Kırmızı. Kedi, 2017) 3. Basım]

Alıntıların çevirisi, referans verilmediği takdirde çevirmene aittir.

GİRİŞ

Denize savrulmak... Bu düşünce tutarsız ama zevkliydi.
Virginia Woolf, *Dışa Yolculuk*

Otuz yaşındaki Virginia Stephen, Leonard Woolf'la 3 Mayıs 1912 tarihinde Buckingham Sarayı'ndan çok da uzakta olmayan Buckingham Gate No: 59 adresindeki London Scottish Drill Hall'da *Titanik*'in batması hakkında düzenlenen soruşturma kuruluna katıldı. Tanık ifadelerinin dinlendiği ilk gündü. İkiisi birlikte mahkeme salonu gibi döşenmiş ferah, cam çatılı, aydınlık bir salona girdi. Sıra sıra koltuklar, Lord Mersey ve yardımcılarının vişneçürüğü renginde bir perdenin önünde oturduğu kürsüye bakıyordu. Ancak kötü akustik yanıtları boğuyordu, bu yüzden ses yansıtıcı panellerin yargıç yardımcılar ile tanıkların önüne konulması gerekmişti. 6 metrelik bir *Titanik* modeli ve Kuzey Atlantik'in büyükçe bir haritası, tanık kürsüsünün arkasında duruyordu. Basın ön koltukları, boş kalan alanı ve izleyicilerin yan tarafındaki galerileri doldurmuştu. İlk tanık, iş programıyla ilgili ayrıntılı bilgi veren gemi gözcüsü Archie Jewell'di. İkinci tanık, 14. Filika'dan sorumlu usta gemici Joseph Scarrott'tı ve geminin batması ile bunu takip eden olaylara ilişkin görsel bir açıklama sundu.

Leonard, soruşturmaya katılmalarından önceki hafta, Virginia Stephen'ın peşinden gidebilmek amacıyla İngiltere'de kalıp Seylan'daki Devlet Memurluğu görevinden istifa etmişti; Virginia'ya Ocak ayında evlilik teklif etmişti ama Virginia henüz kabul etmemişti. Hâlen şüpheleri vardı. Virginia -bundan böyle Woolf diyeceğiz- *Titanik* duruşmalarına katılmaya istekliydi; 97 tanığın ifadelerinin alınacağı 36 günden yalnızca birinde duruşmada yer alması olsalar da Woolf soruşturmayı, Leydi Duff-Gordon ile Sör Cosmos'un (1. Filika'dan parayla yer almışlardı), White Star Lines idari yöneticisi Bruce Ismay'in ve Antartika kâ-

şifi Sör Ernest Shackleton'ın ifadelerini basından takip etti. Nihai rapor 30 Temmuz 1912 tarihinde yayımlandı. Olgusal gerçekler ve can kaybı Woolf'un oldukça ilgisini çekiyordu.

Felaket, genç Virginia Woolf'u zihnen ele geçirmişti. Kendisini felakete kaptıran Woolf Nisan 1912'de, yani geminin batmasından kısa bir süre sonra ama soruşturmadan önce, bir arkadaşına, enkazı tüm ayrıntılarıyla kaleme almak istediğini yazmış ve o derinlikte gemilerin batmadığı ama "yarıya kadar inerek dengede durduğu ve tamamen düz olduğu" gibi tuhaf bir ayrıntıyı mektubuna eklemişti (*LETT*, I, s. 495). Ne yüzer ne de batar durumdaki gemi imgesi (denizin dibindeki enkaz tasavvuruyla bariz bir tezatlık içinde), Woolf'un zihinsel ve yaratıcı dünyasının sıkıntılı dengesini ve geçmişindeki travmatik olayları temelden bastırmasını temsil ederek beklenmedik bir şekilde hem zihinsel dengesizliğini hem de yaratıcı enerjisini yüzeye çıkarır. Tahmin edileceği üzere, ilk romanı *Dışa Yolculuk* bir deniz yolculuğu hakkındadır ve hayalinde boğularak öldüğünü gören ana kadın karakterin ölümüyle sona erer. Virginia Woolf da 28 Mart 1941 tarihinde intihar etmiş ve boğularak ölmüştür.

Su, Woolf'un sürekli başvurduğu bir mecazdır; hem hayatında hem de yazınında, hangisi hangisiydi ayırt edemeyecek denli, sürekli olarak bir görünüp bir kaybolur. Çocukluğunu ve kız kardeşi Vanessa'yı anlattığı anılarında şöyle yazar: "Devasa bir okyanustaki gemiler gibi birlikte sürüklenirdik."¹ Daha önceden, 1899 yılında, onunla birlikte iki kişiyi daha taşıyan bir sandalın devrilmesini ve ailesinin onun boğularak ölmüş olmasından korkmasını anlatan yarı komik bir hikâye yazmıştı. Bir gazete haberi tarzında yazılmış olan "A Terrible Tragedy in a Duckpond" [Ördekli Gölette Korkunç Trajedi] başlıklı bu hikâye, ayrıca hikâyeye sözde boğularak ölmüş çocuklardan biri tarafından 1904 yılında yapılan ekleme, boğulayazmanın ne olduğunu capcanlı bir şekilde tarif eder.² Woolf, mektuplarında su dünyası ile zihinsel durumu arasında bağlantı kurar ve 1926 yılında Vita Sackville-West'e şöyle yazar: "Birkaç gündür üzerine çıktığım ve

1 Virginia Woolf, "Reminiscences", *Moments of Being* içinde, ed. Jeanne Schulkind, 2. baskım (San Diego, ca, 1985), s. 29. ["Anımsamalar", *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 12].

2 Virginia Woolf, "A Terrible Tragedy in a Duckpond [with A Note of Correction]", *A Cezanne in the Hedge and other Memories of Charleston and Bloomsbury* içinde, ed. Hugh Lee (Londra, 1992), s. 183.

içinde yuvarlandığım acayip büyük dalgalar ve cehennemi andıran derin körfezler hakkında çok fazla bir şey söylemedim veya bunlardan sana bahsetmedim" (LETT, III, s. 237). *Deniz Feneri*'nde Prue, "neresi kara neresi deniz belli olmuyor" diyerek gözlemede bulunur (TL, s. 103).³ Roman çıktıktan iki yıl sonra Woolf, günlüğüne şunu yazar: "Tıpkı dalgaların üstündeki bulut gibi geçip gideceğim" (D, III, s. 218)⁴. Bir gün Trafalgar Meydanı'ndan geçerken Filika Günü'nü kutlayan bir koronun şarkı söyleyip dans etmesine takılıp kaldığını yazar. Woolf 1922 Noel'inde genç yazar Gerald Brenan'a yazarak kendisine aşağıdaki özeleştiriyi getirip şunu merak eder:

"Kendimi iyi yaptığım şeylerle bazen sınırlamaya çalışsam da, suya daldığımdaneden insanlar (sanırım) beni daima tekrar tekrar minik güvenlik alanımdan çıkarıp girdaplara çekiyor?" (LETT, II, s. 600)

Batma korkusu Woolf'u yazmaya iten fakat yaşamakla ilgili kaygısına da yol açan şeydi.

Woolf'un hayatı Hyde Park Gate'in geç dönem Edward tarzı varlığından, ilkin Bloomsbury'nin modern ama keşfedilmemiş dünyasına, sonra oradan daha da uzağa, Richmond'daki Hogarth House'a ve Sussex'teki Monk's House'a yapılan bir deniz yolculuğuydu. Gelgelelim her aşamada, *Titanik*'le ilgili fikirlerini tekrarlararcasına, yüzeyin altında rahatsız bir şekilde asılı kalmıştı; bir eleştirmene göre, böyle yaparak "geç Viktoria ve Edward dönemlerindeki Abis imgesinin doruk noktasına ulaştı."⁵ Bunun perde arkasında Woolf'un *Titanik* soruşturmasına katılmalarından iki gün önce Leonard'a ifade ettiği üzere, devam eden zihinsel dengesizliği vardı. 1 Mayıs 1912'de Woolf ona şöyle demişti: "Hiçbir sebep yokken bir anda sıcaktan soğuğa geçiyorum, öte yandan fiziksel çabanın ve bitkinliğin başlı başına beni etkilediğine inanıyorum." (LETT, I, s. 496) Ancak, "Kitap Nasıl Okunmalı?" adlı makalesinde yazdığı üzere şunu da fark etmişti: "Hislerimiz vasıtasıyla öğreniriz; kendimize has özelliklerimizi bastırabilmemiz için önce bu özellikleri törpülememiz gerekir."⁶

3 *Deniz Feneri*, çev. Sevda Çalışkan (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2015), s.129.

4 *Bir Yazarın Günlüğü*, çev. Oya Dalgıç (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2014), s. 177.

5 John Wilson Foster, *The Titanic Complex: A Cultural Manifest* (Vancouver, 1997), s. 52.

6 Virginia Woolf, "How Should One Read a Book?" [1926], *The Common Reader: First and Second Series* içinde (New York, 1948), s. 293 ["Kitap Nasıl Okunmalı?", *Kitap Nasıl Okunmalı? Bir Okur Olarak 2* içinde, çev. Selin Beyhan (İstanbul: Alakarga, 2015), s. 348].

Virginia Woolf'un hayatının ve eserlerinin nasıl okunması gerektiği, bu "Runik Hayatlar" kitabının amacını oluşturuyor. Bu kitap, Woolf, Hyde Park Gate'in kapalı alanından Bloomsbury'deki açık ve özgür ruhlu Gordon Meydanı'na, oradan da Hogarth House ile Hogarth Press'in yaratıcı dünyasından Monk's House'un sunduğu alternatif sığınağa ve endişeye doğru yer değiştirirken, onun kişiliği ile yazar kimliğini oluşturan unsurları inceleyecek. Üzerinde durulacak eleştirel uğraklar arasında Woolf'un tarih, hikâye anlatımı, sanat ve arkadaşlığa duyduğu ilgi ile kurmaca yazınının deneysel doğası yer alıyor.

Her bölüm, bir mekânı tanıtarak başlıyor; bunu, ilgili ortam ve hayatındaki yeri ile eserleri arasında bağlantı kuran bir veya iki tema takip ediyor. Woolf'un daha sonra Keats ve Carlyle'in evlerine dair yazdığı bir makalede belirttiği üzere, "onları evlerinden tanıyoruz." Yazar şöyle devam eder: Sanatçılar kendilerini yaşadıkları mekâna kazır; "masayı, sandalyeyi, perdeyi, halıyı kendi imgelerine dönüştürdükleri melekeleri" vardır.⁷

Anlatıyı başlatan aile ve bellek konularının yanı sıra anlatı boyunca ele alınan kritik sorular arasında Woolf'un (dördü 13 ve 33 yaşları arasında gerçekleşen, beşincisiyse 59 yaşında eli kulağında olan) sinir krizlerinin kökeni, cinselliğe yaklaşımı, belirsiz toplumsal ve siyasi görüşleri (radikal mi? sosyalist mi? züppe mi? halkçı mı?), Leonard Woolf'la evliliğinin doğası, Vita Sackville-West'le ilişkisi ve içinde olduğu ruh hâliyle yazmanın bedeli yer alıyor. Woolf bir eseri asla memnuniyetle bitirmezdi; aksine, endişe ve üzüntüyle bitirirdi ve genellikle kendisini başarısız bulurdu. Burada ele alınan bir diğer konu da, Woolf'un bir romancı olarak tekniği ve başka yazarların eserlerini okuyarak kazandığı beceriler. Tıpkı Turgenyev okumasıyla oluşan şu pasaj gibi:

Bir yaz akşamını tarif etmek istersek, bunu yapmanın yolu insanları bir odada sırtları pencereye dönük bir şekilde konuşturmak ve ardından onlar başka bir şeyden bahsederken birisinin başını hafifçe çevirip "güzel bir akşam" demesini sağlamaktır.⁸

7 Virginia Woolf, "Great Men's Houses", *The London Scene: Six Essays on London Life* içinde (New York, 1975), s. 31-9 (s. 31).

8 Virginia Woolf, "Mr Kipling's Notebook" [1920], *The Essays of Virginia Woolf* içinde, 3. Cilt, ed. Andrew McNeillie (New York, 1988), s. 239.

Virginia Stephen, Temmuz 1902. Fotoğraflı çeken: George Charles Beresford.

Woolf'un *Titanik*'in batmasından iki yıl sonra yazdığı *Dışa Yolculuk*, Rachel Vinrace'in İngiltere'den Güney Amerika'ya yaptığı yolculuğu anlatır. Romandaki ana kadın karakter bir yolculuğa çıkar ve dönmez. White Star Line'in büyük gemisinin trajik kaderine üstü kapalı olarak yapılan göndermeyle romanda Richard, Rachel'a şöyle der: "Ne kadar da yalnız buz dağlarıyız biz... Ne kadar az iletişim kurabiliyoruz" (VO, s. 79).⁹ Rachel'in romanın sonundaki hezeyanı, kendisinin boğularak öldüğünü düşünmesine yol açar; bu da muhtemelen Woolf'un *Titanik* felaketinde boğularak ölen kurbanlarla ilgili fikirlerinden kaynaklanır ve yıllar sonraki kendi ölümünü tuhaf bir şekilde önceden görür. Ama bu imgede, boğularak ölmek, ölmekten ziyade korumaya amaçlı bir tür geri çekilme anlamına gelir: "Bütün işkenceleri onun öldüğünü düşünürken o ölmemiştir; denizin dibinde kıvrılmış yatıyordu" (VO, s. 398).¹⁰ Bu pasaj, dolaylı olarak, Kate Chopin'in *Uyanış* (1899) adlı kitabının ana kadın karakteri Edna Pontellier'in denizin cazibesini ve boğularak ölmeyi zorlu, sıkıntılı bir hayattan kurtuluş olarak gördüğü sonunu akla getirir. "Körfezin suları", diye okuruz, "milyonlarca güneş ışığıyla parlayarak önünde uzanıyordu. Denizin sesi baştan çıkarıcıydı, hiç durmuyor, fısıldıyor, feryat ediyor, homurdanıyor, ruhu yalnızlığın abisinde dolaşmaya davet ediyordu." Kumsalda çıplak dururken yavaşça suya girer, "denizin dokunuşu... bedenini yumuşak ve samimi kucaklamasıyla sarıyordu." Son paragraf şöyle başlar: "Uzağa baktı ve eski dehşet bir anlığına alevlendi, sonra tekrar battı."¹¹

Dışa Yolculuk'taki su ve ölüm temasını içeren daha evvelki bir örnek, Woolf'un "The Serpentine"¹² adlı öyküsünde yer alır. Woolf bu öyküyü, Eylül ayında Hyde Park'ın içinde bir uçtan diğer uca kıvrıla kıvrıla uzanan gölde intihar etmiş bir kadının cesedinin bulunması üzerine 1903 yılında günlüğüne yazar. 21 yaşındayken yazdığı bu öykü, onun neredeyse otuz yıl sonraki kendi eylemlerini önceden gösterir. Woolf gazetede keşfettiği bu

9 *Dışa Yolculuk*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Kırmızı Kedi, 2018) 4. basım, s. 77.

10 *Dışa Yolculuk*, s. 360.

11 Kate Chopin, *The Awakening*, ed. Margaret Culley (New York, 1976), s. 113, 114 [*Uyanış*, çev. Burcu Şahinli, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür, 2019]. Woolf gibi, Chopin'in mentörleri ve arkadaşları da genelde kadındı.

12 İng. Kıvrımlı ya da yılan gibi anlamlarına gelen bu kelime aynı zamanda Hyde Park'taki göletin adı (ç.n.).

haberi geliştirip kadının hayatını hayal eder ve vakanın ayrıntılarını genişleterek kadının elbisesinin içine tutturulmuş bir not ekler: “Babasız, annesiz, işsiz.”¹³ Woolf *Kendine Ait Bir Oda*’da Shakespeare’in kız kardeşi Judith’i, meşhur ağabeyiyle eşit düzeyde yetenekli fakat kadın olduğu için tiyatrodaki kariyer yapma fırsatını kaybetmiş biri olarak tasavvur eder.

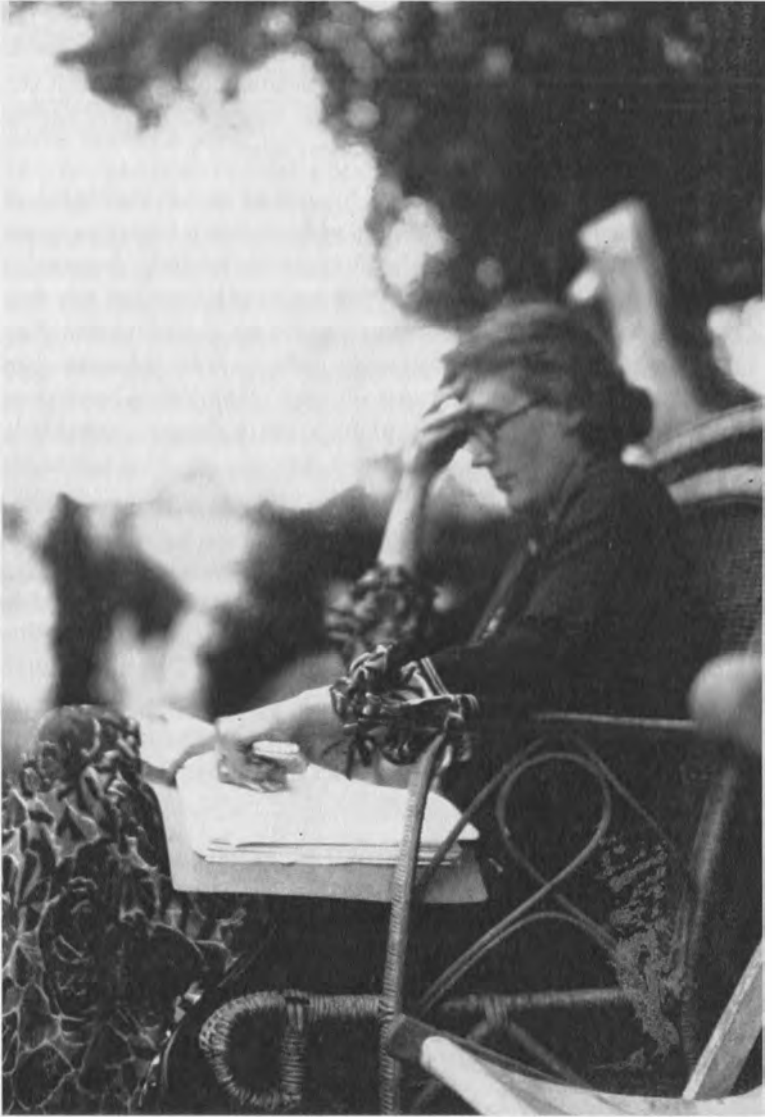
Su, Woolf’un hayatı boyunca bir mecaz ve bir korku olarak varlığını korudu. Bir eseri tamamladıktan sonra tekrar yazamaktan korktuğundan, boğularak ölme korkusuyla, hemen bir sonrakini planlamaya başladılar: “Su üstünde kalmamın tek yolu çalışmak... Çalışmayı keser kesmez aşağılara, aşağılara battığımı hissediyorum. Ve her zamanki gibi daha da dibe batarsam gerçeğe ulaşacağımı hissediyorum” (*D*, III, s. 235).¹⁴ Suya batmak ve suda boğulmak Woolf için büyük bir korku kaynağıydı ama beklenmedik bir şekilde Woolf’un kurtuluşuydu da. Yazı tahtasıyla oturmuş yazarken şöyle der:

Dün yazdığım son cümlelerin içine bir dalgıç gibi büyük bir dikkatle kendimi bırakıyorum. Ardından, belki 20 dakika, belki de daha uzun bir süre sonra, denizin derinliklerinde bir ışık göreceğim ve gizlice yaklaşıacağım –çünkü bir kişinin cümleleri yalnızca kestirimdir; her an kaybolabilecek bir deniz incisinin üzerine atılan bir ağ gibi. (*LETT*, IV, s. 223)

Woolf, üvey kız kardeşi Stella’yı düşünerek 1939 yılında yazdığı “Geçmişe Dair Bir Taslak”ta şöyle der:

13 Virginia Woolf, “The Serpentine” [1903], *A Passionate Apprentice: The Early Journals, 1897-1909* içinde, ed. Mitchell A. Leaska (Toronto, 1990), s. 213.

14 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 180-1 [Çeviri değiştirilmiştir].

Virginia Woolf Haziran 1926'da Garsington bahçesinde okurken.
Fotoğrafı çeken: Leydi Ottoline Morrell.

Geçmiş, ancak şimdiki zaman derin bir nehrin kaygan yüzeyi gibi pürüzsüzce akınca geliyor akla. O zaman yüzeyin altını, derinleri görüyoruz... Geçmiş tarafından desteklenen şimdiki zaman, başka bir şey hissetmenize imkân vermeyecek kadar size yaklaşan, fotoğraf makinesindeki filmin sadece gözünüze ulaştığı şimdiki zaman-dan bin kat daha derindir.¹⁵

Woolf'un hedefi, derinliklere inmektir.

Woolf başlangıçtan itibaren edebi amaçlarında, Viktoria döneminden miras kalan Edward tarzını memnuniyetle benimsemeyi reddetmişti. Karakterin neyi reddedip neyi aradığına bakıldığında Lily Briscoe'nun *Deniz Feneri*'nde ifade ettiği bir arzudur bu: "Güzel resimler. Güzel ifadeler. Ama yakalamaya çalıştığı şey, o sinir bozucu şey, henüz bir ifadeye veya resme dönüşmemiş olan şeydi" (TL, s. 158).¹⁶ Woolf için, yazarın, özellikle de bir kadın yazarın *varoluş sebebi* budur. Ancak "o sinir bozucu şey", Woolf aşağı yukarı on üç yaşındayken annesinin ateşli romatizmadan ölmesinden sonra ortaya çıkan kendi akıl hastalığına gönderme de olabilir. Aynı zamanda bu, yazını ve *Gece ve Gündüz*'deki Katharine Hilbery'den Bayan Dalloway'e, *Deniz Feneri*'ndeki Bayan Ramsay'ye, Eleanor Pargiter'a (Yıllar), Miss La Trobe'a (*Perde Arası*), hatta Orlando'ya kadar bir dizi çok önemli bağımsız kadın karakter yaratması için itici bir güç sağladı.

Ancak, şu soru bakidir: Woolf'un ruhsal rahatsızlığı onun için bir teşvik miydi, yoksa yazmasına bir engel mi? Yanıt, veya yanıtlar, karmaşık. Bu rahatsızlığı kısmen annesinin, üvey kız kardeşinin (Stella), babasının ve erkek kardeşinin kısa bir süre içinde gerçekleşen ölümlerinden kaynaklanıyordu; bu ölümlerin tamamı Woolf daha 24 yaşına basmadan gerçekleşmişti. Üvey erkek kardeşi Gerald ona cinsel tacizde bulunmuştu. Babasının ilk evliliğinden olan diğer üvey kız kardeşiye (Laura) 1891 yılında akıl hastanesine yatırılmıştı. Sanat, bunlarla yüzleşmesi için bir vesile olmuştu ama bu engelleri her zaman aşamıyordu. Woolf'un sonradan yazacağı üzere "Ölüm hakkında yazmak istemiştik fakat yaşam hep yaptığı gibi zorla geldi" (D, III, s. 167).

15 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", *Moments of Being* içinde, s. 98 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varoluş Anıları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 169].

16 *Deniz Feneri*, s. 199.

İlerleyen bölümler, terapi olarak yazma temasını incelemenin yanı sıra, Woolf'un mekân kullanımına ve ihtiyacına değiniyor –Cambridge'de 1928 yılında verdiği derslerin başlığı olan "Kendine Ait Bir Oda"nın sürekli kendini yineleyen önemine. Woolf, çocukluğundan itibaren, yaratıcılık ile mekân arasındaki bağlantıyı anlamıştı. St Ives'taki Talland House'a yazın ilk başlarında yaptığı ve kurgusal olarak *Deniz Feneri'*nde yer bulan seyahatler; düşünmek, oynamak ve ardından yazmak için bir mekân bulmanın önemine ilişkin sayısız anısından yalnızca biridir. Ancak, yazma bağlamı oluşturmak için mekâna odaklanması fiziksel bir alan olduğu kadar psikolojiktir de: "Yazınsal Coğrafya" adlı makalesinde açıkladığı üzere bir yazar için mekân, "kendi beynindeki bir alandır", tuğla veya harçtan yapılmış bir şeyden daha gerçektir.¹⁷ Woolf'un ilk romanının açılışı, bu yeni zaman ve mekân dünyasını ön plana alır; *Dışa Yolculuk* Londra'nın ve Strand'den aşağı Embankment'a giden sokakların bir tasviriyle başlar ve soyutlanmayı çağrıştıran bir anlatım çizgisi içerir, çünkü sokaklar "çok dar olduğundan oralardan geçerken kol kola girmek gerekir" (VO, s. 3).¹⁸ Gelgelelim Woolf'la bağlantılı ikamet adreslerinin gösterdiği üzere onun nerede olduğu, kim olabileceğini belirlemiştir. Kimliğini onaylamak için Woolf tekrar tekrar bu mekânların bir parçası olmaya ihtiyaç duyuyordu. Bu durum, eş zamanlı olarak hem kemikleşmiş hem de evrimleşen bir hâl aldı. Ancak, Mayıs'taki *Titanik* soruşturması ziyareti, Woolf'un hayatını değiştiren kritik bir olayla aynı zamana rastlar: 29 Mayıs 1912 tarihinde Woolf, Leonard'ın evlenme teklifini kabul etti. 10 Ağustos'ta evlendiler; Virginia 30, Leonard 31 yaşındaydı.

Telefon çağı olmasına rağmen Woolf uzun uzun mektuplar, makaleler yazdı; günlükler, fikir defterleri, anı defterleri tuttu. Altı cilt mektup, 38 yıl boyunca tuttuğu günlükler (beş cilt şeklinde basılmış olup altıncısı erken dönem güncelerine ayrılmıştır) ve altı cilt makaleyle, biyografisini en iyi yazan bizzat kendisidir. Romanları da otobiyografik unsurlar içerir. Bununla birlikte, Woolf'un on dokuzuncu yüzyılın en önemli geleneksel mektup yazarlarından Sör Leslie Stephen'in kızı olmaktan çıkıp, ulusla-

17 Virginia Woolf, "Literary Geography", *The Essays of Virginia Woolf* içinde, 1. Cilt, ed. Andrew McNeillie (New York, 1986), s. 35.

18 *Dışa Yolculuk*, s. 5.

rarası alanda tanınan en sıradışı yazarlarından biri olmaya doğru giden yolculuğunun hikâyesi değişmez şekilde büyüleyicidir ve yeniden yeniden anlatılmalıdır. Ancak, hayatına dair önemli belgelere –ve Londra oda müziği konserinde vaktiyle dinlediği kuartetlerin listesi gibi ayrıntılı bilgilere– sahip olsak da, Woolf’un bir sanatçı olarak gelişimini anlamak için incelememiz gereken hayat tarzı ve hayatındaki aksaklıklardır. Bizzat kendisinin bahsettiği üzere, bir biyografiyi başarılı yapan “gerçekleşen şeylerden ziyade değişikliğe uğrayan şeylerin kayıdır.”¹⁹

Hayatının ilk dönemlerinde Virginia Stephen’ın evine gelen misafirler arasında James Russell Lowell (Woolf’un büyükbabası), Thomas Hardy, John Addington Symonds ve Henry James vardı; daha sonra da T. S. Eliot, W. B. Yeats, Katherine Mansfield, Rebecca West ve Sigmund Freud’la tanışıp arkadaş oldu. Kasım 1928’de günlüğüne kararlı bir şekilde “Proust okuyacağım” yazan ve okuyan bir kadındır bu (D, III, s. 181).²⁰ Ancak, sanatsal ve kişisel ihtiyaçlarının psikolojik boyutundan kaçmak da mümkün değil. Bir arkadaşına yazdığına göre, beyni “en vahşi duygu dalgalarıyla yıkanmaktadır. Ne konuda? Bilmiyorum. Uyanmakla başlıyor ve nasıl hissetmeliyim hiç bilmiyorum. Mutlu mu olmalıyım? Üzgün mü?” (LETT, III, s. 245). Ancak yazmak her derde deva bir ilaç olmanın ötesindeydi: “Zihin bir kez hareketlendi mi duramıyor; ifadeler oluşturarak yürüyorum; sahneler oluşturarak oturuyorum; kısacası bildiğim en büyük sarhoşluğun tam ortasıdayım” (D, III, s. 161).

19 Virginia Woolf, “Stopford Brooke”, İlk Basım: 29 Kasım 1917, TLS içinde, *Essays of Virginia Woolf* içinde, 2. Cilt, s. 184. Fakat *Orlando*’da yazdığı gibi, “bir kişinin ömrünün asıl uzunluğu hep tartışma konusu olmuştur”; bu eleştiri kısmen, babası tarafından kurulmuş *Dictionary of National Biography*’nin katı yapısını hedeflemektedir (*Orlando*, s. 291) [*Orlando*, s. 241].

20 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 174.

HYDE PARK GATE, NO: 22, 1882-1904

Hayatlarımızdaki en derin kanalları kesen şeyler, yaşadığımız farklı evlerdir; "evlilikten, ölümden ve ayrılıktan" bile daha derindir. Bu nedenle bir kişinin otobiyografisinin bölümleri farklı evlerde yaşadığı farklı dönemlere göre belirlenmelidir.

Leonard Woolf, *Beginning Again* [Yeniden Başlamak] (1964)

Adeline Virginia Stephen 25 Ocak 1882'de, James Joyce, Wyndham Lewis ve A. A. Milne'in yanı sıra Franklin D. Roosevelt, Melanie Klein, Samuel Goldwyn ve Igor Stravinsky'yle aynı yıl doğdu. Pablo Picasso ondan bir yıl önce doğmuştu, John Maynard Keynes'sa ondan bir yıl sonra doğacaktı. Bu yıl ayrıca Charles Darwin, Anthony Trollope ve Dante Gabriel Rossetti'nin ölümleriyle bir dönemin sona erdiğini işaret eder. Aynı yıl Oscar Wilde, ilk okuma turnesi için Amerika'ya geldi, Kraliçe Victoria'ya suikast girişimi (hükümdarlığı boyunca gerçekleşen yedi girişimden sonuncusu) başarısız oldu, Dublin'de Phoenix Park cinayetleri meydana geldi, Wagner'in *Parsifal* operası Bavarya'da Bayreuth *Festspielhaus*'da ilk gösterisini yaptı ve Çaykovski'nin *1812 Uvertürü* isimli eseri ilk kez Moskova'da icra edildi.

Virginia Stephen, Palace Gate ve Queen's Gate arasındaki Kensington Road'daki çıkmaz sokakta bulunan, ebeveynleri Sör Leslie Stephen ve Julia Duckworth Stephen'in evinde doğdu. Hyde Park Gate No: 22, No: 28'de Winston Churchill'ın ve No: 18'de ise Sör Jacob Epstein'in evinin yer alacağı bir çıkmaz sokağın ucunda yer alıyordu. Kensington aile köyü gibi bir yerdi; Leslie Stephen 1832 yılında Hyde Park Gate No: 42'de doğmuştu ve ilk karısı "Minny" Thackeray'nin (ondan Laura Stephen adında zihinsel sorunlar yaşayan bir kız çocuğu olmuştu) ölümünden kısa süre sonra 1875 yılının sonlarında, Hyde Park Gate South No: 11 adresine (bu adres sonradan Hyde Park Gate No: 20 olacaktı) taşındı.

Kocası Herbert Duckworth 1870 yılında öldükten sonra dul kalan Julia Prinsep Duckworth, Hyde Park Gate No: 13 adresinde yaşadı. Julia ve Leslie 1878 yılında evlendiklerinde Julia sekiz yıldır, Leslie üç yıldır duldu. Leslie yeni karısından on beş yaş büyüktü. Mart 1878'de Hyde Park Gate No: 13 adresine yerleştiler. Bu adres 1884 yılında Hyde Park Gate No: 22 olarak güncellendi.

Stephenların evi dar, karanlık ve yüksekti. Laura Stephen ile Julia'nın üç çocuğu olan George, Stella ve Gerald'ı kapsayan Duckworth ve Stephen ailelerinin birleşmesi, kendileri dört çocuk daha yapmadan önce bile evin tam kapasitede olduğu anlamına geliyordu. Bu dört çocuktan yalnızca ikisi bilinçli karardı: Vanessa 1879'da, Thoby 1880'de doğdu ve sonradan karar verdikleri Virginia 1882'de, Adrian ise 1883'te doğdu. İkisinin birlikte toplam sekiz çocukları oldu, tıpkı *Deniz Feneri* kitabındaki Ramsay ailesindeki gibi.

Stephen kardeşler: Vanessa, Stella Duckworth (üvey kardeş) ve Virginia, tahminen 1896.

Hyde Park Gate sokağının girişi, hareketli Kensington Road'a açılıyordu ve aynı caddenin batı ucu Kensington Bahçeleri'ne bakan High Street Kensington adını alıyordu. 22 Numara'nın

Hollanda tarzı beşik çatısı olan son iki katı eklemeydi ve evin arkada yemek odası için genişletilmiş bir alanı vardı. Planları, mimarlık ücretlerinden tasarruf için bizzat Virginia'nın annesi tarafından çizilen sayısız küçük ve tuhaf şekilli oda, altı yedi hizmetçinin tek bir banyo ve üç tuvalet bulunan bir evde sıkış tıktık yaşaması anlamına geliyordu. Bodrum katı, aşçı Sophie Farrell'e (Leslie Stephen öldükten sonra Woolf'la birlikte Gordon Meydanı No: 46 adresine ve ardından Fitzroy Meydanı No: 29 adresine gidecekti) ve diğer hizmetçilere ayrılmıştı. Zemin kat, bitişikteki yemek odasıyla ikiye ayrılan geniş odada vakit geçiren aile içindi. Leslie ve Julia'nın hemen yanında çocuk odası bulunan çift kişilik yatak odası birinci kattaydı. Onun üst katında George, Stella ve Gerald için üç yatak odası vardı. Üçüncü katta ise Stephen çocuklarının büyüdülerinde hem uyumak hem de gündüz vakit geçirmek için kullandıkları çocuk odaları vardı. Evin en üst katında geniş, havadar bir çalışma odasında babalarının kitaplığı ve çalışma alanı bulunuyordu. Çatının hemen altında, evin tepce noktasında, hizmetçiler derme çatma tavan arası yatak odalarında yaşıyorlardı. Günümüzde ev ayrı ayrı altı daireye ayrılmış durumda ve ana girişin solunda üç mavi plaka göze çarpar. En üsttekinden başlayıp plakaları sırasıyla tek tek okuyunca şöyle yazar: Sör Leslie Stephen, Vanessa Bell ve Virginia Woolf.

Dekor, pencerelerdeki Victoria tarzı kalın perdelerin yarattığı karanlıktı. Elektrik yoktu ve çoğu oda yalnızca gün ışığı veya mum yahut gaz lambasıyla aydınlanırdı. Chippendale mobilyaları, aile üyelerinin portreleri, holde "kartvizitlerin doldurduğu" gümüş tepsili bir konsol ve akşamüstleri çay sehпасı etrafındaki günlük buluşmalar ev halkının günlük rutinlerinin birer parçasıydı.¹ Julia Stephen, mobilyaları kırmızı kadifeyle kaplamış, ahşap kapı ve pencereleri altın rengi ince çizgiler ekleyerek siyaha boyamış, daha sonraysa bunları ahududu olarak değiştirmişti; bu *Jacob'un Odası*'nda Jacob'un eşyalarının da bir özelliği idi. Koyu kırmızı kadife çerçeveli büstler ve koyu renk yağlıboya portreler vardı. Arka misafir odası penceresinden kalın bir perde gibi sarkan Frenk Asması, dışarıdaki manzarayı kapatıyordu. Öndeki sokak çıkmaz sokak olması nedeniyle alışılmadık şekil-

1 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", *Moments of Being* içinde, ed. Jeanne Schalkind, 2. basım (San Diego, ca, 1985), s. 129-30 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anları* içinde, çev. İlkur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020) s.195]; Alison Light, *Mrs Woolf and the Servants* (New York, 2008), s. 31-4.

de sessizdi fakat sekiz çocuk, iki ebeveyn ile hizmetçilerin tamamı muhtemelen dışarıdaki gürültü ve hareket eksikliğini telafi ediyordu. Babaları Vanessa ve Virginia'ya şefkatle "Nessa" ve "Ginia" diye seslendiğinde, kasvetli havasına rağmen, ev ortamı bazen sevgi dolu da olabiliyordu.

Hyde Park Gate, No: 22

Evin canlı noktalarından biri müzikti: Julia Stephen piyano çalışıyordu ve 1902 yılında çocukları neşelendirmek için akşam yemeğinden sonra düzenli olarak çalınan bir piyanoları vardı (LETT, I, s. 57). Sık sık ziyarete gelen aile yakını Royal College of Music Direktörü Sör Hubert Parry ve ondan geri kalmayan (ve Ezra Pound'un arkadaşı) Fransız müzisyen Arnold Dolmetsch, Virginia'nın üvey kız kardeşi Stella Duckworth'e keman dersi veriyor-

du. Virginia ile Vanessa piyano ve şan dersleri aldı fakat Virginia önceden müziğe karşı yeteneksiz olduğunu söylemişti. Büyüdüğünde, müzikle ilgili olarak erkeklere ve kadınlara verilen eğitimdeki farklılıkları görmüş ve 1920 yılındaki "The Intellectual Status of Women" [Kadınların Entelektüel Statüsü] adlı makalesinde bu eşitsizliği eleştirmişti. Sonraki bir mektubunda, kendisinin gençliğinde orkestrada tek bir kadınla olmadığından, kadınlara karşı bir önyargı varmış gibi görüldüğünden ve bunun, profesyonel müzik eğitimi fırsatlarını sınırladığından bahsetmişti. Bestekâr Ethel Smyth'le arkadaşlığı muhtemelen onun görüşlerini şekillendirmişti. 1940 yılında Virginia Woolf bir mektubunda şöyle yazmıştı: "Kitaplarımı yazmadan önce onlar benim için hep müzik gibidir." Mektuba başlarken ise "müziğe pek yetenekli değilim" diye belirtmişti (LETT, VI, s. 426). Yeni yüzyıla girerken Woolf'un opera ve konserlere katılımı artmıştı ve 1907 yılı geldiğinde Woolf haftada üç-dört kez müzik performanslarına katılır olmuştu.²

Stephen kardeşler (soldan sağa Adrian, Thoby, Vanessa ve Virginia) ve köpekleri Look-out Point, St Ives'ta tatildeyken, tahminen 1892.

2 Emma Sutton, *Virginia Woolf and Classical Music: Politics, Aesthetics, Form* (Edinburgh, 2013), s. 18.

Hyde Park Gate, hem tükenmiş hem de Woolf'un babasının ölümünü takiben 1904 yılında yeniden başlamış bir hayatın şekillendirici gücüydü. Yine de, Woolf'un hayatının ilk 22 yılı boyunca özellikle misafirlere yönelik resmi tavır –yani 8'deki yemek için her akşam 7.30'da giyinme– hüküm sürmüştü. "Geçmişe Dair Bir Taslak"ta tarif edilen Kensington'daki çocukluk hayatı, tam da "on dokuzuncu yüzyılın sonlarındaki... okumuş, mektup yazan, ziyaretlerde bulunan, düşüncelerini ifade edebilen bir dünya" idi.³ Evin kendisi ayrı dünyalara, genel bir tanımla erkek ve dişi olarak bölünmüştü. Çocuklar uyku ve gündüz aktiviteleri için ayrılan üst katlardaki çocuk odalarında kalıyordu fakat bu bölünmelere rağmen genel anlamda bir mahremiyet eksikliği vardı; bu özellikle ergenlik çağında kendisini belli ediyordu. Babalarının çalışma odası üst kattaydı ve sık sık onun yazarken yüksek sesle konuştuğunu duyarlardı veya kitaplarını yere düşürdüğünde sesleri zeminden yankılanırdı. Leslie'nin kitaplığı çok büyüktü ve burada İngiliz ve Avrupa edebiyatının harika eserleri, üç ciltlik *Hours in a Library* (1892) dizisi, hatta okumalarını ve tuttuğu notları belgelediği mektuplardan oluşan anı yazısı *Mausoleum Book* [Mozole Kitabı] vardı. Bununla birlikte kapalı bir alan değildi burası; Leslie Stephen meraklı kızı Ginia'ya mabedini memnuniyetle açardı.

---

3 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", s. 24, 65 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anıları*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 124-5, 164-5].

Leslie ve Julia Stephen, 11 yaşındaki kızları Virginia Stephen izlerken okuyor, 1893. Fotoğraf, Vanessa Stephen tarafından Hyde Park Gate'teki evlerinde çekilmiştir.

Woolf gençlik yıllarını anımsadığında, çocukluğunun yalnızca iki büyük alana ayrıldığını yazar; biri "içeride, oturma odasında ve çocuk odasında, öteki de Kensington Bahçeleri'nde" Hayat "olay dolu" değildi; "büyük bir sadelik ve düzen hâkimdi".⁴ Hyde Park Gate'te geçirdiği gençlik heyecanının bir kısmı, Virginia, Thoby ve Vanessa'nın ortak haftalık çalışmaları *Hyde Park Gate News*'ü [Hyde Park Gate Haberleri] çıkarmalarıyla ilgiliydi. Her pazartesi sabahı gazete annelerinin kahvaltı tabağına konu-

4 Virginia Woolf, "Reminiscences", *Moments of Being* içinde, s. 28 ["Anımsamalar" *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sığ, 2020), s. 12].

verirdi. Gazete 9 Şubat 1891'den Nisan 1895'e kadar her hafta çıktı. Julia Stephen öldükten kısa bir süre sonraysa yayımlanması durdu. Bu aslında Stephen kardeşler arasında ortak bir girişimdi ama zamanla neredeyse tamamen Virginia'nın sorumluluğu hâline gelmişti. Sahte haberlerden "Küçük Çocuklar İçin Kolay Alfabe"ye kadar uzanan bir yazı ve hikâye yelpazesi vardı. Woolf, annesinin onun öykülerini zevkle okuduğunu görür ve bundan sonsuz keyif alırdı. "Geçmişe Dair Bir Taslak" yazısında annesinin, hem hayattayken hem de öldükten sonra, "zihnini meşgul ettiğini" itiraf eder: "Sesini duyabiliyor, onu görebiliyor, ben günlük işlerimi görürken ne yapabileceğini ya da ne söyleyebileceğini hayal edebiliyordum." *Deniz Feneri*'ni yazdığı 44 yaşına kadar, annesi ondan neredeyse hiç ayrılmamış "görünmez bir varlık" idi. Woolf derinlerde sakladığı duygularını romanında açıklayana kadar annesi "çocukluk denen o katedral benzeri büyük alanın tam ortasında"ydı. Ayrıca, Woolf'un annesi ile bu mekân arasında bağlantı kurması önemlidir: "Annem her şeydi; Talland House onunla doluydu; Hyde Park Gate onunla doluydu."⁵ Daima hareketli ve kalabalık aile hayatının merkeziydi o.

Zaten hem dikkate değer bir makale yazarı ve edebiyatçı, hem de öncü bir Alp dağcısı olarak tanınan Leslie Stephen ilk evliliğinden dul kaldıktan sonra, önce bir mektup yoluyla Julia Duckworth'ten kendisiyle evlenmesini istemişti. Hızla reddedilmişti fakat Leslie Stephen'ın ilk kızı Laura'yla ilgili tavsiye almak için onunla akşam yemeği yediği bir gece, Stephen evden ayrılırken onu kapıya kadar geçiren Julia Duckworth, ona iyi bir eş olmaya çalışacağını söylemişti. Sonraki on yedi sene boyunca da öyle oldu.⁶

Ancak 5 Mayıs 1895 tarihinde 49 yaşındaki Julia Stephen öldüğünde her şey değişti. Birden sessizlik, sakinlik ve hüznü çöktü; Hyde Park Gate'in yeni sesi keder olmuştu. Dahası, tavsiye mektuplarına yanıt vermek için kullanılan mektup kâğıdının o kadar kalın bir siyah çerçevesi vardı ki, yazmak için yalnızca küçük bir alan kalıyordu. Artık partiler yoktu. Woolf "Geçmişe Dair Bir Taslak"ta onun ölümündeki trajedinin insanı mutsuz

5 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", s. 80, 81, 83 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anıları*, çev. İlkun Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 144-5, 146, 149].

6 A.g.y., s. 91 [A.g.y., s. 160].

yapan türden değil, annesini “gerçek dışı”, kendileriniyse “ağırbaşlı ve içine kapanık” yapan türden olduğunu yazar: “Hissetmediğimiz rolleri oynamaya zorluyordu bizi.”⁷ Kederi ve yası sahneleme âdetleri, gerçek duygularının önüne geçmişti.

Başka ölümler de, özellikle 1897’de üvey kız kardeşi Stella Duckworth’ün, 1904’te babasının ve 1906’da erkek kardeşi Thoby’nin ölümleri Woolf’un gençliğini altüst etmişti. Annesi yokken Stephen ailesine bakan Stella, annesi öldükten sonra aile içi görevlerin çoğunu hemen üstlendi ve evi çekip çevirirken babasını da teselli etmeye çalıştı. Stella çocukluğunda annesine çok bağlı olmasına rağmen, annesi ne gariptir ki ona sert davranırdı; bunun nedeni kısmen birbirlerine çok benzemeleriydi. Woolf, ikisinden şöyle bahsediyordu: “Birbirleri için ayla güneş gibiler: Annem olumlu ve kesin; Stella yansıtan ve uydusu.” Stella, annesinin sevgi çemberinin dışında kalıyordu; bu sevgi, onun yerine, Stella’nın erkek kardeşi George’a odaklanmıştı.⁸ Yine de, Stella şikâyet etmeden ve bencil davranmadan annelik rolünü hemen devraldı.

Woolf, iki üvey erkek kardeşi George ve Gerald’a karşı, kız kardeşi Stella’ya duyduğundan daha az sempati besliyor, onları “saydamlıktan uzak ve geleneksel” olarak nitelendiriyordu.⁹ Stella çocukken ateşli romatizma geçirmişti ve bu, sonraki hayatındaki öğrenme yeteneğini biraz engellemiş gibiydi. Fakat Laura Stephen’a yaptığı ziyaretler de dahil olmak üzere Stephen ailesine olan bağlılığını etkilememişti; Laura Stephen muhtemelen psikotikti ve o zamana kadar akıl hastanesine yatırılmıştı ancak 1880’li yıllarda Hyde Park Gate No: 22 adresinde ailenin geri kalanından ayrı yaşamıştı. 1906 yılında dört Stephen kardeş, Hyde Park Gate No: 22 adresindeki evi ipotek ettirerek Laura’nın geçim masrafları için 489 sterlin topladı. Stella, annesinin ölümünden sonraki sinir krizi sırasında Woolf’un sorumluluğunu da aldı.

Stella’nın birçok talibi olsa da uzun senelerce Stephen ailesinin avukatı olan Jack Hills’i baştan reddetmişti ve bu, iki aile arasında ciddi bir soruna yol açtı; Woolf, evlilik öncesi ilişkileri üst düzey diplomatik müzakerelere benzetiyordu.¹⁰ Julia Prin-

7 A.g.y., s. 94, 95 [A.g.y., s. 163, 164, 165].

8 A.g.y., s. 96 [A.g.y., s. 167].

9 A.g.y., s. 97 [A.g.y., s. 167].

10 A.g.y., s. 99 [A.g.y., s. 171].

sep Stephen'ın himayesinde olan Jack Hills, Stella Duckworth'e 1890'larda evlenme teklif etmişti ama teklifi ilk başta kabul edilmemişti. Julia Stephen öldükten sonra tekrar teklif etti ve Stella sonunda kabul etti. Vanessa ve Virginia, 10 Nisan 1897 tarihinde yapılan nikâhta Stella ve Jack'in nedimleri oldu. Ancak Temmuz ayında, İtalya'daki balaylarından erkenden dönen Stella, hamilelik kaynaklı karın zarı iltihabı nedeniyle Hyde Park Gate No: 27 adresinde öldü. *Deniz Feneri'*ndeki Prue Ramsay Stella'yı temsil eder; onun erken ve beklenmedik ölümü Stella'nın ani vefatının bir yansımasıdır. Woolf yine onu çevreleyen ölümü bulmuştur.

Virginia (solda) ve Vanessa Stephen kriket oynuyor, St Ives, 1894.

Jack, Leslie Stephen'ı kıskançlık nedeniyle nişanlarını geciktirmekle suçlarken, Virginia ve Vanessa, Stella'nın ölümünden sonra Jack'i teselli etmişti. Bu süre zarfında Vanessa, Jack'le yakınlaşmıştı ve görünüşe bakılırsa birbirlerine âşık olmuşlardı. Ancak, o zamanlar İngiltere'de bir erkeğin ölen karısının kız kardeşiyle evlenmesi yasa dışıydı ve bu ilişki kısa sürede bozuldu. Woolf "Geçmişe Dair Bir Taslak"ta Stella'nın Jack'le nişanlanmasyla "erkek ile kadın arasındaki sevgiye dair ilk görüşü" edindiğini yazmıştı... "Benim için yakut gibi görünüyordu... Işıl ışıl, kırmızı, berrak ve derin." Balıkçılık üzerine birçok kitap yazmış bir taşra beyefendisi olan Jack, 1906 ve 1922 yılları arasında avukatlık yaptıktan sonra milletvekili oldu ve 1925 yılında da yeniden seçildi. Jack, Stella'nın ölümünden sonra Woolf'u ziyaret etmeye devam etti ve 1907 yılında yeşil halılı, "kırmızı Çin perdeli" Fitzroy Meydanı No: 29 adresine taşındıktan sonra onunla cinsellik hakkında açıkça konuşan ilk erkek oldu (3. Bölüm'de açıklanıyor).¹¹

Woolf ve kız kardeşinin eğitimini, babasının hastalığından önce ikisine de evde özel ders veren anneleri Julia sağlıyordu; babaları ise onlara beceriksizce matematik dersi veriyordu. Vanessa sanat okuluna gittiğinde Woolf evde yalnız kalıp Yunanca çalışıyor, günlüğüne yazıyor veya babasının kapsamlı kitaplığındaki klasikleri okuyordu. Vanessa evdeyken birlikte vakit geçiriyorlardı fakat Stella'nın ölümünden sonra, ailenin kadın idarecisi olmak Vanessa'ya düşmüştü. Vanessa birdenbire her sabah hizmetçileri organize etmek ve ev muhasebesi yapmak, bir yandan da evin genel bakımıyla ilgilenmek zorunda kalmıştı. Bu görevleri isteksizce kabul etmişti ama sessizliğiyle ve öfkeli mutsuzluk havasıyla babasının sertliğine içten içe karşı geliyordu.¹² Gelgelelim kaybı nedeniyle Jack Hills'i anladığını, onun duygularını paylaştığını ısrarla ifade ederken Vanessa ona abayı yakmıştı fakat kanun ve Duckworth kardeşler buna noktayı koydu.

Kaygılı ve güvensiz Woolf, bağımsız kararlar veren ablasına uyum sağlamak zorundaydı. Günlükler sık sık onun sığınağı olmuştu. 1897'de on dört yaşındayken yazmaya başladığı günlükleri, 1941 yılında elli dokuz yaşında intihar etmesinden dört

¹¹ A.g.y., s. 105, 103 [A.g.y., s. 175, 176, 173, 178].

¹² Vanessa Curtis, *Virginia Woolf's Women* (Londra, 2002), s. 59.

gün öncesine kadar tutmaya devam etmiştir. Elle yazılmış 38 ciltle en uzun eserini oluştururlar ve kurmaca metinlerine kapı aralayan pasajlara sahiptirler. İlk yıllarında defterlerini kendisi ciltleyip hazırlamıştı; 1903 yılındaki günlüğünde hem bölümler oluşturmuş, hem de içindekiler tablosu eklemişti. Beş günlüğün derlendiği seçme dizinin ilk cildi 1977 yılında basıldı, takip eden dört cilt ise 1984 yılına kadar teker teker basıldı. 1990 yılında altıncı ve son cilt *A Passionate Apprentice: The Early Journals, 1897-1909* [Tutkulu Bir Çırak: İlk Günlükler, 1897-1909] yayımlandı.¹³ Günlükleri, büyümenin üç evresini yansıtır: 1897 ile 1918 yılları arasındaki ilk döneme ait deneysel günlükler, 1919 ile 1929 yılları arasındaki döneme ait “modernist günlükler” ve son olarak 1930 ile 1941 yılları arasındaki neredeyse sürekli yazdığı ve üzgün olduğu döneme ait yazılar. Woolf bu dönem boyunca kendisini başka kişilerin günlükleri aracılığıyla eğitti; kendi çalışmasına başlamadan önce Sör Walter Scott ve Fanny Burney’in günlüklerini okudu. Üvey kız kardeşi Stella’nın evlenmesinden önceki dönemde, Samuel Pepys okuyor ve yazardan “evdeki tek sakın şey” diye bahsediyordu.¹⁴ Ayrıca 21 yaşındayken James Boswell’in *Journal of a Tour to the Hebrides* [Hebridler Gezisi Güncesi] (1785) adlı kitabını okudu ve hayatı boyunca bu isimlere tekrar tekrar dönüp durdu. Ayrıca, başkalarının günlükleriyle ve fikir defterleriyle ilgili incelemeler, günlüklerle edebi bir tarz olarak ilgilenen makaleler de yazdı.¹⁵ Önemli olansa, Woolf’un okuduğu günlüklerin üçte birinin kadınlara ait olmasıydı ve bunlar, kadınların hayatlarını anlamasında hayati bir kaynak oluşturmuştu. Mary Coleridge özellikle önemliydi, güçlü bir kadın hakları savunucusu olan Mary Seton Berry de. Utangaç ve endişeli genç yazar, başka yazar adaylarının da kendi yetenekleri ve dünyadaki yerleri hakkında benzer şüphelere sahip olduğunu fakat kendilerini özel bir şekilde günlüklerinde ifade edebildiklerini keşfetmişti.

13 Yakın zamanda yapılan bir araştırmanın ortaya koyduğuna göre Woolf, estetik anlayışını 1908’deki İtalya günlüğünde değil, daha önceden 1899’daki Warboys adlı günlüğünde (Warboys, Stephen ve çocuklarının yazı geçirdiği Huntingdonshire’da bulunan bir kasabaydı) özetlemiştir. Bkz. Barbara Lounsberry, *Becoming Virginia Woolf: Her Early Diaries and the Diaries She Read* (Gainesville, FL, 2014), s. 2.

14 Virginia Woolf, 4 Nisan 1897 tarihli kayıt, *A Passionate Apprentice: The Early Journals, 1897-1909* içinde, ed. Mitchell A. Leaska (Toronto, 1990), s. 66.

15 Lounsberry, Woolf’un üzerinde çalıştığı ve aralarında Emerson, Tolstoy, Çehov, Beatriçe Webb ve Katherine Mansfield’in bulunduğu günlük tutan yazarların uzun bir listesini sunuyor. Bkz. Lounsberry, *Becoming Virginia Woolf*, s. 3-4.

Stella'nın ölümünün etkisiyle, dört Stephen kardeş arasında ki ilişki güçlendi: Thoby (iki yaş büyük ve doğuştan sanatçı), Adrian, Vanessa ve Virginia. Kardeşler birbirlerine karşı daha sevecen oldu. Aralarındaki yakın bağ, ailenin başına gelecek ızdırap verici trajedilere ve ölüme karşı bir tür korumaya, bir bariyere dönüştü. İlişkileri rabıta oluşturarak Woolf'un hayatının sonraki aşamalarında arkadaşlık modeline şekil verdi; kısmen Thoby'nin "arkadaşlarına hayran olmaya yönelik harika gücüne" öykünmeyi öğrendi.¹⁶ Sonradan 22 Şubat 1904 tarihinde Leslie Stephen'in evinde ölmesi, çocukları benzer bir şekilde birbirine bağlayan, eşit ölçüde yürekleri burkan bir deneyimdi. Woolf'un "zor, müşkülpesent [ve karısına] bağımlı" şeklinde nitelediği babası, Julia'nın ölümünden sonra çok uzun bir yas dönemine girmişti: Ne zaman konuşsa -ki çok sık konuşmazdı- cümlelerini figanla sonlandırırdı.¹⁷ Duruşundan hiç sapmaksızın incinmiş ve Jack Hills gibi genç erkeklere hükmetmeye çalışan, hatta onları kıskanan yalnız, kimsesiz, mutsuz bir adam tavrı takınmıştı. Bencildi ve Stella'nın evliliğini erteliyordu; Stella ona kendisi ile Hills'in Hyde Park Gate No: 22 adresinde yaşamayacağını söylediğinde çok öfkelenmişti. Gelgelelim onlar da 27 numaraya taşınmışlardı. Duygusal açıdan tamamen karısına bağımlı Leslie Stephen, bağımlılığının getirdiği yükü çocuklarına yüklemişti. 72 yaşındayken mide kanserinden ölecekti.¹⁸ "Geçmişe Dair Bir Taslak"ta annesinin ölümünü ve hayatını özetleyen bir paragrafın sonunda Woolf, babasıyla ilgili şunu aktarır: "Biz [hole] girerken babam yatak odasından sendeleyerek çıktı. Onu durdurmak için kollarımı uzattım, ama [...] beni sıyrıp geçti... Perişandı." Bu ânı asla unutmayacaktı. Cenaze için Clifton College'tan (Roger Fry'nin da gittiği Bristol'daki özel okul) dönen kardeşi Thoby'yi karşılamak üzere bir gün sonra falan Paddington istasyonuna gitmek, Hyde Park Gate'in karanlık ve perdeli odalarıyla tam bir tezat oluşturan istasyonun cam kubbesinden süzülen gün ışığının parıltılarını anımsamak kendi kederine bir nebze avuntu getirmişti.¹⁹

16 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", s. 108 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anıları*, çev. İlkur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 206] [Çeviri değiştirilmiştir].

17 A.g.y., s. 83, 94 [A.g.y., s. 181-203].

18 A.g.y., s. 106, 114 [A.g.y., s. 180, 181].

19 A.g.y., s. 91, 93 [A.g.y., s. 160, 162].

Anı yazısındaki aynı pasajda Woolf, kız kardeşi Vanessa'yla yaşadığı benzer bir andan bahseder; civardaki Kensington Bahçeleri'nde çimenlerde şiir okurken ilk kez bir şiiri anlamıştır: "Kelimelerin, kelime olmaktan çıkıp saydamlaştıklarını hissediyordum, öyle yoğunlaşıyorlardı ki sanki onları yaşıyorduk." Ancak, vaktiyle neşeli olan aile hayatlarına annelerinin ölümüyle birlikte kara bulut çökmüştü. "Paddington İstasyonu'nun ucunda yanan cam kubbe" yerine, "ağır duyguların pusu altına" "gömülmüş, üzgün, ağırbaşlı, gerçek" bir hayat.²⁰ Dokuz yıl sürecek olan gizli bir hayat üzerlerine çökmüştü.

Ne var ki, babasından Woolf'a verimlilik, azim, kitap sevgisi ve yazma tutkusu geçmişti. Woolf, babası gibi, gazeteci, daha açıkçası bir eleştirmen ve makale yazarı olarak başladı. İlk çalışması 1904 yılında haftalık *Guardian*'da çıktı. Ancak Leslie de hassasiyet ile sertliğin zor bir karışımıydı ve iki özellik genellikle birbirine zıtlık oluşturuyordu. Başarısızlık duygusu ve kendisine acıması, genç Woolf'u üzüyordu. İleride onun özgüven eksikliğini Woolf da paylaşıyordu. Yine de, Woolf'un edebiyata sahici bir şekilde değer verdiğini ve yazmaya duyduğu merakı fark etmesi, Leslie'nin Woolf'a ısınmasını sağlamıştı. Sık sık Serpentine etrafında uzun yürüyüşlere çıkarlardı ve sonradan ortaya çıkan Londra'da yürüyüş yapma sevgisini Woolf ondan miras almıştı. Yürüyüşler genellikle günde iki saati bulurdu. Woolf, Leslie'nin yüzüncü yılını kutlayan 1932 tarihli *The Times*'taki anma yazısında, babasının sempatik ve cömert bir portresini sunar: Onun entelektüel enerjisini ve Woolf'un on beş yaşından itibaren onun kitaplığında özgürce takılmasına izin verdiği için edebi yanını babasına borçlu olduğunu vurgular.

Leslie'nin ölümü, Woolf'un bilinen en ağır sinir bozukluğuna yol açtı. Woolf, babasının son iki yılında onun neredeyse tek yakın refakatçisiydi. Hemşireler babasının tıbbi ihtiyaçlarıyla ilgilenirken Woolf her günün bir bölümünü onunla oturarak geçirmişti; babasının sağırlığı birbirlerini anlamalarına engel olmamıştı. Vanessa çoğu zaman ya sanat okulunda derste ya da arkadaş ziyaretindeydi, Thoby ve Adrian Cambridge Üniversitesi'nde okuyordu. George ve Gerald Duckworth ise kariyer-

---

20 A.g.y., s. 93 [A.g.y., s. 162, 163].

leriyle meşguldü. Woolf, Leslie öldükten dört gün sonra Leslie'nin 1892 yılından ölümüne kadar yöneticisi olduğu Londra Kütüphanesi'ne hayat boyu üyelik edindi; bu belki de, Leslie'nin Woolf'un üzerindeki kalıcı etkisinin tasdiklenmesiydi. Genç bir kızken babasıyla kütüphaneye gittiğinde Woolf babasına gördüğü tüm resimlerin erkeklere ait olduğunu söylemişti. *Kendine Ait Bir Oda* gibi eserlerde kadınların kamusal alandaki statüsünü ele almaya başladığında bu görüntüleri hatırlamıştı. Stephen, 1903 yılında Kasım ayının başlarında sağlığı kötüleşmeye başlarken, Julia Stephen'ın 1985 yılındaki ölümünden kısa bir süre sonra başladığı otobiyografisi *Mausoleum Book*'un [Mozole Kitabı] son sayfalarını Woolf'a dikte etmişti.

Leslie Stephen, Julia Stephen'ın ölümünden itibaren kendi ölümüne kadar kızlarının hayatı üzerinde tahakküm kurmuştu. Woolf 1928 yılında günlüğünde babasıyla ilgili olarak şu ünlü sözlerini yazmıştı: "Onun hayatı benim hayatımı tamamen sonlandıırırdı. Başıma neler gelirdi? Hiç yazamazdım, okuyamazdım; akıl almaz bir şey" (D, s. 208).²¹ Yine de, Woolf 1924 yılında bir arkadaşına şöyle diyebilmişti: "Biz Stephenlar özellikle yarışın bitişe doğru etkisi azalırken huysuz oluruz; parmaklarımız öyle üşür, öyle müşkülpesentizdir, öyle mızımız, öyle uygunsuz" (LETT, III, s. 92-3). "Geçmişe Dair Bir Taslak"ta kendisi, kız kardeşi ve erkek kardeşi için şöyle diyordu: "bizim için elli yıl yaşlı sayılan bir toplumun hükmü altındaydık. Mücadelemizi bu kadar amansız ve sert kılan da bu garip gerçektir." Woolf ve kız kardeşi "diyelim ki [...] 1910'da yaşıyordu; onlarsa [iki üvey erkek kardeşi] 1860'ta."²²

Vanessa'nın Hyde Park Gate manzarası, hatıralara dalmak için anatomik bir model kullanmaya meyilli ve genellikle birinci kattaki yatak odasına ("evde cinselliğin merkezi, doğumun merkezi, ölümün merkezi") odaklanan kız kardeşininki kadar karanlık veya yoğun değildi. Geniş bir oda değildi ama Woolf'a göre "duvarlar fotoğraf çekiyorsa, duvarların içine işlemiş olmalı."²³ Margaret Duckworth'le bir öğle yemeğini takiben 30

21 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 174

22 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", s. 147 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anlatı*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 235, 236].

23 A.g.y., s. 118 [A.g.y., s. 196].

Ocak 1905 tarihinde evi ziyaret ettiğinde, günlüğüne eski odasının "eski mürekkep sıçramaları ve raflarla çok tuhaf" olduğunu belirtmişti. "Çok uzun süre yaşadığım o odadaki her işaretin ve çizimin geçmişini yazabilirdim."²⁴ "Eski Bloomsbury"de yazdığı gibi "Mekâna duygular karışıp dolaşmış gibi görünüyordu" Bu metinde, *Deniz Feneri*'nde mekânı ve evi nasıl ele alacağını da ortaya koyuyordu.²⁵ Vanessa'nın geçmişe dair anı yazıları da kız kardeşininkiyle paralellik gösterir. Vanessa, 1941'den önce yazdığı "Life at Hyde Park Gate after 1897" [1897'den sonra Hyde Park Gate'te Yaşam] ve 1951'de yazdığı "Notes on Bloomsbury"-de [Bloomsbury Üzerine Notlar] Woolf'un görüşlerini tekrarlar fakat Woolf'un neredeyse içgüdüsel bir klostrofobi sergilediği noktada Vanessa daha çok ışığa ve gölgeye dayalı bir görünüm sunar. Vanessa bir ressamın gözüyle, misafir odasının pencerelelerini örten kalın Virginia sarmaşığının ışığı engellediğini gözlemler. Evin kendisi, bütün ışığı emen siyah boyası ve donuk mavi duvarlarıyla yas tutuyormuş gibi görünüyordu.²⁶

Woolf içinse babasının ölümü, kendisinin yazı hayatı için özgürleştirici bir olaydı; Hyde Park Gate'in Victoria tarzından -daha az itibarlı Bloomsbury'nin- 46 numaralı Gordon Meydanı'ndaki açık ve daha az kısıtlayıcı dünyasına geçişi bunu vurgular. Ne var ki, Woolf bu büyük değişikliğe uyum sağlamanın öncesinde, Mayıs 1904'te başlayan ikinci bir akıl hastalığı sürecinden geçti; o sırada 22 yaşındaydı. İlk başta *Insanity and Allied Neuroses* (1884) [Delilik ve Bağlantılı Nevrozlar] kitabının yazarı Dr. George Savage'ın nezdinde yaklaşık üç ay Violet Dickinson'ın (Stella Duckworth'ün arkadaşı) Burnham Wood'daki bakım evinde kaldı. Bu süre zarfında, kendisini pencereden atmaya çalışarak ilk kez intihar girişiminde bulundu. On yıl sonra Thoby de, Clifton'dayken kendisini pencereden atmaya teşebbüs etti.

Bu sırada Woolf, Hyde Park Gate No: 22'deki gergin aile birliğinin yerini alacak yeni ve hayati arkadaşlıklar kuruyordu. Bu ilişkilerin en önemlilerinden biri, Woolf'la muhtemelen 1897 yılında tanışan, Woolf'tan on yedi yaş büyük ve iddialara göre

24 Virginia Woolf, 30 Nisan 1905 tarihli kayıt, *A Passionate Apprentice*, s. 230.

25 Virginia Woolf, "Old Bloomsbury" [tahminen 1921-2], *Moments of Being* içinde, s. 183 ["Eski Bloomsbury", *Varolma Anları*, çev. İlkunur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 76].

26 Vanessa Bell, "Notes on Bloomsbury" [1951], *Sketches in Pen and Ink* içinde, ed. Lia Giamberini (Londra, 1997), s. 97.

1,88 boyundaki Violet Dickinson ile kurduğu ilişkiydi. Violet Dickinson cömertliği, hayır işleri (akıl hastası kadınların koşullarının iyileştirilmesi gibi) ve kötü giyinmesiyle tanınırdı. Quaker²⁷ geçmiş, başkalarına, özellikle sosyal adaletsizliğe maruz kalmış kadınlara olan ilgisini artırıyordu. 1902 yılında Woolf'la mektuplaşmaya başladı ve çoğu zaman Hyde Park Gate'e hâkim olan kasveti sağduyusu, iyimserliği ve pratikliğiyle dengeledi. O ve Woolf birlikte Venedik, Floransa ve Paris'te tatil yaparlardı. Woolf'un kaleme aldığı, Dickinson'ın sahte biyografisi "Friendship's Gallery" [Dostluk Galerisi] (1907) kısmen aralarındaki bağ hakkındadır. Leslie Stephen giderek kötüleşirken, Woolf, Dickinson'a Stephen'ın sağlığı hakkında gün gün durum özetleri yazıyordu. Woolf, babasının ölümünden sonra Dickinson'la daha da yakınlaştı; Dickinson da Woolf'un edebiyat alanındaki yeteneğinin güçlü bir destekçisi oldu. Kısa süre içinde onu, *The Guardian*'ın kadın ekinin editörü Margaret Lyttelton'la tanıştırdı. Bunun sonucunda Woolf, Charlotte Brontë üzerine bir makale yazmakla görevlendirildi. Ancak, gazetedeki ilk yazısı bir toplumsal tarih kitabı incelemesiydi ve bunu da, 14 Aralık 1904 tarihinde W. D. Howells'in *The Son of Royal Langbrith* [Royal Langbrith'in Oğlu] adlı kitabına dair başka bir inceleme izledi. Brontë'ye dair yazısı "Haworth, November 1904" [Haworth, Kasım 1904] 21 Aralık 1904 tarihinde yayımlandı.

Dickinson, Woolf'un en yakın arkadaşlarından biri oldu. Dickinson'ın 1901'de ölen çocuk kitabı yazarı Kate Greenaway'le sıkı fıkı ilişkisini izleyen bir arkadaşlıktı bu. Woolf, M. H. Spielman'ın 1905'te yazdığı Greenaway biyografisini okumuş ve kıskanmıştı; Dickinson'a yazdığı mektupları birden daha da duygusallaştı. Biyografide Greenaway'in nasıl sürekli olarak arkadaşlarını kaybetmekten korktuğu da vurgulanıyordu. Bu his Woolf'a da geçmişti. Dickinson 1906'da Woolf ve Vanessa'yla birlikte Yunanistan'a gidip orada Adrian ve Thoby Stephen'la buluştu. Dickinson, kendisini sürekli olarak yüreklendirmesine değer veren Woolf'u desteklemeye devam etti. Woolf, 25. doğum gününü Burnham Wood'da Dickinson'la kutladı. Woolf, tam bu sıralarda Dickinson'ın sahte biyografisini hazırlamış ve

27 Arkadaşlar ya da Religious Society of Friends diye bilinen 17. yüzyılda George Fox tarafından kurulan Hristiyan mezhebi üyelerine verilen ad. Papazlık gibi resmi ibadet şekillerini reddederler.

ona Ağustos ayında hediye etmişti. Yazarken kullandığı mürekkebin mor rengi, J. Herbin'in "Violette Pensee" rengine ya da bir ihtimal Waterman'ın "Violet" rengine benziyordu ve cildi de keza mor deridendi. Woolf'un ya mor ya da eflatun mürekkeple yazma alışkanlığı, Dickinson'a, onun eserleri üzerindeki etkisine ve 42 yıllık arkadaşlıklarına övgü olarak, sıklığı yıllar içinde azalsa da, bütün hayatı boyunca devam etti.²⁸

Woolf çok sonradan 1913 yılında ilk romanı *Dışa Yolculuk*'u tamamladıktan sonra, 1912'de Leonard'la evlendiğinden beri pek az gördüğü Dickinson'a coşku dolu bir mektup yazmıştı. Aslında, aralarındaki bağ 1908 yılında yavaş yavaş kopmaya başlamıştı. Kayıtların gösterdiğine göre, ölümünden hemen önce, Woolf, Dickinson'ın yıllar içinde kendisine gönderdiği tüm mektupları yok etmiş ve daha da önemlisi, Woolf'un kendisine yazdığı tüm mektupları saklayan Dickinson'la önceki yakın ilişkisiyle ilgili soruyu yanıtlanmamış bırakmıştı. Her halükârda Woolf, Dickinson'da, sonradan Vita Sackville-West ve Ethel Smyth'le de olduğu gibi, on üç yaşında annesi öldüğünden beri hayatında eksik olan anne sevgisini arıyordu. Bu üç kadın ve kız kardeşi Vanessa, kıymetli sırdaşları oldu. Bu kadınlarla olan arkadaşlığı ortaya koyacağı eserlerini etkileyecekti.

İlk zamanlarından bir diğer önemli kadın arkadaşı da, John Addington Symonds'ın hayat dolu kızı Madge Symonds (sonradan soyadı Vaughan olacak) idi. Woolf'tan on üç yaş büyük Symonds, Woolf'un edebiyat tutkusunu ilk fark eden kişiydi ve *Mrs. Dalloway*'deki Sally Seton karakterine ilham verecekti. Woolf, ondan "teori, duygu ve sayısız soru dolu" bir kadın olarak bahsediyordu ve görünen o ki, ona âşıktı (*LETT*, i, XVIII, s. 88). Woolf'un 1902-1903 yılları arasında birlikte Yunanca çalıştığı başka bir arkadaşı Janet Case de (Woolf, Walter Pater'in kız kardeşi Clara Pater'le birlikte Yunanca öğrenmeye başlamıştı) Woolf'la ömür boyu arkadaşlık etti. Woolf'un Yunancayla tanışması Thoby vasıtasıyla olmuştu ve klasik kültüre adım attığı bu dile hayranlığı hayatı boyunca devam etti.²⁹ 1907 yılında Woolf şöyle yazmıştı: "Sabahları yazıyor ve sonra Pindar okuyorum",

28 Curtiss, *Virginia Woolf's Women*, s. 89, 90-91.

29 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", s. 125 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anlatı*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 206].

Adrian ise "piyanoda Wagner çalışıyor" (LETT, I, s. 308). *Dışa Yolculuk*'ta Bayan Dalloway, sanat ile politikanın karşılaştırıldığı bir tartışmanın ortasında Cambridge'de gördüğü *Antigone* eserini hiç unutamadığından bahseder. Romanda Pindar edisyonu üzerinde çalışabilmek amacıyla seyahat eden Ridley Ambrose'a "Sence de şimdiye kadar gördüğün en modern şey değil mi?" diye sorar (Ridley Ambrose, klasik kitap editörlüğü yaptığı Londra'da yaşayan, Cambridge'in eski hocalarındandır). Mr Pepper *Antigone*'nin ikinci koro bölümünden yapılan Yunanca alıntıyla altı dizede yanıt verdiği, Bayan Dalloway dudaklarını sıkarak şöyle der: "Yunanca konuşabilmek için ömrümün on yılını verirdim" (VO, s. 44).³⁰ Ridley şöyle yanıt verir: "Size yarım saatte alfabeyi öğretebilirim; bir ayda da Homeros'u okuyabilirsiniz" (VO, s. 45).³¹ Bayan Dalloway kendisini Londra'daki misafir odasında "kucağında Platon açıkken ve Platon'u özgün Yunancasından okurken" hayal eder (VO, s. 45)³²; kamarasında uyuduğunda da rüyasında "kocaman Yunan harflerin odada dolaştığı"nı görür (VO, s. 53).³³ Uyandığında, rüyasında gördüğü harfleri komşu kamaralarda uyuyan gerçek kişilere çevirir. *Yıllar*'da Edward Pargiter *Antigone*'yi Oxford'da okur (Bir an için kuzeni Kitty'yi hem Antigone hem de kuzeni olarak hayal eder). North Pargiter ise romanın ilerleyen bölümlerinde Sofokles'in editörlüğünü yapan amcası Edward'la yeniden karşılaşır (Y, s. 49, 50, 385).³⁴

Jacob'un Odası'nda da Yunanca sürekli olarak göklere çıkarılır: Durrant ve Jacob, Haverstock Hill'de yürürken Durrant "eninde sonunda, insan edebiyatın her türlü boyasına [...] batıp çıktıktan sonra bile ağızda kalan [tat Yunancadır]" der (JR, s. 101).³⁵ Buna uygun şekilde Jacob da Yunanistan'ı ziyaret eder ve hem kırsalında hem de Atina'da zaman geçirir; romanın sonraki bölümünde de sözü Yunanistan'a getirmeye devam eder. Bunu hem belirsiz hem de keskin bir şekilde yapar: "Jacob... Hyde Park'ta kumun üzerine Parthenon'un planını çizdi, en azından Parthenon olabilecek yan yana çizgiler ya da belki matematik-

30 *Dışa Yolculuk*, s. 44 [Çeviri değiştirilmiştir].

31 A.g.y.

32 A.g.y.

33 A.g.y., s. 52.

34 *Yıllar*, s. 47, 52, 365.

35 *Jacob'un Odası*, s. 89.

sel bir çizim" (JR, s. 236).³⁶ Bazen Yunanistan romanda tehlike uyandırır; Woolf'un şu yazdığındaki gibi: "Karanlık, bir bıçak gibi Yunanistan'ın üzerine düşüyor" (JR, s. 245).³⁷ Woolf, Elizabeth Barrett Browning'in spaniyel Flush biyografisinde yaptığı gibi, oyuncu bir kalemle yazarken bile Yunancadan kaçamaz. Bayan Barrett'in arka odasına yerleşen Flush, "Yunanca sözlüğü yastık yapmış" kafasını dayamış şekilde yatar. Öncesinde Flush, Elizabeth Barrett'in üzüntüsüne şahit olduğundan sözcüklerle iletişim kuramamasının hayal kırıklığı üzerine düşünürken, Elizabeth Barrett'in "Wimpole Sokağı'nda bir yatalak değil de, Arkadya'nın kuytu ormanlıklarında bir yerde Yunanlı bir su perisi" olup olmadığını merak eder.³⁸

Woolf'un *Bir Okur Olarak* dizisinin ilk kitabında yayımladığı 1925 tarihli uzun makalesi "Yunanca Bilmemek Üzerine"³⁹ Sofokles, Euripides, Aristofanes ve Eshilos'la ilgili olarak dikkatle yaptığı okumaları yansıtır. Ayrıca Eshilos'un *Agamemnon* metni ile bu metnin kendi yaptığı çevirisinden bahseder (D, II, s. 215). Makaleyi hazırlarken Homeros, Plato ve birçok klasikçinin biyografilerini okumuştur. Araştırmalarına rağmen kendi yeteneklerinden emin olamamıştı. Makalesinde Yunanca dilini veya tarzını tamamen yeniden oluşturmamayaacaklarından bu dili bilmenin imkânsız olduğunu açıklar. İlk başta nasıl konuşulduğunu veya kullanıldığını hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Yunanca tiyatro eserleri okumak, bunları şiir olarak okumak demek, çünkü sözcüklerin tam anlamı bizden kaçıyor; "kelimelerin nasıl telaffuz edildiğini" veya "aktörlerin nasıl oynadığını" hiçbir zaman bilemeyeceğiz.⁴⁰ O zaman, Yunanca öğrenme arzumuz ne kadar da tuhaf. Yine de, dilin kültürünü ve gayri şahsi doğasını anlamak istiyoruz. "Yunanca Bilmemek Üzerine" İngiliz toplumu ve gelenekleriyle ilgili bir yorum olduğu kadar, Yunan diliyle de ilgilidir. Ancak, iki kültür birbiriyle karşılaştırılır. Yunan tiyatrosundaki her bir sahne hareketinin ifade şekli Jane Aus-

36 A.g.y., s. 205.

37 A.g.y., s. 213.

38 Virginia Woolf, *Flush* [1933], ed. Kate Flint (Oxford, 2009), s. 32, 27 [*Flush*, çev. Fatih Özgüven (İstanbul: İletişim, 2001), s. 41, 37].

39 Virginia Woolf, *Bir Okur Olarak*, çev. Selin Beyhan (İstanbul: Alakarga, 2013), s. 37-57.

40 Virginia Woolf, "On Not Knowing Greek" [1925], *The Common Reader: First and Second Series* içinde (New York, 1948), s. 39 ["Yunanca Bilmemek Üzerine", *Bir Okur Olarak* içinde, çev. Selin Beyhan (İstanbul: Alakarga, 2013), s. 37].

ten'in karakterlerinin kritik eylemleriyle paralellik taşır; örneğin, *Emma*'da küçük kuzen (Henry) Louisa'yı "kurtarmak" için öne atıldığında ve açık bir şekilde yalnızca "Seninle dans edeceğim" dediğinde.⁴¹ Bu hem özgürlük hem de teslimiyet hareketidir, çünkü her şeyden daha da önemlisi, Yunan tiyatrosundaki gibi karakterler sınırlı eylemlere mahkûm ve bu tür eylemlerle kısıtlıdır. Woolf ayrıca makalede Yunan tiyatrosunu Proust'la kıyaslayarak Proust'un altı sayfasında "*Electra*'nın tamamına kıyasla daha karmaşık ve değişik duygular bulabileceğimizi" söyler. Proust'ta daha büyük bir şey buluruz: "Kahramanlığın kendisi" ve sadakat. Bizi Yunanlara geri götüren şey, "istikrarlı ve kalıcı ilk insanın orada bulunabileceği" gerçeğidir. Antigone, Ajax ve Elektra insanın aslı ve biz onları *Canterbury Tales*'teki karakterlerden daha "kolayca ve daha doğrudan" anlıyoruz. Woolf'a göre Yunan karakterler insanın ilk biçimiyken, Chaucer'in karakterleri yalnızca çeşitlilik arz eder. Evrimini izleyecek selefleri veya edebiyat okulları olmadan bile, Yunanca "başyapıtların edebiyatıdır".⁴²

Woolf'un Yunanca'ya duyduğu ilgiyi tamamlayan; Janet Case'in ülkülerinden biri olan, kadının oy hakkı hareketine verdiği destektir. Case, Woolf'un artan estetizmine politik bir düzeltme ve daha da önemlisi, derin ve sürdürülebilir bir arkadaşlık sunuyordu; 1911 yılında Case, Sussex'teki Little Talland House'da Woolf'la bir hafta sonu geçirdi. Buradayken Woolf ona, üvey kardeşi George'un ensest hareketleri olduğunu söyledi (*LETT*, I, s. 472). Woolf 1937 yılındaki ölümüne kadar Case'le iletişimini sürdürdü ve *The Times*'ta onun için imzasız bir ölüm ilanı yayımladı. Woolf, günlüğüne "onun, kendi hayatında ne kadar vizyoner bir yeri" olduğunu yazdı (*D*, V, s. 103). Woolf *Dışa Yolculuk*'ta da şöyle belirtiyordu: "Bir düşünün: Yirminci yüzyılın başı, birkaç yıl öncesine kadar hiçbir kadın tek başına ortaya çıkıp herhangi bir şey söylemiyordu" (*VO*, s. 245).⁴³

41 A. g. y., s. 43 [A. g. y., s. 41].

42 A. g. y., s. 44-5, 57 [A. g. y., s. 42-3, 55].

43 *Dışa Yolculuk*, s. 226 [Çeviri değiştirilmiştir].

Vanessa Bell, *Virginia Woolf*, 1912, yağlıboya.

Woolf'un en yakın sırdaşlarından biri ablası Vanessa'ydı. Woolf'tan üç yaş büyük sanatçı ruhlu Vanessa, ilk baştan beri yazar olmak isteyen küçük kız kardeşinin sık sık kendisine meydan okuduğunu hissediyordu. Oysaki kendisi ressam olmayı istiyordu. Vanessa'nın 1949'da Memoir Club'da "Notes on Virginia's Childhood" [Virginia'nın Çocukluğuna dair Notlar] konuşmasında belirttiği üzere bir rekabet kaynağını ortadan kaldırıyor- du bu. Vanessa resim yaparken Woolf ona yüksek sesle okurdu.

Woolf da Vanessa'nın nahoş gerçekleri nasıl doğrudan dile getirdiğinden "Anımsamalar" da bahseder. İki kız kardeş arasında örtük bir rekabet doğmuştu ama bu aynı zamanda duygusal bir yakınlıktı. Woolf'un da kabul ettiği üzere, Vanessa her zaman açıksözlü olmuştu. Vanessa sosyal açıdan kendisini bir dizi erkekle ilişki içinde bulmuş; başlangıcı Stella'nın dul kocası Jack Hills'le yapmıştı. Bundan önce 1904 yılında babalarının ölümünü takiben Violet Dickinson, Thoby ve Woolf'la İtalya'ya bir geziye çıkmıştı. Dönüş yolunda Paris'te durduklarında Rodin'in stüdyosunda Thoby'nin Cambridge'den arkadaşı olan Clive Bell'le tanışmıştı. İlk başta onu iki kez reddetmiş olsa da, sonunda evleneceklerdi. Thoby'nin 1906'da tifodan beklenmedik ölümünün ardından Bell'le evlenmeyi kabul etti. Erkek kardeşinin ölümünden iki gün sonraydı. Woolf bunu çifte kayıp olarak görmüştü; ilk önce erkek kardeşini hastalık yüzünden, sonra da kız kardeşini evlilik yüzünden kaybetmişti.

Öte yandan, Vanessa, Roger Fry'ı daha anlayışlı biri olarak görüyordu; ikinci oğlunu ve düşük yapmasını takiben 1911-1913 yılları arasında iki arkadaş bir ilişki yaşadı. 1914 yılına kadar ressam Duncan Grant'a âşık; Grant ise Vanessa'nın erkek kardeşi Adrian'la ilişki yaşıyordu. Adrian evlenince Grant, David Garnett'le ikinci bir ilişki yaşayana dek Vanessa'nın şefkatine dönmüştü. Yine de, Grant ve Garnett'le birlikte 1916 yılında Sussex'te, Charleston'a taşınana kadar Suffolk'ta yaşadı. İki yıl sonra Vanessa ve Duncan Grant'ın çocuğu Angelica doğacaktı. Çocuğunun babasının Clive Bell olduğu söylendi ve Angelica, on yedi yaşına gelene kadar Grant'ın babası olduğunu öğrenemedi. Woolf, bu alışılmışın dışındaki düzenlemelere rağmen, kız kardeşine hayran olmaya ve onun sanat muhakemesine güvenmeye devam etti. Yazdıklarıyla ilgili olarak, Leonard'ın kiler dışında en önemli fikirlerin kız kardeşine ait olduğunu ekliyordu. 1931 yılında Vanessa'ya "Başkalarından ziyade senin için yazdığımı hep hissediyorum" demişti (LETT, IV, s. 390).

Ancak, Woolf'un Hyde Park'ta yaşadığı gençliğini (ve oradaki anılarını) karmaşık hâle getiren şey, George Duckworth'un cinsel eylemleri idi. Ayrıntılar yetersiz olsa da, George kendisi on sekiz, Woolf altı yaşındayken muhtemelen onu taciz etmiş-

ti.⁴⁴ "Hyde Park Gate, 22" de genç bir kadinken ona sosyal eğitim verme sorumluluğu üstlenen George'un, onu götürdüğü muhtelif akşam yemeği ve toplantıda düzgün durmadığı için onu azarladıktan sonra, onun yatağına atlayıp onu kollarına aldığını kaydederek.⁴⁵ Woolf'un "Eski Bloomsbury" denemesinde açıkladığı üzere, George "[Woolf'un] yatağına atlar, onu kollarına alıp öper veya [onu] kucaklar".⁴⁶ Bu olaylar hakkında birçok şey yazıldı, ancak geçirdiği nöbetlerin onda hem psikolojik hem de yaratıcı etki bırakması dışında, yapılan yorumlar arasında diğerlerinden daha ağır basan bir tane bile yok.⁴⁷ Bir yandan, Woolf olayları maskeleyiş ve George'dan "Victoria çağına ait ondan daha kusursuz bir fosil bulunamazdı" şeklinde bahsetmişti.⁴⁸ Eleştirmenler, George'un yalnızca *Mrs. Dalloway*'deki Hugh Whitbread karakteri için alınan model olmayabileceğini, *Dışa Yolculuk*'ta Richard Dalloway'in Rachel Vinrace'i fevri bir şekilde öpmesinin -ve kâbuslar görmesine yol açmasının- kaynağı da olabileceğini düşünmüşlerdi.

Ebeveynlerinin ölümlerinin ve Cornwall'daki Talland House'da üvey kardeşi Gerald tarafından cinsel tacize uğramasının verdiği acıyı telafi etmek için -önceden Londra'da da öbür üvey kardeşi George tarafından tacize uğramıştı ve iki deneyim de Woolf üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştı- Woolf oldukça fazla sayıda kadınla arkadaşlık kurma konusunda yüreklenmişti. Belirtildiği üzere bu kısmen annesinin kaybını telafi etmeyi amaçlıyordu, çünkü genellikle ona ilham veren ve eksikliğini çektiği anne sevgisini sunan yaşça daha büyük kadınlarla ilgileniyordu. Woolf'un en yakın kadın arkadaşları Violet Dickinson, Madge Vaughan, Janet Case, Vita Sackville-West ve Ethel Smyth idi. Leydi Ottoline Morrell, Katherine Mansfield ve Dora Carrington ile kız kardeşi Vanessa ise başka bir şey sunuyordu: Hayat

44 Hermione Lee, *Virginia Woolf* (Londra, 1996), s. 124-8.

45 Virginia Woolf, "22 Hyde Park Gate" [tahminen 1920], *Moments of Being* içinde, s. 177 ["Hyde Park Gate, 22", *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia 2020), s. 72].

46 Virginia Woolf, "Old Bloomsbury", s. 182 ["Eski Bloomsbury", *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia 2020), s. 74].

47 Bkz. Thomas C. Caramagno, *The Flight of the Mind: Virginia Woolf's Art and Manic-depressive Illness* (Berkeley, ca, 1992) ve Katherine Dalsimer, *Virginia Woolf: Becoming a Writer* (New Haven, ct, 2001).

48 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", s. 151 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia 2020), s. 242].

dolu, bağımsız ve yaratıcı kadın birey örnekleri. Bu kişilerin bir kısmı eserlerinde de ortaya çıkacaktı: *Deniz Feneri*'nde Lily Biscoe karakteri Vanessa'yı hatırlatır; *Dışa Yolculuk*'ta çay sırasında sigara içerek adab-ı muaşerete aykırı davranan Alice Flushing karakteri Leydi Ottoline Morrell'i; Orlando karakteri ise Vita'yı. Ethel Smyth *Yıllar*'daki Rose Pargiter karakterinin, ayrıca *Perde Arası*'ndaki Miss La Trobe'un ilham kaynağıydı. Woolf'un hayatının sonlarına doğru nesir olarak hakkında "yaşayan portre" yazma girişiminde bulunacağı, son doktoru Octavia Wilberforce da başka bir yakın arkadaşı olmuştu.

Bu tür ilişkilerle ailesini tamamlayan ve bu kişileri ailesinin yerine koyan Woolf'un arkadaşlık teorisi geliştirmesi de anlaşıl-maz değil. Leonard'la ilişkisi sevgi kadar arkadaşlık temeline de dayanıyor ve G. E. Moore'un, cinselliğin sevginin gerçek temeli-ni oluşturan eşitlik ve ortak anlayış kadar önemli olmadığı inan-cını destekliyordu. *Principia Ethica*'da [Etiğin Prensipleri] (1903) vardığı sonuca göre, "kişisel şefkat ve sanatsal zevk, hayal ede-bileceğimiz tüm en mükemmel ve açık ara farkla en iyi faydaları içerir."⁴⁹ Kişisel şefkati sanatsal açıdan ele almak, bu arkadaşlık ve bağlılık hedeflerine yaklaşmanın en iyi yoluydu. Woolf ve Leonard, aralarında bir bağ yaratan toplumsal, kültürel ve edebi fikirleri paylaşıyorlardı ancak politik fikirleri her zaman benzer değildi. Woolf'un arkadaşlığının güçlü yapısı, Deleuze'un Foucault üzerine yazdığı kitabında "arkadaşlığın kıvrımları", sürekli olarak "kıvrımların açılması, kapanması ve yeniden kıvrımlar oluşması" dediği şeyi akla getiriyor. Bu, Woolf'un diğer kişilerle etkileşiminin doğasını da açıklıyor.⁵⁰ Woolf sahiden de kıvrımı psikolojik olarak ve mecaz şeklinde yazılarında kullanır. "On Being Ill" [Hasta Olmak Üzerine] kitabının sonunda, kocasının ölümü ve gömülmesiyle yüzleşen Leydi Waterford'un kederini anlatmak için mecazımürsel olarak bir Victoria dönemi perdesi-nin ezilmiş kıvrımını kullanır.⁵¹ Bu, "Anımsamalar"ın, genç Woolf'un, annesinin ölümünü yeğeni Julian'a açıklamaya çalıştığı bir bölümünü yansıtır: "Ölmüş de olsa, yaşasa da kişinin yaza-rak bıraktıkları, ne yazık ki yumuşak kıvrımların arasına gömül-

49 G. E. Moore, *Principia Ethica* [1903] (Cambridge, 1956), s. 189.

50 Gilles Deleuze, *Foucault*, çev. Seán Hand (Minneapolis, MN, 1988), s. 137.

51 Virginia Woolf, *On Being Ill* [1926], Giriş Hermione Lee (Ashfield, MA, 2002), s. 28.

meye yatkındırlar, hayata dair bir belirti kalmaz geriye.”⁵² Woolf için arkadaşlığın kıvrımları anlam ve keşifle yüklüdür.

Woolf tekrar tekrar arkadaşlıklarını analiz etmişti; günlüğündeki 22 Ocak 1919 tarihli bir pasaj “Kaç arkadaşım var?” diye başlar ve uzun bir isim listesi vererek ilerler; bu isimler “sıraya koyulamayacak” kadar çoktur. Lytton Strachey, Desmond MacCarthy ve Saxon Turner akla gelenlerden ilk üçüdür; listeyi “tek bir sohbete dayanarak sevdiği ve muhtemelen daha çok görmek isteyeceği” Ottoline Morrell, Roger Fry, Katherine Mansfield, Gilbert Murray ve T. S. Eliot’la bitirir. Ayrıca sık sık yaptığı gibi, arkadaşlarının karakterlerine dair kısa açıklamalar yazacaktır: “Lytton’ın hoşgörülü ama pek esprili olmadığı söyleniyor; Desmond’ın bir kadeh şaraba ihtiyacı olduğunu söylüyorlar; Saxon’ın romatizması ve umutsuz bir gönül ilişkisi var” (D, I, s. 234-5). Woolf, arkadaşlarını eleştirmekten çekinmezdi. Strachey’nin özgün olmadığını ve içerik sorunu yaşadığını söyledi: Yazdıkları “oldukça zekice bir gazetecilik örneği” ama “son derece ihtiyatlı, anlaşılması zor ve maceradan uzak.” Woolf’un yenilik getirmekten aldığı zevkin aksine Strachey yeniyi ortaya çıkaramıyor: “Biz Stephenlar, evet, hatta tüm hatalarıyla Clive bile, isteklerimizi idrak edip gerçekleştirecek girişimci ruha ve canlılığa sahiptik, çünkü alaycılıkla vakit geçirmeyi ve zorlukları atlatmayı güçlü bir şekilde arzuladık” (D, I, s. 236).

Bloomsbury Grubu’nun önermesi, arkadaşlık *idi*; Woolf, arkadaşlıklar bitmiş olsa bile eserlerinde arkadaşlığa öncelik taşıyordu. Vita Sackville-West’e yazdığı mektuplarda en ham hâliyle ortaya konulan arkadaşlık öğelerine rastlanabilir. Woolf 5 Şubat 1927’de Vita Tahran’dayken ona yazdığı mektupta hiç mektup almadığından şikâyet eder:

Umarım bu, haydutlar tarafından yenildiğin, saldırıya uğradığın, parçalandığın anlamına gelmiyordur. Bu, içimi iyice karartıyor. Git-tikçe daha da kötüleşiyor –senin uzakta oluşun. Tüm uyku ve sinir ilaçları etkisini yitirdi ve ben kendimi inatla, kederle ve sadakatle seni özlemeye bırakıyorum. Umarım bu senin hoşuna gider.⁵³

52 Virginia Woolf, “Reminiscences”, s. 36 [“Anımsamalar”, *Varolma Anları* içinde, çev. İlk-nur Özdemir (İstanbul: Sia 2020), s. 22].

53 Vita Sackville-West, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska (New York, 1985), s. 176 [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. basım, s. 141] [Çeviri değiştirilmiştir].

Arkadaşlık ve aşk birbirine karışır ama sürekli ve kalıcı bir ilişkinin yapısında duygusal inişçikışlar meydana gelir; güvenden paylaşılmaya, oradan empatiye geçer. Woolf'un *Dalgalar*'da yazdığı gibi "Kimileri rahiplere gider, kimileri şiirlere gider, ben arkadaşlarıma gittim" (W, s. 222).⁵⁴

Woolf'un arkadaşlık kavramı, G. Lowes Dickinson'ın *The Greek View of Life* [Yunanların Hayata Bakışı] (1896) kitabında belirttiği ve Cambridge Apostles topluluğunun -öykünmemişse de- tartıştığı üzere, kısmen Helenik geçmişten kaynaklanmış olabilir. Bu entellektüel topluluk, 1820'de Üniversitede kurulmuştu ve o zamanlar yalnızca on iki üyeye sınırlıydı; Lytton Strachey, Leonard Woolf, Saxon Turner, John Maynard Keynes ve E. M. Forster sonradan Bloomsbury Grubu'na geçecek üyelerin tamamını oluşturuyordu. Dickinson'ın incelemesinde 3. Bölüm'de 10. Kısım'ın konusu "Arkadaşlık"tır; Yunan kültürü ve efsanelerindeki erkek aşkını vurgular ve özellikle Akhilleus ile Patroklos, Sokrates ile Alkibiadis arasındaki sevgiden bahseder. En önemlisi, Dickinson bu tür bir sevginin "kişileri aşıp nesnel uçlara geçtiğini ve duyguları hayattaki eylemlere bağladığını" vurgular.⁵⁵ Dickinson'ın Cambridge'de Roger Fry'la yakın ilişkisi, uzun süre devam edecek bir arkadaşlığın başlangıcıydı.

G. E. Moore, "Achilles or Patroclus?" [Akhilles mi yoksa Patroklos mu?] (1894) makalesinde ve *Principia Ethica* [Etiğin Prensipleri] eserinde etiği ele alan ve arkadaşlığın değerini yeniden ifade eden bir diğer önemli kişiydi. *Nikomakhos'a Etik* kitabında Aristoteles, arkadaşlık tanımını iyiliğe dayandırır: Moore'un belirttiği gibi, çekici bulduğumuz kişileri seçme nedenimiz, iyi olmaları veya onlarla keyif almamızdır. Ancak, güçlü arkadaşlıklar için zaman ve hususiyet gerekir. "Achilles or Patroclus?" makalesinde Moore, arkadaşlığın aynı zamanda eşitlik, empati, duygu ve bilinç durumunu temel aldığını iddia eder; tüm bu öğeleri Woolf kişisel arkadaşlıklarında ve eserlerinde arkadaşlığın sunumunda vurgulayacaktı. Moore özellikle bu tür yoğun arkadaşlıkların erkekler ile erkekler ve kadınlar ile kadınlar arasında olabileceğini kaydeder. Woolf, kurmaca eserlerinde,

⁵⁴ *Dalgalar*, s. 229.

⁵⁵ G. Lowes Dickinson, *The Greek View of Life* [1896], Önsöz E. M. Forster (Ann Arbor MI. 1960), s. 185.

özellikle de *Dalgalar*'da, Moore'un arkadaşlık felsefesini genişletir.

Freud da Woolf'un arkadaşlıkla ilgili fikirlerinde rol oynamıştır. "Yas ve Melankoli" (1917) makalesinde Freud yasin, kayba verilen normal bir tepki olduğunu belirtirken, melankolinin potansiyel olarak patolojik bir tepki olduğunu ve genellikle birinin ölümüne değil, bir kişiyi kaybetme deneyimine veya bir kişi fikrine verildiğini vurgular. Woolf bunu annesinin, babasının ve sonra da erkek kardeşi Thoby'nin kaybıyla yaşamıştı. Freud'un yazdığı üzere yas, yalnızca sevilen bir kişinin ölümünün normal sonucu değil, ayrıca "kişinin yerini alan, memleket, özgürlük, bir ideal gibi bir soyutluğun... kaybının" sonucudur. Yasla birlikte genellikle görülen melankoli ise "derinden acı duyulan bir depresyon, dış dünyaya duyulan ilgi kaybı, sevme yeteneğinin kaybı, her türlü performansla ket vurulması ve benlik algısında azalma" gibi özelliklerle karakterize edilebilir; Woolf tüm bu özellikleri sonradan göstermişti.⁵⁶ Bunların ikisi de kaybedilen sevgi nesnesinin acısını veya kaybedilen nesne fikrinin etkisini, genellikle yerine arkadaşlığı koyarak azaltmanın yoluydu. Kritik önem taşıyan şeyse, birincil öneme sahip nesnelerin çocuklukta kaybedilmesinin, hayatımızda kaybı nasıl yaşadığımızı ve arkadaşlık ile sevgiyi nasıl tanımladığımızı etkilemesidir. Freud, *Uygarlığın Huzursuzluğu* (1930) kitabında arkadaşlık, der, yalnızca aşkın veya ailenin anekdotu ya da aksesuarı değildir, amaç veya önem bakımından bunlarla eşittir.⁵⁷

Woolf'a göre arkadaşlık; özdeşleşme, duygudaşlık ve kendini anlama fırsatı sağlarken sosyal sınıf, ırk ve cinsiyeti saf dışı ediyordu. Woolf ilk baştan beri başkalarının kendisine hayranlığını önemsemişti: Violet Dickinson'a "İnsanların benden hoşlanması beni nasıl mutlu ediyor, bilemezsiniz... İlgiyi seviyorum!" demişti (LETT, I, s. 144). Woolf, Moore'un arkadaşlık teorisine ve güvenlik algısına göre hareket ediyordu. Bloomsbury Grubu'nun önemli bir niteliği idi bu. 19 Ağustos 1930 tarihli mektubunda itiraf ettiği üzere, "Arkadaşlarıma duyduğum sevgiyi

56 Sigmund Freud, "Mourning and Melancholia" [1917], *On Murder, Mourning and Melancholia* içinde, çev. Shaun Whiteside, Giriş Maud Ellmann (Londra, 2005), s. 203, 204.

57 Sigmund Freud, *Civilization and Its Discontents* [1930], çev. ve ed. James Strachey (New York, 1961), s. 64-5 [*Uygarlığın Huzursuzluğu*, çev. Haluk Barışcan (İstanbul: Metis, 1999)].

benden alırsanız... bir zardan, bir liftten ibaret kalırım, renksiz ve cansız" (LETT, IV, s. 203). Woolf'un arkadaşlığı Antik Yunan geçmişteki gibi anlaması ve Yunan toplumunun arkadaşlığa verdiği değer, kendi fikirlerini şekillendirmişti. "Arkadaşlık politikası" (Öncelleri olarak Aristoteles'in *Nikomakhos'a Etik* eserini, Cicero'nun *Dostluk Üzerine* eserini ve Montaigne'in "Dostluk Üzerine" denemesini gösteren Derrida'nın 1994 tarihli çalışmasının başlığı) Bloomsbury dinamiğini ve Woolf'un hayatını ayrıntılı olarak betimler.

Vanessa, hayatları boyunca hem Woolf'a arkadaşlık etti hem de onu eleştirdi; Woolf'un hem dostu hem de rakibiydi. Woolf'u zor anlarında destekledi ama eserlerini de eleştirdi. Karşılığında Woolf da aynısını yaptı. Vanessa yalnızca Woolf'un *Jacob'un Odası*'ndan sonraki romanlarının kitap kapaklarını (Orlando hariç) tasarlayan kişi değil, aynı zamanda en azından *Deniz Feneri*'ndeki Lily Briscoe estetiğinin muhtemel kaynağıydı. Vanessa ayrıca Hogarth Press için kurt başı kolofonunu tasarlamıştı. Woolf'un öykü kitabı *Pazartesi ya da Salı* için dört gravür çizmişti, 1913-16 yıllarına rastlayan resmi *A Conversation* [Bir Sohbet] ise muhtemelen Woolf'un "Bir Topluluk"⁵⁸ adlı öyküsüne ilham vermişti. *Flush*'ın illüstrasyonlarını da Vanessa yapmıştı. Woolf ise *Recent Paintings by Vanessa Bell*'in [Vanessa Bell'in Son Resimleri] (1930) ve 1934'te Vanessa'nın işlerinin sergilendiği Lefevre Gallery'deki serginin kataloğu için önsöz yazmıştı.⁵⁹ Yine de aralarında ara sıra göze çarpan bir tür rekabet sürüyordu. İki genç kız, özgürlüğüne düşkün Vanessa ile kendisinden şüphe duyan Virginia, birbirinin zıddıydı ama Hyde Park Gate'te ve sonradan Gordon Meydanı'nda yaptıkları gibi ortak bir çalışma yaptıklarında, aralarındaki rekabet belli oluyordu. Şövalenin yanında resim yapmak için dikilen Vanessa'yı gözlemleyen Woolf ondan geri kalmayacaktı. Woolf da yazmak için yüksek ayaklı bir sehpa getirecekti.⁶⁰

58 Virginia Woolf, "Bir Topluluk", *Bütün Öyküleri* içinde, çev. Deniz Arslan (İstanbul: Timaş, 2016) (ç.n.).

59 Priya Parmar'ın *Vanessa and Her Sister* (New York, 2014) adlı romanı, kısmen Vanessa'nın uydurduğu bir günlüğe dayanarak 1905 ile 1912 yılları arasındaki yaşamlarını hikâyeleştiriyor. Ancak, metinde iki kız kardeşe ait gerçek mektuplar ve belgeler de yer alıyor.

60 Leon Edel, *Bloomsbury: A House of Lions* (Philadelphia, PA, 1979), s. 100.

GORDON MEYDANI, NO: 46, 1904-1907

Gordon Meydanı, hayvanat bahçesindeki aslan evinden başka bir şey değil. Bir kafesten diğerine gidersin. Tüm hayvanlar tehlikelidir, biri diğerinden şüphelenir, büyüleyici ve gizemlidir.

Woolf, 23 Aralık 1920 (LETT, II, s. 451)

Yeni boyanmış beyaz duvarları, kırmızı halıları ve yeni mobilyalarıyla Stephen kardeşlerin (Vanessa, Virginia, Adrian ve Thoby) Gordon Meydanı'ndaki 46 numaralı yeni evi, hayatlarına yeni bir alan açmıştı. Vitrinler, gardıroplar, ayrıca porselen ve cam yığınlarıyla donatılmış siyah boya ve kırmızı pelüş yastıklar, yani üç ailenin Hyde Park Gate No: 22'e boca ettiği eşyaya kıyasla Gordon Meydanı'ndaki ev bir aydınlanmaydı. Yüksek tavanlı temiz odalarda önceki kalın kumaşların yerini beyaz ve yeşil basma kumaşlar almıştı. İç mekân yeniden elden geçirildikçe eşya kalabalığı da dağılmıştı. Ferahlık ve açıklık üst noktadaydı. 1904'te Woolf'un Madge Vaughan'a yazdığı üzere, eşyalar aracılığıyla elde edilen bir ifade özgürlüğü söz konusuydu:

Tüm sevgili deri ciltli kitaplarım raflarında öyle hoş duruyor ki... Ve el yazmaları, mektuplar, baskı provaları, dolmakalemler ve mürekkepler ise yerde ve her yerde. (LETT, II, s. 167)

"Eski Bloomsbury" makalesinde şöyle yazmıştı:

Deneylerle ve reformlarla dolup taşıyorduk. Sofrada peçete kullanmayacak[tık]... resim yapacaktık; yazacaktık; saat dokuzda çay yerine akşam yemeğinden sonra kahve içecektik. Her şey yeni olacaktı... Her şey denenecekti.¹

Woolf bir yazı dünyası oluşturarak kendisine alan açıyordu. Woolf, Hyde Park Gate'in gölgesinden azat edilmiş bu dünya-

1 Virginia Woolf, "Old Bloomsbury" [tahminen 1921-2], *Moments of Being* içinde, ed. Jeanne Schulkind, 2. ed. (San Diego, CA, 1985), s. 185 ["Eski Bloomsbury", *Varoluş Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 78].

da özel hayatına yönelik gizliliğin ve psikolojik baskının yerine kısıtlı olmayan, doğrudan bir şey koydu. Artık, eğitim ve sanatın iki önemli merkezi British Museum ve Slade School of Art'a yakın yaşıyorlardı. Bu yer şimdi aile hayatına yeni bir düzen getirmişti ama Woolf'un anladığı kadarıyla, "Eğer önceden Hyde Park Gate, 22 numara olmasaydı Gordon Meydanı, 46 numaranın bir anlamı olmazdı."² Bloomsbury özgürleşmeyle birlikte birden ortaya çıkmıştı.

Taşınma, babalarının ölümünden önce planlanmıştı. Kardeşlerin dördü de Kensington'ın baskıcı sosyal hayatı ve atmosferi olarak gördükleri şeyden kendilerini kurtarma ihtiyaçlarını önceden fark etmişti. Virginia sonradan Kensington'ı sosyal açıdan boğucu bir saygınlıkla özdeşleştirecekti. Hatta South Kensington'da Doğal Tarih Müzesi'nin karşısında yaşayan, *Times Literary Supplement*'in (TLS) editörü Bruce Richmond'ın evini ziyaret etmekten hiç hoşlanmazdı, çünkü oradaki arkadaş ortamını kasvetli buluyordu. Yalnızca çocukken ziyaret ettiği Kensington Bahçeleri'ne ilgisi yetişkinen de devam etmişti. Stephenların Gordon Meydanı'ndaki yeni yuvası kısa süre içinde ressamı, yazarları, politikacıları, otlakçıları ve âşıkları yalnızca perşembe akşamı toplantılarında değil, bütün hafta ve yıl boyunca ağırlamaya başlamıştı.

Taşındıkları yıl, yani 1904 Woolf'un hayatında da önemli geçişlere damgasını vurmuştu. Leslie Stephen'in ölümünden beş gün sonra, Woolf evli kız kardeşi Vanessa, erkek kardeşleri Thoby ve Adrian ile üvey erkek kardeşi George Duckworth'le bir aylığına Pembrokeshire kıyısındaki Manorbier'a gitmişti. Ayrıca, kitap yazmayı düşünmeye başlamıştı. Nisan ayında Vanessa, Thoby, Adrian ve Gerald Duckworth'le İtalya'ya gitti; çocukken gittiği Kuzey Fransa haricinde yurt dışına yaptığı ilk seyahatti bu. Onlara Floransa'da Violet Dickinson da katıldı. Eve dönmenden önce Paris'te Clive Bell'le takılmış ve sanat, heykel, müzik üzerine özlemini çektiği sohbet şeklini keşfetmişti. Buna "gerçek bir Bohem eğlenti" demişti. Ressam Gerald Kelly de onlarlaydı. Misafir odasında değil, "yarım düzine sigara içtikleri bir harcıâlem kafe"de tanışmışlardı (LETT, I, s. 140). Rodin'in stüdyoları-

---

2 A.g.y., s. 182 [A.g.y., s. 74-5].

nı da ziyaret etmişlerdi. Woolf, Londra'ya dönüşünden sonraki gün, ikinci sinir krizini yaşadı ve iyileşmek üzere Violet Dickinson'ın evinde inzivaya çekildi.

Sinir krizine yol açan şey net değil: Annesinin ölümü, Stella'nın ölümü ve George Duckworth'ün cinsel hamlesiyle birlikte Hyde Park Gate No: 22'de başlayan travmanın doruğa ulaşmasının mı, yoksa daha yakın zamanda babasının ölmesinin mi sonucuydu? Virginia'nın manik depresif bozukluğu hakkında çok şey yazıldı ancak bu sorunun kesin bir yanıtı yok. Gelgelelim vakalar tekrar ediyordu ve güçten düşüren türdendi; söz konusu özel durum üç ay boyunca devam etti. Bu ikinci sinir krizinin Gordon Meydanı'na taşınmasından ve Bloomsbury'deki değişen hayatından önce gerçekleşmesi önemlidir.

1888 ve 1891 yılları arasında Leslie Stephen da birçok sinir krizi yaşamıştı fakat Woolf'un manik bozukluğu ve depresyonları daha ciddi olacaktı. Ruh hâli beklenmedik anlarda değişiyordu ve muhtemelen babasının davranışlarında da mevcuttu: Babası hastalık hastası ve egoistti. Woolf, babasının başarısızlık hissine ve heyecanı izleyen öfkesine şahit olmuş, kısa süre içinde bunları yazar olmak için ödenmesi gereken bedeller olarak kabul etmişti; bu görüşü aile doktorları George Savage da desteklemişti. Woolf'a, babası için kullandığı tanımın aynısı olan "sinir bozukluğu" teşhisi koyarak Woolf'un nevrotik dâhi fikrini pekiştirmişti.³ Savage'ın Virginia'ya salık verdiği tedavi, uzun uzun uyuması ve uyarılmış beyin hücrelerinin dengede tutulması için aşırı beslenmesiydi (Depresyonunun belirtilerinden biri de yemek yemeyi reddetmesiydi).⁴ Leonard Woolf *Beginning Again*'de, Virginia Woolf'un bitkinliğinin başarısızlık hissi eşliğinde nasıl sinir nöbetlerine sebep olduğunu açıklar.⁵ Virginia Woolf, Vanessa'ya şöyle yazmıştı: "Dünyada ne az işe yarıyorum! Ben-cil, faydasız, egoist ve yetersizim" (LETT, I, s. 411).

Virginia, 1904 Eylül'ünde, Nottinghamshire'da tatil yapan ailesine katılıp yazmaya devam edecek kadar iyileşmişti. Ekim

3 Thomas C. Caramagno, *The Flight of the Mind: Virginia Woolf's Art and Manic-depressive Illness* (Berkeley, CA, 1992), s. 11.

4 A.g.y., s. 12.

5 Leonard Woolf, *Beginning Again: An Autobiography of the Years 1911-1918* (Londra, 1964), s. 76.

ayında teyzesi Caroline Emelia'yla Cambridge'de kaldı ve Trinity College'daki erkek kardeşi Adrian'la yakın temas hâlindeydi. Cambridge'deyken F. W. Maitland'ın Leslie Stephen'la ilgili yazacağı biyografiye yardımcı olarak babasının mektuplarını okumaya ve kopyalarını çıkarmaya başladı. Vanessa ve Thoby, Londra'ya dönünce Hyde Park Gate'ten Gordon Meydanı'na taşınma işini organize etti; Stephen kardeşler, Virginia'nın hastalığı sırasında mülkü kiralamıştı. Vanessa, Bloomsbury'yi tercih etmişti çünkü burası kısmen, Kensington'ın temsil ettiği her şeyin tam tersiydi: Saygın orta sınıf ailelerinden ziyade, Londra Üniversitesi veya Slade Güzel Sanatlar Okulu'ndaki öğrenciler yaşıyordu burada. Bölge, ailelerden değil pansiyonerlerden oluşuyordu. Bloomsbury'deki "modeller" in ve diğer sanat kollarından kişilerin varlığı, burayı gayet bohem bir ortama dönüştürüyordu.

Bu bölgedeki kiralar da düşüktü ve Leslie Stephen, çocuklarının her birine 15.000 sterlin bırakmış olsa da, hiçbirinin gerçek bir geliri yoktu; dolayısıyla hepsinin tedbirli olması gerekiyordu. Eylül'ün ortalarında, taşınmadan hemen önce, George Duckworth kont kızı Leydi Margaret Herbert'le evlendi ve Gerald tek başına yaşamaya karar verdi. Aynı yıl, yani 1904'te Leonard Woolf, Cambridge'den ayrılıp Devlet Memurluğu sınavına girdi ve Seylan'da Kamu Hizmetleri'nde bahriyeli göreviyle denizlere açıldı. Yanında çok sayıda kitap götürerek kısmen hazırlanmıştı: Desmond MacCarthy ona *The Oxford Miniature Shakespeare* ile Milton'ın dört cildini vermişti. Kendisi de Voltaire'in on sekizinci yüzyıl basımı doksan cildini satın almıştı. Tel tel tüyleri olan teriyer cinsi köpeği Charles'la Ekim'de ayrılmıştı.

Aynı zamanda Woolf da makale ve incelemeleriyle profesyonel yazma kariyerine başlamıştı. Violet Dickinson'a şöyle yazmıştı: "Çalışmaya başlamanın özlemini çekiyorum. Yazabileceğimi biliyorum... Hayat beni yoğun şekilde ilgilendiriyor ve biliyorum ki yazmak benim doğal ifade aracım" (LETT, I, s. 144). Woolf, kitap incelemeleriyle başladı ve başka kişileri okuyup araştırarak kendi sesini buldu. Kurmaca dışı metinler, onun yazma kariyerinin başı ve sonu olacaktı: Üç Gine ve Roger Fry onun yaşarken basılan son eserleriydi (Sonuncu kurmaca eseri *Perde Arası* ölümünden sonra ortaya çıkmıştı). Arada ayrıca *Kendine*

Ait Bir Oda ve iki cilt olarak yayımlanan *Bir Okur Olarak* yayımlanmıştı.

Woolf'un ilk yazıları daha çok gazeteciliğe özgüydü ve bu yazılar 1891 yılında, Woolf daha dokuz yaşındayken göründü. O yıl Stephen kardeşlerin elle yazarak çıkardığı haftalık *Hyde Park Gate News*'un [Hyde Park Gate Haberleri] ilk baskısı çıkmıştı. Virginia Stephen imzalı ilk yazısı 30 Kasım 1891'e aittir fakat gazetenin çıktığı ilk tarih Nisan'dır. Yayımlanmış ilk parçası bir şiirken, haftalar sonra ortaya koyduğu ikincisi, "A Midnight Ride" [Gece Yarısı Yolculuğu] adlı düzyazıdır. Hasta ağabeyini görmeye giderken bataklığa saplanıp kalan küçük kardeşi anlatan bir yazıdır bu. Arka arkaya iki sayıda çıkar. Başka öyküler, kurmaca mektuplar ve günlükler de gazetede yer alır. Karikatürler, fıkralar, alfabeler, bilmeceler ve yazışmalar gibi gençlik dönemi eserleri Woolf'un ilk dönem yazıları ve incelemeleri için bir zemin oluşturur.⁶ Bir mektubunda şöyle yazar: "Bayan A[deline] V[irginia] S[tephen] Orta Avustralya'daki erkek boyu ortalamasını öğrenmek istiyor... kocamanlarından biri 1,80 metre." Gerald Duckworth'ten gelen başka bir mektupta ise şöyle yazar: "G.H.D. kadınların mecliste oy kullanmasının gerekli olup olmadığını öğrenmek istiyor."⁷ 10 Ekim ve 19 Aralık 1892 tarihleri arasında erkek kardeşi Thoby'yle birlikte yazdığı "The Experiences of a Paterfamilias" [Bir Aile Babasının Deneyimleri] devam eden uzun öykülerinden biridir. Öykü, yeni babanın çocuğu için gerçekleştirmesi gereken şaka ile eğlencelerin komik bir anlatımıyla başlayıp on bölüm sonra başarısız bir av partisiyle sonlanır.

28 Ocak 1895 tarihli yazarı bilinmeyen başka bir *Hyde Park Gate News* metni "kısa süreliğine başkalarının zihinlerini ele geçirebilme" isteğini ifade eder; elbette bu, Woolf'un olgun kurmaca dünyasının etkisiyle gerçekleşecekti.⁸ Üç hafta sonraki başka bir metinse bütün dünyanın yazarın emrinde olduğu bir rüyayı anlatır: "Elimin tek bir hareketiyle, dünya titreyip parçalanacak ve havadan başka dünyalar doğacak." "Zaman ile tek başına

6 "Bir fotoğraf makinesi ile boğmaca arasındaki fark nedir? Biri kopyalar, diğeri aileleri hasta eder. Bir aslan ile çaydanlık arasındaki fark nedir? Hiçbirinde m harfi yoktur." *Hyde Park Gate News*, i/9 (6 Nisan 1891), s. 4.

7 *Hyde Park Gate News: The Stephen Family Newspaper*, ed. Gill Lowe, Önsöz Hermione Lee (Londra, 2006), s. 20.

8 A.g.y., s. 175.

oynayan bir adamdım" diye devam eder; Woolf'un bir sonraki tekniğini bir kâhin gibi ortaya koyar. Metin, Woolf'un yetişkinlik günlüğündeki pasajları tahmin edercesine –bunun Woolf olduğunu kabul edersek– yarattığı kişilerin ve hatta kendisinin gerçek olup olmadığını sorgular: "Neden varım? ...Her şey bir rüya mıydı, o zaman rüyayı görenler kimdi?"⁹ *Hyde Park Gate News* (1891-1895) gazetesinin dört yılı, ailenin genç katılımcılarından aldığı desteği karşılıksız bırakmayarak onların evde okudukları daha köklü yayınlardaki yetkin diksiyona ve yarı teknik dile öykünme konusunda sınır tanımadıklarını ortaya koymuştur. Kallan nüshaların çoğunu Vanessa saklamış olsa da gazete, çoğunu Woolf'un yazdığı ortak bir çalışmaydı.¹⁰

Profilden Virginia Woolf ve Leslie Stephen, 1902.
Fotoğrafı çeken: George Charles Beresford.

9 A.g.y., s. 179- 80.

10 Leila Brosnan, *Reading Virginia Woolf's Essays and Journalism: Breaking the Surface of Silence* (Edinburgh, 1997), s. 19.

Woolf'un edebiyat yayınları ve incelemeleri için evde özel bir modeli vardı elbette: *Saturday Review*, *Pall Mall Gazette*, *Fraser's Magazine*, *Fortnightly Review* ve daha pek çok yayında kalem oynatan babası. 1871 ve 1882 yılları arasında *Cornhill Magazine*'in editörlüğünü de yapmıştı. Woolf'un ilk çalışmaları, babasının çalışmalarına öykündüğünü gösterir; bir yandan da annesinden takdir bekler gibidir. Geç dönem Victoria dönemi terbiyesi gereği daima gem vurulan övgü, alınmışsa kutlanırdı. Profesyonel gazeteciliğin timsali babasıyla genelde çok az takdir gösteren annesine bakınca, Woolf'un yazarlık başarısı konusunda sürekli ve düzenli olarak çaba göstermesini anlamak mümkün. Lakin annesinin aniden ölümüyle Woolf'un başlıca okuru ortadan kalkmıştı ve Woolf iki yıl boyunca yazmadı. Tekrar yazmaya 1897 yılında kişisel günlüğüyle başlayabildi.

Gazetecilik, Woolf'un yazmaya yönelik ilk çalışmalarını açıklar; ilk incelemeleri *The Guardian* ve *TLS*'de çıkmıştı. Düzenli yayınları *The Nation*, *Athenaeum* ve *Criterion* ile *Vogue* ve hatta *Good Housekeeping* gibi daha popüler dergilerde yer aldı. Yazılarının bu boyutu, kariyerinin anlaşılması açısından dokuz romanı kadar değerlidir: Yalnızca deneme yazma şekli düzyazısını geliştirmesinin bir yolu hâline geldiğinden değil, ayrıca profesyonel hayatının ilk on yılı boyunca kazancının tamamını gazetecilikten elde ettiğinden. Ne var ki, bu parçaların birçoğu anonim olarak yayımlanmıştı. Yine de, para kazanmak ve edebiyat dünyasının bir parçası olmak onu inceleme yazılarına yönlendiren iki saikiydi. İronik olansa, kadın yazarların karşılaştığı cinsiyet yanlılığını vurgulayan bir kadın ekinde (*The Guardian*'da) başlamış olmasıydı. Bununla birlikte, kısa süre içinde daha ana akım yayınlarda da yazmaya başladı. Hâlbuki başlamış olması bile bir başarıydı: Eğitiminin yetersiz olmasına, belirli sağlık sorunları yaşamasına ve (*Hyde Park Gazette* ve ilk günlükleri aracılığıyla) kendi kendini eğitmiş bir yazar olmasına rağmen, başarılı olmuştu. Veleve ki tartışma götürmez bir soyağacı ve babası aracılığıyla da bağlantıları vardı. Woolf, *TLS*'de Bruce Richmond'ın ilgisini çekmişti çünkü saygın editörüyle tanışması için Violet Dickinson'ın komşusu Crum ailesine yemeğe davet edilmişti. 1905'te dergide yazmaya başladığında 23 yaşındaydı. Kocas John Middleton Murry *Athenaeum*'da editörlük yapan Katherine Mansfield'la arkadaşlığı

vasıtasıyla *Athenaeum*'a katkıda bulundu. Kadın arkadaşlardan oluşan çevresi de ona bir kapı açmıştı ve bu durum Amerika'da da farklı değildi. ABD temsilcisi Ann Watkins idi; çalışmalarının çıktığı *Yale Review*'un editörü ise Helen McAfee idi. İkisi de Woolf'un Amerika'daki kitleye ulaşması için önemli bağlantılardı. İngiliz *Vogue* dergisinin editörü Dorothy Todd keza başka bir dostuydu. Enerji dolu ve cüsseli Todd, Rebecca West'e göre harika bir editördü. Rebecca West'in Woolf'la ilk kez tanışması Todd ve *Vogue*'un moda editörü Madge Garland'ın eşliğinde, onların Chelsea'deki apartmanlarında gerçekleşmişti.¹¹

Sınıfsal ve sosyal bağlantıları Woolf için işleri kolaylaştırmış, başka kadınlara veya genç kadın gazetecilere verilmeyen bağlantılar sunmuştu. Woolf, özellikle kadınlara yönelik yazarak başlamış olsa da, karma bir okuyucu kitlesine hemen ulaştı. Edebiyat gazeteciliği kısa sürede onun en güçlü yanı oldu. Arkadaşları, bağlantıları ve tanıdıkları olan editörlerden de destek buldu. Tanındığı ve popüler bir figür olduğu 1920'lere gelinceye kadar, katı bir biçimde edebiyat incelemelerinden oluşan –çoğu imzasız– gazeteciliği *Vogue*, *The New Republic*, *The Forum*, *New York Herald Tribune* ve *The Listener* gibi süreli yayınlara kaydı.¹² Woolf ve kısa süre içinde Bloomsbury'nin öbür yazarları (Strachey, Desmond MacCarthy, Keynes) gazetecilik ortamının belli başlı bölümlerinde egemen figürler hâline gelip ayrıcalıklı pozisyonlarının keyfini çıkardı. Woolf'un eleştirel tarzı ve muhakemesi giderek daha kendine güvenen bir ton kazandı. Örneğin, Henry James'in 1905 tarihli romanı *The Golden Bowl* [Altın Kap] hakkında yaptığı incelemesi gibi:

Gerçek insanlarla değil, düşünceler ve duygularla yaşıyoruz. [James] sağlam anatomi bilgisiyle, insan iskeletindeki her kemiği her kası resmediyor; [fakat] daha az anlatıp daha fazla sezdirmekle yetinseydi portre, daha büyük bir sanat eseri olurdu.¹³

11 Rebecca West, "Recollection", *Recollections of Virginia Woolf by her Contemporaries* içinde, ed. Joan Russell Noble (Londra, 1972).

12 Editör arkadaşları ve iş arkadaşları arasında *Criterion* editörü T. S. Eliot, *New Statesman* editörü ve *Sunday Times* kıdemli editörü Desmond MacCarthy, *Athenaeum*'dan John Middleton Murry ve *New Statesman* edebiyat editörü David Garnett yer alıyor. Woolf'un 1920'lerdeki gazetecilik hayatının bir özeti için bkz. Brosnan, *Reading Virginia Woolf's Essays and Journalism*, s. 50-52.

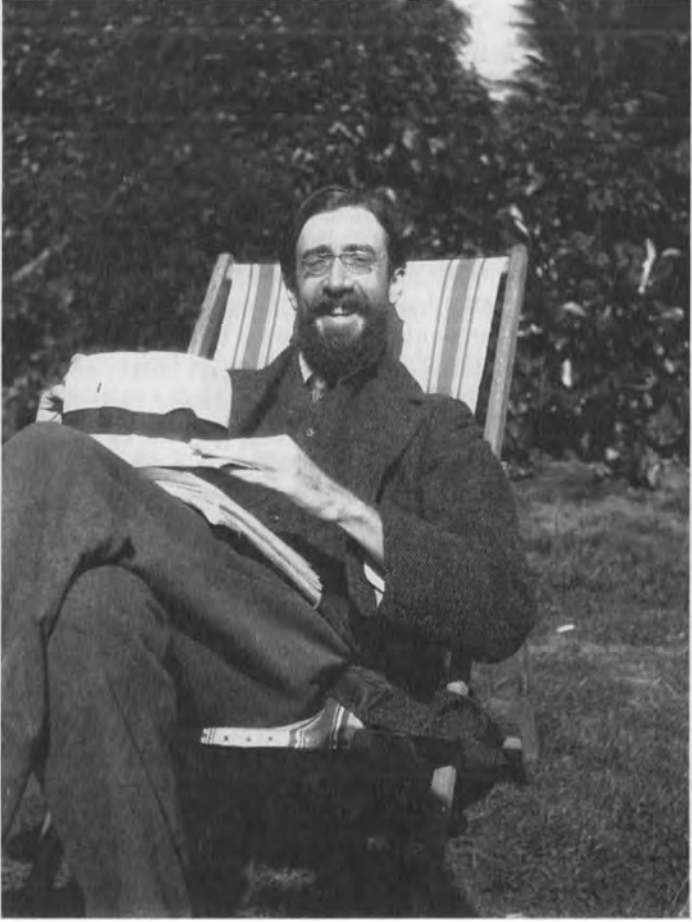
13 Virginia Woolf, *The Essays of Virginia Woolf*, 1. Cilt, ed. Andrew McNeillie (New York, 1986), s. 23.

Yeni bir eksik ifade ve ironi türü ortaya çıkmıştı. Üstelik düzenli olarak para kazanmaya da başlamıştı. Örneğin, 1906 Haziran'ında *TLS*'de Wordsworth ve Lake District üzerine yazdığı makale için 97 sterlin kazanmıştı; bu o zamana kadar kazandığı en yüksek tutardı.

Woolf 1905 yılında Londra'nın güneyinde akşam okulu Morley College'da haftada bir ders vermeye başladı ve 1907 yılına kadar orada çalıştı. Aynı yıl Thoby Stephen, Gordon Meydanı'nda Cambridge'den arkadaşlarıyla tartışma, fikir alışverişi ve sohbet için toplandığı perşembe akşamlarına başladı. Örneğin, Clive Bell gruba sanat getirdi ve Woolf, onunla ilk tanışmasından neredeyse yirmi yıl sonra, onun hâlen kendisine aynı zevki verdiğini yazdı: "Tek bir şey için; hayatımı gizlenerek geçirdiğimi açıkça söylediği için" (*LETT*, III, s. 79). Otuz yılını Hindistan'da asker ve kamu idarecisi olarak geçiren Sör Richard Strachey'nin on birinci çocuğu Lytton Strachey, bu eğitilmiş putkırıncıların hatırı sayılır gök kubbesinin parlak yıldızlarından biriydi.

Duncan Grant'ın kuzeni olan Strachey, 1899'da Cambridge'e gittikten sonra orada Clive Bell, Thoby Stephen ve Leonard Woolf'la yakın arkadaşlık kurmuş, 1902 yılında ise Apostles'ın (1820 yılında kurulan gizli bir topluluk) bir üyesi olmuştu. Strachey, Leonard Woolf'un en yakın arkadaşı olmuştu ve sık sık ona gönül ilişkilerinden bahsediyordu. Strachey, kısmen alışılmışın dışındaki fikirleri, nüktedanlığı ve özgünlüğüyle dikkat çekiyordu. *Dışa Yolculuk*'ta St John Hirst karakterinde yansımasını buluyordu:

Asheham House'un bahçesindeki Lytton Strachey'in fotoğrafı.

"Yani yirmi dört yaşına gelene kadar Gibbon'ı okumadığınızı mı söylüyorsunuz?" diye sordu Hirst.

"Evet, öyle" dedi Rachel.

"*Mon Dieu!*" diye bağırdı Hirst, ellerini iki yana açarak. "Yarın başlamalısınız. Size bende kopyayı göndereyim... Kafanız çalışıyor mu yoksa öbür hemcinsleriniz gibi misiniz? Yaşıtınız kadınlara kıyasla şaşılacak derecede genç görünüyorsunuz." (VO, s. 172)¹⁴

---

14 Dışa Yolculuk, s. 160 [Çeviri değiştirilmiştir].

Florence Nightingale, Cardinal Manning, Thomas Arnold ve General Gordon gibi önde gelen dört kişinin ikiyüzlülüğünü ve abartılmış ünlerini ifşa eden devrim niteliğindeki kitabı *Eminent Victorians* [Seçkin Viktoryenler] (1918) ile gösterdiği üzere, Strachey lafını pek esirgemezdi. İnsanları ölçüp tartma şekli, filozof Henry Sidgwick'in dul eşi için yaptığı yorumda olduğu kadar başka hiçbir yerde kendisini göstermez; ondan "Sinirli kahkahasıyla son derece mesafeli bir tavra sahip, esrarengiz bir şekilde her şeyin farkında olan çirkin güzelliğin kaybolup giden ay ışığı" şeklinde bahseder. Strachey ara sıra "dünyaya dair biraz histerik bir bakışa" sahip olmuş ve ikiyüzlülük ile cinsel baskıya isyan etmişti.¹⁵ Kraliçe Victoria biyografisi (Woolf'a adanmıştır) 1921 yılında, *Orlando* ile paralellik gösteren çift cinsiyetlilik imaları taşıyan *Elizabeth and Essex* ise 1928 yılında çıkmıştı.

Strachey'nin Fransızlarla ilgili her şeye karşı bir tutkusu vardı; bu durum sonradan Bloomsbury Grubu'nun Fransız yemeklerine ve şaraplarına ilgisiyle kendisini gösterecekti, özellikle de Côtes de Provence bölgesinden olanlara. Bloomsbury üyeleri aslında özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaratıcı yemeklere karşı düşkünlük geliştirmişlerdi. (*The Bloomsbury Cookbook* [Bloomsbury Yemek Kitabı] (2014) 170 orijinal Bloomsbury yemek tarifi içerir.) Woolf *Kendine Ait Bir Oda*'da şöyle yazar: "lezzetli bir yemek, iyi bir sohbet için büyük önem taşır. İyi bir yemek yememişseniz iyi düşünemez, iyi sevemez, iyi uyuyamazsınız" (RM, s. 23).¹⁶ Yemek konusu *Kendine Ait Bir Oda*'nın ilk bölümünde büyük yer kaplar; bir üniversite binasındaki upuzun öğlen yemeği ile onu takip eden akşam yemeğinin dikkate değer bir açıklamasıdır. Gözde Bloomsbury yemekleri arasında Woolf'un çocukluk gözdesi krem brüle, ayrıca Cambridge'de Trinity College'da yaratılan ve genelde yanık karamelin en üst katmanında okulun armasının yer aldığı "Trinity Kreması" adlı bir tür krem brüle (Strachey'nin favori atıştırması) ve Thoby Stephen'ın methettiği hurma yer alır. Gordon Meydanı No: 46'daki perşembe gecelerinde, büfede ön plana çıkanlar sıcak çikolata ve bisküvidir; sıcak çikolata sunulmasının nedeni muhtemelen 1910'da gruba katılan Roger Fry'nin J. S. Fry çikolata üreticileriyle doğrudan akrabalığıydı.¹⁷

15 Frances Spalding, *The Bloomsbury Group*, 2. basım (Londra, 2013), s. 67

16 *Kendine Ait Bir Oda*, s. 22.

17 Bkz. Jan Ondaatje Rolls, *The Bloomsbury Cookbook: Recipes for Life, Love and Art* (Londra, 2014).

Simon Bussy'nin 1904'te yaptığı ünlü bir resmi vardır: Strachey masada kitaplarla çevrili bir şekilde oturmuş başarısız tezini yazmaktadır. Akademik kariyer edinmeyi başaramayınca (burs almak gibi) Strachey edebiyatçı olup çıkmıştı ve ağırlıklı olarak *The Spectator* ile *The Nation*'da yazdı. *Landmarks in French Literature* [Fransız Edebiyatının Nirengi Noktaları] Strachey'nin ilk kitabı olup 1912'de basıldı. Strachey'nin ince uzun yapısı ve uzun kırmızı sakalları kısa süre içinde dikkat çekti. Birçok erkek hayranı ve macerası olmasına rağmen, kendisinden on üç yaş küçük ama isyankâr ruhuyla onun dengi olan ressam Dora Carrington'la birlikte yaşamaya başladı. Carrington'ın 1916'da yaptığı, Strachey'nin okurkenki portresi, karanlık ama bilgili yapısını yansıtır. Resimde Strachey'nin kitap tutan eli anatomik açıdan çok büyük olsa da, edebiyata olan bağlılığını tam olarak vurgular. Carrington ve Strachey'ye ikinci evleri Ham Spray House'da katılan Ralph Partridge'di. Kendisi, Carrington'ın sonradan evleneceği kişiydi; Bloomsbury'deki ikinci *ménage à trois*¹⁸ idi bu; Vanessa, Clive Bell ve Duncan Grant ile Duncan'ın sevgilisi David "Bunny" Garnett bu türden ilk ilişkiydi.

Strachey, bir yazar olarak, Woolf'la benzer görevleri paylaştığından Woolf genellikle onunla dertleşebiliyordu. İlk kez 1901'de Woolf erkek kardeşi Thoby'yi Cambridge'de ziyaret ettiğinde tanışmışlardı. 1905 yılına kadar Gordon Meydanı No: 46 adresindeki perşembe akşamlarının düzenli bir ziyaretçisiydi. Cambridge'den gelen Thoby hukuk okuyordu. Vanessa, Bloomsbury sohbetlerindeki özgürlüğü Strachey'ye bağlıyordu: "Aşırı dürüst olması ve her yapmacık hareketle amansızca dalga geçmesi, diğerlerini de dürüst olmaya zorluyordu."¹⁹ Strachey, perşembe gecesi grubunun birbirlerine ilk adlarıyla hitap etmesinde de ısrar etmişti; küçük ama Victoria dönemi gelenekleri karşısı radikal bir karardı bu.

Toplantılarda özgürce konuşulabiliyordu; "sıkılğanlık hâli pek yoktu" Cinsellik, sanat ve din konuları rahat rahat tartışılıyordu. Peki, "Bloomsbury" terimi? Vanessa'ya göre Desmond MacCarthy'nin karısı Molly MacCarthy bu adı ilk kez kullandığında amacı grubu birçok sözüm ona entelektüelin yaşadığı Chelsea'den ayırmaktı. Vanessa, Woolf'un Gordon Meydanı'n-

18 Fr. Aynı evi paylaşan üç kişi arasındaki gönül ilişkisi (ç.n.).

19 Vanessa Bell, "Notes on Bloomsbury" [1951], *Sketches in Pen and Ink* içinde, ed. Lia Giamichero (Londra, 1997), s. 106.

da geçirdikleri akşamlarda oldukça sessiz olduğunu gözlemlemişti fakat 1907 baharında Adrian'la Fitzroy Meydanı'na taşındıklarında, oradaki toplantılarda düşüncelerini daha çok dile getirmeye başlamıştı, çünkü ev sahibi kendisiydi.²⁰ Woolf ve Adrian'ın aniden taşınmasının nedeni Vanessa'nın Clive Bell'le evliliği; böylece yeni evli çift Gordon Meydanı, No: 46'da yalnız yaşayabilecekti.

Woolf ve Strachey yakınlaştı; hatta Strachey 17 Şubat 1909 tarihinde ona evlenme teklif etti. Ancak, 24 saat içinde teklifini geri çekti, çünkü ikisi de bunun bir hata olduğunu anlamıştı. Sonraki 24 saat içinde de Strachey, Seylan'da bulunan Leonard Woolf'a mektup yazarak ona, Virginia'yla evlenmesi gereken kişinin o olduğunu söyledi. Strachey Haziran 1912'de Virginia Stephen ile Leonard Woolf imzalı bir kartpostal aldı; yalnızca "Ha! Ha!" yazıyordu. Nişanlarının ve eli kulağında evliliklerinin duyurusuydu bu. Aynı ay Woolf, Leydi Robert Cecil'e mektup yazarak Leonard'ın neden kendisiyle evlenmesi gerektiğini esprili bir şekilde anlattı: Her ne kadar "Hindistan'ı yönetmiş, siyahileri asmış ve kaplanları vurmuş" olsa da "bir roman yazdı, tıpkı benim gibi: İkimiz de sonbaharda bunları yayımlatmayı umuyoruz. Çok çok mutluyum" (LETT, I, s. 504). Strachey ile Woolf arasında bir tür rekabet oluşmuştu; Woolf, Strachey'nin şöhretli statüsünü eleştiriyordu. Strachey'nin *Elizabeth and Essex* eseri, Woolf'a göre, sathi psikolojinin yüzeysellik harmanlanmasıydı (LETT, III, s. 208). Yine de, önceden belirtildiği üzere, Woolf ilk romanı *Dışa Yolculuk*'ta St. John Hirst karakterini yaratırken Strachey'nin edasından yararlanmıştı. Strachey 1915 yılında yayımlanan kitabı okudu ve övdü.

Gruptaki diğer kişilerin yaratıcı eserleri artık düzenli olarak çıkmaya başlamıştı: 1905 yılında E. M. Forster *Meleklerin Uğramadığı Yer* adlı eserini yayımlattı. Özel olarak basılan *Euphrosyne: A Collection of Verse* Clive Bell, Saxon Sydney-Turner, Lytton Strachey ve Leonard Woolf'un anonim katkılarıyla yayımlandı. Tanınmış yazarların eserleri aynı yıl çıkmaya devam etti: Geor-

20 A.g.y., s. 105, 103, 104. Lytton Strachey, yarı çizgi roman tarzı farklı bir izlenim bırakmıştı. Leslie Stephen ölmeden önce 22 Hyde Park Gate'e yaptığı ilk ziyaretlerinden birini Leonard Woolf'a aktarırken, Virginia'nın "ziyadesiyle harika, oldukça nüktedan, söyleyecek birçok sözü olan ve kesinlikle gerçek dünya uyumsuz" olduğunu belirtmişti (Hermione Lee, *Virginia Woolf* (Londra, 1996), s. 209).

ge Bernard Shaw *Major Barbara* [Binbaşı Barbara] ve *İnsan/Üstü-
ninsan* adlı oyunlarını yayımlatmış, H. G. Wells ise *Kipps-Sıradan
Birinin Hikâyesi*'nin basıldığına şahit olmuştu. Önceki yıl Joseph
Conrad'ın *Nostromo* ve Henry James'in *The Golden Bowl* kitap-
ları çıkmıştı; 1906'daysa Henry ve Francis Fowler'ın *The King's
English* [Kral İngilizcesi] ile John Galsworthy'nin *The Man of
Property* [Mülk Adamı] (*Forsyte Efsanesi*'nin ilk kitabı), Rudyard
Kipling'in *Puck of Pook's Hill* [Pook Tepesinin Afacan Perisi] ve
Edith Nesbit'in *Demiryolu Çocukları* kitapları çıkmıştı.

Çoğunlukla TLS için yaptığı düzenli inceleme disiplini, Wo-
olf'u son teslim tarihleri, yükümlülükler ve editöryal sorumlu-
luklar konusunda eğitmişti. Bunların sonradan kendi yazınına ve
Leonard'la Hogarth Press'teki iş ortaklığına yararı dokunacaktı.
Hermione Lee'ye göre, aslında, Woolf'un olmak istediği romancı
tipine dönüşümü "büyük ölçüde o dönemin denemeleri aracılı-
ğıyla gelişmişti"; bunlar tekil yazar incelemeleri ile modern yazı
çalışmalarının sentezlenmesini kapsıyordu.²¹ Her inceleme başa-
rılı değildi, gelgelelim TLS için Edith Sichel'in *Catherine de'Medici
and the French Revolution* [Catherine de'Medici ve Fransız Devri-
mi] kitabı üzerine yazdığı metnin reddedilmesinin en büyük ne-
deni, Woolf'un fazla sert bir eleştiri getirdiğinin düşünülmesiydi.
Çalışmalarının yeterince akademik ya da bağlama oturtulmuş
olmadığını belirten başta *The Academy & Literature*'dan aldığı bu
ve benzeri retler sonucu Woolf eleştirilerindeki keskinliği azalt-
mayı ve üslubunu her yayının dünya görüşüne göre ayarlamayı
öğrendi.²² Ancak, incelemeye yönelik antipati arttıkça, Woolf'un
denemeye verdiği değer de arttı. Yine de, edebiyat gazeteciliği
Woolf'un gelişen tarzının kilit noktasıydı; kısa sürede kurmacası-
na ve sonradan da otobiyografik makalelerine yön verdi.

Ancak, Woolf çok geçmeden inceleme yapmak ile eleştir-
menlik arasındaki ayrımı sorunlu bulmaya başladı. *The Captain's
Death Bed and Other Essays*'te [Kaptanın Ölüm Döşegi ve Diğer
Denemeler] yeniden yayımlanan "Reviewing" [İnceleme] (1939)
adlı makalesinde bu konuyu çözümlemeye çalıştı. Özünde, ince-
leme yapan kişinin rolünün "güncel edebiyatı tasnif etmek, kıs-

21 Hermione Lee, "Virginia Woolf's Essays", *The Cambridge Companion to Virginia Woolf*
içinde, ed. Sue Roe ve Susan Sellers (Cambridge, 2000), s. 92.

22 Brosnan, *Reading Virginia Woolf's Essays and Journalism*, s. 62.

men yazarın reklamını yapmak, kısmen halkı bilgilendirmek" olduğuna inanıyordu.²³ Eleştirmen ise, aksine, geçmişle ve edebiyat ilkeleriyle ilgilenmeliydi. Yine de, Woolf'un kurmaca dışı yazılarının birçoğu ısmarlama olup genellikle yer alacağı köşe, editöryal gereklilikler ve derginin yapısı gibi kıstaslara göre şekillenmişti. Ancak, bu tür yazılar üslubu, tarzı ve fikirleri için deneme ortamı sundu.

Bloomsbury kısa zamanda bambaşka bir cinsel açıklığı destekledi; Woolf "Eski Bloomsbury" makalesinde "Eşcinseller toplumunun pek çok avantajı var -eğer bir kadınsan" diye yazmıştı.²⁴ Strachey lafını bölüp Vanessa'nın elbisesindeki bir lekeye dikkat çekerek "Meni mi?" deyince her şey değişmişti: "Kahkahaları patlattık. O tek bir sözcükle birlikte ne çekingenlik kaldı ne de suskunluk... Sohbetimize cinsellik sızmıştı." Cinselliğin çeşitli yanları üzerine dobra tartışmalarla birlikte yeni bir açıklık ortamı doğmuştu. "Eşcinsellerin aşk maceralarını büyük bir ilgiyle dinliyorduk... söyleyemeyeceğimiz, yapamayacağımız hiçbir şey kalmamıştı."²⁵ Bloomsbury Grubu'nun "karelerde yaşadığı ama üçgenlerde sevdiği" ile ilgili eski klişe belki de yanlış değildi. Eşcinsel ilişkilerin açıkça kabul edilmesi, Woolf'un inandığı bir sosyal gelişmeydi ve eserlerinde adabımuâşerete karşı kişisel itirazları ile cinsel davranış arasındaki bağlantıları genişletiyordu. Vanessa ve Virginia'nın sonradan açık hâle gelen evlilikleri (Vanessa'nın Clive Bell'le evliyken Duncan Grant'la olan ilişkisi, Virginia'nın Leonard'la evliyken Vita Sackville-West'le lezbiyenliği keşfetmesi) Bloomsbury Grubu'nun liberal tavrını yansıtır; iki kız kardeş de Victoria çağı aile yapısının yasaklayıcı ve engelleyici sosyal kısıtlamalarını reddediyordu.²⁶

Ama cinsellik varsa, ölüm de vardı. On yıllık bir zaman diliminde dört yakın akraba ölmüştü. Thoby'nin, Yunanistan'dan döndükten sonra (Thoby tatillerine İstanbul'da devam eden

23 Virginia Woolf, "Reviewing", *The Captain's Death Bed and Other Essays* (Londra, 1950) içinde, s. 121.

24 Virginia Woolf, "Old Bloomsbury", s. 194 ["Eski Bloomsbury", *Varolma Anları*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 91].

25 A.g.y., s. 195-6 ["Eski Bloomsbury", *Varolma Anları*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 92-3].

26 Bu tür tavırlara yönelik çıkarımlar için bkz. Jessica Berman, "Woolf and the Private Sphere", *Virginia Woolf in Context* içinde, ed. Bryony Randall ve Jane Goldman (Cambridge, 2012), s. 461-74.

Woolf, Vanessa ve Violet Dickinson'dan önce dönmüştü) 20 Kasım 1906'da aniden tifodan ölmesi beklenmedik olmanın yanı sıra sarsıcıydı. Doğu Ekspresi'yle İngiltere'ye döndüklerinde, Thoby'nin de Violet Dickinson gibi hasta olduğunu öğrendiler. Woolf ve Adrian, Gordon Meydanı No: 46'da hem Thoby hem de Vanessa'nın (o da iyi değildi) bakımıyla ilgilenmek zorunda kaldı. Yanlışlıkla sıtma teşhisi konan Thoby'nin tifo olduğu anlaşıldı ama teşhis için geç kalınmıştı. Ölümü Woolf açısından daha büyük bir kedere yol açsa da bu kez sinir krizi geçirmede. Hatta Violet Dickinson'ı hastalığı sırasında telaşlandırmamak amacıyla, Thoby'nin durumu hakkında bilgi verirken yazdığı notlarda yumuşak bir ton tutturmayı başarmıştı. Woolf, Thoby'nin iyiye gittiğine dair yalanını Aralık'ın ortalarına kadar sürdürdü. Ta ki Dickinson, Maitland'ın yeni yayımlanmış Leslie Stephen biyografisiyle ilgili yaptığı incelemeden gerçeği öğrenene kadar. Woolf'un gerçek yüzü ortaya çıkmıştı.

Woolf'un günlüğüne yazdıklarına bakılırsa, Thoby'nin ölümü aklından çıkmıyordu. Birinde şöyle yazıyordu: "Nasıl da acı çekiyorum ve hiç kimse nasıl acı çektiğimi bilmiyor; bu caddeden yukarı yürüyorum, içimde ıstırapla, tıpkı Thoby öldükten sonra olduğu gibi -yalnız; yalnız mücadele ederek" (D, III, s. 259-60). Romanlarının ikisinde Thoby'nin vefatına kısmen değinecekti: Jacob'un umulmadık bir şekilde öldüğü *Jacob'un Odası*'nda (Jacob da Cambridge'li genç bir adamdır ve Thoby'yle aynı yaşta, 26 yaşında ölür) ve entelektüel ile sportif özellikleri aynı bünyede toplayan Percival karakterinin Hindistan'da bir binicilik kazasında ölmesini konu alan *Dalgalar*'da. Şubat 1931'de *Dalgalar*'ı tamamladığında, erkek kardeşini kaybetmesiyle ilgili bir başka yorum daha yaparak (D, IV, s. 10) kız kardeşine "Onun hep yanımda olmayışına karşı aptal bir öfke duyuyorum" demişti. (LETT, IV, s. 391). Vanessa'nın en büyük çocuğu, Thoby'nin adaşı Julian Bell (Thoby'nin tam adı Julian Thoby Prinsep Stephen idi) benzer bir şekilde gençken, 1937 yılında daha 29 yaşındayken İspanya İç Savaşı'nda ölecekti. 1906'da, Thoby'nin ölümünden iki gün sonra, Vanessa Thoby'nin arkadaşlarından Clive Bell'le evlenmeyi kabul etti.

Woolf bu kayıplara rağmen, Gordon Meydanı'nı özgürleştirici ve romantik bulmuş, onu hayrete düşüren şeyleri "Eski Bloomsbury"de şöyle dile getirmişti:

...yolun karşısındaki yaşlı Bayan Redgrave'in boynunu yıkamasını seyretmek yerine... salonun penceresinde durup tüm bu ağaçlara bakmak... Hyde Park Gate'in ağır kızıl kasvetinden sonra bu ışık ve hava bir tür esin. Oranın karanlığı içinde kimsenin göremediği şeyler -Watts resimleri, Felemenk işi vitrinler, mavi çiniler- Gordon Meydanı'ndaki salonda ilk kez gün ışığına çıktı... daha heyecan verici olansa, boş alanın sıra dışı bir şekilde artmış olmasıydı.²⁷

Gordon Meydanı, n° 46, Bloomsbury.

27 Virginia Woolf, "Old Bloomsbury", s. 184-5 ["Eski Bloomsbury", *Varolma Anları*, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 77] [Çeviri değiştirilmiştir].

Woolf bu süre zarfında konserlere katılmaya da başladı. Etrafı müzikle çevriliydi; Stella piyano ve keman çalardı, Hyde Park Gate ile Talland House'da müzik eksik olmazdı. Woolf genellikle Henry Wood'un orkestra yönetimini izlemek amacıyla Queen's Hall'a giderdi. Şubat 1905'te Strauss'un ilk *Symphonia Domestica* performansına katıldı. Yine aynı ay içinde Brahms ve Beethoven'ın Queen's Hall'daki performanslarını dinledi. Edward Elgar'ı *Pomp and Circumstance Marches* dâhil olmak üzere onun bestelerini çalan orkestrayı yönetirken izledi. 1912 yılında evlenene kadar düzenli olarak konserlere katıldı. Müzik yeteneğinin çok az olduğunu ama bestekâr, feminist, anı yazarı ve yakın arkadaşı Ethel Smyth'in müzikten daha iyi anlaması için ona ilham verdiğini söylemişti.²⁸ Smyth, Woolf'la 1930 yılında tanışmış ve sadık, "talepkâr, karşı konulamaz ve yakın" arkadaşı olmuştu (D, VI, s. 364). Hogarth Press'in kitabını bastığı Güney Afrikalı yazar William Plomer, kendi otobiyografisinde ilk tanışmalarını hatırlatan bir portre yaratmış ve şöyle demişti:

Bestekârın söyleyeceği çok şey vardı. Yazarın ise neredeyse hemen dili tutulmuştu, çünkü kahkaha, kontrol edilemez bir kahkaha onu ele geçirmişti... "Ama Ethel-" dedi, ötesini getiremedi. Yüzünden kahkaha gözyaşları süzülürken, bestekâr yolundan şaşmadan onun melodisini takip etti; bu iyi dinleyicisinden, feryat eden orkestrası kadar emindi.²⁹

Soldan sağa: Kimliği belirsiz adam, Leydi Ottoline Morrell, Virginia Woolf ve Lytton Strachey Mekân: Peppard Cottage, Oxfordshire. 1910.
Fotoğrafı çeken bilinmiyor.

28 Vanessa Curtis, *Virginia Woolf's Women* (Londra, 2002), s. 184.

29 William Plomer, *Autobiography* (Londra, 1975), s. 334.

Sosyal çevresini genişleten Woolf 1909 yılında ilk başta Strachey aracılığıyla tanıştırıldığı açık fikirli Leydi Ottoline Morrell'le görüştü. Leydi Ottoline Morrell, ev sahipliği, sanata yaptığı yatırım ve fotoğrafçılığıyla o zamanlar sanatın en ünlü destekçilerinden-di. Oxfordshire'daki evi Garsington Manor House'u Birinci Dünya Savaşı sırasında vicdani retçiler için bir sığınağa çevirmişti; bu erkekler, sözde tarım işleri için oradaydı ve ara sıra bahçede dolaşan tavus kuşu sürüsü tarafından rahatsız edilirdi. Davet edilen ilk retçi D. H. Lawrence olmuştu; onu Clive Bell ve David Gannett ile diğerleri takip edecekti. Ottoline'ın kocası Philip Morrell, Liberal milletvekiliydi.³⁰ Ottoline, Fitzroy Meydanı, No: 29'daki perşembe toplantılarının ikinci kısmına düzenli olarak katılırdı; burada "uzun bacaklı genç erkekler oturur... nefes kesici ve heyecan verici görünen konular hakkında solukları kesilmişçesine neredeyse sessizce konuşurlardı." Her şeyden önemlisi, "Virginia'nın zil gibi sesi duyulabiliyordu... Canlandıran ve sıkıcı düşünceleri parçalayan sesi."³¹ Morrell, ayıksılık ile zarafeti bir araya getiriyor ve eyleme inanıyordu: "Korktuğum şey durağanlık; macera ve başarısızlık çok çok daha iyi" demişti. (Yüksek topuklar ve büyük şapkalarla daha da uzayan) 1,83 metrelik boyuyla, Osbert Sitwell'in deyişiyle "canlı bir anıt" olmuştu.³²

Woolf 1915-1916 yıllarında sinir krizini atlatınca, Leonard'la birlikte ilk hafta sonları için Oxford'un güneydoğusunda bulunan ve yüzme havuzu ile tavus kuşlarına sahip Garsington Manor House'a gitti. Leonard abayı yakmıştı:

Ottoline tıpkı kendi tavus kuşları gibiydi; tuhaf parlak renkli şalları ve diğer uçuşan kıyafetleri, beceriksizce boyanmış kızıl saçlarıyla evde ve avluda oradan oraya sürükleniyor, kafası kuşlarla aynı açıyla gökyüzüne bakıyor ve genizden gelen tuhaf sesi ile kişnercesine çıkan kahkahası her an tavus kuşlarının parçalayıcı seslerinden birine dönüşebilirmiş gibi görünüyordu...³³

Augustus John ve Simon Bussy tarafından portresi yapılan Ottoline, ayrıca D. H. Lawrence'ın *Âşık Kadınlar* kitabındaki Leydi

30 Garsington'daki vicdani retçilerin ve sosyal hayatın dinamikleri ile Morrell'in programı yönetimi ve bunun sonuçları üzerine bkz. Victor Luftig, *Seeing Together: Friendship between the Sexes in English Writing from Mill to Woolf* (Stanford, CA, 1993), s. 169-76.

31 Leydi Ottoline Morrell, "Artists Revels", *The Bloomsbury Group: A Collection of Memoirs, Commentary and Criticism* içinde, ed. S. P. Rosenbaum (Toronto, 1975), s. 245.

32 Spalding, *The Bloomsbury Group*, s. 79, 81.

33 Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 198.

Hermione Roddice'in de esin kaynağıydı; abartılı tavrı ilgi görüyordu. Woolf'un ömür boyu arkadaşı olacak ve 1938 yılında öldüğünde *The Times*'daki ölüm ilanını Woolf yazacaktı.

Nisan 1909'da Leslie'nin kız kardeşi, halası Caroline Emilia Stephen'ın ölümü üzerinde beklenmedik bir şekilde Woolf'a 2500 sterlin miras kalmıştı; Adrian ve Vanessa'ya ise yalnızca 100'er sterlin. Woolf, babasının ölümünü takiben yaşadığı sinir krizini atlatmaya çalıştığı 1904 yılında Cambridge'de halasıyla kalmıştı. Quaker mezhebinden dini bütün bir kişi olan Caroline Stephen, erkek kardeşini ilahlaştırmıştı; bu da, babasının eksikliklerinin farkında olan Woolf'un sinirini bozuyordu. Yine de, Woolf'a kalan miras, yazmak için ihtiyaç duyulan güvenliği ve gizliliği kazanmanın bir yolu olarak *Kendine Ait Bir Oda*'da mitleşir. Woolf, Caroline'ın ölüm ilanını yazmış, halasının doğru İngilizce kullanımı ile yoğun ve şiddetli Quaker mezhepçiliğini vurgulamıştı. *Yıllar*'daki Eleanor Pargiter ve *Perde Arası*'ndaki Bayan Swithin karakterlerinin ilham kaynağı muhtemelen oydu.

Woolf, kısmen Thoby'nin yıkıcı kaybının üstesinden gelmek ve kısmen meraktan, Londra'yı keşfetmeye başlamıştı; bazen yürüyerek, bazense iki katlı otobüsün ikinci katında. Zamanı darsa, ara sıra metroya da biniyordu. Sık sık şehrin batısından doğusuna çıktığı gezilerinde veya Thames Nehri kenarındaki yürüyüşlerinde şehirden büyülenir ve bu, kurmacasında kendisine yer bulurdu. *Yıllar*'da Martin Pargiter, St. Paul Katedrali'ni hayranlıkla izlemek için durduğunda orayı şöyle resmeder:

Karşıya geçti ve arkasını bir dükkânın vitrinine vererek büyük kubeye baktı. Bedenindeki bütün ağırlıklar yer değiştiriyor gibiydi. Vücudunda bir şeyin binayla uyum içinde hareket ettiğine dair tuhaf bir hisse kapıldı. (Y, s. 216)³⁴

Hem gençlerin hem de ihtiyarların deneyimleriyle, parklar, meydanlar, mahalleler ve caddeler Woolf'un kurmacasının dokusunu oluşturur. *Jacob'un Odası*'nda Jacob Flanders, Hyde Park'taki mimariyi ve hukuku tartışır; *Mrs. Dalloway*'de Septimus Warren Smith, Regent's Park'ta bir bankta otururken halüsinasyon görür. Dickens'ın metinlerinin aksine, Woolf'un eserlerinde şehir karakter olarak arka planda değildir. Şehir, Woolf'un kendi ha-

---

34 *Yıllar*, s. 202.

yatında da benzer şekilde önemliydi: John Maynard Keynes'le Gordon Square Garden'da dedikodu yapar, Clive Bell'le Green Park'ta sanat konuşur ve Aldous Huxley'le Kew Gardens'ta kitap tartışır. Yer ve uzam; düşünceyi, hayal gücünü, duyguları harekete geçirmek için gerçek ve hayali kişilerle etkileşim kuruyordu.

Örneğin, Oxford Street, Woolf'un "Oxford Street Tide" makalesinin ortaya koyduğu üzere onu hem çeken hem de iten bir mıknatıstı. Satın alma ve satma işlemleri, "çok gürültülü ve rahatsız ediciydi" ama "insan günbatımına doğru aylak aylak dolaşırken... güzel bir hediye kurdelesine benzeyen Oxford Street'in büyüleyici bir yanı var."³⁵ Benzer bir şekilde, *Yıllar*'da Leydi Lasswade gümüş gece elbisesiyle operaya giderken, Covent Garden kültür çatışmasının mekânıdır: Arabası yavaşladıkça, "Covent Garden hamalları, basit iş kıyafetleri içindeki solgun küçük memurlar, kaba görünümlü önlüklü kadınlar ona bakıyordu. Havada kesif bir sakatat ve muz kokusu vardı" (Y, s. 173).³⁶

Şehir Woolf'u heyecanlandırıyordu ama sinirsel sağlık durumu, şehirden uzakta kırsal yerlerde zaman geçirmesini gerektiriyordu. Monk's House heyecandan, kargaşadan ve uyarıcı etkilerden kaçabileceği bir sığınak olmuştu. Ancak Woolf, Londra'nın çoğu metninin kaynağı olduğunu da anlamıştı. "Londra, sürekli olarak cezbediyor, uyarıyor, bana hiç zahmet vermeden bir oyun, bir hikâye, bir şiir veriyor; bacaklarımı sokaklarda hareket ettirmemi sağlaması da cabası" (D, III, s. 186). Ve sokaklardaki itişip kakışmaların bazılarını anlattıktan sonra, "Londra'da sokaklarda tek başına yürümenin en dinlendirici şey" olduğunu itiraf eder (D, III, s. 298). Ancak, Oxford Street'in büyüğü soyulduktan sonra biraz değişmişti. 23 Aralık 1930 tarihli günlük yazısında, cüzdanını nasıl montunun altına koyduğunu ve ardından 6 sterlini ve iki broşuyla birlikte cüzdanının kaşla göz arasında ortadan kaybolduğunu anlatır. "Telaş, pişmanlık, aşağılanma, merak, bir tür hayal kırıklığı, aptallık, bu yeraltı dünyasının sarstığı bir şey, -sisli bir gece- eve beş parasız dönmek"

35 Virginia Woolf, "Oxford Street Tide" [Ocak 1932], *Selected Essays* içinde, ed. David Bradshaw (Oxford, 2008), s. 199.

36 *Yıllar*, s. 160 [Çeviri değiştirilmiştir].

diye yazmıştı (D, III, s. 339-40). Ancak Londra, Woolf'un "Street Haunting" (1927) [Sokaklarda Dolaşmak] ve ardından "Portrait of a Londoner" [Bir Londralının Portresi] (1931) makalelerinde vurguladığı üzere, yalnızca "muhteşem bir manzara, çarşı, avlu, iş merkezi değil, aynı zamanda insanların bir araya gelip sohbet ettiği, güldüğü, evlendiği, öldüğü, resim yaptığı, yazıp oynadığı, yönettiği ve yasa yaptığı bir yer."³⁷

Yürümek ve keşfetmek, elbette, bir Alp dağcısının kızı olan Woolf için sıra dışı olmamalıydı. Nitekim 1924 yılında Vita Sackville-West'e nasıl büyüdüğünü anlatırken, "çocuk odasında dağcı değnekleri ve babamın tırmanmış olduğu her zirveyi gösteren Alpler'in büyük bir haritası vardı" diye yazmıştı (LETT, III, s.126). Ancak Londra ve bataklıkları, şehrin kendisi, en çok keyif aldığı yerdi. "Street Haunting" de yazdığı gibi, sokağa adım atar atmaz "arkadaşlarımızın bildiği benliği attık... ve insanın kendi odasının yalnızlığından sonra çok hoş giden bir toplum olan anonim serserilerin büyük cumhuriyetçi ordusunun bir parçası olduk." Woolf'a göre kışın güzel bir sokağın "ortaya çıkmasıyla gizlenmesi birdir"; bu, karakterlerinde ve kurmacada aradığı gizemin ta kendisidir.³⁸

---

37 Virginia Woolf, *The London Scene: Six Essays on London Life*, Giriş Francine Prose (New York, 1975), s. 76.

38 Virginia Woolf, "Street Haunting: A London Adventure", *Selected Essays* içinde, s. 177, 178.

FITZROY MEYDANI, NO: 29, 1907-1911

Bir tren düşünün: sigara içen erkekler için on beş kompartıman. Kanınız beyninize sıçramıyor mu? Kadın olsaydım birinin kafasını kırardım.

Dışa Yolculuk (1915)

Vanessa'nın, Thoby öldükten iki gün sonra Clive Bell'le evlenmeyi kabul etmesi, Woolf'un ve kardeşi Adrian'ın Gordon Meydanı No: 46'dan taşınmak zorunda kalacakları anlamına geliyordu. İkiisi yerlerinden olunca Fitzroy Meydanı No: 29'da büyük evlerin yerini ofislerin, pansiyonların ve küçük sanatkar atölyelerinin aldığı biraz harap bir meydanın güneybatı köşesinde yeni bir ev buldu. Vanessa ve Clive Bell ise Gordon Meydanı'ndaki evi devraldı. 1890'larda George Bernard Shaw, evlenene kadar annesiyle Fitzroy Meydanı No: 29'daki evin ikinci ve üçüncü katlarında yaşamıştı. 1907'de Woolf ve Adrian, yanlarında aşçıları Sophie Farrell, hizmetçileri Maud ve köpekleri Hans'la geldi. Kısa zaman sonra onlara başkaları da katıldı: Duncan Grant'ın Fitzroy Meydanı No: 22'de iki odası vardı ve bunlardan birinde John Maynard Keynes kalacaktı; Roger Fry, Omega Workshop'a 33 numarada başladı; sonradan Vanessa da Fitzroy Sokağı'nın 8 numaralı köşesinde bir stüdyo kiralayacaktı.

29 numaranın birinci katındaki salonunda duvarlarında G. F. Watts'ın yaptığı Leslie Stephen portresi ile Hollanda yapımı bir "Portrait of a Lady" [Bir Kadının Portresi] vardı.¹ Woolf ikinci katın tamamını kendisine ayırmıştı; yüksekçe bir masanın geniş yer kapladığı dağınık oturma odası kitaplarla doluydu. Woolf, çift camla dışarının sesinden izole halde, her sabah iki buçuk saati ayakta yazarak geçiriyordu. Oradayken 1907 yılında *Mely-*

1 Woolf, komedi oyunu *Freshwater*'da hicivsel bir George Frederic Watts imajı çizer.

mbrosia kitabı üzerinde çalışmaya başladı; kitap 1913 yılında tamamlandı ve 1915 yılında *Dışa Yolculuk* adıyla yayımlandı.

Fitzroy Meydanı'ndaki Georgian sıraevlerinin görüntüsü.

Konuklar Fitzroy Meydanı No: 29'a genellikle akşam 10 gibi gelir, sabah ikiye-üçe kadar düzenli olarak kalır; viski, çörek ve sıcak çikolatayla yaşarlardı. İlk başta hâlen utangaç olan Woolf, dikkatli bir şekilde dinler, grubun tamamı yerine genellikle yalnızca yanında oturanlarla muhatap olur ve uzun bir ağızlıktan kendi sardığı sigaraları içerdi. Düzenli olarak gelen ve Adrian'ın çok yakın arkadaşı olan Duncan Grant, Woolf'un "o zamanlar çoğu erkeğe karşı tavrında biraz uzak ve hatta biraz yabani" bir şeyler olduğunu söylemişti.² Cambridge grubu -Strachey, Keynes, Sydney-Turner, Bell- ise sürekli varlık gösterir, hoş karşılanır ve Woolf ile kız kardeşinin yanında her konuda konuşmakta özgür hissederdiler: "(Eleştiride) tam bir dobralık ve herkesin bakış açısına karşılıklı saygı dışında beklenen hiçbir şey yoktu." Grant'ın Woolf'u özetlediği üzere, "bu kadar güzel ve bu kadar vahşi biri hiç kimseyi gücendirmez, çok aptallar hariç" fakat "en kültürsüzler" de bile saygı duyguları uyandırabilirdi.³

2 Duncan Grant, "Virginia Woolf", *Recollections of Virginia Woolf by her Contemporaries* içinde, ed. Joan Russell Noble (Londra, 1972), s. 20.

3 A.g.y., s. 21, 22.

Woolf sert olabiliyordu; Duncan Grant şunları yazarak bunu net bir şekilde ifade eder:

O günlerde Virginia Stephen ile yakın olmak kolay değildi. Dahası yakınlık arttıkça, tehlike büyüyordu; iğneli eleştirileriyle yaptığı ani patlamalardan kaynaklı bir tehlikeydi... Bu utangaçlık veya sertlik, dünyaya açtığı savaşta gerekli bir savunma mekanizmasıydı. Virginia'ya göre dünya onu, onun şartlarıyla kabul etmeli veya hiç kabul etmemeliydi.⁴

Yıllar sonra Elizabeth Bowen, Woolf'u şöyle anıyordu: "Birdenbire insanlar hakkında bir şeyler söyleyebilirdi ve bunlar insanın aklından çıkmazdı. Tamamen zalim değildi ama arada bir şeytanlığı tutardı... Onun canını sıkan veya saçma davranan kişilere sık sık haksızlık ederdi." Woolf "insanların hayatlarının tüm ayrıntılarını" öğrenmeye hevesliydi. Yeğeni Angelica Garnett, onun "duru güzellik ile şeytani dil" kombinasyonunun "kendisine yanıt veremeyecek kadar çekingen olanlara karşı sugötürmez bir şekilde ölümcül" olduğundan bahseder.⁵

Woolf, insanlara sataşp onların ağzından laf almayı severdi ve fiziksel olarak "jestlerinde tasarrufluydu; gelgelelim çöküntüye uğramadan sürdürmesi imkânsız bir yoğunluk seviyesinde dengesini bulmuş bir ruhun o titreten gergin heyecanına sahip olduğu izlenimi bırakırdı." Konuşmak bile bir performanstı; siyarayı tutarak öne doğru eğilir

...ve konuşmadan önce asil bir yırtıcı kuşun yaptığına benzer bir hareketle boğazını temizler, konuşurken ne söylediğini görselleştirdiğinden birden heyecanlanır ve okullu bir oğlan çocuğu gibi daha tiz bir şekilde sesi çatlardı. Ve işte o tiz çatlak seste bütün nüktedanlığını ve hayattan aldığı zevki hissederdiniz. Ardından, kendi sözcükleriyle yoğun bir şekilde eğlenerek kendisini sandalyesine atıp kahkaha atardı.⁶

Woolf'un oyuncu bir yanı da vardı; 1909'da Botanical Gardens'da bir maskeli baloda Kleopatra olarak giyinmişti. Sonraki yıl, Woolf, Adrian ve arkadaşlarının düzenlediği çılgınca başarılı bir entrika olan Dreadnought Şakası'na katıldı; kraliyet donanmasının en

4 A.g.y., s. 21-2.

5 Elizabeth Bowen, "Recollections", *Recollections of Virginia Woolf* içinde, s. 50; Angelica Garnett, "Recollections", A.g.y., s. 84.

6 Rosamond Lehmann, "Recollections", A.g.y., s. 63; David Garnett, "Recollections", A.g.y., s. 108-9.

gizli savaş gemisi olan *Dreadnought*'u gezme izni isteyen Etiyopyalı bir delegasyonu canlandırmışlardı. Heyet, Svahili ile bildikleri kadar Latinceyi birbirine karıştırdıkları bir dil konuşmuştu. Woolf türban takmış, işlemeli bir kaftan giymiş ve belinden aşağı altın bir zincir sarkıtmıştı. Gazetelerin şakayı ortaya çıkarırken anti-militer duruşlarını da vurgulaması failleri keyiflendirmişti; hatta Bloomsbury erkeklerinin çoğu Birinci Dünya Savaşı'nda vicdani retçi olacaktı. Woolf "Bir Topluluk" adlı öyküsünde bu olaya gönderme yapar. Öyküde karakterlerden biri, Etiyopyalı bir prens gibi giyinerek Kraliyet donanma gemilerinden birini ziyaret ettiğini anlatır. Karşı cins kıyafetlerini giyme, *Orlando* romanında ele alacağı konulardan bazılarının habercisidir.

Dreadnought Şakası, 7 Şubat 1910. Fotoğraf, grubun Weymouth treniyle yola çıkmasından önce Lafayette Stüdyoları'nda çekilmiştir. Soldan sağa: Virginia Stephen, Duncan Grant, Horace Cole, Anthony Buxton (koltukta oturuyor), Adrian Stephen ve Guy Ridley.

Woolf bu süre zarfında, kısmen ilk Yunanca hocası Janet Case'in etkisiyle, kadınların oy kullanma hakkı için de gayriresmî olarak çalışmaya başlamıştı. Case'e yazdığı 1 Ocak 1910 tarihli mektup-

ta, "Kadınların Oy Hakkını Savunan Yetişkinler" için zarflara adres yazmada yardımcı olup olamayacağını sorar (LETT, I, s. 421). Bu, onun feminizmle, kadınların bağımsızlığıyla ve özgürlüğüyle ilk karşılaşmasıydı; *Dışa Yolculuk*'ta bu durum kendisini gösterecekti. Romanda Terence Hewet, Rachel'a insanların "dip dibe yaşadığı" Londra caddelerinde sık sık yürüdüğünü... "ve evlerin içindeki kadınların ne yaptığını merak" ettiğini söyler (VO, s. 245).⁷ Ardından da şaşkınlığını şöyle belirtir: "Yirminci yüzyılın başı, birkaç yıl öncesine kadar hiçbir kadın tek başına çıkıp da bir şeyler söyleyemezdi" (VO, s. 245).⁸ Rachel'a, artık bu tamamen değişiyor, der ve bir trenin capcanlı görüntüsüyle cümlesini sonlandırır: "Sigara içen erkekler için on beş kompartıman. Kanınız beyninize sıçramıyor mu? Kadın olsaydım birinin kafasını kırardım" (VO, s. 245).⁹

Woolf'un, kadınların oy kullanma hakkı konusundaki görüşleri *Gece ve Gündüz* ile *Yıllar*'da daha net bir şekilde görülür. İlkinde Mary Datchet, oy hakkını güvenceye almaya azimli bir kuruluş için çalışır. *Yıllar*'daysa Rose Pargiter, "1910" adlı bölümde Kadınların Sosyal ve Politik Birliği'nin örnek alınabileceği bir toplantıya katılır. Sonraki bölümde Rose tuğla atmaktan tutuklanır. Hem *Kendine Ait Bir Oda* hem de *Üç Gine*, Woolf'un kadın hakları mücadelesine verdiği desteğe yönelik ifadelerini belgeler ve Women's Cooperative Guild (Kadın Kooperatifi Birliği) ile National Union of Women's Suffrage Societies (Oy Hakkı Talebinde Bulunan Kadınlar Ulusal Birliği) dernekleriyle ilişkisini gösterir niteliktedir.

Bu sırada Bloomsbury camiasına katılan bir başka isim, sanat eleştirmeni ve eğitimci Roger Fry idi. Vanessa, Fry'la Chelsea'de verilen Desmond MacCarthy partilerinden birinde tanışmıştı. Ardından Clive Bell ve Vanessa, Ocak 1910'da bir gün Cambridge'den Londra'ya dönen bir trende ona rastlamış ve onu aynı şekilde evde de İtalyan tabloları veya Çin sanatını tartışırken bulmuşlardı. Fry'a göre biçim, hissin ürünüydü; şekil ve renk ise duyguyu meydana getiriyordu. Aynı zamanda bir ressam olan Fry; doğa bilimleri lisansını tamamladığı Cambridge, King's College'dan mezun olduktan birkaç yıl sonra Paris'te Academie Ju-

7 *Dışa Yolculuk*, s. 226.

8 A.g.y., s. 226.

9 A.g.y., s. 226-7.

lian'da atölye ressamlığı eğitimi almıştı. Bloomsbury Grubu'yla tanışmış ve Vanessa'nın 25 Şubat 1910'da Gordon Meydanı'nda düzenlediği "Friday Club"da konuşmuştu. Bu etkinliğe Woolf da katılmıştı ve sonradan Fry'ı hatırlarken şunları diyecekti: "her cebine ya bir kitap ya bir boya kutusu ya da merak uyandırıcı herhangi bir şey tıktırdığı uzun ve bol kemerli bir palto giyiyordu... Tuvallerini koltuklarının altına almıştı; saçları uçuyordu; gözleri parlıyordu".¹⁰ Gruptaki çoğu kişiden on yaş büyüktü ve aslında Cambridge'de bilim okumuş ama bilimi sanat için bırakmış bir Quaker mezhebi üyesiydi. Woolf, Fry biyografisinde onun "uzmanlaşmakta" zorlandığını ve bunun yerine "her hafta Apostles ile 'genel' tartışmalar yaptığını" yazar.¹¹ Fry, Bloomsbury Grubu'nun diğer üyeleri gibi, geleneksel fikirleri kabul etmeyi reddetmiş ve genelgeçer akli her zaman sorgulamıştı.

Roger Fry, 28 Şubat 1918. Fotoğrafı çeken: Augustus Charles Cooper.

10 Virginia Woolf, "Old Bloomsbury" [tahminen 1921-2], *Moments of Being* içinde, ed. Jeanne Schulkind, 2. ed. (San Diego, CA, 1985), s. 197 ["Eski Bloomsbury", *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 94].

11 Virginia Woolf, *Roger Fry: A Biography* (Londra, 1940), s. 55.

Fry, tablo küratörlüğü yaparak koleksiyonunu oluşturmaya yardımcı olduğu New York'taki Metropolitan Sanat Müzesi'nden yakın zamanda ayrılmıştı. Döndüğünde Cambridge'deki Slade Güzel Sanatlar Okulu'nda öğretim üyeliği yapma umuduyla Tate Gallery'deki yönetici pozisyonunu reddetmiş fakat öğretim üyesi olamamıştı (1906'da New York'a gitmeyi kabul etmiş olduğundan National Gallery'deki yönetici pozisyonunu reddetmişti). Geçimini tamamen, yazdığı metinlerden sağlamaya başladı. Ayrıca, Londra'da karısı Helen'in ruhsal rahatsızlıkları nedeniyle akıl hastanesine yatırılması gerektiği onaylanmıştı. Şahsi durumu nedeniyle Fry'ın kısa bir süre sonra Vanessa'yla ilişkisi başladı. Vanessa'nın kendi evliliğiyle 1911 yılında kriz noktasına ulaştı. Vanessa'yla ilişkisi, onun Woolf'la yakın ilişki kurmasını ve kısa sürede bir tür seyahat danışmanı olmasını sağladı: Bloomsbury ekibinin Bizans mozaiklerini görmek için Türkiye ve İtalya'ya yaptıkları seyahatlerden o sorumluydu, ayrıca Bell ailesini Matisse ile Picasso'nun stüdyolarına da o götürmüştü.

Fry, 1910 ve 1912 yıllarında İngiltere'deki Post-Empresyonist sergilerin ilkinin ve ikincisini düzenledi; bu sergilerin ikisi de, tartışmalara yol açtı. İlk sergi, ışığa ve gölgeye baskın çıkan renk zevkini ortaya koyuyordu. Desmond MacCarthy'nin sekreterliğini yaptığı "Manet and the Post-Impressionists" [Manet ve Post-Empresyonistler] sergisinde modern yabancı tablolar sergiledi (Kasım 1910 - Ocak 1911). Fry ve MacCarthy; Van Gogh, Gauguin, Manet, Matisse, Picasso ve Cézanne gibi ressamların temsil edildiği Parisli sanat simsarlarından eser aldı. Sergi 1912 sonbaharında Grafton Galleries'de düzenlendi. Basının düşmanca tavrı ile ressamları dolandırıcı ve şarlatan olarak gören Arthur Conan Doyle gibi izleyicilere karşın, tablolar satış yaptı, sergiye de günde yaklaşık 400 kişi katıldı. İngiliz, Fransız ve Rus ressamların eserlerinin sergilendiği ikinci Post-Empresyonist sergi için Fry'ın sekreteri Leonard Woolf oldu.

Fry'ın estetik teorisine göre, ressamlar biçimi taklit etmez, yaratır ve sanat, duyguları kendi içlerinde bir amaç olarak iletmenin bir yoludur; bu teoriyi 1908 ve 1909 yıllarında "Expression and Representation in the Graphic Arts" (1908) ile "An Essay in Aesthetics" (1909) adlı metinlerde ortaya koymuştu. Tasarım, kitle, renk ve anlama odaklanmaya başladı. Fikirlerinin Woolf

üzerindeki etkisi önemliydi. Fry resmi anlamak için edebiyatla ilgilenirken, 1913 yılında arkadaşı G. L. Dickinson'a "Resmi anlamak için şiire saldırıyorum" diye yazar.¹² Woolf ise edebiyatı anlamak için resimle ilgilenir. 1917'de Woolf, Fry'ın kendisine "yazılarını dokulara veya yapılara" dayandırıp dayandırmadığını sorduğu ve "yapıyı olay örgüsüyle ilişkilendiriyorum, bu nedenle 'doku' diyorum. Ardından, resim ve yazıda yapının ve dokunun anlamını tartıştık" dediği bir sohbeti not eder (*D*, I, s. 80). Sonradan, Woolf Mayıs 1927'de Fry'a yazdığı bir mektupta Fry'ın etkisinden bahsetmiş ve yazmaya odaklanmaya devam etmesine yardım ettiği için ona bu konuda hoş sözler söylemişti:

Bence doğru yolda ilerlememi sağladın... Deniz Feneri'yle *hiçbir şey* demek istememiştim. Fikrin tutarlılığını koruyabilmek için kitabın ortasından itibaren ana bir izleğin olmalıdır. Her türden hissin buna ekleneceğini gördüm ama bunları uzun uzadıya düşünmeyi reddettim ve insanların bunu kendi duygularının yatağı yapacağına güvendim. (*LETT*, III, s. 385)

Romanda Lily Briscoe, tuvalinin ortasından aşağıya tek bir kaligrafik çizgiyle resmini "tüm yeşilleri ve mavileriyle" tamamlar ve "bitti" diye düşünür (*TL*, s. 170).¹³

Fry'ın, Woolf'un eserlerine yönelik zaman zaman zalim olabilen dobra eleştirileri aslında olumlu bir itici güçtü. Woolf, onun için "arkadaşlarımdan arasında en akıllı olanı, oldukça absürt ve hep yaratıcı" diyordu. Fry, Duncan Grant ve Vanessa'nın ressam olarak kendilerine daha fazla güvenmelerini sağlamıştı. Fry, Grant ve Bell, Bloomsbury ekibinin 1910-1913 civarında toplumda tanınırlık kazanmaya başlayan ilk üyeleriydi. Woolf ve Strachey de mutlaka iz bırakacaktı.

Fry, 1913 yılında Fitzroy Meydanı 33 numarada mobilya, tekstil ve elde boyanmış kıyafet malzemeleri gibi iç tasarımla ilgili dekoratif sanatlara yönelik Omega Workshops'u kurdu. Birinci Dünya Savaşı patlak verene kadar kesintili de olsa altı yıl boyunca devam etti. Fry'ın saiklerinden biri, genç ressamların yalnızca tuvallerini satarak değil, tam bir etki yaratması için duvar resimleri, perdeler ve mobilyalarla uyum sağlayacak şekilde masa, sandalye, kâse, vazo ve kutu tasarımları ile iç dekoras-

12 Roger Fry, Virginia Woolf'un şu eserinde: *Roger Fry* (New York, 1940), s. 183.

13 *Deniz Feneri*, s. 215.

yon aracılığıyla da kendi hayatlarını kazanmalarını sağlamaktı. Kumaşlar, mobilya ve çanak çömlek özellikle ilgi çekti. Fry'ın kurduğu (Duncan Grant ve Vanessa da yardımcı yöneticilerdi) Omega tasarım kolektifi, belirli bir Omega tarzı yaratmamış olsa da dekoratif sanatlar merakının yanı sıra Fransız Post-Empresyonistlerden alınan güçlü renk tercihlerinin etkisi büyüktü. Omega'yı yönlendiren dürtünün başka bir ögesi de fotoğrafçılıktı; Grant ve Bells'e ait aile albümleri ve portreleri, odak ve pozdan ziyade kompozisyona verilen önemi yansıtıyordu. Fotoğraf çekme etkinliği, içerdiği süreçten daha önemli görülüyordu.

Ancak bu, hem işi hem de kısmen kardeşinin kocası Clive Bell'le olan flörtöz ilişkisi nedeniyle Mart'tan beri iyi durumda olmayan Woolf için zor bir zamandı. Bu, 1908'de Julian Bell'in doğumunu takiben başlamıştı. Gönül ilişkileri, güçlü bir suçluluk duygusunu ve Bell'le evlenmiş olan kardeşi tarafından terk edilme hissini beraberinde getirmişti. İlişki, ona misilleme yapmanın bir yolu olmuştu belki de. Ancak, ilişkileri soğudukça Woolf, Clive Bell'in kendisi gibi evli olan Annie Raven-Hill'le ilişki yaşadığını öğrenmişti. Bu, Bell'in Woolf'la ilişkisi sırasında ve 1909 ile 1914 yılları arasında devam etti. Clive Bell'in, bunun ardından Mary Hutchinson'la 1915'ten 1927'ye kadar süren uzun bir ilişkisi oldu. Üstelik Hutchinson 1910 yılında evlenmişti. Yine de Bell, Woolf'ta aşkın sureti olarak kalmaya devam etti: Leonard'la evlenmeden hemen önce Bell şöyle yazmıştı: "Ne olursa olsun, her zaman seni kocanın seni sevdiğinden daha iyi sevdiğime ve sana kocanın sana değer verdiğinden daha çok değer verdiğime inanarak kendimi aldatacağım."¹⁴

Woolf, ilişkileri sırasında *Melymbrosia*'nın bazı bölümlerini fikrini öğrenmek için Bell'e okutmuştu. Bell, Woolf'un romancı olma kararını daha önceden desteklemişti fakat 1909 kışında romanda erkekleri resmedişine karşı çıktı. Neden kadınlar em-

14 Woolf ile ilgili olarak Bell için bkz. Mark Hussey, *Virginia Woolf A to Z* (New York, 1995), s. 17. Bloomsbury hakkında popüler bir espri de, "karelerde yaşadıkları ve üçgenlerde sevdikleri" yönündeydi. Ralph Partridge, Lytton Strachey ve Dora Carrington'la Ham Spray'de kalırken bir "Ham Spray Triangles" tarifi (domuz eti ile morina balığının yumurtasından yapılmış tost) hazırlamıştı. Ancak, Carrington'la yemek tarifinden önce mi sonra mı evlendiği açık değil. Bkz. Jan Ondaatje Rolls, *The Bloomsbury Cookbook: Recipes for Life, Love and Art* (Londra, 2014), s. 160-61; "Love in triangles" sözü burada alıntılanmıştır: Nick Rankin'in "Leonard Woolf's Forgotten Sri Lankan Novel", *BBC Magazine* (12 Mayıs 2014).

patiyile anlatılırken, erkekler empatiyile anlatılmıyordu?¹⁵ Bell'e göre kitapta, ne kadar eğitimli de olsalar erkeklerin hepsi zalim, kaba ve cahildi. Woolf cevaben Bell'in erkek olarak kadınların erkekleri nasıl gördüğünü anlayamadığını belirtmişti. 1912 yılı boyunca taslak üzerinde çalışmaya devam etti fakat Bell'e başka kısımlarını bir daha asla okutmadı.

Woolf'un hastalığı, kendisini Thoby'nin ölümü nedeniyle suçlamasından kaynaklanmış olabilir: Woolf, Thoby'nin doktorunun yetersiz olduğunu ve hastalığını yanlış teşhis ettiğini fark ettiğinde bir şey yapmamıştı. Doktor, Woolf'a ikinci bir görüş almamasını tavsiye etmiş, Woolf da kabul etmişti. *Melymbrosia*'da (ve tamamlanmış hâli olan *Dışa Yolculuk*'ta) Terence Hewet, Rachel'in doktorunun da hata yaptığına inandığında benzer bir krizden geçer. *Dışa Yolculuk*'un hem ilk hem de tamamlanmış taslaklarında Rachel'in ölümü, Thoby'nin ölümü yerine Woolf'un sembolik ölümü olarak okunabilir. Woolf'un Bell'le yeni başlayan ilişkisiyle ilgili başka pürüzler de vardı. Woolf, Bell ve Vanessa'yla tatildeyken, Bell'le o sırada yazmakta olduğu *Melymbrosia*'da tekrarlanan veya en azından temsil edilen cinsel farklılıklar ve fiziksel değilse bile duygusal çekicilik üzerine hararetli tartışmalara girmişti.

Melymbrosia'yı yazarken, üvey ağabeyi Gerald'ın 1888 yılında Woolf altı yaşındayken ona cinsel tacizde bulunmasıyla (ve daha sonra 1904 yılında genç bir kızken Gerald ve erkek kardeşi George'un muhtemelen onun peşini bırakmamasıyla) ilgili hatıraları canlanmış olabilir. Depresyon veya sinir bozukluğu muhtemelen bu ön veya başlangıç seviyesindeki ensestinin sonucuydu. Semptomları duygusal soğukluk, soyutlanma, manevi ıstırap ve bedeniyle barışık olmamaktan uyku bozukluğu, yeme bozukluğu, endişe, korku ve güvensizliğe kadar giden bir aralıkta seyreliyordu. Bu özelliklerden bazıları, ilk kadın kahramanı Rachel Vinrace'te görülür. Onun hayatı da tıpkı Woolf gibi sosyal gelenekler ve hastalık nedeniyle ilk başta evle sınırlıdır.

Helen Ambrose, Rachel Vinrace ve Terence Hewet arasındaki hem *Melymbrosia* hem de *Dışa Yolculuk*'ta yer alan ilişki üçgenleri, Woolf'un kız kardeşi ve Clive Bell'le yaşadığı zor durumu yansıtır. Romanda, evli olan Richard Dalloway, nazik mizaçlı, bekâr Rachel'ı tiksindirici bir şekilde öper. Romanın ilk ve hat-

15 Louise DeSalvo, "Introduction", Virginia Woolf, *Melymbrosia* içinde, ed. Louise DeSalvo (San Francisco, CA, 2002), s. xx.

ta ikinci versiyonlarında erkek davranışları baskındır; Clarissa Dalloway kocasının her talebine yanıt verir ve sorgusuz sualsiz destek sağlar. Annesiz olan Rachel, Helen gibi diğer kadınlardan yardım arar. Santa Rosa'da iki kadın Terence Hewet ve arkadaşısı St John Hirst'le buluşur. Hewet, Rachel'a yol göstermeye, Hirst ise onu kontrol etmeye çalışır. Oysaki Woolf, esasen erkeklerin sözde bildiği şeyleri hicveder. Örneğin, Ridley Ambrose, Pindar'ın bir baskısı üzerinde çalışmak için Güney Amerika'ya gider fakat çalışabileceği bir kürsüyü zar zor bulur. Kendinden emin Richard Dalloway, Rachel'a kadınların zayıflıkları ve mantık eksikliği konusunda ahkâm keser.

Rachel ve Terence arasında bir ilişki oluşur fakat Rachel, fiziksel teması itici bulur ve ona, "kalbinde yara" olduğunu söyler. Ardından Helen, Rachel'ı takip eder ve üzerine düşerek aşkını ilan eder. Rachel'ın kafası karışır. Ancak, Rachel nehrin kaynağına yaptığı geziden sonra hastalanır ve ölür. Deniz yolculuğu, birçok baştan çıkarmayı reddettiğinden ruhun yolculuğudur. İlk taslakta, işçi sendikası hareketi, işçi grevleri ve kadınların oy hakkının yanı sıra dönemin başka sosyal ve politik konularıyla ilgili yorumlar da vardır. Woolf 1909'da Strachey'ye yazdığı üzere (*LETT*, I, s. 381), "cinsiyetinin yaşadığı bazı kafa karışıklıklarını dile getirmek" isteyen bir kadını temsil etmenin doğurduğu zorluğu anlamıştı. 1912 yılı boyunca bunun üzerinde çalışmaya devam etti fakat cinsel istismarın genç kadının ruhu üzerinde bıraktığı etkilerin bir portresini çizmesine rağmen (veya çizmesi yüzünden) bunu yayımlamamayı tercih etti.

Woolf, odasına birisi girdiğinde, taslağı saklıyor, belki de eğitilmiş erkekler için çizdiği ironik portrelerin eleştirmenlerin eseri reddetmesine yol açacağından korkuyordu. 1910'da *Melymbrosia*'nın taslağını tamamlamasını takiben geçirdiği hastalığı atlattıktan sonra, iki tam taslak daha yazdı. Yayımlamayı tercih ettiği taslağı Leonard'la evlendikten sonra 1912'de bitirdi; bu eser şimdiki adıyla *Dışa Yolculuk* idi. Bu, o kadar toksözlü değildir, Rachel daha az kızgındır ve politika ile cinsiyete ılımlı yaklaşılır. Metinsel açıdan *Melymbrosia*'yı tamamlanmış roman için parçalamıştı; bu durum, eleştirmenleri sonunda 2002 yılında çıkan bir okuma parçasını yeniden bir araya getirmeye zorlamıştı. Woolf 1920'de romanın Amerikan ve İngiliz versiyonları için düzeltme-

ler yapmış, 3500 sözcük çıkarmış ve 728 sözcük eklemişti.¹⁶ Alışıldığı gibi, Woolf, romanlarının daktiloyla yazılan taslaklarını yok ederek yalnızca el yazmalarını tutmuştu. Ne var ki, Yunan-cadaki bal ve tanrı yemeği sözcüklerinin ironik bir birleşiminden oluşan *Melmybrosia* bir istisnadır. Ancak, eserin tarzı, Rachel ve Terence arasındaki bu alışverişte olduğu gibi, aşırının sınırındadır; Terence, Rachel'la ilk buluşmasını şöyle tarif eder:

"Senin hakkında hatırladığım ilk şey" der Terence, "piknikte 'İnsanlar' demen. Neredeyse oracıkta sana evlenme teklif ediyordum."

"Neden?" diye sordu Rachel.

"Özgür bir ruhun var!" diye haykırdı. "Seni bunun için seviyorum. Senin için zaman veya evlilik veya başka bir şey hiçbir fark yaratmayacak. İkimiz de özgürüz. Bu nedenle, birlikte hayatımız dünyadaki en muhteşem şey olacak!"¹⁷

*Dışa Yolculuk'*ta ise ahenkli sohbet, bağlama odaklanır:

"Seni ilk gördüğümde" diye başladı Terence, "bütün hayatını incilerin ve yaşlı kemiklerin arasında geçirmiş bir yaratığa benzediğini düşünmüştüm. Ellerin ıslaktı, hatırlıyor musun, sana bir parça ekmek verene kadar tek söz etmemiştin, sonra da, 'İnsanlar' demiştin." (*VO*, s. 341)¹⁸

Bu konuların hayal gücüyle dahi olsa böyle yoğun bir şekilde yeniden inşa edilmesinin sonucunda Woolf, yatak istirahati için Haziran 1910'da Twickenham'da bir bakım evine yatırılmıştı. Buna ek olarak, 1913'te romanını tamamlamasını takiben, uzun bir depresyon ve hastalık dönemine girmiş, 9 Eylül 1913'te intihar teşebbüsünde bulunmuştu. Çok daha sonra, 1934 yılında da benzer bir şey yaşamıştı; günlüğüne 17 Ekim tarihinde, *Yıllar'*ın ilk taslağını bitirdiğini, "sıkıntılı" olduğunu ve geçmiş günlüklere baktığını yazar: "Dalgalar'dan sonra yaşadığım ıstırapın ayısını çektim. Deniz Feneri'nden sonra hatırlıyorum cidden intihara, 1913'ten beri olduğumdan daha yakındım" (*D*, IV, s. 253). Bu kısmen karakterini ve onların fikirlerini yaratırken yaşadığı yoğunluktan sonra gelen boşluk duygusundan ve bu boşluğun hem Strachey hem de Fry'ın arka arkaya 1932 ve 1934 yıllarındaki ölümlerini takiben derinleşmesinden kaynaklanıyordu.

16 Bkz. A.g.y., s. xxii-xxiv. Ayrıca: DeSalvo, "Virginia Woolf's Revisions for the 1920 American and English Editions of *The Voyage Out*", *Bulletin of Research in the Humanities*, 82 (Güz 1979), s. 338-66.

17 Woolf, *Melmybrosia*, s. 188.

18 *Dışa Yolculuk*, s. 311.

BRUNSWICK MEYDANI, NO: 38, 1911-1915

Jane Austen'in romanı *Emma*'da Bay ve Bayan John Knightley, Brunswick Meydanı'nı mesken tutar. Woolf 20 Kasım 1911 tarihinde erkek kardeşi Adrian'la buraya taşınmıştı. Diaghilev'in Londra'da ilk sezonunu yapan radikal Ballets Russes gösterisinden hemen sonraydı. Kumpanya, orijinal kareografisiyle, dikkate değer dansçılarıyla ve avangart müziğiyle balede devrim yapacaktı. Kısa süre sonra John Maynard Keynes, Duncan Grant ve ardından Leonard Woolf, Adrian ve Woolf'a katılarak birlikte yaşayacaktı. Woolf ve Adrian, Fitzroy Meydanı No: 29'daki kira sözleşmeleri bitince daha büyük bir ev aramaya karar vermişti. Arkadaşlarıyla paylaşacakları bir ev arıyorlardı ve Brunswick Meydanı No: 38'e yerleştiler. Fitzroy Meydanı kadar gürültülü değildi ve Woolf'un yürüyüş yapmayı sevdiği şehir merkezine daha yakındı. Üstelik tek kadın olarak dört erkekle yaşamak tam ona göre idi. Brunswick Meydanı, Gordon Meydanı No: 46'ya ve hatta Fitzroy Meydanı'na kıyasla görünüşe göre çok daha radikal bir sosyal değişim göstergesiydi, çünkü 1911 yılına kadar bekâr bir kadının yanında bir refakatçi olmadan dört erkekle birlikte aynı evde yaşaması –bu erkeklerden biri kendi öz kardeşi olsa bile– skandal kabul ediliyordu. 29 yaşında olması bile fark etmezdi. Woolf'un Leonard'a ev kuralları ve yemek saatlerini özetleyen mektubunu takiben Leonard, 4 Aralık'ta en üst kata taşındı; kısa süre içinde Woolf'la birlikte edebiyata yönelik ortak tutkularını tazelediler ve sık sık yemeklerini tepside birbirlerinin odalarında birlikte yediler. Woolf, Leonard'a *Melymbrosia*'dan bazı sayfaları bile gösterdi. Leonard ona neredeyse hemen âşık olmuştu ve Woolf'tan sonunda evet cevabını aldığı dört aylık bekleyiş süresince ona üç kez evlenme teklif etmişti.

Grant ve Keynes, evin zemin katında yaşıyor, Grant'ın yaptığı bir Londra sokak manzarası resmiyle dekore edilmiş bir odayı paylaşıyordu. Woolf ise ikinci katta yaşıyordu, etrafa dağılmış kâğıtlar ve kitaplar bulunan odalarda. Seylan'dan dönüşünde gruba katılmak için davet edilen Leonard, Woolf'un üst katında, muhtemelen eskiden hizmetkâr odası olan yerde kalıyordu. Ancak kurallar vardı: Kahvaltı sabah 9'da, öğle yemeği öğlen 1'de, çay saati 4.30'da ve akşam yemeği 8'deydi. Tepsiler kullanılır ve insanların ayrı ayrı yemesine izin verilirdi fakat tüm tepsilerin hole bırakılması ve kirli tabakların geri getirilmesi gerekiyordu. Ara sıra tek tek kişiler veya bütün grup tepsi sisteminden sıkıldığında Gordon Meydanı'na giderek Vanessa ve Clive'la yemek yiyordu.¹ Fakat ziyaretçiler kısa sürede Brunswick Meydanı No: 38'e hücum etti, tıpkı Gordon Meydanı ve Fitzroy Meydanı'nda yaptıkları gibi.

Haziran 1911'de Woolf, Vanessa'ya depresif bir şekilde şöyle yazmıştı: "29 yaşında ve bekâr olmak –başarısızlık örneği olmak – çocuksuz – bir de deli olmak, yazar olmamak" (LETT, I, s. 466). On dört ay sonra 9 Ağustos 1912'de Cumartesi günü St. Pancras Town Hall'da Leonard Woolf'la evlendiğinde her şey değişecekti. Ancak nikâh töreninden kısa süre sonra, Woolf üçüncü ve çok ciddi bir sinir bozukluğu yaşayacak, daha sonra 1930 yılında arkadaşı Ethyl Smyth'e bundan şöyle bahsedecekti:

Ve sonra evlendim ve sonra beynim havai fişek banyosu gibi patladı. Bir deneyim olarak, emin ol, delilik dehşet bir şey, hafife alınacak bir şey değil; hakkında yazdığım şeylerin çoğunu hâlen lavlarında buluyorum. (LETT, IV, s. 180)

Arkadaşı Madge Vaughan'a yazdığına göre, Woolf'un Leonard'a duyduğu ilgi ilk başta onun "yerlileri idare etmesi, saban icat etmesi, kaplan vurması" ile alakalıydı (LETT, IV, s. 503). Leonard ayrıca Yahudi'ydi ve kendi romanını yazıyordu fakat Virginia, Violet Dickinson'a şöyle yazmıştı: Leonard, "yazdıklarımın benim en iyi yanımla olduğunu düşünüyor" ve "evlendikten sonra yazmayı bırakmam durumunda ondan boşanacağımı" söylememi istiyor (LETT, IV, s. 502). Elbette, Virginia evlenmeden önce de birçok şey yayımlamıştı: 69 eleştiri yazısı. Virginia'nın Lytton

1 Vanessa Bell, "Notes on Bloomsbury" [1951], *Sketches in Pen and Ink* içinde, ed. Lia Gia-chero (Londra, 1997), s. 110.

Strachey'ye 1909'da kendi sözleriyle ifade ettiği gibi, Woolf "çok itinalı bir kadın"dı; dikkatli, özenli ve tedbirliydi ve yalnızca entelektüel olarak kendisiyle eşit gördüğü kişilerin yanında rahat ederdi (LETT, I, s. 38).

1880'de Londra'da doğan ve klasikler bursuyla Cambridge'e girebilen Leonard Woolf, tıpkı Virginia Stephen gibi, bir ebeveynini küçükken kaybetmişti. Kraliçe'nin Hukuk Müşavirliğini yapan asimile Yahudi bir avukatın on çocuğundan dördüncüsü olan babası, 1892'de Leonard on bir yaşındayken ölmüştü; Virginia ise annesini on üç yaşındayken kaybetmişti. Brighton yakınlarındaki yatılı bir okula gönderilen Leonard daha sonra Londra'da St. Paul's adlı okula devam etmişti. Burada genellikle Yahudi karşıtı alayların hedefi olmuştu. Sınıf arkadaşlarından biri, geleceğin romancısı Compton MacKenzie, karakteri Emil Stern için genç Leonard'dan ilham almıştı. Stern şöyle betimliyordu: "Henüz fiziken yakışıklı bir çocuk denilecek kadar gelişmemişti... Onun yarısı kadar çekici ama Yahudi olmayan biri okuldaki tutkulu her aşk düşkünü gencin bakışlarını üzerinde toplardı fakat o dikkate alınmıyordu, Yahudi'ydi."² Leonard'a babasından, ekseriyetle ellerinde görülen sinirsel bir titreme de miras kalmıştı.

1899'da Leonard, Trinity Koleji'ne gitti ve burada kısa süre içinde, gelecek vadeden on iki genç entelektüelle sınırlı tutulan Cambridge Apostles adlı gruba seçildi. Diğer üyeler arasında Lytton Strachey, John Maynard Keynes ve E. M. Forster vardı. Thoby Stephen, kendisi üye olmasa da Apostles grubundakilerle arkadaştı. Leonard, Virginia Stephen ve kız kardeşi Vanessa'yla ilk kez 1903 yılının yaz döneminde Mayıs Haftası'nda³ Thoby'nin odasında tanışmıştı. Kız kardeşlerin beyaz elbiseleri, şapkaları ve güneş şemsiyeleri, utangaçlıklarına rağmen, Leonard'ın üzerinde güçlü bir etki bırakmıştı.

1902'de ikincilik derecesi alan Leonard (Strachey ve Thoby Stephen da almıştı), 1903 sonbaharında Kamu Hizmetleri sınavına hazırlanmak için Cambridge'e döndü. Başarı bursu ile okul bursu sona ermişti ve bir işe ihtiyacı vardı. Sınava girmeye karar vermişti fakat on iki sınav için çok az hazırlanmıştı, ayrıca bun-

2 Compton Mackenzie, *The East Wind of Love* (Londra, 1937), s. 7-8.

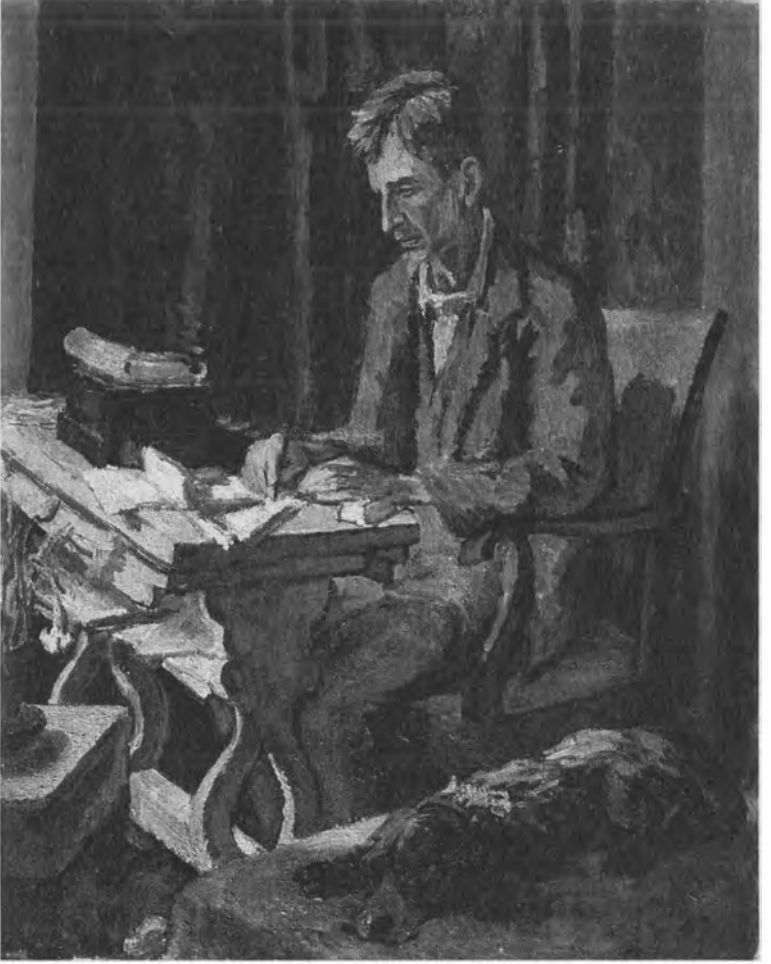
3 Cambridge Üniversitesi'nde akademik yılın sonundaki bir dönem (ç.n.).

ların birçoğu, siyasal iktisat ve ekonomi tarihi gibi önceden hiç çalışmadığı alanlardandı. Alandaki deneyimsizliğine rağmen, sınavda başarılı oldu ve Ekim 1904'te önce Jaffna'da, sonradan da Kandy'de Kamu Hizmetleri'nde stajyer olarak Seylan'a (Sri Lanka) gitti. Beş ciltlik otobiyografisinin ikincisi *Growing'de* [Büyümek] yola çıktığı gemiye adım attığı andan itibaren yaşadıklarını anlatır.

Leonard, emperyalist gücün hem doruk noktasına hem de çöküşüne şahit olan 1904 ila 1911 yılları arasında Seylan'da kalmış, bu dönemi otobiyografisinde canlı bir şekilde resmetmişti. Benzer hiçbir deneyimi olmayan genç bir entelektüel ve idareciydi. En başından beri, alışılmışın dışında kişi ve durumlarla karşılaşmış fakat insani ve bürokratik sorunlarla yüzleşip bunları çözmede becerikli olduğunu kanıtlamıştı. Ancak, yakın zamanda bir eleştirmenin özetlediği üzere, Leonard "giderek bir anti-emperyaliste dönüşen başarılı bir emperyalistti."⁴ *Growing'de* Leonard, bulunduğu pozisyonun kendisine verdiği otoriteden ve pohpohlanma hâinden keyif aldığını yazar fakat "Seylan'a Asya İmparatorlukları'nın beyaz hükümdarlarından biri olarak" girdiğinin farkında olmadığını da iddia etmiştir.⁵ Elbette Cambridge'den daha yeni mezun olmuştu ve yalnızca 24 yaşındaydı. Zaman geçtikçe deneyimleri, Leonard'ın bulunduğu pozisyonla ilgili ikileme düşerek sistemin aslında sömürüye dayalı ve zararlı olduğunu fark etmesini sağladı. Kandy bölgesindeki otoritesine rağmen, Kandiyelilerin feodalizminin İngilizlerin emperyalizminden daha saf görüldüğünü düşünüyordu. Yine de, İmparatoriçe Eugénie, Sör Hugh Clifford, koloni sekreteri ve Seylan valisi ile Sinhala'daki saygıdeğer Kutsal Diş Tapınağı'nı ziyaret eden diğer kişilere ev sahipliği yaparak uygun bir şekilde görevini yerine getirmeye devam etmişti. Leonard, Seylan'da ona çekici gelen şeyin Budizm olduğunu fark etmişti; belki de bunun nedeni, Budizm'i teolojiden ziyade felsefe olarak görmesiydi. Seylan'la ilgili romanı *The Village in the Jungle*'ın [Ormandaki Köy] (1913) son bölümünde, bu dini görüşü ahlaki davranışlara yönelik olan fakat inananlarının günlük hayatına karışmayan veya doğaüstü güçlere inanmayı empoze etmeyen bir kılavuz olarak sunar.

4 Christopher Ondaatje, *Wolf in Ceylon: An Imperial Journey in the Shadow of Leonard Woolf, 1904-1911* (Toronto, 2005), s. xi.

5 Leonard Woolf, *Growing: An Autobiography of the Years 1904-1911* (Londra, 1961), s. 25.

Vanessa Bell, *Leonard Woolf*, 1940, tuval üzerine yağlıboya.

İdari işlere girişen Leonard devlet temsilcisi yardımcılığına terfi ettirilerek Ağustos 1908'de güneydoğu Seylan'da kendi bölgesini yönetmek üzere görevlendirildi. Burası yaklaşık 2589 kilometrekarelik alan kaplayan ve 100.000 kişinin yaşadığı Hambantota Bölgesi'ydi. Leonard kendi kendine Sinhala dilini ve Tamilceyi öğrenmiş, bölgesinin tamamını gezerek tarım, adalet, kamu sağ-

lığı, yol yapımı, vergiler ve küçük sorunlarla ilgilenmişti. Bölge halkını tanır, sürdürdükleri hayatı bilirdi. Günlük aktivitelerine dair ayrıntılı bir günlük tutmuş, bunu 1963 yılında yayımlatmıştı. 1911'de İngiltere'ye döndüğünde yazmaya başladığı, güneydoğu Seylan'da geçen *The Village in the Jungle* kitabı ağırlıklı olarak bu günlüğe dayanıyordu. Romandaki cinayet, Leonard'ın bizzat soruşturmak zorunda kaldığı, sıcaktan giderek şişen bir ceset bulunan vakaya benzer. Kitapta, tam da sulh yargıcısı olarak bizzat görev aldığı Hambantota'daki mahkeme salonunda geçen bir dava da vardır. Roman, gözlemleri açısından da otantikdir fakat benzerlerinden ayrılır, çünkü roman Sinhalalılarının bakış açısından anlatılmaktadır. Bu, 1913 yılındaki bir kitap için seçilebilecek sıra dışı bir perspektiftir. Eseri E. M. Forster'ın yayıncısı Edwin Arnold basmıştı. Leonard, birkaç yıl sonra, imparatorluk deneyiminin onu liberal, sonradan Londra'nın Doğu ucunda tanık olduğu yoksulluğun ise bir sosyalist yaptığını söylemişti. Kısa süre sonra Kooperatif hareketiyle çalışacak, Fabian Derneği'ne⁶ katılacak ve Milletler Cemiyeti'nin kurucularını etkileyecek olan *International Government* [Uluslararası Devlet] (1916) adlı kitabı yazacaktı.

Leonard, Haziran 1911'de Seylan'dan döndü ve Temmuz ayında Gordon Meydanı No: 46'daki yemekten sonra Virginia Stephen'la tekrar görüştü. Clive ve Vanessa Bell ile Duncan Grant da oradaydı.⁷ O zamanlar Virginia Stephen'ı tanıyanlar, onun fazla kendine dönük, hassas fakat diğerlerini alışılmadık şekilde gözlemleyebilen biri olduğunu düşünüyordu. Ayrıca atik, oyunbaz ve zekiydi. Leonard, Kasım 1911'in sonlarında Adrian'la Brunswick Meydanı 38 numaralı adresine taşınmalarından sonra sonbahar boyunca neredeyse her gün onu görmeye devam etti. Hatta onlar bu evi kiralamadan önce Leonard, onlarla birlikte evi denetimden geçirmişti. 4 Aralık 1911'de Virginia, Leonard'a en üst katın kiracısı olmasını teklif etti.

---

6 Birleşik Krallık'taki demokratik sosyalist dernek (ç.n.).

7 Victoria Glendinning, *Leonard Woolf: A Biography* (New York, 2006), s. 19.

Virginia Stephen ve Leonard Woolf nişanlıken, 1912.

Virginia Stephen, gençken Lytton Strachey, Sydney Waterlow ve Walter Lamb gibi isimlerden de aldığı sayısız evlilik teklifine rağmen (hepsini hemen reddetmişti), yalnızca Leonard Woolf konusunda tereddüt ederek onu belirsiz bir konumda bırakmıştı.

Yine de, Vanessa, Leonard'ı yüreklendirmiş ve "Virginia'nın kocası olarak hayal edebildiğim tek kişi sensin" diye yazmıştı.⁸ Şubat 1912'de Leonard, Virginia'nın niyetinden hâlen emin olmasa da –zaten 11 Ocak'ta ona teklif etmişti– özel nedenlerle Kamu Hizmetleri görevinden dört aylık bir uzatmalı izin istedi; bu sırada Virginia Stephen da Jane Thomas'ın Twickenham'daki bakım evine üçüncü kez yerleşmişti. Kolonilerden sorumlu devlet bakanı, Leonard'ın "özel nedenlerinin" neler olduğunu özellikle öğrenmek istemişti. Leonard yazılı ya da sözlü olsun bu açıklamayı yapmayı reddetmişti; üstelik 1 Mayıs'ta Virginia Stephen'dan kendisine yönelik karışık duygularını açıklayan, çelişkilerle dolu bir mektup almıştı. İstifa etmek dışında pek bir seçeneği olmadığı hâlde, yine de cesaret bulmuştu.⁹ İstifa dilekçesi nihayet 7 Mayıs 1912'de devlet bakanı tarafından kabul edildi. Önemli olan şu ki, Virginia onunla evlenmese bile Seylan'a dönmemeye ve 650 sterlinlik yıllık maaşından vazgeçmeye karar vermişti: *Beginning Again*'de [Yeniden Başlamak] "Hükmedilenlerin hükümdarı olmaktan şahsen hoşlanmamıştım" diye yazar.¹⁰ Leonard'a ne mutlu ki, Virginia üç hafta sonra 29 Mayıs 1912'de Brunswick Meydanı'nda onun teklifini kabul etti. İkisi coşkuları yatıştır diye Thames Nehri'nde sandalla dolaşmaya gitti.

Virginia, birlikteliğin gerektirdiği duygusal ve cinsel yakınlık nedeniyle tereddütlüydü; bunu Leonard'a 1 Mayıs 1912'de açıkça ifade etti:

Sana önceki gün acımasızca dile getirdiğim gibi, sana karşı hiçbir fiziksel yakınlık hissetmiyorum. Öyle anlar oluyor ki –beni öptüğün evvelki gün gibi mesela– bir taştan farksız hissediyorum. Yine de, benden hoşlanman beni neredeyse şaşkına çeviriyor. Öyle gerçek ve öyle tuhaf ki. (LETT, II, s. 496)

Woolf'un mektuplarının da açıklığa kavuşturduğu üzere, evlilikle ilgili bariz tereddütleri vardı ve yukarıdaki mektubunun da gösterdiği gibi, hislerini saklamıyordu. Virginia özellikle Leonard'ın Yahudi ve "yabancı" olmasının kendisine itici geldiğini, "sebepsiz yere bir anda sıcaktan soğuğa" geçtiğini ve "denge-

8 Vanessa Bell, *Selected Letters of Vanessa Bell*, ed. Regina Marler (New York, 1993), s. 113.

9 Hükümetle mektuplaşması ve istifa mektubu, *Growing* biyografisinin sonunda yer alır. Ayrıca bkz. Glendinning, *Leonard Woolf*, s. 132.

10 Leonard Woolf, *Beginning Again: An Autobiography of the Years 1911-1918* (Londra, 1964), s. 100.

siz" olduğunu vurgular. Ancak "kendinden biraz korksa da" Leonard'ın kendisini mutlu edeceğine de inanır. Mektup, Virginia'nın Leonard'a olan sevgisini ve Leonard'ın "her zaman" kendisiyle olmasını istediğini gösterir fakat kendinden emin değildir. Virginia cinsel açıdansa hiçbir şey istemez fakat Leonard tavrını sürdürüp Virginia'nın "kendi yolunu bulmasına" izin verebilirse, bu Virginia'yı çok mutlu ederdi. Virginia, üzerinde tüvit etekle hırka, başındaysa sarkık bir şapkanın olduğu ve yukarıya baktığı bir fotoğrafını mektuba iliştiirmişti (LETT, I, s. 496-7).

Mektubundaki dürüstlük ve sorun yaratabilecek şeyleri tanımlayışı (Leonard'ın arzusu, Yahudiliği ve Woolf'un dengesizliği) ilişkilerindeki dürüstlüğü ve otuz yaşına kadar hiç evlenmemiş bir kadın ile yazarak hayatını idame ettirmeyi uman eski bir devlet memurunun evliliğinin nasıl olacağını ortaya koyar. Virginia'ya asıl çekici gelen şey ise kişisel, edebi ve kültürel açıdan müşterek hedefleri temel alan yeni tarzda bir evliliği şekillendirme ihtimaliydi. Virginia'nın tereddütlü davranışları, Rachel ve Terence karakterleriyle *Dışa Yolculuk*'ta, ayrıca Katharine ile Ralph'in mücadelesi ve yakınlık ile özgürlük arasındaki savaşıla ikinci romanı *Gece ve Gündüz*'de ifade bulacaktı. Leonard'ın bu sırada yazdığı romanı *The Wise Virgins* [Bilge Bakireler] de bu endişeleri dile getirir; özellikle de hayatın romantik yanını isteyen ("Bana önemli görünen dışa yolculuk") Camilla ile Yahudi olup İngiliz toplumundaki statüsüne öfkeyle karşılık veren Harry Davis'in ilişkisiyle. Harry Davis, Camilla'ya onda hiç hayat olmadığını söyler, "kansız"sın der, "Kadınlarınız soğuk ve insanı soğutuyor... Konuşup duruyorsunuz -kansızsınız! Asla bir şey yaptığınız yok."¹¹

Virginia özellikle Leonard'ın dul annesi Marie'ye uyum sağlamakta zorlanmıştı. Putney'de yaşayan Marie düğünlerine davet edilmemişti. Leonard'ın annesiyle tanışmak için yaptıkları ziyaret tuhaf ve rahatsız ediciydi; Virginia, Violet Dickinson'a "iş ile sevgi ve Putney'deki Yahudiler bütün gücümü tüketiyor" demişti (LETT, I, s. 502). 10 Ağustos 1912'de St. Pancras Evlendirme Dairesi'ndeki törene Vanessa ve Clive Bell, Roger Fry, George ve Gerald Duckworth, teyzesi Mary Fisher, Duncan Grant, Saxon

11 Leonard Woolf, *The Wise Virgins* (Londra, 1914), s. 52.

Sydney-Turner ile sanatçı ve mimar Frederick Etchells katılmıştı. Leonard'ın ailesinden hiç kimse katılmamıştı.¹² Törenden sonra Clive ve Vanessa, Gordon Meydanı'nda öğle yemeği verdi.

Nişanlanmalarından önceki 1912 baharında, Woolf'un yazma kavramında ve *Dışa Yolculuk*'u yeniden yazmasında *Titanik* felaketinin etkisi vardı. Giriş bölümünde belirtildiği üzere, Virginia, resmi olarak Enkaz Yargıçsı olarak bilinen Lord Mersey'in (John C. Bigham) başkanlık ettiği, Londra'daki Buckingham Gate, Scottish Hall'da gerçekleştirilen soruşturmaya ikinci gününde (3 Mayıs 1912) Leonard'la katılmıştı. O gün duymuş olabileceği şeyler, mürettebatın ve sağ kurtulanların ifadeleri idi. 38 gün sürecek soruşturmaya 97 tanık çağrılacaktı. Nihai rapor Meclise 30 Temmuz 1912 tarihinde sunuldu. Soruşturma devam ederken George Bernard Shaw'ın geminin batmasıyla ilgili ihtilafları vurgulayan "Some Unmentioned Morals" ["Sözü Edilmeyen Bazı Ahlak Kuralları"] başlıklı yazısı *Daily News and Leader*'da (14 Mayıs 1912) yayımlandı. Bu yazı, kahramanca olduğu sanılan bazı eylemlerin romantize edilmesinin maskesi düşerken İngiltere'yi itibarını kurtarmaya ve ulusal gururunu korumaya çalışmakla suçluyordu. Tam da o gün Thomas Hardy, Covent Garden'da Titanic Relief Fund'a [Titanik Yardım Fonu] yardım için düzenlenen özel bir tiyatro matinesinde "The Convergence of the Twain" [Twain'in Yakınsaması] adlı çağrışımlarla dolu şiirini okudu. Kısa süre sonra Sör Arthur Conan Doyle da, 20 Mayıs'ta Shaw'a yazılı olarak meydan okudu ve kişilerin eylemleriyle ilgili ihtilaflar devam etti. Shaw 22 Mayıs'ta yanıt verdi. Hiç şüphesiz Virginia bu atışmaları ve muhtemelen Joseph Conrad'ın *The English Review*'da yayımlanan "Some Reflections on the Loss of the Titanic" [Titanik Kayıpları Üzerine Bazı Düşünceler] yazısını da takip etmişti.

Virginia'nın evlenme kararının perde arkasında muhtemelen Vanessa'nın Roger Fry'la yaşadığı ilişki de vardı.¹³ Tekrar, sosyal ve cinsel baskı yoktu fakat ilişkiler dengesizdi ve normal gelenekleri tersyüz ediyordu. Leonard'a evet demesi, çevresindeki sosyal ve cinsel baskıların ortasında belirsizliğe karşı bir başkaldırıydı belki de. Evliliklerine damga vuran bir başka şey

12 Glendinning, *Leonard Woolf*, s. 138.

13 Hermione Lee, *Virginia Woolf* (Londra, 1996), s. 307.

de, törenden önce ikisinin de ilk romanlarını tamamlamış olmalarıydı: Virginia *Melymbrosia*'yı, Leonard ise *The Village in the Jungle*'ı bitirmişti.

Virginia ve Leonard, Sussex'te Asheham House'da bir gece ve İngiltere'de bir hafta geçirdikten sonra Fransa, İspanya ve İtalya'da altı hafta balayı yaptı. Ağustos'un ortasında çıkıp Ekim'in başında döndüler. Seyahattheyken Virginia, *Suç ve Ceza*'yı okudu ve Strachey'ye Dostoyevski'nin gelmiş geçmiş en iyi yazar olduğunu yazdı. Leonard ise Arnold Bennett'in *Old Wives' Tale* [Kocakarı Masalları] adlı kitabını okudu. Döndüklerinde kısa bir süreliğine Brunswick Meydanı'nda ve ardından Fleet Sokağı'nın Chancery Lane ile Fetter Lane sapacları arasında kalan 13 numaralı Clifford's Inn'de kaldılar. Leonard'ın, otobiyografisinde "inanılmaz derecede eski, üstelik inanılmaz derecede cereyanlı ve kirli" diyerek anlattığı odalarda sık sık kurum çiselerdi.¹⁴ Gelgelelim semti sevmişlerdi, özellikle de hafta sonu yaşanan sessizlik ile hafta içindeki şamata arasındaki tezatı (Kasım 1941'de Virginia öldükten sonra Leonard, daire tuttuğu Clifford's Inn'e döndü; Mecklenburgh Meydanı'ndaki evi bombalanmıştı). Aralık 1912'de çiçeği burnunda çift, bölgeyi heyecan verici bulmuştu ve sık sık Fleet Sokağı'ndaki Ye Olde Cock tavernasında akşam yemeği yiyordu. Bunun nedeni kısmen, pratiklik, kısmen de Woolf'un henüz yemek yapmayı bilmemesiydi. Şehrin, Strand'dan uzak olmayan, kendi yaşadıkları bu kısmını seviyorlardı; nitekim Virginia'nın yaşadığı başka bir sinir krizi nedeniyle -Leonard'ın ısrarı üzerine- Ekim 1914'te Richmond dolaylarında daha sessiz bir yere taşındıklarında da burayı özlemişlerdi. Richmond'da dokuz yıl kalacaklardı.

Leonard hâlen Londra'dayken, Grafton Galleries'deki ikinci Post-Empresyonist Sergisi'nde Roger Fry'ın sekreteri olarak çalıştı. Sergide Cézanne, Matisse ve birçok Rus ressamın eserleri yer alıyordu. Leonard, Fry'ın o zamanlarki manifestosunu büyük bir hevesle karşılamıştı. Sergi kataloğunun girişinde yer alan bu manifesto, ressamların "formları taklit etmek yerine form yaratmaya, hayatı taklit etmek yerine ise hayatın eşdeğerini bulmaya çalıştığını" savunuyordu. Fry'ın manifestosu, bir de

14 Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 84.

Clive Bell'in *Art* [Sanat] (1914) adlı kitabı, Virginia'nın bir sonraki romanı *Gece ve Gündüz*'ü (1919) etkileyecekti.

Leonard Woolf kesinlikle, Virginia'nın ara sıra kinayeli bir şekilde onu tarif ettiği gibi "beş parasız bir Yahudi" değildi; bu ifadeyi en doğrudan olarak nişanlanmalarından kısa bir süre sonra Violet Dickinson'a yazdığı bir mektupta kullanmıştı. "Violet'im, sana bir itirafım var. Leonard Woolf'la evleneceğim. Kendisi beş parasız bir Yahudi. Herkesin şimdiye kadar mümkün olduğunu söylediğinden çok daha mutluyum, yine de senin onu sevmen konusunda da ısrarcıyım" (*LETT*, I, s. 500). Leonard'a kalmış herhangi bir miras veya varlık olmamasına rağmen, onun kendi kendini yaratmış, olgun biri olması muhtemelen Virginia'nın bağımsız ruhuna hitap etmişti. Evlilikleri sırasında 506 sterlin değerinde mal varlığı vardı (Çoğu da 1908'de Calcutta Turf Club Melbourne Cup'taki at yarışı bahsinde kazandığı 690 sterlinden kalan paraydı); Virginia'nın ise 9013 sterlin değerinde mal varlığının yanı sıra babasının Emperor's Gate'teki evinin satışından gelen paranın üçte biri olan 300 sterlini vardı.¹⁵ Virginia'nın yatırımları yılda hemen hemen 400 sterlinlik bir gelir sağlıyordu. Ancak, yıllar içinde giderleri arttıkça, yılda 400-500 sterlin civarı kazanmaya ihtiyaçları vardı. Leonard'a göre, kitaptan elde ettikleri kazanç 1929'a kadar yetersizdi. Virginia'nın tıbbi tedavi masrafları oldukça yüksek olup kendisi para konularında oldukça endişeliydi. Sonuçta, Virginia'nın genellikle inceleme ve eleştiri üzerinden para kazanma konusundan daimi bir güdüsü vardı; Leonard ise otobiyografisinde "roman yazmayı bırakmaya ve gazetecilikle ne kadar kazanabileceğine bakmaya" karar verdiğini açıklamıştı. 1916 ve 1929 yılları arasında Woolf'un bir yılda yazdığı makale sayısının 47'yi bulduğu olmuştu ve asla yılda 10'un altına düşmemişti.¹⁶ Leonard muhasebe defterlerini titizlikle tutardı.

Leonard'ın Nisan 1913'te Strachey'ye yazdığı bir mektupta belirttiği üzere, kısa zamanda hayatları düzene girmişti. Sussex'te Lewes ile Newhaven arasında bulunan Ouse vadisinde Virginia'nın Vanessa'yla birlikte kiraladığı küçük inziva evleri Asheham'dan yazan Leonard, mektupta "sabahları 750 sözcük yazıyoruz, öğleden sonra araştırma yapıyoruz, çay saati ile akşam

15 A.g.y., s. 54; Lee, *Virginia Woolf*, s. 325-6.

16 Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 93; Lee, *Virginia Woolf*, s. 326.

yemeği arasında ise 500 sözcük daha" der.¹⁷ Virginia birçok kez Sussex'te bulunmuştu; 1910 yazındaki sinir krizini takiben Virginia'nın doktorları önceden inzivaya çekildiği evlere kıyasla daha sessiz bir yer önermişti. 1910 Noel'inde kız kardeşine yazdığı üzere, köy hayatını sevmeye başlamıştı: "Haritada bir yerler araştırmayı seviyorum; şimdiden iki rehber aldım ve birçok gezi planladım... İnsan kırsal yaşayınca sadeleşiyor -tüm saatleri tüketiyor" diye anlatır. (LETT, I, s. 443). Yine de, bazı olaylar yaşanmıştı. Sözde birlikte geçirdikleri ilk gecede Virginia son derece rahatsız hissetti ve Leonard "beyaz"¹⁸ bir evliliğe razı oldu.¹⁹ İspanya'da balayındayken Strachey'ye yazan Virginia şunları anlatır:

Sivrisinekler yüzünden yatak faaliyeti düzgünce tamamına erdilemedi... Sivrisinekler hep benim sol gözümü, Leonard'ın sağ kulağını seçti. Hangi pozisyonda olursak olalım bizi bulmakta şansları yaver gitti. Biliyorum; bu, kulağa mutlu bir hayat gibi gelmiyor fakat işte, çatlakları dolduruyoruz, müthiş heyecan verici sohbetler ederek -ve edebiyatla. (LETT, II, s. 5)

Temmuz 1913'te *Dışa Yolculuk*'un tamamlanmasını takiben Virginia akut paranoya, uykusuzluk ve yeme bozukluğundan muzdaripti. Ruhsal durumu hızla kötüledi; 9 Eylül 1913'te Brunswick Meydanı'ndayken yatıştırıcı Veronal'dan (uyku hapi) aşırı doz almasıyla sonuçlanan tam bir sinir krizi geçirdi. O sırada tesadüfen evlerinde kalmakta olan John Maynard Keynes'in kardeşi Dr. Geoffrey Keynes'in hızlı müdahalesi sayesinde kurtulmuştu fakat iki gün boyunca bilinci kapalı kalmıştı. Dr. Geoffrey Keynes, Leonard'la birlikte mide yıkama tulumbası almak için hastaneye koşuvermişti.²⁰ Virginia'nın ikinci intihar teşebbüsüydü bu; ilki 1904'te gerçekleşmişti. Woolf mektubunda "Babam gibi 'kırıl-gan' biriyim: aşırı hassas ve son derece asabi" yazmıştı (LETT, V, s. 408).²¹ Sanrıları ve yemeyi reddetmesinden önce bu çok büyük

17 Leonard Woolf, *The Letters of Leonard Woolf*, ed. Frederic Spotts (San Diego, CA, 1989), s. 188.

18 İng. "Cinsel ilişki içermeyen" anlamına da gelebilen "beyaz evlilik" aşk ve sevgi dışında, farklı nedenlerle evlenmiş beraberlikler için kullanılıyor (ç.n.).

19 Jan Ondaatje Rolls, *The Bloomsbury Cookbook: Recipes for Life, Love and Art* (Londra, 2014), s. 97.

20 Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 168.

21 Woolf'un akıl hastalığından muzdarip ve depresif halleri için bkz. Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 76-7, 161. Uyku hapi hadisesi için bkz. s. 156-7. 160-161. sayfalarda zihinsel durumuyla ilgili yararlı bir özet geçiyor. Ayrıca bkz. Nigel Nicolson, *Virginia Woolf* (New York, 2000), s. 55.

sinir krizini yaşamıştı. Hiç şüphesiz Virginia'yı üzen bir başka olay da 1914'te Vanessa'nın geçici olarak Duncan Grant için Clive Bell'den ayrılmasıydı.

Richmond'a taşındıkları 1914'e gelindiğinde Virginia, tamamen iyileşmiş görünüyordu fakat 1915'te daha ciddi başka sinir krizleri de olacaktı. Bundan önce, 1914'te, yemeyi ve uyumayı reddetmişti ve bunlar, depresif davranışın izleriydi fakat Leonard, Virginia'yla ilgileniyor, bir yandan da onu bahçe işleriyle ilgilenmesi veya yemek yapması için cesaretlendiriyordu. Virginia görece daha iyi olduğunda Victoria'da bir okulda yemek dersleri aldı; Janet Case'e yazdığı bir mektupta alyansını "iç yağlı pudingte pişirerek" sınıfta sivrildiğini belirtir (LETT, II, s. 55).²² Çok daha sonra Leonard ve Woolf, Monk's House'a yerleştiğinde yemeği genellikle Leonard yapacaktı fakat şimdilik Hermione Lee'den alıntı yaparsak Leonard "Virginia'nın hastalığını, hayatının en önemli işlerinden biri yapmıştı. Virginia'nın zihnini otuz yıl boyunca inceledi."²³

1915 Şubat'ının sonlarında Leonard, Hogarth House'u kiralamak için görüşme yaparken Virginia en kötü sinir krizini yaşadı ve yoğun manik davranışlar gösterdi. Leonard bunu "çılgınlık, umutsuzluk ve şiddet dolu bir kâbus" olarak tarif etmişti.²⁴ Virginia bilincini kaybedene kadar sık sık saatlerce hiç durmadan tutarsızca konuşmuştu. Leonard'la konuşmaları yalnızca sövüp saymak içindi. 25 Mart'ta bir bakım evine gitti, Leonard ise Hogarth House'a taşınmalarını organize etti. Sonraki gün, 1913'te zihinsel durumu nedeniyle ertelenen *Dışa Yolculuk* yayımlandı. Bakım evindeki dört yatılı hemşirenin yardımıyla Virginia sonunda iyileşti ve Eylül 1915'te Asheham'a döndü. Leonard, deliliği ile yazması arasındaki bağlantının yakın ve karmaşık olduğunu, zihinsel durumunun muhtemelen "bir tür suçluluk duygusundan" kaynakladığını fark etmişti.²⁵

22 Woolf, yiyecekler ve yemek konusuyla ilgili olarak bkz. Alice Lowe, "'A Certain Hold on Haddock and Sausage': Dining Well in Virginia Woolf's Life and Work", *Virginia Woolf and the Natural World: Selected Papers of the Twentieth Annual International Conference on Virginia Woolf* içinde, ed. Kristin Czarnecki ve Carrie Rohman (Clemson, SC, 2011), s. 157-62.

23 Lee, *Virginia Woolf*, s. 178; Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 78.

24 Leonard Woolf'tan yapılan alıntı: Nicholson, *Virginia Woolf*, s. 56.

25 Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 81, 163.

Ancak şehir hâlâ karşı konulmazdı. 1915 Şubat'ının ortalarında Virginia ve Leonard, Londra'ya gitti; Leonard Londra Kütüphanesi'ni ziyaret edecek, Virginia da "Batı Londra'da gezip kıyafet bakacak" idi. Alışveriş ve çaydan sonra Virginia, "karanlıkta Charing Cross'tan aşağıya" indi, zihninde "yazacağı cümleleri ve olayları" tasarlarken şöyle düşündü: "Sanırım bir kişi böyle öldürülür" (D, I, s. 35). Şehre, hem heyecanına hem de tehlikesine ilişkin algısı *Dışa Yolculuk*'un temelini oluşturmuştu; kitap-taki maceranın çerçevesi, Londra'ya gidiş ve Londra'dan dönüş.

Richmond'taki Hogarth House.

Dışa Yolculuk'un daha önceki taslaklarını yazan, henüz nişanlı olmayan genç bir kadıken, eseri yeniden yazıp tamamlayan, balayından yeni dönmüş evli bir kadındı. İki teyzesi tarafından büyütülen 24 yaşındaki Rachel Vinrace'in resmi bir eğitimi yoktur ve kendisini bir evliliğe gömme fikrinden kaçınmaya çalışır. Ancak, Güney Amerika'da Santa Marina'da romancı olmaya hevesli Terence Hewet'le tanışır ve ona âşık olur. Rachel kısa bir nehir gezisinden sonra ölür; bu muhtemelen Virginia'nın, babasının ölümünü takip eden on yılda gerçekleşen nişanı ve evliliğine ilişkin ikilemini yansıtmaktadır. *Melymbrosia*'daki Rachel, yönetim açısından daha feminist ve daha korkusuzdu; Virginia *Dışa Yolculuk*'ta karakteri değiştirerek çekingen ve korunaklı yapar.

Dışa Yolculuk'taki dikkate değer bir nitelik, karakterler ile gerçek kişiler arasında sergilenen benzerliklerdir. Klasikler editörü Ridley Ambrose'un karısı Helen Ambrose, hem Virginia'nın annesine hem de kardeşi Vanessa'ya benzer. Bayan Dalloway ise Stella Duckworth'ün iyi arkadaşı olan ve Stella öldükten sonra Vanessa'yla yakınlaşan Kitty Maxse'yle paralellik taşımaktadır. Bir hâkimin kızı olan Kitty, Lord Morpeth'le nişanını bozmuş fakat sonradan *National Review*'un editörü Leopold James Maxse'yle evlenmişti. 1922'de kendi evindeki bir tırabzandan düşerek öldü. Zarif ve sofistike biri olan Kitty, Virginia'nın bir mektubunda Vanessa'ya ifade ettiği üzere, ilk kez *Dışa Yolculuk*'ta ortaya çıkan Clarissa Dalloway için rol model olmuştu (LETT, I, s. 349). Ridley Ambrose için Virginia'nın babası Leslie Stephen'dan; St John Hirst için Lytton Strachey'den ve Terence Hewet içinse muhtemelen Clive Bell'den esinlenilmişti.

Dışa Yolculuk'un başka bir önemli özelliği de Shakespeare'in Woolf'un eserinde ilk defa yer almasıdır. *Euphrosyne* adlı gemide tüm ana karakterlerle birlikte Güney Amerika yolcusu olan kamarot Bay Grice, *The Tempest*'ı okurken Rachel ile Miranda arasında bağlantı kurmakla kalmaz, ayrıca Bayan Dalloway için oyundan ezbere pasajlar seslendirir. Shakespeare, Woolf'un eserlerinde sık sık yer alır; oyun yazarının bir kız kardeşi olduğunu varsaydığı *Kendine Ait Bir Oda*'nın 3. Bölüm'ü bunun belki de en iyi örneğidir. Woolf'un *Gece ve Gündüz* adlı ikinci romanındaki karakterler Katharine'i, *Size Nasıl Geliyorsa*'daki Rosalind ile karşılaştırır ve Bayan Hilbery, işçi sınıfından erkeklere dağıtmak

üzere Shakespeare kitapları satın almayı, Katharine ve William'la birlikte oyunlar sahneleyeceği bir tiyatro açmayı planlar. Bayan Hilbery Londra, Cheyne Walk'taki evine Shakespeare'in kabrinden getirdiği çiçeklerle dönerken (33. Bölüm), Bayan Cosham cep Shakespeare'ini her zaman yanında bulundurur (12. Bölüm). Romanda aşkın yüceltilmesi *On İkinci Gece*'dekine benzerdir. Bayan Hilbery aslında kendisini Shakespeare'deki bilge aptala benzettir. Woolf'un sonraki romanı *Jacob'un Odası*'ndaki 4. Bölüm, Shakespeare okumaya ilişkin bir atıfla açılır.

Shakespeare hızla Woolf'un metinlerinde tematik ve metodolojik olarak bir filigran oldu. *Gece ve Gündüz*'de (1919) Shakespeare'den defalarca bahseder; aynı şekilde diğer eserlerinde de, *Deniz Feneri*'ndeki Bay Ramsay Shakespeare'in evini her yıl kaç Amerikalının ziyaret ettiğini düşünürken Shakespeare hiç var olmamış olsaydı "dünya bugün olduğundan çok farklı mı olurdu?" diye merak eder (TL, s. 37).²⁶ Hatta Woolf gerçek kişileri Shakespeare karakterlerine dönüştürür; bir keresinde Duncan Grant'a kız kardeşi, "yaşlı Nessa"yı zihninde bir "Shakespeare karakteri" yaparak "sırf eğlence olsun diye onu sık sık oynattığını" anlatır (LETT, II, s. 145). Nisan 1922'de Woolf, Vanessa'ya Monk's House'da yalnızca okuyup yazdığını söyleyerek deminden beri "Shakespeare, Joyce" incelemeleri yaptığını belirtir (LETT, II, s. 520). Woolf 1924'te *Mrs. Dalloway*'yi yazarken *Kral John*'u bitirmiş ve okumalarına *Richard II* ile devam etmeyi planlamıştı; Ağustos'ta *Bir Yaz Gecesi Rüyası*'nı incelemişti. 1925 sonbaharında *Hamlet*'i ve Ocak 1926'da *Fırtına*'yı okumuştur. *Mrs Dalloway*, Shakespeare'e yapılan on beşten fazla atıf içerir, bu sayı *Dalgalar*'da iki katına çıkmış ve *Perde Arası*'nda tekrar etmişti. 1 Şubat 1941'de Blitz²⁷ sırasında Ethyl Smyth'e yazdığı bir mektup, Woolf'un oyun yazarına olan ilgisini etkili bir şekilde özetler:

Bütün İngiliz edebiyatını baştan sona okuduğumdan sana bahsetmiş miydim? Shakespeare'e ulaştığımda bombalar düşmeye başlayacak. Dolayısıyla çok hoş bir son sahne ayarladım: Shakespeare okuyorum, gaz maskemi unutmuşum. Yavaş yavaş yok olacağım ve tamamen unutacağım... (LETT, III, s. 466)

26 *Deniz Feneri*, s. 44.

27 İng. II. Dünya Savaşı sırasında 1940 ile 1941 yılları arasında Birleşik Krallık'ın Naziler tarafından aralıksız bombalandığı hava saldırıları (ç.n.).

Woolf için eşit ölçüde önemli olansa, Shakespeare'in ona aynı anda nasıl hem tarz olarak ekonomik hem de aydınlatıcı oluncasını fark ettirmiş olmasıdır. Woolf "*Twelfth Night at the Old Vic*"te [Old Vic'te *On İkinci Gece*]²⁸, Shakespeare'in "bir karakterin tamamını kısacık bir ifadeyle" yansıtabildiğini yazar.²⁹ Bir romancının bir karakteri ortaya koyması üç cilt bile sürebilirken, Shakespeare bunu tek bir ifadeyle yapar. Woolf bunu Nisan 1930'da, yani *Dalgalar*'ın 9. Bölüm'ünü tamamladıktan kısa süre sonra yazmıştı. Woolf için kısa ve öz bir sahne veya anıştırma genellikle bütün bölümün veya ilişkinin özetiydi.

Dışa Yolculuk'a eleştirmenlerin yorumu olumluydu fakat kitap az sattı. Roman 1929'a kadar Birleşik Krallık'ta yalnızca 2000 kopya satmıştı. Strachey, eseri hem ince zekâsı ve sağlamlığı nedeniyle hem de şu nedenle övmüştü: "Tamamındaki seküler yaklaşım –ahmaklıktan yoksun fakat modern hayatın renkleri ve eğlencelerine sahip bir 18. yüzyıl. Ah, bu çok çok Victoria karşıtı."³⁰ Woolf, roman "anlayışının kendisini hissettirmediyi" kabul ediyordu. Yapmak istediği şey, "muazzam hayat kargaşasının hissettirdiklerini mümkün olduğunca çeşitli ve dağınık bir şekilde vermektir; bu bir an için ölümle kesilecek ve sonra tekrar devam edecekti." Zorluk, bütünlüğü korurken karakterleri, onları ilginç yapmaya yetecek kadar ayrıntılı anlatmaktır. Ancak, itiraf ettiği üzere, "insan ayrıntılarla haddinden fazla ilgileniyordu" (*LETT*, II, s. 82). *TLS*, eserdeki kadın ruhunu ve ince zekâyı övüyordu; bir konudan diğerine "dikkatli seğirtmeleri"nin yanı sıra romandaki toplumsal davranışların "eğlenceli şekilde hicivsel" olduğundan bahsediyordu. Romanın güçlü ve şaşırtıcı sonu "yoğun" dur ve insan "hayatın beyhudeliği duygusuna terk edilmiş durumdayken tasarım hatasını unutuyor." 1 Mayıs 1915 tarihli *Athenaeum* o kadar cömert değildi; dilbilgisi sorunlarından ve neredeyse hantallaşmış pasajlardan şikâyet etmesine rağmen dirayetli bazı gözlemler barındırarak romanın dobralığını hoş karşılıyordu.³¹

28 Londra Waterloo İstasyonu'nda 1818'da kurulan tiyatro (ç.n.).

29 Virginia Woolf, *The Essays of Virginia Woolf*, 1. Cilt, ed. Andrew McNeillie (New York, 1986), s. 28.

30 Robin Majumdar ve Allen McLaurin, "Introduction", *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, ed. Robin Majumdar ve Allen McLaurin (Londra, 1975), s. 5; Lytton Strachey, "On the Voyage Out", *A.g.y.*, s. 64.

31 "The Voyage Out", *Times Literary Supplement* (1 Nisan 1915); *Virginia Woolf: The Critical Heritage*, s. 49; *Athenaeum* (1 Mayıs 1915), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 59.

Woolf'un gitgide artan sinir krizleri, hayatını altüst ediyordu; Leonard, bu krizlerin ilk ortaya çıkışını şöyle tarif ediyordu:

Neredeyse iki-üç gün durmaksızın konuştu, odadaki hiç kimseye veya kendisine söylenen hiçbir şeye dikkat etmedi... Ardından zamanla [konuşması] tamamen tutarsızlaştı ve birbiriyle ilişkisiz sözcüklerin yalnızca bir karışımı hâlini aldı.³²

Kendini tamamen kaybettiğinde, kuşlar ona Yunanca konuşur, ölü annesi yeniden görünür, sesler ona beklenmedik şeyler yapmasını söyler ve o, yemek yemeyi reddederdi. Leonard, bu olaylardan yıllar sonra bunları yazarak bazı zorlukların alaycı bir özetini sunar: "Elbette Virginia'nın deliliği bir yana, 1915 yılının ilk altı ayında Hogarth House'da hayat, vahşi gerçek dışılığın garip atmosferine bürünmüştü."³³

Woolf, ruhsal bozuklukları arasında, politikaya karşı artan bir ilgi ve alaka geliştirerek, Richard Dalloway'in *Dışa Yolculuk*'ta ifade ettiğiyle çelişiyordu: "Karımın siyaset konuşmasına asla izin vermem (VO, s. 68),³⁴ "Umarım İngiltere'de kadınlar oy hakkına sahip olana kadar ben çoktan mezara girmiş olurum!" (VO, s. 42)³⁵ der aynı derecede ölçüsüz ifadelerle. Bu iki ifade, Woolf'un, cinsiyet eşitliğine giden yol olarak politika daha önemli hâle geldikçe erkek gücünü nasıl hicvettiğini gösterir. Elbette, Woolf'u esas etkileyen Leonard'dı: Çeşitli politik davalar için gayretle çalışıyor ve çalışma koşulları ve örgütlenme sistemlerini incelemek üzere ülkeyi geziyordu. Woolf da sıklıkla ona katıldı. Evlenmelerinden önce, politikaya hevesli değildi; kadınların oy hakkı hareketinde oynadığı marjinal role rağmen, sokaktaki aktivistler ilgisini çekmiyordu. Onun için anlam politikası, erkekler ile kadınlar arasındaki politik ilişkilerin doğasıyla ve *Kendine Ait Bir Oda* ile *Üç Gine* kitaplarında vurguladığı bir konum olan, toplumsal statüleriyle alakalı olmalıydı.

İronik bir biçimde, yazıları kadın hakları ve eşitliğinin radikal ve daha yıkıcı tarafında yer alıyor gibi görünse de, Virginia'nın kısmen Leonard'ın sayesinde ve Leonard'ınkilere karşı olarak şekillenen politik görüşleri, radikallik ile tutuculuk, alaka

32 Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 172-3.

33 A.g.y., s. 173.

34 *Dışa Yolculuk*, s. 66.

35 *Dışa Yolculuk*, s. 4 [Çeviri değiştirilmiştir].

göstermek ile uzak durmak arasında gidip gelmeye meyilliydi. Kadınların oy hakkı davasıyla açık bir şekilde ilgilenmesi buna iyi bir örnek. Arkadaşı ve Yunanca eğitmeni Janet Case'in teşvi-kiyle 1910 yılında Votes for Women (Oylar Kadınlara) kampanyasına katılımı kısa ömürlü olmuş, zarflara adres yazmakla ilgilenmiş ve birçok kitlesel toplantıya katılmıştı.³⁶ Case, bazılarına göre, Virginia'nın sanatta estetiğin cazibesine kapılmasına karşı ahlaki ve politik doğrucu bir rol oynuyordu.

Woolf 1908 ve 1909 yıllarında Birleşik Krallık'taki National Union of Women's Suffrage Societies [Oy Hakkı Talebinde Bulunan Kadınlar Ulusal Birliği] adına Londra'da gerçekleşen büyük gösterilerden haberdardı, yine de, bunlara katılmadı; hatta 1910 Genel Seçimleri öncesinde Bloomsbury'de sosyal eleştiri ve politik farkındalığa yönelik aktif ortamda bile. Kadınların oy kullanmasına yönelik hareketi hevesle desteklemekten ziyade karışmadan izledi. Kadınların oy hakkı konusuna, ikinci ve en uzun romanı *Gece ve Gündüz*'de (1919) kadınların oy hakkıyla ilgili komite ofisinden sahnelerle (6., 14. ve 20. Bölüm) ve "Demokratik Devletin Bazı Yönleri" (21. Bölüm) gibi metinler yazarak kısmen yanıt verir.

Kasım 1910'da, Roger Fry'ın düzenlediği Post-Empresyonist sergiyle ilgili çıkan ihtilaflar esnasında, Asquith'in yaklaşık bir milyon kadına oy kullanma hakkı verecek Uzlaştırma Yasası oylamasını ertelemesini protesto etmek için düzenlenen Royal Albert Hall'daki kitlesel toplantıya katılmıştı –fakat vaktini boşa harcadığını düşünüyordu. Kadınların toplu yürüyüşü, Asquith ertelediği sürece devam etmişti. Ancak, yaklaşan savaş kısa sürede hareketi bastırdı ve otuz yaşın üzerindeki kadınların oy kullanması 1918'e kadar yasalaşmayacaktı.

Gece ve Gündüz'ün kadınların oy hakkından sorumlu ofisi karikatürize eden bölümünden belli olduğu üzere, gündemler, politika geliştirme ve komiteler dünyası Woolf'a göre değildi. Bu, politikaya erken bir girişti. Sonrasında *Yıllar*'da esasen yabancı ve biraz gerçek dışı görünen Rose karakterinde yankısını bulacaktı. *Üç Gine* de oy mücadelesine atıfta bulunur fakat "oy mücadelesine hâlen genellikle şiddetli bir itiraz açısından atıf-

---

36 Lee, *Virginia Woolf*, s. 279.

ta bulunuluyor” şeklinde belirtirken odak noktası, kadınların oy hakkına karşı olanların hicvedilmesidir.³⁷ Woolf, orta sınıfın politik eşitlik için yaygara koparmasından rahatsız oluyordu ve Yahudi feministlerin yanında yer almak hususunda tam anlamıyla rahat değildi.

Virginia’nın, 1918’de kadınların kısmi oy hakkı kazanmasına yönelik mesafeli kabulünün en açık belirtisi, o yıl Mart ayında Leonard’la Kingsway Hall’daki “Suffrage Rally”ye (Kadınlara Oy Hakkı Mitingi) katılmasıyla ilgili açıklamalarıdır. Bir an için kalabalıkta neşe bulsa da çabucak bu ruh hâlinde çıkar ve “sonunda sıkıldım ve bir kelime bile dinleyemez oldum. Aslında bu toplantı havanda su dövmek gibiydi” diyerek hükmünü belirtir (D, I, s. 125). Öte yandan Woolf’un politik kimliği gelişmeyi sürdürürken, Leonard fikrin savunucu ve uygulayıcısı bir muhalif oldu. Örneğin, Woolf, günlüğünde Leonard’ın “uzlaşma” üzerine bir broşür yazmasına karşı onunla Effie’nin sesi aracılığıyla (Gece ve Gündüz’de Katharine Hilbery’e ilk verdiği ad) tartışmak istediğini yazar (D, I, s. 22). Ayrıca, Katharine’i kız kardeşi Vanessa’yla özdeşleştirir.

Woolf aynı anda hem Leonard’a hayran olup hem de onu eleştirmekten korkmuyordu:

Bu ekonomi sorularını çok kolay takip edemiyorum fakat Leonard bu konularda okuyup yazabiliyor ve kılını bile kıpırdatmadan meraklılarıyla konuşabiliyor. Kitabı büyük bir başarı kazandı gibi duruyor –incelemelerin tamamında Kipling’le karşılaştırılıyor– gelelim onda gerçek bir yazar kibri olduğunu sanmıyorum –bu da gerçek bir yazar olmasının önünde ciddi bir engel. Şu anda mektuplarını okuduğum ve bana denizin dibindeki yaşlı bir yengeç kadar sert görünen Meredith gibi sonunda kendisini ulaşılması güç yapacak büyük bir kibre sahip olmayan bir yazarla *ben* hiç tanışmamıştım. (LETT, II, s. 23-4)

Aynı mektupta, bebek sahibi olmak istediklerini ama olmamacaklarını belirtir; çünkü “ilk olarak taşrada 6 ay falan geçirmemiz gerektiği söyleniyor” der (LETT, II, s. 23). Daha da önemlisi, ikisi de Virginia’nın ruhsal durumunun ve fiziksel sağlığının buna engel teşkil ettiğini anlamıştı.

37 A.g.y., s. 281; Woolf, “Three Guineas”, *A Room of One’s Own and Three Guineas* içinde, ed. Morag Shiach (Oxford, 1998), s. 387.

HOGARTH HOUSE, PARADISE YOLU, NO: 34, RICHMOND, 1915-1924

Bir kitabı, oynamak için iki kişi gerektiren çok tehlikeli ve heyecan verici bir oyun olarak düşünün.

Virginia Woolf, "Kitap Nasıl Okunmalı?"

1915 yılı Mart başlarında Woolf çifti, Richmond, Paradise Yolu'nda bulunan Hogarth House'a taşınıp Hogarth Press'i kurdu. Bu taşınma, hayatlarının huzursuz bir dönemine denk gelmişti; Virginia yine depresyondaydı. 1915'te günlük tutmaya başlamıştı fakat bu yalnızca altı hafta sürmüştü. Ayrıca yazdığı her kitapta olduğu gibi, kitabı yazmayı bitirdiğinde, fiziksel, zihinsel ve sinirsel olarak aşırı yorgundu. Şubat 1915'te Woolf'un hastalığı daha şiddetli bir şekilde nüksetmişti fakat bu kez neredeyse 1917 yılına kadar aralıklarla devam edecekti.

Karısıyla birlikte yapabileceği ve karısının yazıdan uzaklaşıp rahatlamasını sağlayacak bir hobi veya uğraş bulma konusunda kaygılı olan Leonard basım işine başladı. İkisi de basım işiyle amatör olarak ilgileniyordu ve Mart 1917'de küçük bir baskı makinesi, birkaç eski hurufat, gerekli araç gereç ile malzemeyi satın aldılar. 150 kopya basılan ilk kitapları, Temmuz 1917'de yayımlanan *Two Stories* [İki Hikâye] başlıklı 32 sayfalık bir kitapçıktı; Virginia'nın "The Mark on the Wall" [Duvardaki İz] ve Leonard'ın "Three Jews" [Üç Yahudi] öyküleri ile Dora Carrington'ın dört gravürünü içeriyordu. Bir kurt kafası olan logolarının tasarımı Vanessa Bell'e aitti. Baş sayfaya "Hogarth Press, Richmond 1917" mührü basılmıştı. Bu kitapla, Hogarth Press'in açılışını yaptılar ve kısa sürede T. S. Eliot, Katherine Mansfield'in eserleri ile Gorki, Dostoyevski, Bunin, Tolstoy ve Freud'a ait kitapların İngilizce çevirilerini yayımladılar.

İlk basımlarından biri de Virginia'nın *Kew Gardens* [Kew Parkı] adlı öyküsüydü. 1919'da on sayfası numarasız 150 sayfalık bir baskıyla yeniden çıkan bu öykü, kısmen Harold Child'ın *TLS*'deki olumlu eleştirisi sayesinde oldukça popülerdi. Öyküden "özgün bir şey ve bu nedenle kendi 'atmosferi', kendi hayati gücü olan tuhaf bir güzellik" şeklinde bahsetmişti.¹ Woolf çiftinin elle hazırladığı ve Vanessa'nın iki gravürü bulunan öykü aynı yıl ikinci basımını yaptı. Kew'daki Royal Botanic Gardens'ta geçen öyküye renk hâkimdir; bahçedeki dört çift arasındaki yüzleşmenin ritmik anlatısı, *Dışa Yolculuk* ve hatta *Gece ve Gündüz*'ün aceleci temposunun yerine geçer. Genel olarak doğrusal ilerleyen anlatım, Virginia'nın birkaç ay önce "Modern Novels" [Modern Romanlar], tekrar basımındaki daha yaygın bilinen adıyla "Modern Fiction" da [Modern Kurgu] dikkat çektiği estetik fikirlerden bazılarına yer verir. Virginia'nın 1916'da tanıştığı Katherine Mansfield, "Kew Parkı"nın, bütününi biçimlendiren çiçek tarhına odaklanan yapısına ve yavaş yavaş ilerleyen ritmine katkı sağlamış olabilir. Hikâye yalnızca bahçelerin kendi görsel etkilerini değil, buraya uğrayan karakterlerin ruh hâlini de yansıtır.

Hemen sonraki yıllarda basım işi hızla büyüdü. Hogarth House'a ilave ekipmanlar kurulmuş olmasına rağmen kısa süre içinde basım işlerinin bir kısmının dışarıdaki şirketler tarafından halledilmesi gerekti. Ancak, basımın Richmond'da (1917-1924) olduğu yıllarda yayımlanan otuz iki kitabın on altısını doğrudan Woolf çifti basmıştı.

1 Harold Child, "Kew Gardens", *Times Literary Supplement* (29 Mayıs 1919); Virginia Woolf: *The Critical Heritage*, ed. Robin Majumdar ve Allen McLaurin (Londra, 1975), s. 67.

T. S. Eliot, Virginia Woolf ve Eliot'ın ilk eşi Vivienne Haigh-Wood.

Richmond, Woolf için sakin bir yaratıcılık merkezi olmuştu. Oradaki ilk yılında Woolf *Dışa Yolculuk*'un üzerinden geçmiş, "Kew Gardens"ı yazmış, "Kew Gardens" dâhil sekiz öyküden oluşan bir derleme olan *Pazartesi ve Salı*'nın (1921) basımını yönetmiş ve ikinci romanı *Gece ve Gündüz* ile üçüncü romanı *Jacob'un Odası* üzerinde çalışmıştı. *Mrs. Dalloway*'e de oradayken başlamıştı fakat Woolf çifti, kitap yayımlanmadan önce Bloomsbury'ye geri

taşınmıştı. Hogarth Press'in itibarı arttıkça, yeni fırsatlar elde etmişler ve bazı dikkate değer işleri geri çevirmişlerdi. Aralarında en göze çarpanı da 1918'deki James Joyce'un *Ulysses* eseri idi; bu eser sonunda Sylvia Beach'in Shakespeare and Company kitabevi tarafından yayımlandı. Romanın ilk dört bölümünü okuyan Virginia, romanın tarzı ile natüralist ve deneysel öğelerinden hoşlanmamıştı. Roger Fry'a şöyle söylemişti:

"Bir deney olarak ilginç, anlatıyı dışarıda bırakarak düşünceleri vermeye çalışıyor fakat söyleyecek çok ilginç bir şeyi olup olmadığını bilmiyorum, ne de olsa bir köpeğin işemesinin bir adamın işemesinden çok da farkı yok. Bunun üç yüz sayfası sıkıcı olabilir." (LETT, III, s. 234)

T. S. Eliot ve Virginia Woolf, Haziran 1924.
Fotoğrafı çeken: Leydi Ottoline Morrell.

1923'te T. S. Eliot'ın *Çorak Ülke* eserinin göz alıcı bir maviliğe sahip ebruli kapaklı 460 adet kopyasını yayımlayacaklardı. Ancak, Virginia, Eliot'ın satırlarındaki ritim ve aralıklar yüzünden tipografide zorluklar yaşıyordu. Aslında, basım her zaman zevkli değildi ve işçilik kısmı genelde zahmetliydi. Haziran 1923'te günlüğüne, "insanların arasında maceralara katılabilecekken" asistanı Marjorie Joad'la saatlerce metinleri düzenlemek için bir kutu hurufatın başında dikildikten sonra yaşadığı hüsrani not düşer (*D*, II, s. 250). Temmuz 1923'ün başlarında bir noktada arkadaşı Barbara Bagenol'a "Basım aynı anda altı çocuğu emzirmekten daha kötü" diye yazar. Bir süre için kendisi ile Leonard'ın ayrı yaşadıklarını anlatarak devam etmişti; kendisi baskı odasında, Leonard ise bodrum katında yaşıyor ve yalnızca yemek için bir araya geliyorlardı (*LETT*, III, s. 55).

East Sussex'teki Charleston'ın dışarıdan görünümü.

Yeni odak noktaları Richmond olmuşken, Sussex'te de reket vardı. 1916'da Virginia'nın önerisiyle Vanessa ve Clive Bell, Lewes-Eastbourne yolu üzerinde arazisi bulunan büyük kır evi

Charleston'ı tuttu. Leonard'ın keşfettiği bu yerde, gölet ve meyve ağaçlarının yanı sıra bir şeyler ekip biçmeye yetecek alan vardı. Duncan Grant ve arkadaşı David (Bunny) Garnett, vicdani retçiler olarak, askerlikten muaf olmaya hak kazanmak için ücretli tarım işi bulmalıydı; Hecks adında bir çiftçi iki adamı da işe alacaktı, bu nedenle Vanessa, Clive ve Duncan 1916 yazında Charleston'ı kiraladı. Kiraya ve evin masraflarına katkıda bulunacak John Maynard Keynes, Ekim ayında ziyarete gelmeye başladı.

Angelica ve Vanessa Bell, 1928.

John Maynard Keynes o sırada, maliye bakanı genel sekreterinin danışmanı olarak Maliye Bakanlığında çalışıyordu. Savaşın sonu da ziyaret etmeye devam etti ve aileyle Vanessa ile Duncan'ın kızı Angelica'nın manevi babası olacak kadar yakınlaştı.

Charleston'da hayat bir şekilde darmaduman olsa da Duncan ve Vanessa bütün gün birbirlerinin odalarında resim yapıyordu, Keynes para biriminin tarihi veya olasılığı üzerine yazıyordu (hatta ünlü Versay Antlaşması eleştirisi olan *The Economic Consequences of the Peace*'i [Barışın Ekonomik Sonuçları] (1919) de orada yazmıştı), Clive ise Stendhal okur gibi yaparken metresi Mary Hutchinson'a mektuplar yazıyor, çocuklar da gölete düşüp duruyordu. Atmosfer neyse ki her zaman komikti, der Strachey, Charleston özetine not düşerken.²

Lytton Strachey ve W. B. Yeats kimliği bilinmeyen biriyle, Gower Street, No: 10, Londra, 1931. Fotoğrafı çeken: Ottoline Morrell.

Charleston hızla Woolf çifti ve Bloomsbury Grubu için popüler bir kaçış mekânı olmuştu. Zamanla orada daha da değerli sa-

² Robert Skidelsky, "A Tale of Two Houses", *A Cezanne in the Hedge and Other Memories of Charleston and Bloomsbury* içinde, ed. Hugh Lee (Londra, 1992), s. 142.

nat eserleri ortaya çıkacaktı; ender bir ekleme de 1918 yılında yapılacaktı. Keynes ve National Gallery'nin direktörü Sör Charles

Soldan sağı: Duncan Grant, Angelica Bell ve Roger Fry, Charleston, 1926.

Holmes, Degas'nın resim koleksiyonu için yapılan açık artırma-ya katılmak için Paris'e gitmişti. Savaşa ve şehre yönelik tehditlere rağmen seyahat sebepleri İngiltere'deki National Gallery

için resim almak. En büyük rakip Louvre idi. Holmes görece daha önemsiz eserler seçip teklif sunarken, Keynes'i Ingres'in bir ön çizimi, Delacroix'nın iki tablosu ve Cezanne'in *Pommes* [Elmalar] adlı natürmortu için teklif verip satın alması konusunda özgür bırakmıştı. Keynes, İngiltere'ye zaferle döndü fakat Charleston'ın girişi Swingates'e ulaştığında taşıyacak çok fazla bavulu vardı, bu yüzden Cezanne'in resmini çitlerin oraya bırakmıştı. Keynes Duncan Grant ve David Garnett'a bunu bir ara söylemeyi hatırlayınca, ikisi onu almak için hemen çalılıklara koştu. Bu sırada Vanessa, Cezanne'in yalnızca dergilerdeki siyah-beyaz fotoğraflarda görüldüğünü, tablolarının İngiltere'de hemen hemen hiç görülmediğini yazmıştı. Satın alma işlemi tam bir başarıydı.³

Ancak, Charleston'da giderek daha fazla değerli tablo belirdikçe, Lewes polisinin önerisiyle, soygun durumunda çalınacak kırmızı boyalı büyük bir bisiklet zili dâhil olmak üzere çeşitli güvenlik önlemleri alındı. Buna ek olarak, tablolar tellerle bağlandı, böylece bunlara temas edilmesi durumunda Lewes polis istasyonunda alarm çalacaktı veya çalabilirdi. O zamanların popüler en iyi önlemi, tabloları yükseğe, neredeyse tavana yakın asarak onları fark edilmesi zor hâle getirmektir. Buna "polis askısı" deniyordu; amaç, tabloların hırsızların erişemeyeceği bir yerde durması, bulundukları yüksekliğin de ele geçirilmelerini zorlaştırmasıydı. Sonuçta, göz hizası neredeyse boş duvarlarla doluyken, "başyapıtlar tavana yakın duruyordu." Vanessa ve Clive Bell'in oğlu Quentin'in hatırladığı kadarıyla, salonun yanı sıra diğer odalar da bu tuhaf koruma yöntemini yansıtıyordu.⁴

Bu süre zarfında Woolf, en uzun romanını, Vanessa'ya adadığı *Gece ve Gündüz*'ü yazdı. Sosyal davranışları konu alan roman, Victoria dönemi sınırlamaları ile Edward dönemi liberalliği arasında sıkışıp kalmış on dokuzuncu yüzyıl sonlarının toplumsal kısıtlamalarına karşı mücadele eden beş genç çifte odaklanır. Roman, başkarakter Katharine Hilbery'nin Cheyne Walk, Chelsea'deki evlerinde ebeveynlerine çay doldurduğu bir sahneyle açılır ve otuz dört bölüm sonra Katharine ile bir avukat ve eş-tirmen olan âşığı Ralph Denham'ın, Katharine evine yeniden gir-

3 Quentin Bell, "A Cezanne in the Hedge", A.g.y., s. 137-8.

4 A.g.y., s. 139.

meden önce geleceği kucaklayıp (birçok engelin ve çatışmanın üstesinden geldikten sonra) planlamalarıyla sona erer.

Romanın ilk taslakları 1915'te meydana çıkmıştı; Woolf sinir krizleri için yaptığı sözde "yatak istirahati" esnasında yatakta yazmıştı. Woolf'un Janet Case'e söylediğine göre önceden "Effie" dediği Katharine'in ilham kaynağı, Vanessa'ydı: "Katherine'in ben değil de Vanessa olduğunu düşünmeye çalış; resim tutkusunu gizlediğini ve George'un [Duckworth] zoruyla sosyeteye girdiğini farz et" (LETT, III, s. 400). Woolf, *Gece ve Gündüz*'ün *Dışa Yolculuk*'tan daha tamamlanmış bir kitap olmakla beraber deneysel yazım için kendisini özgürleştirmede gerekli bir adım-gerçeklere dayalı bir roman- olduğuna inanıyordu ve bu özgürleşme bir sonraki eseri *Jacob'un Odası*'yla başlayacaktı. *Gece ve Gündüz*'ün ona şunu öğrettiğini yazar: "Neleri dışarıda bırakmalı: her şeyi içeri alarak" (LETT, VI, s. 216). Fakat bazen gerçekleri yanlış veriyordu. Bir okur, kitapta aralık ayında Lincolnshire'da açan güllerin olduğuna dikkat çekmek için yazmıştı. Bu geleneksel romanı yazmasının daha kişisel bir nedeni, şuna odaklanan bir eser yazmak istemeseydi: "Bir kişinin söylemediği şeyler; bunun nasıl bir etkisi vardır? Yani, herhangi bir hissin gerçekliği nedir?" (LETT, II, s. 400). Ancak, kendisi de emin değildir ve "kendi deliliğimden korkuyorum" der, bu yüzden *Gece ve Gündüz*'ü "özellikle o tehlikeli zeminden tamamen kurtulabileceğimi beklentilerim doğrultusunda kendime kanıtlamak amacıyla" yazdım, diye belirtir (LETT, IV, s. 231).

Edebiyat, romanda sürekli görünür: Shakespeare ve Fielding'ten Scott, Byron, Macaulay, Browning, George Eliot ve Dostoyevski'ye kadar. Cassandra adlı başkaraktere sahip bir romandır bu. Şair Richard Allardyce'in, yazar adayı William Rodney'nin ve Ralph Denham'ın tarih yazımı girişiminin varlığı, Woolf'un edebi eserleri ve yazarları hikâyesine ekleme konusundaki haklılığını ortaya koyar. Sör Thomas Browne ve Thomas De Quincey'ye yapılan atıflar da, çeşitli janrların yeniden işlenmesine yardımcı olur: Biyografi (Mrs Hilbery, büyükbabası üzerine bir çalışmaya yardımcı olur), drama (Rodney, dramatik şiir yazar), makale yazımı (Mary, "Demokratik Devletin Bazı Yönleri" üzerinde çalışır) ve tarih (Ralph, Anglo-Sakson zamanlardan şimdiye kadar gelen bir İngiliz köyü hayal eder).

Gece ve Gündüz'deki belirgin bir etki de Henry James'e aittir; bu etki yalnızca anlatım yönteminde değil, 1. Bölüm'de James'e benzeyen (ve hareket eden) Bay Fortescue aracılığıyla da görülür. Katharine, *Bir Hanımefendinin Portresi*'ndeki Isabel Archer'a da benzemektedir. Başka bir bağlantı da, Women's Cooperative Guild'in sekreteri Margaret Llewelyn Davies'i model alan Mary Datchet'tir. Bir diğer paralellik de, Anne Isabella Thackeray Ritchie'den esinlenen Bayan Hilbery'dir. Hatta Leydi Ritchie, ölmeden önce el yazmasını okumuştur. 7. Bölüm, William Makepeace Thackeray'ın başından geçen bir olayın yorumudur. Leonard, Ralph Denham için ilham kaynağı olmuş olabilir; Katharine'in Highgate'te Denham ailesini ziyaret etmesi, Virginia'nın Putney'de Leonard'ın ailesini ziyaret etmesine bağlanabilir. Ralph gibi Leonard da büyük bir Yahudi aileden geliyordu. Eser, Leonard'ın *The Wise Virgins* adlı eserine dair bir yorum da olabilir. Tıpkı Katherine'in, annesine büyükbabasının biyografisinde yardım etmesi gibi, Woolf da F. W. Maitland'e babasınınki konusunda yardım etmişti. Nişanlananların, nişan bozanların ve yanlış anlamaların olduğu karmaşık evlilik temaları, yine Henry James tarzında ele alınarak romanın genelinde geniş yer kaplar. Entelektüel tartışmaların konusunu edebiyat, politika, matematik ve sosyal refah oluşturur. Tıpkı *Dışa Yolculuk* gibi geniş bir konu yelpazesi sunan bir romandır fakat birbirine zıt nesillerin bakış açılarını yansıtan, sevgi arayışında birbiriyle çelişen amaçlara sahip daha çok karakter vardır.

E. M. Forster'ın "son derece biçimsel ve klasik bir eser" olduğu iddiasına rağmen, kitabın aldığı tepkiler olumlu fakat mesafeliydi (*D*, s. 25). En kritik yorumuysa *Athenaeum*'daki eleştirisinde Katherine Mansfield yapmış, eseri Jane Austen'la karşılaştırmamanın imkânsız olduğunu ve belki de "Austen'ın günceli" olduğunu belirtmişti (*D*, s. 26).⁵ Durgun niteliğini, sanki Birinci Dünya Savaşı hiç gerçekleşmemiş gibi yazılmış olmasını ve belirli bir entelektüel züppeliği yansıtısını eleştirmişti. Ancak, eserin yakın dönemdeki okurları, romanın parçalanmış bir toplumu gösterdiğini ve "tam da savaşın getirdiği çelişkileri" somut-

5 Katherine Mansfield, "Night and Day", *Athenaeum* (21 Kasım 1919); *Virginia Woolf: The Critical Heritage*, s. 80.

laştırdığını ifade eder.⁶ Yine de, geleneksel yapı ve hatta hikâye, gereksiz sayıdaki sahne ve ayrıntıyla okurları sabırsızlandırarak okur sayısını sınırlar. Bilindik anlatım formülleri biçimi tayin eder, hatta durgunlaştırır. Ancak, Woolf yeni toplumsal normlar hakkında yazıyorsa, yeni anlatım yapıları da istiyordu fakat bu, *Jacob'un Odası*'nda erkek kardeşinin hikâyesiyle yüzleşene kadar gerçekleşmedi. Burada deneysel olma konusunda daha özgür hissetmişti; belki de, acı dolu bir geçmişle hem hayal gücü aracılığıyla hem de dolaylı olarak yüzleşmek için yegâne stratejiydi. *Gece ve Gündüz*'ün çıktığı yıl "Modern Fiction" adlı makalesini yayımladı; henüz nasıl uygulayacağını bilmediği ama karşı karşıya kaldığı anlatım sorunlarına getirdiği bir çözümdü bu.

Leonard, otobiyografisinde Yeni Zelanda doğumlu Katherine Mansfield'la ilk kez Leydi Ottoline Morrell'in evi Garsington'da tanıştıklarını yazar. Mansfield, John Middleton Murry'yle yaşıyordu ve "yalnızca edebiyatın yeraltı dünyası olarak tarif edebileceğim bir atmosferleri" vardı, der Leonard. Bir komplo havası da vardı, diye ekler. Mansfield'dan hoşlanıyordu fakat Mansfield'ın ondan hoşlanmadığını hissediyordu. Maske gibi bir suratı vardı ve Murry'den ziyade o, düşmanca olduğunu varsaydığı bir dünyaya karşı sürekli tetikte görünüyordu."⁷ *Gece ve Gündüz* için yazdığı eleştiri yazısına rağmen Mansfield, yazı çıktıktan sonra tanıştıklarında Woolf'a karşı kibar ve ilgiliydi (*D*, II, s. 44-5). Hafta sonunu onlarla Asheham'da geçirmeye gelmişti ve "olağanüstü derecede eğlenceli" idi; aktrislik deneyimlerine dair hikâyeler anlatıyordu fakat hep "maske gibi" bir suratla. "İroni ve esaslı sinizm yeteneği barındıran harikulade bir mizah anlayışı olan güçlü bir gerçekçi"nin hünerlerine sahip ciddi bir yazardı. Ancak, Middleton Murry'nin "yapışkan duygusallığına yakalanmıştı".⁸ Onları Hampstead'deki evlerinde birlikte görmek insanı rahatsız ediyordu çünkü o, Murry'den hep rahatsız oluyordu ve Murry'nin onlarla birlikte yaşayan erkek kardeşine de öfkeleniyordu.

6 Helen Wussow, "Conflict of Language in Virginia Woolf's *Night and Day*", *Journal of Modern Literature*, xvi/1 (1989), s. 62.

7 Leonard Woolf, *Beginning Again: An Autobiography of the Years 1911-1918* (Londra, 1964), s. 203, 204.

8 A.g.y., s. 204.

1903'te eğitimi için İngiltere'ye giden ve 1908'de yaşamak için geri dönen genç Katherine Mansfield. 1923 yılında 34 yaşındayken öldü.

Mansfield, Temmuz 1916'da *Dışa Yolculuk*'u övmüştü fakat 1917 Ocak ayının ortalarında onunla ve Murry'yle yemek yemesi, Mansfield'ı hem bir rakip hem de bir edebiyat arkadaşı olarak

gören Woolf üzerinde sevimsiz bir izlenim bırakmıştı. “İlgi, eğlence ve rahatsızlığın acayip bir dengesi” olmuştu (D, I, s. 243) fakat ikili arkadaşlıklarını sürdürmüştü. Mansfield’ın 1923’teki ölümüyle güveni kırılan Woolf haberi öğrenmesinin akabinde upuzun bir günlük yazısı yazmıştı (D, II, s. 225-7). Bu yazıda Woolf, Mansfield’ın esrarengizliğinin yanı sıra kitaplara ve yazmaya dair paylaştıkları ve Woolf’un “sağlam” bulunduğu bir tür kesinliği vurgular: “Yazmakla ilgili düşündüğüm ve Katherine’e anlatmak istediğim şeyler var” (D, II, s. 227). Mansfield’ın yazdıkları, Woolf’un kıskandığı tek eserlerdi. Mansfield’ın *Prelude* isimli öyküsü, Hogarth Press’in ikinci yayını olmuştu (1918); Leonard ve Virginia Woolf üç yüz kopyayı basmak ve elle bir araya getirmekle dokuz ay uğraşmıştı.

1919’da Woolf çifti Sussex’e yerleşmiş ve Vanessa’ya daha yakın olmak için Rodmell’deki Monk’s House’u satın almıştı. Monk’s House, elektriğin ve ısınmanın bulunmadığı yıkık dökük ve rüzgâr çeken fakat üç dönümlük bahçesi olan bir on sekizinci yüzyıl kulübesiydi. Woolf çifti oraya taşındığında Londra’dan yetmiş beş kilometre uzaktaki Rodmell’in, yalnızca tek bir caddesi ve 244 sakini vardı. East Sussex’teki Lewes’e hemen hemen 5 kilometre mesafedeydi. Evin alçak tavanlar ve çıplak kalaslarla kırsal bir karakteri vardı –evi satın aldıkları zaman, suyun bir kuyudan çekilmesi gerekiyordu. Woolf çifti sürekli olarak evi iyileştirmenin yollarını arayarak 1929’da iki katlı bir eklenti yaptı. Önceki yıl manzarayı korumak için bitişikteki bir araziyi satın aldılar. 1919 ila 1940 yılları arasında Woolf çifti, evle arazide on altıdan fazla genişletme ve modernizasyon çalışması yaptı. İlk banyo 1925-1926 yıllarında yapıldı, bunu 1931’de elektrik sistemi ve 1932’de telefon sistemi takip etti. Arkadaki büyükçe bahçe, Leonard Woolf’un tutkusu hâline gelirken, bahçenin dibindeki ahşap kulübe Virginia’nın yazma sığınağı oldu önemli kitaplarının tamamını orada kaleme aldı.

Monk's House'un dışarıdan görünümü, Rodmell, East Sussex.

Yine de, Londra büyülemeye devam ediyordu. Örneğin, 8 Haziran 1920'de Woolf "tatbikat günleri"nden birini yaşamıştı. Clive'la National Gallery'yi ziyaret etmiş ve Gunter's'ta dondurma yerken etrafında "seyredilecek çok şey"in olduğunu gözlemlemişti. "Sırtı harika gri kıyafetlerin asılı olduğu bir çamaşır askısına benzeyen" genç bir adam... [ve] yanlarında tam bir sessizlik içinde yemek yiyen anneleriyle; hiç yaşam belirtisi göstermeyen, düzgün giyimli iki genç kadını görmesi şu soruyu sormasına yol açmıştı: "Anneler ve kızlar hiç konuşmaz mı?" (D, II, s. 47). Ardından Vanessa'yla yemek yemiş yola çıkıp parlak gecede yaşlı ve kör bir kadının şarkı söylediğini gördüğü Waterloo otobüsünün tepesinde capcanlı bir yolculuk yapana kadar Vanessa'nın hizmetçisi Mary'nin histeri hikâyesini baştan sona dinlemişti:

Yazı kulübesi, Monk's House, Rodmell, East Sussex.

Onunla ilgili pervasız bir şeyler vardı; çoğu Londra'nın ruhundandı. Kafa tutan -âdeta şen, ısınmak ister gibi sımsıkı kavramıştı köpeğini. Kaç Haziran orada, Londra'nın kalbinde oturmuştu? Bu noktaya nasıl gelmişti, nasıl olaylar yaşıyordu, hayal edemiyorum. Kahretsin, diyorum, tüm bunları da nasıl bilemiyorum? Bazen her şey aynı ruh hâline giriyor; bunu nasıl tanımlamalı, bilmiyorum -neşeli ve fakat korkunç ve korkusuzca hayat doluydu. Bugünlerde sık sık Londra'nın kötü etkisi altındayım; hatta şehirde yürümüş ölüleri bile düşünüyorum. (D, II, s. 47)

"Uzak durmak ile tamamen katılmak arasındaki gerilim; bir yazarı yazar yapan budur. İşe buradan başlıyoruz." Nobel Ödüllü Güney Afrikalı yazar Nadine Gordimer bir keresinde böyle yazmıştı.⁹ Bu şüphesiz Woolf için de geçerli; günlük yazıları, yazmanın getirdiği endişe ile neşeyi özetler.

Woolf, Thoby'nin ölümüne hâlâ üzülüyordu ve bununla bir sonraki eseri *Jacob'un Odası*'nda yüzleşecekti; bu eser onu geleneksel roman biçiminin getirdiği sınırlamalardan azat edecekti. Yine de, güvensizlik yaşıyor ve hiç kimsenin yazdıklarıyla ilgilenmediği duygusuna kapılıyordu. 8 Nisan 1921'de günlüğüne,

9 Nadine Gordimer, "Introduction", *Selected Stories* içinde, (Londra, 1975), s. 11.

Jacob'un Odası üzerinde çalışması gerektiğini fakat çalışamadığını yazar, çünkü şuna inanmaktadır: "Yazar olarak tam bir başarısızlık örneğiyim. Modam geçti; yaşlıyım, daha iyisini yazamayacağım" (D, s. 106).¹⁰ Hayattayken yayımlanan kısa öykülerinin tek derlemesi olan yeni kitabı *Pazartesi ya da Salı* (1921'de Hogarth Press tarafından yayımlanmıştı) birkaç gün içinde çıkacaktı fakat onun için yalnızca "nemli bir çatapat"tı (D, II, s. 106).¹¹ Strachey'nin Woolf'a adadığı *Queen Victoria* [Kraliçe Victoria] (1921) da o sırada piyasaya çıkmıştı ve çok iyi satıyordu; bu da Woolf'un moralini bozuyordu. İnceleme yazıları dışında tekrar yazmayı asla düşünmüyordu ve Strachey, onun yeni eserini övmemişti; bu da Woolf'u üzmüştü (D, II, s. 106).¹² Woolf ya "gün gibi ortadaysam ve görmezden geliniyorsam?" diyerek üzülmüyordu (D, II, s. 106).¹³ Onu gerçekten bunalıma sürükleyen "tam da, basım işinin yardımıyla, daha kendisi olabildiğini düşündüğü anda, insanların onunla ilgilenmekten vazgeçtikleri düşüncesi" idi (D, II, s. 107).¹⁴ "Önde gelen kadın romancılar" gibi "yerleşik bir itibar" istemediğini, demode değil ilginç olmak istediğini söylemişti. Kendini korumak için binlerce ilgi alanına sahip olması gerektiğini yazmıştı: "Rusçaya, Yunancaya, basına, bahçeye, insanlara, kendi yazımla bağlantısı olmayan herhangi bir eyleme" (D, II, s. 107).¹⁵

Ancak, *Jacob'un Odası* üzerinde çalışmak çözüm sağlamıştı. Woolf 13 Şubat 1921'de Mansfield'a yazdığı mektupta arkadaşlıklarını ve yazmaya yönelik ortak bağlılıklarını vurgular. Woolf bu sırada *Jacob'un Odası*'nı yazıyordu fakat baskı kâğıdı için para kazanmak amacıyla kurmaca yazmaya ara vermesi gerekiyordu. "Dorothy Wordsworth üzerine bir makale yazacağım ve böylece yeni kâğıtların parasını ödeyeceğim." Woolf, mektupta kendi tarzını Mansfield'ın tarzıyla karşılaştırır: "Sende en çok hayran olduğum şey, şeffaf niteliğin." *Jacob'un Odası*'nda "her zaman kesiyor ve bir düzlemden başka bir düzleme geçiyorum. Sanırım yaptığım şey, bilinci değiştirerek tıka basa berbat bir doyum hâline son vermek... Sanki bütün o gerçekçiliği artık istemiyorum

10 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 37

11 A.g.y., s. 37-8.

12 A.g.y., s. 38.

13 A.g.y.

14 A.g.y. [Çeviri değiştirilmiştir].

15 A.g.y., s. 38-9.

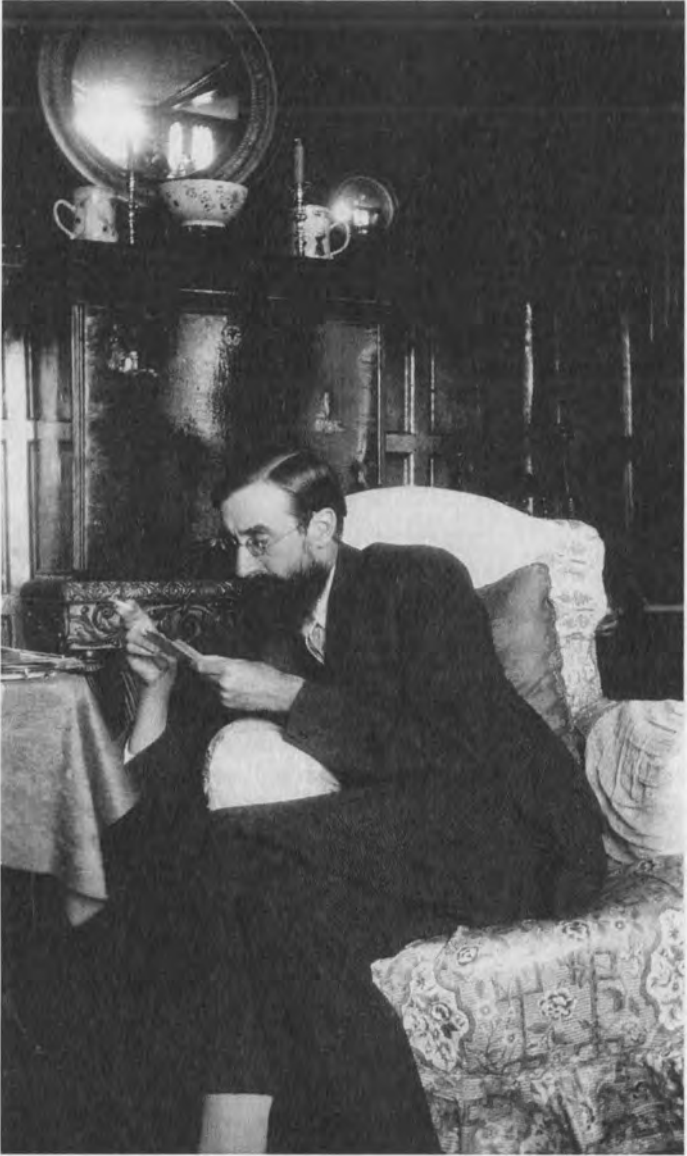
-yalnızca düşünceler ve hisler olacak -ne fincan ne de masa.”¹⁶ Romanda “yolumuzun akışında karşımıza çıkan uçurumlar” var der, “Holborn’daki sokak dönemeçleri kadar sık. Gene de, devam ederiz yolumuza” (JR, s. 130).¹⁷ Fakat herkes bu yöntemle değeri vermiyordu; bir eleştirmen bunu “şipşak fotoğrafa” benzeterek “sonuç, minik resimlerden oluşan kalabalık bir albüm” demişti. Romanın anlatıdan yoksunluğu ve birbirine akın edip geçiş yapan fikirlerden oluşması, ışıkla titreşen görüntüler yaratan film eleştirmenini anımsatır.¹⁸ Woolf 1926’da film üzerine bir makale yayımladı ve Mansfield, filmlerde figüran olarak çalışarak biraz ekstra para kazandı. Kayda değer bir teknik de sahne geçişiydi; başka bir sahne girerken diğer sahne yavaş yavaş kayboluyor, ikisi de bir iki saniye de olsa aynı anda görünüyordu. *Jacob’un Odası*’nda Woolf, Bayan Flanders’ın Jacob’a yazdığı mektubu bir fahişeye olan ilişkisi için kullandığı odaya paralel bir nesne olarak kullanırken bunu anımsatır. İlk olarak mektuba odaklanılır fakat aynı zamanda başka yerlerde eyleme dair ipuçları vardır: Annenin yasa dışı âşıklar etrafında fır dönerek mektup aracılığıyla var olması (JR, s. 123-4).¹⁹

16 Virginia Woolf, “My Dear Katherine”, 13 Şubat 1921, Smith College Mortimer Rare Book Room, www.smith.edu.

17 *Jacob’un Odası*, s.115.

18 n.a., “Dissolving Views”, *Yorkshire Post* (29 Kasım 1922), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 107

19 *Jacob’un Odası*, s. 110.

Garsington Manor'da okuyan Lytton Strachey, 1922-1923.
Fotoğrafi çeken: Leydi Ottoline Morrell.

Jacob'un Odası'nı yazarken Woolf'un niyeti şöyleydi: "bir şeyin içinden öteki doğup açılıyor –tıpkı Yazılmamış Bir Roman'da olduğu gibi– yalnızca 10 sayfada değil, 200 sayfada falan" ve "hiçbir yapı iskelesi olmayacak; güç bela görünecek bir gelin olacak" (*LETT*, s. 13).²⁰ Bu, Bayan Flanders'ın dolma kaleminin altın ucundan yayılan soluk mavi mürekkebin noktada dağılıp cümlesinin birinden diğerine aktığı romanın ikinci cümlesinde daha da bellidir. Sözcükler, sahneler, fikirler akıp durarak ve bulanıklaşarak her yer üst üste biner (*JR*, s. 3).²¹ Sahneler ana hatlarıyla çizilir, doldurulmaz; ilişkiler ima edilir, geliştirilmez. Paragrafların tamamı yeni bağlamlarda tekrarlanır; sıralı anlatıya duyulan ihtiyacı ortadan kaldırmak için beklenmedik bağlantılar yinelenir. Bir bölüm diğerinden filizlenmek yerine ona bitişik durur. Kronolojik sıralamalarda devamsızlık hâkimdir. Bağlantılar eksiktir; Ezra Pound'un "ilişkiler ilgili oldukları şeylerden daha gerçektir ve daha önemlidir" şeklinde yazdığı "The Chinese Written Character as a Medium for Poetry"de [Şiir Ortamı Olarak Çin El Yazısı] belirttiği estetiği barındırır.²²

Ancak tarih her zaman mevcuttur, Jacob'un Cambridge'e gittiği 1906'da başlar ve İrlanda Özerk Yönetim Kanunu ve Lordlar Kamarasının dönüşümüyle başlayarak savaşın kendisine yapılan atıflarla dehşet verici Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki olaylara da laf dokundurur. Kitabın sonlarına doğru, İngiliz Hükümetindeki bakanlar tarihi değiştirmek üzere kalemelerini kaldırdığında savaş hazırlığı acil bir hâl alır (*JR*, s. 240-41).²³ Romanda, savaş hâlinin diğer çıkarımlarını yok eden tek bir tanımı vardır. Bu bölüm "Ordu, tıpkı kurşun askerler gibi mısır tarlasına yayılır" cümlesiyle açılır ve "Tıpkı kırılmış kibrit çöpü parçaları gibi birkaç kişi hâlen aşağı yukarı hareket etmektedir" cümlesiyle sona erer. "Savaş gemileri Kuzey Denizi'nde cirit atıyorlar, bu arada konumlarını kılı kılına hesaplayarak birbirlerinden ayrı duruyorlardı" cümlesi bahsedilen yıkımı anlatmaktadır (*JR*, s. 216).²⁴

Roman, olaydan ziyade rengi ve şekli vurgulayarak hayatı aniden yanıp sönen ışıldamalar şeklinde doğrusal olmayan bir

20 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 27

21 *Jacob'un Odası*, s. 5.

22 Ezra Pound, "The Chinese Written Character as a Medium for Poetry", *Early Writings: Poems and Prose* içinde, ed. Ira B. Nadel (New York, 2005), s. 320.

23 *Jacob'un Odası*, s. 209.

24 A.g.y., s. 187.

gelişimle gösterir. Tekrarlanan renkler, biçim olarak bir bütünlük gösterse de parçalı olma hâli hüküm sürer ve okurlar, tıpkı romandaki karakterler gibi, Birinci Dünya Savaşı'nda ölmüş olan Jacob'un hayatını parça parça bir araya getirmelidir. Ancak, ölümlüyle ilgili hiçbir açıklama yapılmaz. Jacob'un sahip olduklarını ayırmak, yani annesinin romanın sonundaki son görevi, okurun da görevidir. Ancak roman, önemle vurgulayıp gösterdiği üzere, Woolf tarzı bir estetik sunar: "İnsanları özetlemeye çalışmanın yararı yok. İnsan ipuçlarını izlemeli, söylenenleri değil tam olarak, sadece yapılanları da değil" (JR, s. 214).²⁵ Woolf'un yöntemi, anlatmaktansa göstermektir. Eser, ayrıca Woolf'un Vanessa ile kendisinin hem sanatta hem de hayatta "kâşif, devrimci, reformcu" olduklarına inandığını gösterir.²⁶

Ancak, "ipuçlarını" herkes takip edememiş ve bazıları romanı eleştirmiştir. *The Guardian* "son zamanlarda yazılmış en kibirli kitaplardan biri" olduğunu iddia eder. Rebecca West ise Woolf'un Jacob'un odasını Jacob'un arkadaşlığına yeğ tuttuğunu ve romanın sahneler toplamından başka bir şey olmadığını düşünmektedir ve şu unutulmaz cümleyi kurar: "Bayan Woolf bir kez daha bize, bir çırpıda göz ardı edilebilecek bir romancı olmadığını ve fevkalade önemli bir yazar olduğunu göstermiştir."²⁷ Buna ek olarak, roman kişiler değil yalnızca tiplerle ilgili, der West. Ancak, Woolf durumdan memnundu. Başarısının ve eylemin anlık oluşundaki vurgunun yaşanan deneyimin gerçek doğasını nasıl yansıttığının farkındaydı. *Jacob'un Odası*'nı tamamlamasını takiben 26 Temmuz 1922'de Woolf şöyle yazar: "(40 yaşında) kendi sesimle bir şeyler söylemeye nasıl başlayacağımın farkına vardım. Bunu öylesine önemsiyorum ki övgü olmadan da yoluma devam edebileceğimi hissediyorum" (D, II, s. 186). Ancak onun tercih ettiği biçim neden roman olmuştu? Woolf, Gerald Brenan'a yazdığı 25 Aralık 1922 tarihli mektubunda, biçimin kendi duygularının sınırları dışında hareket etmesine izin verdiğini açıklar. Roman, Woolf'un, yaşanan an içindeki firari şeyleri yakalamasına izin veriyordu (LETT, II, s. 598).

25 A.g.y., s. 186.

26 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", *Moments of Being: Unpublished Autobiographical Writings* içinde, ed. Jeanne Schulkind (Sussex, 1976), s. 126-7. Bu metin, 1985'teki metnin 2. baskısından farklıdır; şöyle yazar: "Kaşifler ve devrimciler, ki yapı olarak ikimiz de böyleyiz..."

27 "Unconventional Novel, *Jacob's Room*", *The Guardian* (3 Kasım 1922); Rebecca West, "Jacob's Room", *New Statesman* (4 Kasım 1922), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 101.

Vita Sackville-West, 1934. Fotoğraflı çeken: Howard Coster.

Eser ve artan özgüveni, Woolf'un sonraki üç romanının alame-tiydi: *Mrs. Dalloway*, *Deniz Feneri* ve *Dalgalar*. Tamamı altı yıllık bir sürede yazılmıştı. Bir sonraki eseri *Mrs. Dalloway*'in habercisi olan şey, *Jacob'un Odası*'ndaki belirgin Londra sevgisiydi. Roma-

nın sonunda Fanny Elmer'in sıkışık sokaklara, Avrupa içinde ve ötesinde savaşa verilen tepkiyle büyüyen protesto yürüyüşüne cevaben yaptığı otobüs yolculuğu, bir sonraki romanına nelerin hâkim olacağını gösteriyordu: Yaratıcı bir şekilde yaşamak için kent yaşamının harekete geçirilmesi (JR, s. 238-40).²⁸

Leonard, ilgi çekici bir şekilde Virginia'nın yazma pratiğini yoğun konsantrasyon olarak tanımlar. Virginia, eserin bir parçası olur ve "kendini tamamen ona verirdi" Yalnızca sabah 10'dan öğlen 1'e kadar yazıyordu ve genellikle öğleden sonra elle yazmış olduklarını daktiloda temize çekiyordu. Ancak bütün gün boyunca, ister Londra'da ister Sussex Tepeleri'nde ister Ouse Nehri boyunca geziniyor olsun, kitap da "zihninde, bilinçaltında dolaşıyordu" veya Virginia "kitap boyunca rüyadaymış gibi hareket ediyordu".²⁹ Kendisini bu şekilde kaptırması, yazmayı zihinsel olarak yorucu hâle getiriyordu; hatta Leonard, Virginia'nın *Dışa Yolculuk'u* yazma sürecinden bahsederken "bir tür yoğun işkence" olduğunu belirtir.³⁰ Bu durum, kariyeri boyunca da pek değişmedi.

Jacob'un Odası, Hogarth Press tarafından yayımlanmış romanlarının ilkiydi; Leonard, kitap gömleğini sevimsiz bulmuştu ve bunun satışa ket vurduğundan şüpheleniyordu:

Vanessa tarafından tasarlanan ilk şömizdi fakat ne "arzu edilen" bir kadını ne de Jacob veya odasını temsil ediyordu. Üstelik 1923 yılında birçok kişinin kınayarak post-empresyonist diyeceği bir şeydi. Kitap gömleği neredeyse bütün dünyada kitap satıcıları tarafından kınandı ve birçok alıcı tarafından da gülünç bulundu.³¹

Vanessa yine de, Woolf'un sonraki kitap gömleklerinin neredeyse tamamını tasarlamaya devam etti ve tarzı, biçimsel ve geometrik tasarımlardan temsili bir doğanın ayrıntılı sahne dekorlarına kadar uzanıyordu. *Kendine Ait Bir Oda* için tasarlanan şömine rafındaki saat görseli bunu gösterir. *Deniz Feneri* için deniz feneri gibi "lafzi" kapakları genellikle izlenimcidir.

1922 yılındaki başka bir olay, o yılın Woolf için önemini artırıyordu: Kendisinden on yaş genç olan, diplomat Harold Nicol-

28 *Jacob'un Odası*, s. 208-10.

29 Leonard Woolf, *Beginning Again*, s. 232.

30 A.g.y., s. 148.

31 Leonard Woolf, *Downhill All the Way: An Autobiography of the Years 1919-1939* (Londra, 1967), s. 76.

son'un karısı Vita Sackville-West'le tanışmak. Bu, Woolf için hem cinsellik hem de edebiyatla ilgili sonuçlar doğuran çok önemli bir ilişkiydi. Edward döneminin en ayrıcalıklı genç kadınlarından biri olan Vita, Kent'teki Knole'da büyümüştü; burası yirmi dört bin metrekareden geniş bir çatısı, yedi avlusu ve elliden fazla merdiven boşluğu olan bir Tudor sarayıydı (Sözüm ona İngiltere'deki en büyük evdi). Rivayete göre, yüzlerce odasında –sözüm ona yılın her günü için bir oda vardı– ağır ağır yürüyen, kabuğunda elmadan bir monogram seçilen evcil bir kaplumbağa vardı. 1910 yazında Londra'da verilen bir akşam yemeği davetinde Vita, genç diplomat Harold Nicolson'la tanışmış ve ondan anında hoşlanmıştı fakat onu sevdiğini ancak flört etmeye başladıktan iki yıl sonra onu öpünce anlamıştı. Ancak, Vita'nın alışılmışın dışında, esnek bir aşk hayatı vardı ve Vita sonradan şöyle bir itirafta bulundu: "Takriben Harold'la nişanlı olduğum sıralarda Rosamund'a [Grosvenor] sırılsıklam âşık olmak bana hiç yanlış gelmemişti."³² Kendisinden altı yaş büyük ve homoseksüel olan Harold yine de Vita'ya âşık olup onunla 1913'te Knole'daki şapelde evlendi. Törene dört düşes ve babasının gizli metresi katıldı. Balayı dönemi dört buçuk yıl sürdü ve bu sürede Benedict ve Nigel adlarında iki oğulları oldu.

Bu süre zarfında Vita, bir şiir kitabı yayımladı ve çift, Kent'te satın aldıkları ev Long Barn'a yerleşmiş görünüyordu. Ancak kısa süre içinde yeni bir ilişki yaşama merakı, Vita'nın Violet Trefusis'le duygusal birliktelik yaşamasına yol açtı ve onunla birlikte Cornwall'da Polperro adlı uzak bir köye kaçtı. Harold, mutsuz bir şekilde karısına yazarak, karısı dönmezse kendisini Thames'in sularına bırakacağını ima etti. Harold'ın yalvarışlarını dikkate almayan Vita ile Violet, Fransa'ya ve Monte Carlo'ya gidip oralarda dört ay kaldı. Ancak Vita'nın erkek kılığına girmesi, hayal ettiği kadar başarılı olmamıştı: Monte Carlo'da "Julian" toplum içinde Violet'la dans ettiğinde çıkan bir arbededen sonra otel değiştirmek zorunda kalmışlardı. İki kadın, bohem maceralarını finanse etmek için Vita'nın kısıtlı özel gelirine ve 7. Edward'ın talimatıyla annesi Bayan Keppel için yapılan yatırımlar nedeniyle Violet'a verilen ödeneye güveniyordu. Âşıklar ara sıra mücevherlerini rehin bırakıyordu. Bu sırada, Harold da diplomat Victor Cunard'la ilişki yaşamaya başlamış ve Vita'nın da bunu öğrenmesini sağlamıştı.

32 Nigel Nicolson, *Portrait of a Marriage* (Londra, 1973), s. 37. Cf. 34.

Woolf 14 Aralık 1922 tarihinde Clive Bell'in evinde Vita Sackville-West'le ilk tanıştığında, onun kaçamaklarından pek haberdar değildi ve günlüğüne Vita'nın kendisini "bakire, utangaç ve okul çocuğu gibi" hissettirdiğini yazmıştı (D, II, s. 217). Yine de, kısa süre içinde on yedi yıl sürecek bir ilişki başlamış oldu; buna kısmen Hogarth Press'in Ekim 1924'te Vita'nın *Seducers in Ecuador* [Ekvator'daki Gönül Çelenler] kitabını yayımlaması da önayak olmuştu. Daha da önemlisi, arkadaşlıklarının kaynağı ilk başta edebiyattı. Woolf'a adanan bu 74 sayfalık novella, Vita'nın geleneksel romantik melodramının etkisini ironiyle azaltıyordu fakat Woolf, Vita'ya yazma tavsiyeleri vermeye devam ediyordu. Aslında yıllar içinde Woolf ve Hogarth Press, sanatına yeni ilgi göstermeye başlayan Vita'ya "hocalık yapmaya" devam etti.³³ Woolf hiç tereddüt etmeden eleştiriyordu; ona bir mektubunda şöyle demişti: "Zihninde, şimdiye kadar dışarı çıkmasına izin verdiğinden daha tuhaf, daha derin ve daha keskin fikirler olduğunu düşünüyorum" (LETT, III, s. 321). Eylül 1924'te Vita, *Seducers in Ecuador* kitabının taslağını teslim etmek için Monk's House'a geldiğinde, "hal-ka desenli sarı jarse bir bluz, büyük bir şapka ve tamamen gümüş, ince kâğıda sarılı geceliklerle dolu bir kıyafet çantasıyla" zarafet içinde girmişti (D, II, s. 313). Woolf, taslağı hemen okuyup birkaç gün sonra baskıya gönderdi; şöyle bir not düşmüştü: "Hikâyede kendi yüzümü görüyorum, doğru" (D, I, s. 313). Woolf, Vita'nın laf kalabalığı yapmaya yönelik eski huyundan vazgeçtiğine de inanıyordu, yine de ona taslağın "kısaltılabileceğini ve daha doğrudan olmayı deneyebileceğini" yazmıştı. Ancak, metnin yapısına gerçekten hayrandı (LETT, III, s. 131). Hikâyenin Ekvator veya Gönül Çelenler'le hiçbir ilgisi yoktu; daha ziyade, Akdeniz'de bir yattaki üç yabancı, zorunlu bir evlilik ve ötenaziyle ilgiliydi -duygusallıkla mantıksızlığın karışımı. Edwin Muir'in *Nation*'da ve *At-henaeum*'da yaptığı sağlam eleştirinin satışlara faydası oldu; kitap yaklaşık bir ay içinde toplam 899 adet nüsha sattı.

Bu süre zarfında Vita, Woolf'un utangaçlığını kırdı ve 1925'in sonlarında ikisi sevgili olmuştu. İkisi arasında başlarda daha çok tanınan ve ticari açıdan daha başarılı olan yazar Vita'ydı fakat "entelektüel" edebiyatın yazarı olarak zekâsıyla nam salan, kırk yaşındaki Woolf'tu. Aslında Woolf, Vita'yı ikinci sınıf bir yazar

33 J. H. Willis, *Leonard and Virginia Woolf as Publishers: The Hogarth Press, 1917-1941* (Charlottesville, VA, 1992), s. 105.

olarak görüyordu fakat Vita'nın "iri göğüslü" oluşu Woolf'un ilgisini çekiyordu ve Woolf şunu fark etmişti: "Yaşlı olmama rağmen Vita'nın... bende gözü olabilir" (D, III, s. 52). Woolf, Vita'nın muhteşem cazibesinin yalnızca alımlılığından ve seksiliğinden değil, kendi hayatında eksik olan bir şeyden de kaynaklandığı itiraf etmişti: "Nedense herkesten her zaman en çok istediğim şey olan annelik güdüsüyle beni koruyup kolluyor" (D, III, s. 52). Bu çarpıcı yorum, Woolf'un hayatında annesinin ölümüyle açılan ve nadiren de olsa, genellikle kendisinden daha büyük diğer kadın arkadaşlarınınca doldurulabilmiş boşluğu gösteriyordu -fakat Vita'yla durum başkaydı.

Virginia Woolf ve Vita Sackville-West, Monk's House, 1930'lar.

Woolf, Vita'yla karşılaşmadan önce, Violet Dickonson'a duyduğu güçlü hislerini ifade eden tutkulu mektuplarıyla genç bir yazar olarak kadınlara yönelik sevgisini açıklamıştı. *Dışa Yolculuk*'ta Rachel Vinrace, arkadaşı ve akıl hocası Helen Ambrose'a güçlü duygularla bağlanır. *Gece ve Gündüz*'de Katharine Hilbery ve kadınların oy hakkını savunan Mary Datchet da birbirine yakınlaşır. *Deniz Feneri*'nde Lily Briscoe anaç Bayan Ramsay'den çok fazla etkilenir. Clarissa Dalloway, Sally Seton'la öpüştüğünde onu bir anlığına arzular ve bu duyguyu unutamaz. Cinsel kimliği keşfetmenin yanı sıra lezbiyenlik gibi Bloomsbury'de açıkça tartışılmış olan konular *Orlando*'da da karşımıza çıkar. Woolf'un *Orlando*'da yazdığı gibi, "cinsler farklı olsalar da birbirlerine geçişlidirler" (OR, s. 181).³⁴ Orlando'nun cinsiyet değişikliği boyunca Woolf, "anatomi kaderdir" fikrini savunan Freud'la çelişir. Woolf tam tersini tercih eder: Bir kişinin cinsel kaderini seçmesi anatomiden üstündür; bu, anatomiye kaderden ayırır.

Virginia Woolf, 1930'lar.

34 *Orlando*, s. 151.

Vita, Woolf'la ilgili kararını hemen vermişti: Harold'a "Virginia Woolf'a bayılıyorum; sen de bayılacaksın..." demişti. "Bir kişiden nadiren bu kadar hoşlanmışımdır... Ona gönlümü kaptırdım."³⁵ Woolf ise ilk başta onun kadar etkilenmemişti. Günlüğüne onun hakkında şöyle yazmıştı: "Benim gibi zor beğenen birine pek uygun değil –pembe yüzlü, bıyıklı, muhabbet kuşu renginde, aristokrasinin bütün esnek rahatlığını taşımasına rağmen bir sanatçı zekâsı taşımayan" (D, III, s. 216). Vita, Virginia'ya doğrudan yazmıştı: "Senden müthiş hoşlanıyorum."³⁶ Woolf da "Beni gerçekten seviyor musun? Çok mu? Mantıkla değil tutkuyla mı?" (LETT, III, s. 570) Kısa zamanda iki kadın birbirlerine flörtöz mektuplar göndermeye başladı –bu yazışmalar on yedi yıl devam etmesine rağmen fiziksel yakınlık çok daha kısa süreli oldu.

Aralık 1925, ilişkilerinin fiziksel bir hâl aldığı ilk zamandı. Virginia, Long Barn'da Vita'yı ziyaret ettiği esnada tutkulu bir şeyler ateşlenmişti. Sonradan bir mektubunda Vita "öyle edepsizce davranıp beni sonsuza dek elde ettiğin zaman burada, odamdaki koltukta meydana gelen patlama"dan bahseder.³⁷ Virginia, bu olayı "o kış Long Barn'da tuzağa düşürüldüğün gece" (LETT, III, s. 568) diye anlatır ve Leonard'ın, Virginia'nın oradaki üçüncü gecesinde kendilerine katıldığını belirtmeyi atlar. Ancak Vita, eksiksiz bir cinsel uyanışın yeni âşığının kırılğan akli dengesini riske atabileceğinin farkındaydı. Ertesi sene Vita, Harold'a şöyle dedi: "Onunla (iki kez) *yattım* ama o kadar... Deliliği yüzünden, fiziksel duygular uyandırmaktan ölesiye korkuyorum."³⁸ Yine de 21 Ocak 1926'da Vita, Woolf'a şöyle diyecekti: "Virginia'yı isteyen bir şeye indirgendim. Gecenin uykusuz karabasana benzer saatlerinde sana güzel bir mektup hazırladım ve hepsi yok oldu: seni sade çaresiz insanca şekilde özlüyorum."³⁹ Neredeyse tam bir sene sonra, 29 Ocak 1927'de şöyle yazacaktı: "Neden benimle birlikte değilsin? Ah neden? Seni öyle dehşetle istiyorum ki."⁴⁰

35 Vita Sackville-West, Nicolson içinde, *Portrait of a Marriage*, s. 200.

36 Vita Sackville-West, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska (New York, 1985), s. 53. [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. Basım, s. 8] [Çeviri değiştirilmiştir].

37 A.g.y., s. 238 [A.g.y., s. 207] [Çeviri değiştirilmiştir].

38 A.g.y., s. 27.

39 A.g.y., s. 89 [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. Basım, s. 47].

40 A.g.y., s. 165 [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. Basım, s. 128].

Woolf'un Vita'dan büyülenmesi, bir yanılısamadan büyülenme ve Woolf'un tabiriyle hayatı "canlandırma" becerisi olabilir. Woolf, Vita'nın gücünü ve cazibesini derinden hissediyor, 1927 yılında ona şakacı bir şekilde hayatını değiştirmesini buyuruyordu:

Buraya bak Vita – Erkeğini bırak da Hampton Court'a gidip nehir kenarında birlikte yemek yiyelim, ay ışığında bahçede yürüyelim, eve geç dönüp bir şişe şarap içelim ve güzelleşelim; aklımdaki her şeyi, milyonlarca şeyi, sonsuz şeyi sana anlatayım – Bu şeyler gündüz değil, yalnızca nehir kenarında hava kararınca harekete geçiyor. Bunu düşün. Erkeğini bırak ve gel, diyorum. (LETT, III, s. 393)

Elbette, *Orlando*, Woolf'un en güçlü duygularının meyvesi olacaktı; Vita'nın ona söyleyeceği gibi "Narsizmin yeni bir biçimini" yaratacaktı, – "İtiraf ediyorum, Orlando'ya aşığım– bu, öngöremediğim bir komplikasyon" (LETT, III, s. 574).

TAVISTOCK MEYDANI, NO: 52, 1924-1939

Önceden hiç konuşmadığı kişilerle, sokaktaki bazı kadınlarla, tezgâhın arkasındaki bazı erkeklerle ve hatta ağaçlarla veya ambarlarla kurduğu tuhaf yakınlıklar.

Mrs. Dalloway (1925)

Londra'ya ve hayata dönme arzusuyla Monk's House'da sık sık huzursuz ve tedirgin olan Woolf çifti 1924'te Tavistock Meydanı, No: 52'ye taşınıp büyüyen Hogarth Press'i artık bodrum katlarından işletmeye devam etti. İş her zaman zevkli değildi ve basım işi büyüdükçe daha fazla zamanlarını almaya başlamıştı; Leonard enerjisini gazeteciliğe, kitaplara ve politikaya vermek isterken, Virginia kurmacaya daha çok zaman ayırmak istiyordu. Dizgiden (daha küçük işler için; daha büyük işler ticari matbaalara gidiyordu), kolilerin paketlenmesine ve kitapçılar ile satıcılarla görüşülmesine kadar mekanik görevler zaman alıyordu. Sadece bir asistan ve bir sekreterden oluşan iki kişilik personelleri olmasına rağmen can sıkıcı bir işletmenin günlük işlerini yönetmeleri gerekiyordu; 1927 yılındaki net kârları yalnızca 27 sterlin idi.¹

Woolf çifti, Vanessa ve Duncan Grant'ın dekore ettiği, Londra'daki mülkü on yıllığına kiralamış ve buraya 15 Mart 1924'te taşınmıştı. Mahallenin tamamı, Woolf'un şakayla karışık ifade ettiği gibi "Bloomsberry"² insanlarıyla dolup taşan ve Batı yakasına uzak olmayan Gordon Meydanı'yla birlikte Bloomsbury'yi yeniden canlandırıyor gibiydi. Clive Bell'in, Adrian Stephen'in 50 numaralı evinde bir dairesi vardı. Vanessa, Sussex'te veya Fransa'da değilken Duncan Grant'la paylaştığı 37 numarayı ki-

1 Nigel Nicolson, *Virginia Woolf* (New York, 2000), s. 101.

2 İng. "Bloom" çiçeklenme anlamına gelirken "bury" kelimesinin okunuşu İngilizcedeki dut, çilek veya ahudu gibi meyveler için kullanılan "berry" kelimesine karşılık gelir (ç.n.).

ralamıştı. John Maynard Keynes, karısı Lydia Lopokova'yla 46 numaradaydı. Lytton Strachey'nin erkek kardeşi James, Ralph Partridge'in de bir dairesinin bulunduğu 41 numaradaydı. Batı tarafına biraz uzakta olan Gower Sokağı'nda 10 numarada Leydi Ottoline Morrell'in bir konutu vardı.³

Woolf çifti Tavistock Meydanı 52 numarada yalnızca bodrum katı ile en üstteki iki katı kiralamıştı. Zemin kat ile ilk katlar, avukat Dollman ile Pritchard'a kiralanmıştı. Matbaa düzeni, vaktiyle mutfak, bulaşıkhanesi ve kiler olarak kullanılan ve ofise, kitapçı temsilcileri için bir dükkâna, basım odasına ve depoya dönüştürülmüş bodrumdaki bir dizi odadan oluşuyordu. Uzun karanlık bir koridor bu odaları bir zamanlar bilardo için kullanılmış sonradan Woolf'un stüdyosu olan tepe pencereci büyük bir arka odaya bağlıyordu. Kucağında üç katmanlı yazı tahtasıyla eski bir koltuğa oturan Woolf, sağlık durumu izin verdiğinde günde üç saat yazıyordu.⁴ Yazması bitince merdivenleri çıkar, öğle yemeğini yer ve bir inceleme, makale veya yazışma üzerinde çalışırdı. Öğleden sonra 4'ten itibaren genellikle arkadaşlarıyla vakit geçirir veya meydana köpeğiyle birlikte yürüyüşe çıkıp yavaş yavaş dolaşırdı.

2004'te Virginia Woolf Society tarafından yerleştirilen Virginia Woolf büstü.
Tavistock Square, günümüz.

3 Jean Moorcroft Wilson, *Virginia Woolf's London: A Guide to Bloomsbury and Beyond* (Londra, 2000), s. 107-8.

4 Quentin Bell, *Virginia Woolf*, cilt ii (Londra, 1972), s. 102.

O zamanlar düzyazılarını hem topluyor hem de basıyordu; bunlar kısa süre içinde *Bir Okur Olarak* adıyla iki cilt olarak çıkacaktı. Lytton Strachey'ye adadığı ilk dizi 1925'te çıktı. O sırada *Mrs. Dalloway* üzerinde de çalışıyor, kısmen Septimus Warren Smith'in İtalyan karısı Rezia ile Maynard Keynes'in Rus karısı Lydia Lopokova karakterlerini geliştiriyordu. Mayıs 1924'te Virginia ve Leonard, International Psychoanalytical Library (Uluslararası Psikanalitik Kitaplığı) yayınları yapmak için British Psychoanalytical Society (İngiliz Psikanalitik Derneği) ile görüşerek Freud'un tüm eserlerinin İngilizceye çevrilmesini sağladı. Bu, muhtemelen romanda psikolojiye odaklanmasının bir yansımasıydı.

Artık sıkıcı Richmond'ın yerini cıvıl cıvıl Londra almıştı. Woolf günlüğüne "Londra sen mücevherlerin mücevheri ve neşenin yeşimisin" diye yazar (D, III, s. 283). Ancak Temmuz 1926'da başka bir sinir krizi yaşayarak günlüğünde bundan söz ederken "Kendi Beynim" diye bahseder. Sessiz ve okuyamayan zihni bomboş olmuştu: "Virginia Woolf tamamen battığında karakter ve mizaç... yazabileceğimi düşünmüştüm fakat direndim ve bu bana imkânsız geldi" (D, III, s. 103). Onun için yazmak capcanlı bir şeydi: "Zihin bir kez ısındı mı duramaz; ifadeler yaratarak yürürüm; sahneler oluşturarak otururum; kısacası bildiğim en büyük sarhoşluğun tam ortasıyım" (D, III, s. 161). Sonradan da şöyle yazar: "Kalem ve kâğıt aldığımda o kadar hızlı uydururdum ki baş aşağı çevrilmiş bir su şişesi gibiydim" (D, III, s. 222). "Su üstünde kalmamın tek yolu" der, "çalışmak... çalışmayı bırakır bırakmaz batmaya başladığımı hissedirim" (D, III, s. 235).

Woolf 1927'de Monk's House'da. Fotoğrafı çeken: Duncan Grant.

Yine de, 1919'da "Modern Novels"la başladığı ve 1925'te *Bir Okur Olarak*'ta "Modern Fiction" adıyla yeniden yayımlanan Woolf'un bu süreçte yazdığı birçok makale, bir yazar olarak kendisine duyduğu kesintisiz güveni gösterir. Ona göre Thomas Hardy ve Joseph Conrad, "materyalistten" başka bir şey olmayan H. G. Wells, Arnold Bennett ve John Galsworthy'yi gölgede bırakır. Karakterlerinin ruhlarına değil de bedenlerine olan ilgileri, Woolf'ta hayal kırıklığı yaratır. "Önemsiz şeyleri" yazarak "değersiz ve geçici olanın gerçek ve kalıcı görünmesini" sağlarlar. Birkaç paragraf sonra da o pek ünlü cümlesini yazar: "Hayat, simetrik sıralanmış bir dizi fayton feneri değildir: Yaşam parlak bir ışık halkasıdır; bizi, ilk bilinçlendiğimiz andan sonuna dek saran, yanı saydam bir örtüdür."⁵ İçsel düşünce kadar dış eylemin de karakteri tanımladığının farkında olan James Joyce'tan alıntı yaparak da konuyu bağlar.

5 Virginia Woolf, "Modern Fiction", *Selected Essays* içinde, ed. David Bradshaw (Oxford, 2009), s. 7, 8, 9. [Virginia Woolf, *Bir Okur Olarak Edebiyat Yazıları Birinci Kitap*, çev. Selin Beyhan (İstanbul: Alakarga, 2013), s.191,192, 193, 194, 195.]

"Mr. Bennett and Mrs. Brown" [Bay Bennett ve Bayan Brown] (1923) adlı makalesinin ilk versiyonu ve ardından da kısa süre içinde "Character in Fiction" (1924) bunu izleyecekti. Bennett'in Mart 1923'te *Cassell's Weekly*'de yayımlanan, gerçekçi ve geleneksel roman biçiminin bir savunması olan "Is the Novel Decaying?" [Roman Çöküyor mu?] makalesine yanıt olarak Woolf, "Mr. Bennett and Mrs. Brown" adlı makalesinde onun varsayımlarını "modası geçmiş" olarak nitelendirir. Önce yazarın ve ardından karakterlerin hissettiği güçlü duygu, Bennett'a göre gerçeğin önkoşuludur, başarılı bir romanın nihai testidir. Bennett, Woolf'un üçüncü romanı *Jacob'un Odası*'ndan "daha akıllı bir kitabı" nadiren okuduğunu ve "küçük bir dünyada büyük bir etki bıraktığını" belirtir. Ancak, karakterleri ikna edici bulmaz: Yazar "özgünlük ve akılla ilgili ayrıntılar konusunda takıntılıdır".⁶ Woolf'un yanıtı -kısmen romandaki kişileri ele alışı- haklı çıkarmak için- Edward tarzı kurmacadaki karakter varsayımlarına meydan okumaktır. Woolf'a göre Thackeray'ın *Pendennis* adlı romanının başarılı olma nedeni, fiziksel karakterin canlılığıydı fakat Edward tarzını benimseyenler taktik değiştirerek sosyal istismara odaklandı ve romancıyı bir reformcuya dönüştürdü. Ardından da Dostoyevski, karakterlerini özellikleri olmadan ortaya koymuştu. Woolf, Raskolnikov veya Stavrogin için şu gözlemlerde bulunur: "Kocaman bir mağaraya girer gibi karakterlerin içine giriyoruz."⁷ İkna edici ayrıntılarla kendisini gösteren Victoria dönemi bireyciliğinin yerine karanlık geçmişti; Edward dönemi ise George döneminde de devam eden bir yaklaşımla yalnızca genellemelere ve tiplere odaklanıyordu. Wells, Galsworthy ve Bennett derine inmez; Bayan Brown'un, bir parçası olduğu hiçbir sahnede hiçbir sağlam duruşu ve değişimi yoktur ve George dönemi insanları onu yakalayamaz.⁸

"Mr. Bennett and Mrs. Brown"un ikinci versiyonu daha nokta atışıdır. İlk olarak 18 Mayıs 1924'te Cambridge'de ders olarak sunulduktan sonra Temmuz'da T. S. Eliot'a ait *Criterion*'da "Cha-

6 Arnold Bennett, "Is the Novel Decaying?", *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, ed. Robin Majumdar ve Allen McLaurin (Londra, 1975), s. 113.

7 Virginia Woolf, "Mr Bennett and Mrs Brown" (ilk sürüm), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 117. Woolf'un Dostoyevski'nin *An Honest Thief and Other Stories* incelemesi olan "Dostoevsky in Cranford" 23 Ekim 1919 tarihinde *Times Literary Supplement*'ta yer almıştır.

8 Virginia Woolf, "Mr Bennett and Mrs Brown", s. 119.

racter in Fiction" [Kurmacada Karakter] başlığıyla yayımlandı. Daha sonra Ekim 1924'te de Hogarth Press tarafından özgün adı *The Hogarth Essays: First Series*'le bir kitapçık olarak basıldı. Bu ilk cildin Vanessa Bell tarafından tasarlanan kapağında kitap okuyan bir kadın vardır. Makale, Bennett'a daha güçlü bir meydan okumadır ve Woolf, "ihtiyatla değil büyük bir cesaretle konuşmak" istediğini belirterek "Aralık 1910'da falan insan karakteri değişti" şeklinde bir iddiada bulunur.⁹ O yıl 7. Edward ölmüştü ve Post-Empresyonizm sergisi açılmıştı. İnsan ilişkilerinin değiştiğini iddia eder Woolf; bu, dinde, edebiyatta ve siyaset yapma şekillerde bir değişiklik anlamına geliyordu. Romancılar için, karakterin açığa vurulması bir takıntı hâlini almıştı. Woolf, bunun üzerine, bir Bayan Brown ve bir Bay Smith'in Richmond'tan Waterloo'ya giden bir tren vagonundaki hikâyesini anlatır. Ancak, anekdotu hiçbir sonuca varmaz; amacı, okurlarına, karakterin bir başkasının aklına nasıl yerleşebileceğini göstermektir -ki bu durumda bu Woolf'tur. Yine de, bir İngiliz, Fransız veya Rus romancı Bayan Brown'un hikâyesini yazacak olsa ortaya çıkacak farklılıkları merak uyandırıcı bir şekilde anlatır.

Fakat romancının sunacağı gerçeklik nedir ve kim model rolünü oynayacaktır? Wells, Galsworthy ve Bennett yalnızca eksik örnekler verir. Ancak, Sterne veya Austen, "kendilerindeki şeylerle, yani karakterin kendisiyle, kitabın kendisiyle" bizzat ilgilidir ve bu yanlarıyla Edward dönemi yazarlarından farklıdırlar.¹⁰ Woolf, üç yazarın Waterloo'ya giden bir trende Bayan Brown'la seyahat ettiğini hayal eder. Wells, Bayan Brown'u ve çektiği eziyetleri görmezden gelirdi; Galsworthy, zamanını üst sınıfa odaklanarak geçirirken, Bennett ise trenin ayrıntılarını (minderin düğmeler arasında nasıl çıkık durduğunu veya Bayan Brown'un eldivenlerini nasıl düzelttiğini) gözlemlerken karakterini, hislerini veya duygularını ise hemen hemen hiç gözlemlemezdi. Kişinin kendisi hariç her şey ifade edilirdi. Woolf'a göre bireyi değil de yalnızca "nesnelerin yapısını" vurgulamak aslında karakter yaratmaktansa karakteri yok eder.¹¹ Fakat sözüm ona "George" dönemi yazarlarının (E. M. Forster, T. H. Lawrence, Conrad ve Joyce'u da buraya dâhil eder) yeniyi yazacak araçları yoktur, bu

9 Virginia Woolf, "Character in Fiction" [1924], *Selected Essays*, içinde, s. 37, 38.

10 A.g.y., s. 44.

11 A.g.y., s. 45, 49.

nedenle önlerinde bulunanlara yapısöküm uygularlar: “Dilbilgisi kuralları ihlal edilir, sözdizimi kuralları parçalanır.” Joyce, Eliot ve Strachey başı çeker. Bu durumda okurun görevi, Bayan Brown’u sonsuz kapasiteli bir kadın olduğunu göstermek için “yazarların kaidelerinden ve kürsülerinden inmesini” talep etmektir fakat bu gerçekleştirilene kadar “istikrarsız, muğlak, parçalı, başarısız” olanı beklemek gerekir.¹²

Bu makalelere ve konuşmalara ek olarak, 1925 yazında, daha *Mrs. Dalloway* çıkmadan önce Woolf, Monk’s House’a yeni bir banyo ve ocak almak üzere 300 sterlin kazanmak amacıyla birçok yeni hikâyeyi ve bir dizi incelemeyi tamamlamak için çok sıkı çalışmıştı.¹³ Reklamın önemini de biliyordu ve Nisan ayında, yani *Mrs. Dalloway* çıkmadan önceki ay, *Vogue*’da fotoğrafları çıkmıştı. Kitap çıktığında, farklı yorumlar aldı: *The Observer*, tıpkı E. M. Forster gibi kitabı beğenmişti fakat Vita Sackville-West kitaba ihtiyatlı yaklaşıyordu, *Bir Okur Olarak*’ı yeğ tutuyordu ve *Mrs. Dalloway* için, Woolf’un “Character in Fiction” da kullandığı ifadenin ta kendisini kullanarak “gerçekleşmesi imkânsız” demişti.¹⁴

Woolf *Dışa Yolculuk*’taki Clarissa and Richard Dalloway karakterlerine *Mrs. Dalloway*’de yeniden hayat verir. Toplum, savaş ve akıl hastalığı, romanda ele alınan konular arasındadır; günlüğündeki bir ifadeyle şöyle özetler: “Sosyal sistemi eleştirmek ve onun en yoğun hâliyle nasıl işlediğini göstermek istiyorum” (*D*, III, s. 248). İktidar sınıfının katı ve statik olduğu, tıbbın dahi üstesinden gelemediği Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı travmayla baş edemediği gösterilir. Romanda Septimus Warren Smith’in intiharı, geçmişinde çakılı kalan ve gelecekle yüzleşemeyen bir toplumun yetersizliğine çarpıcı bir örnektir. Doğrudan hiçbir savaş sahnesi yoktur (Sonraki eseri *Yıllar*’da 1917’de geçen bir hava akını sahnesi vardır) fakat etkisi metnin hemen hemen her yerinde hissedilir.

Roman, daha iyi bir ifadeyle roman için bir dizi hazırlık skeci olarak anlaşılan *Mrs. Dalloway’s Party* [Mrs Dalloway’in Partisi] başlıklı bir öykü sekansından ortaya çıkmıştır. Romana en yakın hikâyeye, kitabın ilk bölümü olması amaçlanan “Mrs. Dalloway in Bond Street”tir [“Mrs. Dalloway Bond Sokağı’nda”]. Woolf,

12 A.g.y., s. 51, 54.

13 Edward Bishop, *A Virginia Woolf Chronology* (Boston, MA, 1989), s. 87

14 Virginia Woolf, “Character in Fiction”, s. 37

başbakana suikast yapmayı planlayan bir Septimus karakteri bulunan "Başbakan" adında bir skeç de yazıyordu. İki öyküyü de tereddütle "At Home; or the Party" [Evde; ya da Partide] adlı bir romanda birleştirmeyi hayal ederek *Jacob'un Odası*'nı yazdıktan sonra romanı tasarlamaya başladı. *Jacob'un Odası*'nın yayımlanmasını beklerken günlüğüne şöyle yazar: "Tüm bunların akıllıca bir deney olduğunu söylerlerse, nihai ürün olarak 'Mrs. Dalloway in Bond Street'i yaratacağım" (D, II, s. 178). Bu notları düşüğü 1922'de, Proust'un *Kayıp Zamanın İzinde*'sinin ikinci cildini okuyor, *Bir Okur Olarak*'da çıkacak makaleler üzerinde çalışıyor ve yeniden Joyce'un *Ulysses*'ini okuyordu.

Mrs. Dalloway'in kökeninin birçok kaynağı var; özellikle de Woolf'un sinir krizlerinde doktorlara yönelik yaşadığı güvensizlik. Romanda, Sör William Bradshaw ile Dr. Holmes'un Septimus'un ve savaş sonrası nevrozunun tedavisi konusunda faydasız ve kararsız olduğu görülür. Woolf'un kendisine de durumuyla ilgili üç farklı fikir beyan edilmiş ve bunların hiçbirisi Woolf'u tatmin etmemişti. Septimus'un deliliğini betimleyen sahneler aslında Woolf'un 1912-1913 yıllarındaki kendi deneyimlerini yansıtıyor olabilir. Beyanlarının çoğu Woolf'unkilere paraleldir; örneğin, Woolf'un kendi deneyimini yansıtarak Septimus, kuşların Yunanca konuştuğunu duyar.¹⁵

Savaş, elbette, romandaki büyük olaydır fakat Septimus'un dışında savaş sahne dışında kalır ve ola ki roman sahnesinde sessizce ilerlediğinde ve ilerlerse, kişiler doğal olmayan bir metanetle karşılık verir. Clarissa, "dediklerine göre elinde, favorisi John'un öldürüldüğünü haber veren telgrafla pazar yeri açan" Leydi Bexborough'yu idealize eder. Top ateşinin yerini "kriket sopalarının tıklaması" almıştır (MD, s. 4). Öldürülen "iyi bir delikanlı" hakkında söylenebilecek en kötü şey, Bayan Foxcroft'un yas tutarken dediği gibi "Eski Malikânenin kuzenine geçecek" olması idi (MD, s. 4). İronik şekilde, Woolf'un grubundaki birçok kişi, savaşın geçmişte kalan bir şey olduğunu ve artık bir üzüntü kaynağı olmadığını varsayıyordu.

Hikâyenin acı verici ögesini dengeleyen şey, Clarissa Dalloway'in Westminster'daki görünürde zarar görmemiş hayatı

15 Leonard Woolf, *Beginning Again: An Autobiography of the Years 1911-1918* (Londra, 1964), s. 164.

ve İngiliz Muhafazakâr Partisinde orta mevkide bir politikacı olan kocası için parti planlama çabasıdır. Hikâye gösterişli Mayfair ve Harley Sokağı'nda geçer; burada doktorlar Londra'nın en varlıklılarıyla ilgilenmektedir. Ancak Clarissa, şiddetli depresyon tedavisi görmektedir ve eski hayranı Peter Walsh'ın dönüşünün ve erotik yoğunluğu nedeniyle hâlen aklından çıkmayan Sally Seton'ın öpücüğü gibi anlara ait hatıraların gösterdiği üzere, geçmişinden kaçamayacağını keşfeder. Septimus'un akıl hastanesine kabul edilmeyi beklerken intihar etmesinin akıbeti ve Clarissa'nın geçmişin onun için çok canlı olduğunu fark etmesi birçoğunu etkiler. Kitabın sonunda, Hindistan'daki yokluğundan bu yana İngiltere'de sayısız değişikliği uygulamaya geçiren Peter Walsh'tur. Şöyle sorar fakat yanıt veremez: "Bu dehşet neyin nesi? Bu coşku da ne?" (MD, s. 165).¹⁶ Woolf, olgun yıllarını bu soruları yanıtlamaya çalışmakla geçirecektir.

Politika, hem Bayan Dalloway'in partisine gelen Muhafazakâr başbakanın varlığı, hem de Richard Dalloway'in yorumları aracılığıyla romanın dolaylı merkezidir. Tarihsel olarak, birçok karakterin beklediği üzere, Stanley Baldwin önderliğindeki Muhafazakârların yerini Ocak 1924'te İşçi Partisinin alacağı bir geçiş dönemidir. Ramsay MacDonald, yalnızca bir yıllığına da olsa iktidarda olacaktı. Ancak Bayan Dalloway'in sınıfı, politik ve sosyalaşından, enikonu tehlike altındaydı çünkü İmparatorluk birçok baskıyla karşı karşıyaydı: 1922'de Bağımsız İrlanda Cumhuriyeti ilan edilmişti, sömürge yönetimi altındaki Hindistan huzursuzluk emareleri gösteriyordu, İngiltere'nin iktidar partisinden istikrarsızlığı dış ilişkileri zorlaştırıyordu.

Romanın dünyası, ölümlerin şimdiki zamanda yaşayanlara musallat olmak için döndüğü bir dünyadır –en azından öyle görünür. Clarissa'nın teyzesi Helena Parry'nin öldüğüne kani olmuş Peter Walsh, partide onu görünce şok olur (MD, s. 151).¹⁷ Woolf'un betimlediği toplumu esneklikten ziyade taşlaşma tanımlar; hiçbir aksaklığa tolerans göstermeyecek bir toplum: Clarissa sabırsızca sorar: "Bradshawlar ne halt yemeye partide ölümden bahsediyor?" (MD, s. 156).¹⁸ Septimus'un intiharını

16 Mrs Dalloway, s. 208.

17 A.g.y., s. 191.

18 A.g.y., s. 197

tartışma fikrinin kendisi kabul edilebilir değildir fakat Dr. Bradshaw, romanın sonraki kısımlarında savaş sonrası bunalımın etkileriyle ilgili geç kalmış bir parlamento yasası bağlamında Richard Dalloway'e bundan bahseder (MD, s. 155).¹⁹

Ulysses gibi bu roman da tek bir günde, 1923 Haziran'ında bir günde geçer ve rakamsız on iki bölümde birçok anlatıyı birbirine bağlar. Ancak yapısı yinelemelidir; zamanda ileri geri giderek okuru anında içine çeken bir bilinç dokusu oluşturur. İlginç bir şekilde, hem *Mrs. Dalloway*'deki hem de Woolf'un sonraki romanı *Deniz Feneri*'ndeki öğeler, bir arkadaş toplantısıyla doruğa çıkar: *Mrs. Dalloway*'deki parti ve *Deniz Feneri*'nin birinci bölümünün sonundaki akşam yemeği. İnsanların bir araya gelmesi, içsel ve dışsal olarak gösterilen karakter çarpışmalarını ortaya çıkaran bir eylemdir. *Mrs. Dalloway*, gerçekçi kurmacanın geleneksel biçimlerinin ne karakterin ne de toplumun karmaşık motivasyonları veya çelişkilerini kapsayamadığını gösterir. Roman; bellek oyunlarını, savaşın etkilerini, evlilikte verilen tavizleri, eğitim sisteminin cinsiyetçi yapısını ve politika, cinsiyet, din ve tıpla ilgili karışıklıkları ortaya koyar. O dönemin yeni modernistleri biraz yön gösteriyordu: Hem Proust hem de Joyce. Woolf, *Mrs Dalloway*'in ilk versiyonlarından birine başladığı Ağustos 1922'de *Ulysses* okuyordu ve bu, onun tabiriyle, "bir delilik ve intikam çalışması" olmuştu, "Akli başındaların ve delilerin gördüğü dünya yan yana" (D, II, s. 207).

Romana birbirinden farklı tepkiler gelmişti; Woolf, arkadaşlarına Septimus ile Clarissa'nın "tamamen birbirlerine bağımlı" olduklarını söylemek istediğini ve Richard Dalloway'den hoşlanılmasını, Hugh Whitbread'den ise "nefret edilmesini" temenni ettiğini açıklayan mektuplar yazmıştı (LETT, III, 189, 195). Romanın öğelerini savunması gerektiğini hisseden Woolf, eserin 1928'de ABD'de çıkan Modern Library baskısı için özel bir önsöz yazdı. Kitap eleştirmenleri, Septimus'un yalnızca dikkat dağıtıcı olduğunu, Peter Walsh'un ise Clarissa'ya bağımlı olduğunu düşünmüştü. Yine de eleştirmenlerin çoğu, bunun Woolf'un ilk olgun eseri olduğunu, hayatı karakterlerinin bilinçleri dâhilinde merkeze alan bir eser olduğunu düşünmüştü. Clarissa ile Septimus'un çifte anlatısı, romanın bütünlük güdüsüne karşı çıkar

---

19 A.g.y., s. 196.

fakat Woolf, bunu psikolojik ve tematik bağlantılarla başararak en popüler iki eserinden birini (diğeri *Deniz Feneri*) yaratır. Ne gariptir ki Janet Case'e söylediğine göre Woolf da şaşkındı; herkesin ya *Mrs. Dalloway*'i ya da *Bir Okur Olarak*'ı "ya da tam tersini" tercih ediyor gibi görüldüğünü açıklar: "...ve yalnızca roman veya yalnızca eleştiri yazmamı diliyorlar ama ben ikisini de yapmak istiyorum" (LETT, III, s. 191).

Woolf, *Mrs. Dalloway*'i bitirdikten hemen sonra *Deniz Feneri*'ne başladı; roman fikri ona Tavistock Meydanı'nda yürürken gelmiş ve kayda değer bir yaratıcılık süresi boyunca devam etmişti. Ancak aktif bir sosyal hayat ve eleştiri hayatı sürerken – *Tale of Genji* [Genji'nin Hikâyesi], Jonathan Swift, William Congreve ve Charles Dickens gibi konularda yazdığı sırada– çöküntü yaşadı. Tekrar eden baş ağrılarına rağmen çalışmaya devam etti, hatta tekniğini savundu. Woolf'un yöntemi fikirden önde tuttuğunu varsayan Janet Case'e şöyle yanıt verir: "Bir şey ne kadar iyi ifade edilirse, o kadar eksiksiz düşünülür" (LETT, III, s. 201). Eylül 1925'te *Hamlet*'i de okudu, Aralık'ın başında baleye gitti (iki aydır ilk kez gece dışarı çıkıyordu) ve Aralık'ın ortasında Vita Sackville-West'le ilişkisine başlayarak hafta sonunu Long Barn'da geçirdi.

Ancak *Deniz Feneri* üzerinde çalışmak zorlayıcıydı. 3 Şubat 1926'da Vita'ya yazdığı bir mektupta, "hayali kişilerini yaşatırken" sosyal bir hayat süremediğini söyler:

Onlar insan olduğundan değil: Bir romanda hayal edilen bir dünyadır. Ardından, bu dünyayı düşlediğinde, birdenbire insanlar da bu dünyaya katılır fakat bunu niye yapar insan veya hayatın kederini neden hafifletmelidir bu, bilmiyorum. Zaten insanı tam olarak mutlu da etmez, çünkü zorluk çok büyüktür. Ah... Bunu yapmış olmak ve özgür olmak (LETT, III, s. 238-9).

Yine de, on üç yaz boyunca aile tatillerinde ziyaret ettiği fakat annesi 1895'te ölünce aniden sona eren, Cornwall, St Ives'deki Talland House'da geçirdiği yazları hatırlayarak devam etti. Ancak ailenin St Ives'de inzivaya çekildiği zamanlar ayrıcalıklıydı ve Kensington'dan sahile taşınmak, emeği zevk ve beklentiyle karışık bir süreçti. Ebeveynleri bölge halkına karışmıştı; Leslie Stephen, Sanat Kulübü'nün bir üyesiydi ve annesi Julia, toplum-

sal hijyen ve hemşirelik alanında işler yürütüyordu. Çocuklar çoğu akşam Godrevy Deniz Feneri'nden denize düşen ışıkları izlerdi. Woolf, *Deniz Feneri* için, hikâye mekânını Cornwall'dan Hebridler'e kaydırmış ve eylemi İskoçya'nın kuzeybatı sahilindeki Skye adasına taşıyarak soyutlanma fikrini pekiştirmişti.

Hatırlattığı sıcak anılara rağmen Talland House, Woolf'ta yalar da bırakmıştı. En önemlisi de, "Geçmişe Dair Bir Taslak" yazısında açığa vurduğu üzere, Gerald Duckworth'ün cinsel taciziydi:

Giysilerimin altına soktuğu elini hatırlayabiliyorum; hiç titremeden, kararlı bir biçimde aşağılara inmişti. Buna son versin diye nasıl umut ettiğim de aklımda; eli mahrem yerlerime yaklaşırken nasıl da kasılmıştım ve kıvrılıp bükülmüştüm. Ama eli durmadı.²⁰

Kitabın yarattığı bir başka zorluk, baba ile anne imgeleriydi. Woolf, ilk başta tasarladığı üzere, şöyle hayal etmişti: "baba karakteri merkezde, bir sandalda oturuyor ve şöyle diyor: 'O, ölen uskumruyu parçalarken biz de tek tek can verdik.'" (D, III, s. 18-19). *Deniz Feneri*'ni yazmayı nihayet bitirdiğinde şöyle yazmıştı: "Sürekli annemi düşünmeyi bıraktım. Artık onun sesini duymuyor, onu görmüyorum."²¹ Her ebeveynin anlatısal önceliği, metin boyunca çatışma hâlinde kalır fakat kitabın tamamlanmasıyla sonunda bütünlük sağlanır. Roman hem ebeveynlerine bir ağıt hem de ebeveynlerine yönelik bir şeytan çıkarma ayiniydi: İkisini de "sağlıksız bir şekilde" saplantı hâline getirmişti ve "onları yazması gerekli bir eylemdi" (D, III, s. 208). Woolf, "psikanalistlerin hastaları için yapacağı şeyi" bizzat kendi kendine yaptığını anlamıştı. "Uzun süredir ve derinden hissettiği" kimi "duyguları"nı ifade etmişti ve bunları ifade ederek şu sonuca varmıştı: "Bunları açıkladım, sonra da bunları düşünmeyi bıraktım."²² Ancak Şubat 1927'de bu konuda şüpheyeye düşmüş gibi görünür; günlüğüne şöyle yazmıştı: "Eğer onlar -yani saygıdeğer olanlar, dostalarım *Deniz Feneri*'ne karşı beni uyarırlarsa hatıralar yazacağım; daha şimdiden tarihsel metinleri bulup *Lives of the Obscure*'u [Karanlıkta Kalmış Kişilerin Hayatları] yazma planım

20 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", *Moments of Being* içinde, ed. Jeanne Schulkind, 2. basım (San Diego, CA, 1985), s. 69 ["Geçmişe Dair bir Taslak", *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020) s. 129].

21 A.g.y., s. 81.

22 A.g.y.

var; ama sanki ne diye öğütlere kulak asacakmışım gibi yapıyorum ki" diye de hemen ekler (D, III, s. 129).²³

Vanessa'nın bir yansıması olan Lily Briscoe, *Deniz Feneri*'nde merkezi konumdadır ve kitap boyunca üzerinde çalıştığı, kitabın son sayfasındaysa merkeze inen bir kaligrafiyle tamamladığı resmin önemi, Vanessa'nın kendi yaratıcılığını ve estetiğini teslim etmektedir. Ancak, Lily'nin soyut çalışması, Bayan Ramsay ve James'i betimlemek yerine onları yalnızca sezdirir; bu da, Bay Bankes'in ifade ettiği üzere, resmin izleyicileri açısından sorun teşkil etmektedir. Anne ve çocuk, "evrensel saygı nesneleridir" fakat burada "saygısızlık yapılmadan mor bir gölge" olarak resmedilirler. Bay Bankes, çakısının kemik sapıyla tuvale vururken, "'tam şuradaki' mor üçgen şekille ne anlatmak istemişti" diye merak eder. Lily yanıt olarak onun "James'e kitap okuyan Bayan Ramsay" olduğunu söyler ve imgelemine savunarak ona şu açıklamayı yapar: "bu onların resmi değil... Ya da onun anladığı anlamda değil" (TL, s. 45).²⁴ Bay Bankes'in ikilemi, okurun da ikilemidir: Soyut karakterler nasıl yorumlanmalı? Julia ve Leslie Stephen'in aynaları mı onlar, değil mi? Bay Ramsay'nin bencilliği ve beceriksizce ilgi çekmeye çalışması gerçek mi uydurma mı? Bir anlamda, Woolf'un kurmaca dünyası dışında bunun hiçbir önemi yoktur, roman sanatsal açıdan sahiciliğini korur.

Lily'nin sezdiği gibi, okurun da fark etmesi gerektiği üzere, hedef "bilgi değil bir olmaktır" (TL, s. 44).²⁵ Aslında bir olmak, romanın uğruna mücadele ettiği şeydir. Bayan Ramsay'nin roman boyunca zaman zaman yaşadığı bir şeydir bu; örneğin, örgüsünden başını kaldırıp deniz fenerinden gelen o üçüncü, uzun ve sabit ışık, odasına vurduğunda baktığı an: Birdenbire "kendi gözleriyle karşılaşmış gibi oldu" (TL, s. 53).²⁶ Mekân kadar zaman da bu kendisiyle bir olma hâliyle eşleşir. Bu nedenle, deneysel "Zaman Geçer" bölümünde parçalanın evin değil de deniz fenerinin zamansızlığıdır; Woolf'un defterine çizdiği "H" şeklinin orta kısmı, romanın şeklini vurgular. Genç James Ramsay'nin gitmeyi arzuladığı deniz feneri, gemilerin koruyucusu ve insanın, dünyadaki tehlikeleri denetleme çabasının sembolü-

23 Bir Yazarın Günlüğü, s. 132.

24 Deniz Feneri, s. 54-5.

25 A.g.y., s. 53.

26 A.g.y., s. 66.

dür. Deniz fenerinin verdiği sabit ışık hem bir yol gösterici hem de bir idealdir; tıpkı Bayan Ramsay'nin kendisi ve takip eden "Zaman Geçer" bölümü gibi.

Romanın üçüncü ve son bölümüne makul bir şekilde "Fener" adı verilmiştir. Romanın ilk açılış bölümü "Pencere"dir ve dışarıya bakma, ileriye bakma, anlık olanın ötesine bakma hislerini içerir. Bay Ramsay'nin son gelişi ve James ile Cam'in deniz fenerinde bulunması ve Lily'nin resmi bitirmesiyle aynı anda tesadüfen Bay Carmichael, Bayan Ramsay'nin en sevdiği çiçeklerden oluşan bir buket menekşe ve zambakla ortaya çıkar. Çiçekler yavaşça elinden yere düşerken, Lily resmini tamamlar: Sanatsal yaşam ile efsanevi doğal yaşam bir olur.

Romanın başında, Ramsaylerin çocuklarının hepsi hayattadır ve aktiftir; ister romanın sonlarında babasının rızasını alan altı yaşındaki James olsun (kitabın sonunda on altı yaşında), ister çimenlikte "bir kuş, bir kurşun [...] bir ok gibi" (TL, s. 46)²⁷ koşan en küçük kızları Cam olsun, isterse doğum sırasında ölecek olan Prue olsun, hepsi. Andrew ile Bayan Ramsay de ölecektir: Andrew siperdeyken bombalanarak vurulup muhtemelen hemen oracıkta son nefesini verecektir. Bayan Ramsay ise elli yaşındayken sessizce, aniden, âdeta kayıtsızca can verecektir. Bu trajediler sık sık parantez içinde verilerek sahne arkasında vuku bulur.

Woolf daha sonra *Kendine Ait Bir Oda* ve *Üç Gine'*de de sorulayacağı, erkeklerin yok edici gücünü bu romanda ifşa eder. Charles Tansley'nin "Kadınlar resim yapamaz, kadınlar kitap yazamaz" beyanı üzerine Lily öfkelenir ve onun haksız olduğunu ispatlamaya ant içer (TL, s. 71, 74).²⁸ Bay Ramsay'nin deniz fenerine yolculuk esnasında bile süren, eşi ve çocukları üzerindeki tahakkümü de benzer bir şekilde romandaki ataerkil otoriteyi destekler. Romanın sonunda Lily, tablosunu tamamlayarak arazi hâkimiyetini elde etse de deniz feneri kayasına görkemle çıkan Bay Ramsay hâlâ genel idareyi elinde tuttuğunu gösterir.

Woolf, *Deniz Feneri'*nde ebeveynleriyle olan psikolojik etkileşimini değerlendirirken, deniz imgesi kullanarak daha sonra şöyle yazacaktır: "Derinlerime indim ve içimdeki şekillere çeki

27 A.g.y., s. 56.

28 A.g.y., s. 88, 93.

düzen verdim" (D, III, s. 203). Bu fikirler Roger Fry'ın fikirleriyle paralellik gösterir: Fry, *Vision and Design* [Görüş ve Tasarım] adlı eserinde, sanatın "biçimi taklit etmeyi değil, biçimi yaratmayı" amaçladığını anlatır.²⁹ Romanın başında anlatıcı, Bayan Ramsay'nin "tam önünde bir çanakta durur gibi sakin mavi su" olduğunu (TL, s. 14)³⁰ söylese de, Woolf sanat, aile ve kişi aracılığıyla bunu zaptetmek için bir yol bulur (çanağın ima ettiği gibi). Romanın "açılı özlerini" dengede tutmak, kütle ve biçim arasında aracılık ederek estetik algıyı mümkün kılan bir çeşit dönüştürücü şiir tekniğidir (TL, s. 22).³¹ Doğal nesneler ve estetik biçimlenim kaynaşır. Yazma ve okuma eylemleri hem fiziksel hem de sanatsal olarak romanın bütününe hacmen kaplar.

Ön baskısında toplam 1600 kopya (*Mrs. Dalloway*'in iki kайдından fazla) satan *Deniz Feneri*, Woolf'un kendine güvenmesini sağlamıştı. Vita'ya hediye ettiği kopyayı Vita'nın ikinci İran gezisinden dönmesine değin bekletmişti. Woolf, kitabı "Bana kalırsa, yazdığım en iyi roman" diye imzalamıştı (LETT, III, 372). Bu bir şakaydı; ciltlenmiş, boş sayfalardan oluşan sahte bir kitaptı bu. Buna karşın Leonard kitabın başarılı olacağını öngörerek 3000 kopya sipariş etmiş ve hemen akabinde ikinci baskıdan da 1000 adet hazırlanmasını istemişti.³² Woolf'un beşinci romanı *Deniz Feneri*, önceki eserlerinin tamamından daha fazla satmıştır; bu başarı sayesinde Woolf çifti 1927 Temmuz'unda Singer marka yeni bir lüks otomobil satın almıştır.

Çokça iyi eleştiri alan *Deniz Feneri* başarılı olmuştu; hatta huy-suz Arnold Bennett bile kitabın Woolf'un en iyi eseri olduğunu kabul etmişti. Gerçi iltifat ederken bir okul müdürü edasındadır sanki ve şöyle demiştir: "Woolf'un karakter betimlemeleri daha iyi. Bayan Ramsay neredeyse tamü tamına bir şahsiyet oluşturuyor. Ama maalesef göçüp gidiyor." Bennett, olay örgüsünü zayıf bulur: "Bir grup insan küçük bir tekneyle deniz fenerine gitmeyi planlıyor. Sonunda bazıları küçük bir tekneyle fenere ulaşıyor. Hikâyenin dışsallığı bu kadar." Sonra da Woolf'un tarzından şikâyet eder ama isteksizce şunu da kabul eder: Kitap "pek çok kötü

29 Roger Fry, *Vision and Design* (Londra, 1925), s. 239.

30 *Deniz Feneri*, s. 13.

31 A.g.y., s. 24.

32 J. H. Willis, Jr, *Leonard and Virginia Woolf as Publishers: The Hogarth Press, 1917-41* (Charlottesville, VA, 1992), s. 132.

eleştiriyeye karşı koyabilecek güçlü bir içeriğe sahip.”³³ Başkaları kitabı daha coşkulu karşılamıştı: Roger Fry, Woolf’a bu kitabın, yaptığı en iyi şey olduğunu söyler. Fry’ın deniz fenerinin taşıdığı potansiyel sembolizmle ilgili yorumuna Woolf’un tepkisi şu olur: “Deniz Feneri’yle hiçbir şeyi kastetmedim,” yine de Woolf’un bu tepkisi şu yorumuyla tezattır: “Kitabın ortasında merkezi bir hat olmalı ki tasarımı tutarlı olsun” (LETT, III, s. 385). Amerikalı şair Conrad Aiken, bir incelemesinde *Deniz Feneri*’nin Woolf’un yazımının *Jacob’un Odası* ve *Mrs. Dalloway*’deki “steril ustalıktan” daha güçlü ve etkileyici bir şeye evrildiğini kanıtladığını belirtir. Woolf, yeni romanında, teknik becerisine denk düşen karmaşıklıkla erişmiştir. Bilinç akışının kullanımı Bayan Ramsay’ye “şaşırtıcı bir canlılık” verir ve Woolf “şiiirsel bir hayat algısına” ulaşır. Aiken şunu ekler: “Garip ve güzel insanların yaşadığı bu evde hiçbir şey meydana gelmez bununla birlikte meydana gelen bütün hayattır.”³⁴ Erich Auerbach, edebi eleştiride çığır açan kitabı *Mimesis*’in son bölümünde³⁵ *Deniz Feneri*’ne atıfta bulunarak, yazarın gerçeğe yönelik çok kişilikli tavrından oluşan, amacı sentez olan bu yeni anlatı yöntemine methiyeler düzer.

Orlando, *Deniz Feneri*’nden bir yıl sonra basılır. Ekim 1928’de basılan kitap sansasyon yaratır; Britanya’da anında en çok satan kitabı olarak Woolf’u en meşhur çağdaş yazarlardan biri hâline getirir. Daha Şubat 1927’den itibaren “olgulardan uzak” bir eser yaratmayı düşünmüştü: “özgür, yine de yoğun; düzyazı ama şiir; hem roman, hem oyun” (D, III, s. 128).³⁶ Bu eserin Vita’yla ilgili olacağını hemen anlamıştı. Vita, Ekim 1927’de verdiği yanıtta şöyle yazmıştı: “Tanrım, Virginia, Orlando olarak yansıtılma düşüncesi beni şimdiye kadar hiçbir şeyin yapmadığı kadar heyecanlandırıp dehşete düşürdü. Senin payına ne büyük eğlence; benim payıma ne büyük eğlence.”³⁷ Altı gün önce, 5 Ekim’de,

33 Arnold Bennett, “To the Lighthouse”, *Evening Standard* (23 Haziran 1927), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 200-201

34 Conrad Aiken, “The Novel as Work of Art”, *Dial* (Temmuz 1927), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 207-8.

35 Bkz. Erich Auerbach, “Kahverengi Çorap”, *Mimesis: Batı Edebiyatında Gerçekliğin Tasviri*, çev. Herdem Belen, Hüseyin Ertürk (İstanbul: İthaki, 2019), s. 568-597 (ç.n.).

36 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 132

37 Vita Sackville-West, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska (New York, 1985), s. 238 [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. basım, s. 206].

Woolf günlüğüne Orlando adında bir biyografi tasavvur ettiğini yazmıştır: “1500 yılında başlayan, günümüze kadar gelen, Orlando adında biri [nin hayat hikâyesi]: Vita; yalnızca bir cinsiyetten ötekine dönüşecek” (D, III, s. 161).³⁸ 7 Kasım 1928’de *Orlando*’yla ilgili olarak şöyle yazar: “Bana nasıl dolaysız cümle yazılacağını öğretti; bana sürekliliği, hikâye anlatmayı ve gerçeklerden nasıl uzak duracağımı öğretti” (D, III, s. 203).³⁹

Orlando’yu yazma fikri, kurmacanın doğası üzerine bir kitap yazma çabası içindeyken aniden belirmişti. 9 Ekim 1927’de Sackville-West’e yazdığı bir mektupta Woolf bunu “âdeta otomatik bir şekilde” diye açıklamıştır; umutsuzluk içindeyken boş bir sayfaya “Orlando: Bir Biyografi” sözcüklerini yazmıştı. “Bunu yazar yazmaz bedenim aşırı sevinçle, beynim de fikirle doldu.”⁴⁰ Sonuç, coşkunluk ve enerjiyle yazılmış edebi bir haşarıktı: Her bölümü ona karşılık gelen dönemin üslubunda yazılmış serbest bir İngiliz edebiyatı tarihidir. Woolf, kitabı en başından bir hiciv, bir fantezi olarak tasarlamış ve günlüğünde şöyle anlatmıştı: “yarı gülüyor, yarı ciddi olmalı; kocaman abartılar sıçramış olmalı orasına burasına” (D, III, s. 168).⁴¹ Yazmaya başlamasının üzerinden bir yıl geçmeden *Orlando* yayımlanmıştı. Hayal gücü yüksek *Deniz Feneri*’nden farklı olarak *Orlando* tarihe, “olgulara”, gerçek hayattan modellere ve en önemlisi de Vita Sackville-West’e dayanır. Woolf, günlüğünde *Orlando*’nun “gerçekle hayal arasındaki denge”yi nasıl kurması gerektiğine değinmiş ama yine de romanı “Vita, Violet Trefusis, Lord Lascelles, Knole & üzerine” kurmuştur (D, III, s. 162).⁴²

Peki, *Orlando* bir roman mıydı, bir biyografi mi, kurmaca bir düzyazı mı, yoksa kurmaca bir fantezi mi? Kitapçılar, kitabı biyografi raflarına koymuştu ama Woolf buna karşıydı; hatta “roman” olarak sınıflandırılmasından da memnun değildi. Bir biyografi yazarının anlatım tarzını kullanarak, “doğrulanmış gerçeklerin dar ama sağlam zeminine” ulaşabilmişti (OR, s.

38 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 147

39 A.g.y., s. 171.

40 Vita Sackville-West, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska (New York, 1985), s. 237 [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. basım, s. 206].

41 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 151.

42 A.g.y., s. 148.

126).⁴³ Yine de, Woolf'a göre metin "sanki var olmak için her şeyi bir kenara süpürdü" dediği "kendi başına güçlü" bir şeydi (D, III, s. 168).⁴⁴ Oysaki Woolf böyle bir hiciv yazmayı uzun süredir düşünmekteydi; kendi "şiiirsel damarı"nı alaya alacak, "her şeyle alay" edilecek bir eser. "O ciddi şiiirsel deneysel kitaplardan sonra" diye devam etmiştir, "çılgnlık yapma gereği duyuyorum" (D, III, s. 131).⁴⁵ Birkaç ay sonra şöyle yazmıştır: Eser "gerçeğe dayanmalı ama hayal ürünü olmalı" (D, III, s. 157).⁴⁶ Henüz 45 yaşındaydı ama daha yoğun olan diğer eserlerinden bir "yazar tatiline" çıkmaya istekliydi (D, III, s. 177).

Okurların bu bulanık türe ya da mübalağalara bir itirazı yoktu. Bir karakterin Kraliçe Elizabeth tarafından evlat edinilmesi, aynı karakterin İngiltere'nin İstanbul elçisi olarak çingenelerle yaşaması, on sekizinci yüzyılda bir erkek gibi giyinmeyi tercih etmesi, on dokuzuncu yüzyılda cinsiyet değiştirip bir şair olması ve bu şekilde yirminci yüzyılda onurlandırılması okurlara hem tuhaf hem de eğlenceli gelmişti. Kitap en çok satanlar listesindeydi. Okurlar, eserdeki tarihe ve *Deniz Feneri*'nde görülen psikolojik içe bakıştan sakınılmasına güçlü bir yanıt vermişti. Yine de aile tarihçesini parodileştiren *Orlando*'da, Kraliçe 1. Elizabeth'ten Alexander Pope ve Shakespeare'e kadar tarihi figürler düzenli bir şekilde görünür. İki buçuk sayfalık bir indeks ve öncesindeki önsöz ile illüstrasyonlar, metnin dış görünüş itibarıyla güvenilirliğini artırır. "Önsöz"de uzun uzadıya takdim edilen teşekkür listesinde Woolf'un yeğeni Angelica Bell de vardır. Bell, kitaptaki sekiz illüstrasyondan biri olan "Rus Prensesinin Çocukluğu" adlı portre için bir maskeli balo kıyafeti içinde poz vermiştir. Ancak, kitabın adandığı kişi Vita Sackville-West'e teşekkür edilmez veya on sekizinci, on dokuzuncu ve yirminci yüzyılı temsil eden fotoğraflarda yer almasına dair herhangi bir referans verilmez. Doğu seyahatlerinden (Türkiye bölümü) transvestizmine (on sekizinci yüzyıldaki cinsiyet değişimi), "The Land" [Toprak] için Hawthornden Ödülü'nü kazanmasından (Orlando'nun "The Oak Tree" için "Burdett Coutts Ödülü"nü kazanmasıyla parodileştirilmiştir) evinin mülkiyeti için açtığı davaya (Büyük Dava) kadar Vita, romanın ayrılmaz bir parçasıdır. Orlando'nun ha-

43 *Orlando*, s. 107.

44 A.g.y., s. 151.

45 A.g.y., s. 133.

46 A.g.y., s. 143.

yatını oluşturan olaylar, Vita'nın başından geçenleri ve Vita'nın cinselliğini yansıtır; Woolf, eserin başından sonuna kadar cinsellik ve tarih ile ilgili fikirleri gözden geçirerek sorgular.

Kitap Elizabeth döneminde on altı yaşında bir erkek olan Orlando'yla başlar ve 1928'de kitabın basılmasıyla Orlando artık bir kadinken biter. Anlatıyı oluşturan altı bölümde parodi, pastiş ve hatta burleskten yararlanan eserde, biyografi gelenekleriyle deney yapılır. Bir yerde anlatıcı, okuduğumuz pasajın yazıldığı tarihi bile belirtir. Karakter zamanın etkilerinden kurtulurken bile, kronoloji muzip ama odaklıdır. Kitabın başında on altıncı yüzyılda yaşayan on altı yaşındaki Orlando, kitabın sonunda aradan dört yüzyıl geçtiğinde yalnızca 36 yaşındadır. Diğer karakterler de benzer şekilde yaşlanmaz; bunlar arasında Orlando'nun iki yüzyıllık kâhyası Bayan Grimsditch ve on sekizinci yüzyılda Nick Greene olarak bilinen ama on dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde eleştirilen olarak tekrar ortaya çıkan Sör Nicholas Greene özellikle göze çarpar (OR, s. 263-5).⁴⁷ Anlatıcının kitabın sonlarında belirttiği gibi, "bir insan hayatının gerçek uzunluğu" *Dictionary of National Biography*⁴⁸ ne derse desin "hep tartışma konusu olmuştur" (OR, s. 291).⁴⁹ Anlatıcı şunu da ekler: Tamamen akışkan ve değişim içinde olan bir dünyada tabii ki "hiçbir şey eksiksiz görülemiyor veya bütünü okunamıyor" (OR, s. 293).⁵⁰ Böyle bir durumda benlik, başka benlikleri göreve çağıran çok kimlikli biri hâline gelir.

Orlando hem Amerika'da hem de İngiltere'de ticari başarı kazanarak popüler oldu. 1928 Kasım'ında Britanya gazetesi *Daily Chronicle*, kitabın "Bloomsbury'de bir şaka, Mayfair'de bir gereklilik, Amerika'da ise bir klasik"⁵¹ olduğunu ifade etti. *Deniz Feneri*'nin istikrarlı satışlarının ardından Woolf çifti, finansal olarak güvence kazanmış, hatta zenginleşmişti. Bir Hogarth Press tarihçisine göre Woolf çiftinin *Orlando*'dan sonraki yıllık toplam geliri, "1924'tekinden neredeyse altı kat daha fazla" idi.⁵²

47 A.g.y., s. 219-223.

48 Birleşik Krallık'ta 1885 yılından bu yana yayımlanan *Ulusal Biyografi Sözlüğü*. Virginia Woolf'un babası Leslie Stephen ilk editörlerindendir 1900 yılına kadar 63 cilt hâlinde yayımlanan sözlük 1990'larda Oxford University Press tarafından eklerle yayımlanmaya devam etmiştir (ç.n.).

49 *Orlando*, s. 241.

50 A.g.y., s. 242.

51 *Orlando*'nun *Daily Chronicle*'daki eleştirisi şurada alıntılanmıştır: Victoria Glendinning, *Leonard Woolf: A Biography* (New York, 2006), s. 205.

52 J. H. Willis, *Leonard and Virginia Woolf as Publishers: The Hogarth Press, 1917-1941* (Charlottesville, VA, 1992), s. 133.

Woolf *Orlando*'yu yazarken aynı zamanda, aslında kitap olarak tasarladığı "Phases of Fiction" [Romanın Aşamaları] adlı uzun bir makaleyle de uğraşıyordu. Makaleye esasında *Orlando*'dan önce başlamış fakat çalışmayı zahmetli bulmuştu. Woolf, romancıları çeşitli kategorilere bölen bu eseri nihayet tamamladığında, makale 1929'da üç parça hâlinde yayımlandı. İlk kategorideki "Doğru Söyleyenler" istikrarlı bir dünyaya güveniyordu. Onları "Romantikler"; "Karakter Yaratıcıları ve Komedyenler". James, Proust ve Dostoyevski gibi "Psikologlar"; "Hicivciler ve Fantastikler"; Sterne ve Tolstoy'un, sonra Bronte ve Meredith'in karşılaştırmalı geniş bir irdelemesinin sunulduğu "Şairler" takip ediyordu ve sonunda Woolf, Proust'a geri dönüp tartışmayı bitiriyordu. Woolf, romanı bir bütün olarak kavramsallaştıramasa da, janrın doğasının belirlenmesinde her dönemin taşıdığı gerçeklik nosyonunun önemini vurgular ama bu, romancının imtihanıdır da, çünkü romancı aynı anda hem geri çekilebilmeli hem de gerçeğin yakın plandan görünümünü verebilmelidir. Yalnızca eksiksiz bir romancı bu ikisini dengeleyebilir. Sırtını kesin yargılara fazlaca dayayan makale *Orlando*'yla çelişir; makale, okuru kuralcı kategorilerle dışarıda bırakırken, diğeri, sıradan okura açık erişim sağlar. Makale ilk önce 1929 baharında *The Bookman*'de (New York), ölümünden sonra ise makale derlemesi *Granit ve Gökkuşağı*'nda (1958) yayımlanmıştır.

Woolf, *Orlando*'nun yayımlandığı ay, Cambridge'de "Kadın ve Kurmaca" başlıklı konuşmalarının ikincisini vermiştir. Bu konuşma daha sonra ilkiyle beraber *Kendine Ait Bir Oda*'da (1929) yayımlanmıştır. Woolf, Radclyffe Hall'un lezbiyen romanı *The Well of Loneliness*'in [Yalnızlık Kuyusu] sansürlenmesine karşı yürütülen hukuki mücadeleye de aktif bir şekilde katıldı. Woolf'un cinsiyet ve cinsel kimlik konularına yoğunlaştığı bir dönemin işaretidir bu. *Orlando*'nun çağdaş dönemde ödül kazanan bir kadın romancı olması, Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda*'da ortaya koyduğu savı önceler; buna göre kadınlar artık gölgede bırakılamayacak veya görmezden gelinemeyecektir ve de hakiki bir edebi kabiliyetleri vardır. *Orlando*'daki cinsel değişim; erkek zamirinden kadın zamirine geçişle cinsiyet akışkanlığının altını çizerek başarının cinsel sınırlamaları tanımadığı fikrini pekiştirir. *Orlando*'da Orlando Türkiye'de elçiyken gerçekleşen bu değişim

(3. Bölüm), kadın tarihinde çok önemli bir noktadır. Metin, özellikle yazar olarak, modern zamanda başarılı olabilen ve olan kadınlar için yeni bir kahramanlık sunar; en azından romanın bitip *Kendine Ait Bir Oda*'nın başladığı 1928'de tanımlandığı hâliyle.

Kendine Ait Bir Oda pek çok yönden *Orlando*'nun üstü kapalı ve bolca alıntılı tarzını devam ettirir fakat onun gibi düpedüz kurmaca değildir. *Orlando*'nun bir dönemden diğerine tarihsel geçişlerini saf dışı bırakmış olsa da, kendini bu kez başka bir tarihi dönemin içinde konumlandırır: Shakespeare'in hayali kız kardeşinin vurgulandığı on altıncı yüzyıl. Burada dikkat çekici bağlantılardan biri, Woolf'un böyle bir konuşmayı ilk kez Ocak 1928'de Thomas Hardy'nin cenazesinde düşünmüş olmasıdır (D, III, s. 173).⁵³

Virginia Woolf Monk's House'da, 1927.

53 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 153.

Woolf, Cambridge'deki konuşmalarının ilkinin Newham College'daki öğrencilere, bir hafta sonra da Girton College'dakilere yapmıştı. Woolf, basılan metinde (orijinal konuşmaların metinleri günümüze ulaşamadı), kadınların kariyerlerini erkeklerin tenkitlerinin ve kurumlarının dışında veya ötesinde kurmalarının önemini vurgular. Orijinal metne yaptığı ekleme, kadınlar ve kurmaca üzerine bir konuşma yapmak üzere "Oxbridge"e gelen "Mary Beton"dur. Mary Beton aynı zamanda mirasıyla anlatıcının finansal özgürlüğünü mümkün hâle getiren metindeki teyzedir. Anlatıcı, bir üniversite görevlisinin okulun çimenlerinden uzaklaşıp çakıllı patikadan yürümesini emretmesini ve "Lycidas" veya Thackeray'ın *Henry Esmond*'unu incelemek için üniversite kütüphanesine gittiğinde girmesine izin verilmemesini kurumsallaşmış hakaretler olarak görür. Woolf, romanın anlatım tarzını benimsediği aynı zamanda kadınların statüsüne dair ciddi sorular sorabildiği tutumuyla, kadınlara istikamet ve amaç sunan bir pozisyonun ana hatlarını vermeyi başarır. "Kendine ait bir oda" kısa zamanda bir düşünce ve eylem özgürlüğü metaforu hâline gelir.

Woolf, makale boyunca öncelikle Birinci Dünya Savaşı ve romantizmin ölümüyle alakalı olan gerçek ve hayal sorununun üstüne gider. Shakespeare'in hayali kız kardeşinden (Judith) bahsederken bile bu sabit bir tema olarak devam eder ve anlattığı şeyin doğru da yanlış da olabileceğini ima eder. Buna rağmen şu bir gerçektir ki, "on altıncı yüzyılda büyük bir yetenekle doğan" (RM, s. 60)⁵⁴ her kadın kısıtlamalar, sınırlamalar ve sosyal âdetler yüzünden "muhakkak delirirdi" Woolf "altına imzasını atmasa da pek çok güzel şiir yazmış olan Anon'un bir kadın olduğunu" düşünür (RM, s. 59)⁵⁵ ve kadınların artık anonimliğe direnmesi gerektiğine inanır.

Ama Woolf'un da farkına vardığı gibi, kadınlar hem maddi hem de psikolojik zorluklarla karşı karşıyadır. Kadınların hayal güçlerini geliştirmelerine izin verecek şartlar neredeyse hiç yoktu, hele de özel hayatlarında. Rönesans'tan bugüne kadınların aktör, yazar veya müzisyen olmaları yalnızca zor değil, neredeyse imkânsızdı. Bunun nedeni, kadınların aşağı görülmesinden

54 Kendine Ait Bir Oda, s. 55.

55 A.g.y., s. 55.

ziyade erkeklerin âdeta üstün görülüyor olmasıdır. Kadınlar, özellikle sanatçı olmayı arzuladıklarında “hakir görülüyor, dayak yiyor, öğüt veriliyor, uyarılıyor” du (RM, s. 67).⁵⁶

Makaledeki en önemli noktalardan biri, dürüstlük ve kurmacanın hakikatiyle ilgilidir. Woolf, kitapların hayatta kalıp tekrar okunmalarının nedeninin dürüstlük, yani okuduğunuz metnin doğru olduğuna dair duyduğunuz inanç olduğunu ifade eder (RM, s. 86).⁵⁷ Ama romanlar, “hayal gücü” kompozisyon gerginliği altında “bocaladığında” ve sezgi artık gerçek ile yalanı ayırt edemediğinde “tökezler.” Dürüstlüğün her yazarın belkemiği olduğu düşünülürse, cinsiyet olgusu “bir kadın romancının dürüstlüğünü engellemez” mi, diye sorar Woolf (RM, s. 87).⁵⁸ Daha sonra Emily Brontë ve Jane Austen’ı, erkek gibi yazmaya çalışan kadın veya erkekler olmadıkları için, kadın gibi yazdıkları için över (RM, s. 89).⁵⁹ Bu da Woolf’un, kadınlar için temel bir değer olan özgürlüğe bağlılığının altını çizer. Kaldı ki, erkek ve kadınların cümle tarzlarını değerlendirirken, şunu vurgular: “Bir kitap art arda dizilen cümlelerden oluşmaz; bir imgeyle tasvir edecek olursak, kemerlere veya kubbelere dönüşen cümlelerden oluşur.” Önemli olan şey, “kitabın herhangi bir şekilde bedene uyarlanmasıdır” (RM, s. 92, 93).⁶⁰

Woolf, makalenin altıncı ve son bölümünde, geleneğe göre bir tür kapanış sözleriyle bitirmesi gerektiğini belirtir. Ancak, insanın kendisi olması dışında başka bir söylevi yoktur (RM, s. 130).⁶¹ Kendi yavanlığına şaşırır ama gerçeği yansıtmayan bir iftihar yerine bu çok daha dürüst gelir. Kadınların kalenderliğinin ve özgünlüğünün hoşuna gittiğini de kabul eder. Eğitimli olun, güçlü olun, uyanık olun ve oy verme hakkı gibi sahip olduğunuz avantajları kullanın. Oy verme hakkı kadınlara sonunda 1918’de verilmişti ama yalnızca evli ve otuz yaş üzeri kadınlara. Bu, 1928’de değiştirilip 21 yaş üstü tüm kadınlara oy hakkı tanındı. Amfide ve amfi dışındaki kadınların hepsinin “kendilerine ait birer odası” olursa, “düşündüğümüzü aynen yazacak cesarete

56 A.g.y., s. 61.

57 A.g.y., s. 79.

58 A.g.y., s. 80.

59 A.g.y., s. 82.

60 A.g.y., s. 84, 85 [Çeviri değiştirilmiştir].

61 A.g.y., s. 121

sahip olursak ve özgür yaşarsak" değişim olacak (RM, s. 133).⁶² Yine de şu bir gerçek ki herkes tek başına yol almalı ve "yalnızca kadınların ve erkeklerin dünyasıyla değil, gerçekliğin dünyasıyla da ilişki içinde olduğumuzu" fark etmelidir. İşte o zaman Shakespeare'in kız kardeşi yeniden doğar ve "onun için çalışırsak" yaşama -ve şiir yazma- olanağı bulur; Woolf "dolayısıyla çalışmak, yoksulluk veya karanlık içinde bile olsa değerlidir" diyerek konuşmasını bitirir (RM, s. 134).⁶³

Kendine Ait Bir Oda'nın aldığı tepki beklendiği gibiydi: Arnold Bennett, Woolf'un hayal gücünün değil, kendi imgeleminin kurbanı olduğuna inanıyordu. İmgelem masalımsı ve tuhaf bir icatken, hayal gücü makul ama yaratıcı biçimde tözel düşünebilmektir. TLS makaleyi "Aristo felsefesinin izinde bir makale" olarak karşılarken, Vita Sackville-West şaşırtıcı bir şekilde eleştirdi ve Woolf'un "esaslı bir feminist olamayacak kadar makul" olduğunu savunuyordu. Makalenin sözde cinsiyet bilinci, aldığı tepkiyi etkilemişti. Rebecca West makaleyi şimdiye kadar yazılmış, "ödü vermeyen en iyi feminist propaganda" şeklinde övmüştü.⁶⁴ Edebi eleştiri ile feminist teoriyi birleştiren kitap, daha sonraki yıllarda modern dönemin en meşhur eserlerinden biri hâline geldi. Metnin politik ve psikolojik yönleri ile Woolf'un konuları kavrayışını, çağdaş eleştirmen ve okurlar tekrar tekrar methetmenin yanında tartışıyor.

Kendine Ait Bir Oda'nın yayımlanmasından birkaç yıl sonra, 1931'de *Dalgalar* çıktı. *Dalgalar*, birbiriyle rekabet hâlindeki altı iç konuşma ile üst üste binmiş bir bilinç akışı anlatısından oluşan yapısal bir deneydi. Leonard'a göre *Dalgalar* bir başyapıttı, Woolf'un en iyi kitabıydı. E.M. Forster'a göre ise olağanüstü bir başarıydı (D, IV, s. 36).⁶⁵ Woolf başta olmak üzere, başkaları ise kuşkuluydu: Acaba "metotta bir sahtelik... bir düzenbazlık" mı vardı? İşte benim ilginç şeyim ve bunu, üzerine koyacağım sağlam masa da pek yok" diye düşünmüştü (D, III, s. 264). Woolf

62 A.g.y., s. 124.

63 A.g.y.

64 "Women and Books", *Times Literary Supplement* (24 Ekim 1929), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 255; Vita Sackville-West, "Room of One's Own", *Listener* (6 Kasım 1929), A.g.y., s. 258; Rebecca West, "Autumn and Virginia Woolf", *Ending in Earnest: A Literary Log* içinde, (Garden City, NY, 1931), s. 211.

65 E. M. Forster, *Virginia Woolf* (Cambridge, 1942), s. 13-14.

daha önce “Dar Sanat Köprüsü”nde (1927), romanın şiirin bazı görevlerini üstleneceğini iddia etmişti. Roman insanlara birbirleriyle olan ilişkilerini göstermekle kalmayıp, “aklın genel fikirlerle ilişkisini ve yalnızken yaptığı monoloğunu da” gösterecekti.⁶⁶ Bu, *Dışa Yolculuk*’ta sessizlik, “insanların söylemedikleri” şeyler hakkında bir roman yazmak isteyen Terrence Hewet’i hatırlatır. “Ama müthiş zor”dur bu (VO, s. 249).⁶⁷ *Dalgalar*, Woolf’un düşüncelerin konuşmaktan daha zor olduğu görüşünü ortaya koyar. Bernard kendisini yalnızca bir cümle kurucu olarak tanımlasa da, “tek bir kişi değil, pek çok kişi” olduğunu da teslim eder ve başkalarının fikirlerini olmasa da düşüncelerini kendisi-katar (W, s. 231, 230).⁶⁸

Romanın her bölümü, eserde zamanı imleyen birkaç şeyden biri olan güneşin hareketini betimleyen lirik bir anlatı pasajıyla başlar. Yedi ara bölümün ikincisi şöyle başlar:

Güneş daha da yükseldi. Mavi dalgalar, yeşil dalgalar sahilin üstünde hızla bir yelpaze geçirdiler, boğadikenlerinin kıyısından dolaştılar, kumun şurasında burasında sığ ışık gölleri bıraktılar. Arkalarında soluk siyah bir iz kaldı. Puslu ve yumuşak kayalar sertleştiler, kırmızı çatlaklar oluştu üzerlerinde. (W, s. 21)⁶⁹

Mavi ve yeşil göndermeleri metin boyunca tekrarlanır. Metnin açılış kısımları Katherine Mansfield’in “Koyda” (1922) adlı öyküsünü hatırlatır. Ancak, Woolf’ta diyalog ve sahne büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. *Dalgalar*, insanların dile getirmediği ama hissettiği ve düşündüğü şeyler üzerine bir romandır. Rhoda, Jinny, Susan, Louis, Bernard ve Neville’in zihin dünyalarına dair pek çok şey biliriz ama nasıl göründüklerini ve hatta nasıl konuştuklarını bilmeyiz; alelade olana yer yoktur. İronik bir şekilde, Woolf’un son on yılında yazdığı eserler (*Flush*, *Yıllar*, *Üç Gine*, *Roger Fry* ve *Perde Arası*) bu durumu tersine çevirir. Bu eserler gerçekçi ayrıntılara odaklanır: Örneğin, *Flush*’ta Wimpole Sokağı’ndaki evle ilgili ayrıntılar veya Roger Fry’nin 1911’de Doğu Ekspresi’yle Türkiye’den İngiltere’ye dönerken satın aldığı çanak çömlek ve

66 Virginia Woolf, “The Narrow Bridge of Art” [1927], *Virginia Woolf on Fiction* içinde (Londra, 2011), s. 19. [Virginia Woolf, “Dar Sanat Köprüsü,” *Granit ve Gökkuşağı* içinde, çev. İlknur Güzel (İstanbul: İletişim, 2019), 2. baskı, s. 21].

67 *Dışa Yolculuk*, s. 230.

68 *Dalgalar*, s. 237, 236.

69 A.g.y., s. 25.

eşarpların arasında oturmuş vaziyette ne okuduğu gibi.⁷⁰ Woolf *Dalgalar*'ın dışarıda bıraktıklarını bu eserlerde kapsar.

Roman kısmen zamanla; eş zamanlılığın art zamanlılığı gölgede bırakmasıyla ilgilidir. Romanın bir yerinde okura Nevil'in "Shakespeare'den bize şimşek hızıyla uzanan ruhun sınırsız zamanıyla" düşündüğü söylenir (*W*, s. 228).⁷¹ Hayat bir ok gibi ilerlemez fakat deneyimi yeniden düzenleyerek döner, bükülür ve tekrar eder. Hayat ne düzenli ne de sistemlidir. Ölüm, Percival'ın Hindistan'da atından düşerek ölmesi gibi, ansızın ortaya çıkar. Yine de, yalnızlığın hem yordam hem de eylemle pekiştirildiği bir romanda, "hayat, paylaşamadığımız şeyler olduğunda kurur" gibi bir ifadeye rastlamak şaşırtıcıdır (*W*, s. 221).⁷²

Özellikle Bernard'ın son kısımdaki uzun monoloğuyla roman "gerçek bir berraklık" tesis eder. Ama Woolf'un Shakespeare'den Byron'a, Meredith'e ve Dostoyevski'ye uzanan geniş yelpazede bir yazar listesine yer vermesine rağmen şunu da kabul eder: Hikâyeler yoksa "hangi son olabilir hangi başlangıç?" Belki de yaşam, "biz onu anlatmaya çalıştığımızda sunduğumuz muameleye" elverişli değildir (*W*, s. 222, 223).⁷³ Bu yazarların varlığı veya en azından romanda onlara yapılan göndermeler, edebiyatı ve Woolf'un önceki eserlerinde görüldüğü gibi hikâyelerini güçlendirir.

Romandaki önemli göndermelerden biri Vergilius'tur. *Jacob'un Odası*'nda Erasmus Cowan'ın porto şarabı yudumlarken Vergilius ve Catullus'u ezberden okumasından beri Vergilius, Woolf'un eserlerinde sık sık görülen bir figürdür. *Deniz Feneri*'nde Bay Carmichael, Vergilius'un *Georgics* eserini okur ve *Kendine Ait Bir Oda*'nın 3. Bölüm'ünde bu Romalı şairi anılır. *Dalgalar*'da Catullus ile Vergilius, Neville'in zihnini meşgul eder. Vergilius'un modern yazarlar arasındaki önemi göz önünde bulundurulunca bunda şaşılacak bir şey yoktur. Mesela Freud, *Rüyaların Yorumu*'nun baş sayfasındaki epigrafta Vergilius'u alıntılamıştır.

70 Yazar, *Poems* kitabı 1910'da çıkan Frances Cornford'tu. Woolf, Roger Fry'in bu bölümünde Fry'in edebiyatı kirleten sıfatlar ve mecazlarda fazlalık bulduğunu ve Cezanne ile Picasso'nun sanatta yolu gösterdiğinden beri, yazarların da artık "temsili dört bir tarafa dağıtarak aynı şeyi yapması gerektiğini" yazar. Virginia Woolf, *Roger Fry: A Biography* (Londra, 1940), s. 172.

71 *Dalgalar*, s. 234.

72 A.g.y., s. 227.

73 A.g.y., s. 227.

Woolf, hikâyesine bir form bulmakta zorlanmış, Vita'nın *Pas-senger to Teheran*'ı [Tahran Yolcusu] üzerine yazdığı bir yorumda şöyle demişti: "Pürüzsüz bir anlatı yazmanın yöntemi düzgün olamaz; kişinin aklındaki şeyler bu şekilde gelişmez" (D, III, s. 126-7). Fakat üç yıl sonra Aralık 1930'da bir Beethoven kuartetini dinlerken hikâyesinin yeniden oluştuğu bir bütünleşme anını günlüğüne kaydeder. O an "araya sokuşturduğu tüm bölümleri Bernard'ın son konuşmasının içinde eritip 'Ah yalnızlık' diyerek bitirebileceği" gelir aklına: "Böylelikle [Bernard] tüm o sahneleri içine çeker ve daha fazla ara" verilmemiş olur (D, III, s. 339).⁷⁴ Bu da, "dalgalar, kişilik ve başkaldırmanın" (D, III, s. 339)⁷⁵ değil, çaba ve bir dizi gayenin peşinden gayretli bir şekilde gitme temasının hâkim olduğunu gösteriyor. Woolf Ağustos 1930'da, romanın "bir dizi dramatik iç konuşmaya" dönüştüğünü yazmıştır ama bu iç konuşmaların "homojen bir şekilde dalgaların ritmiyle bir içeri bir dışarı akmalarını" sağlamak gereklidir (D, III, s. 312).⁷⁶ Bestekâr ve müzisyen Ethyl Smith'e Ağustos 1930'da şöyle açıklamıştır:

Ben olay örgüsüne göre değil, ritme göre yazıyorum... Böylece, ritmik olan bana anlatıdan daha doğal geliyor ama bu durum kurgu geleneklerine tamamen ters bu yüzden okurun tutabileceği bir halat bulmak için ha bire didiniyorum. (LETT, IV, s. 204)

Bernard, roman metninde, "nasıl da güvenmiyorum mektup kağıtlarının yarım yüzlerine çizilmiş, derli toplu yaşam taslaklarına" (W, s. 199)⁷⁷ diyerek bu görüşü destekler; bunun öncesinde ise "yazarken en önemli şey ritimdir" (W, s. 63)⁷⁸ der. Gelgelelim Woolf bunun sanatsal etkisinden emin olamaz, "çünkü bir sonuca varmak için nihayet dalgaların oranlara müdahale etmesi gerekebilir" (D, III, s. 339).⁷⁹ Bu eserde "normal olan yok olmuş"tur (W, s. 97)⁸⁰; toplum, tarih veya bireysel eylem değil, yalnızca doğa tutarlılık sunar. Hayatın "parmaklarımızın arasında çevirdiğimiz, yuvarlak, katı bir madde olduğu"nu (W, s.

74 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 204.

75 A.g.y. [Çeviri değiştirilmiştir].

76 A.g.y., s. 200 [Çeviri değiştirilmiştir].

77 *Dalgalar*, s. 205 [Çeviri değiştirilmiştir].

78 *Dalgalar*, s. 68.

79 *Bir Yazarın Günlüğü*, s. 204.

80 *Dalgalar*, s. 102.

210)⁸¹ varsaysak da, doğanın ve hayatın ritmi adına nesnelerin sıralaması ortadan kaldırılmıştır.

Altı karakterin arasında başkalarının arkadaşlığına en çok ihtiyaç duyan Bernard'dır. Ama Rhoda ve Louis gibi, Neville de Bernard'ın sığınmacılarından biridir ve grubun dışında kalır. Klasiklere dayanan idealist mükemmeliyetçiliği onu diğerlerinin yörüngesinden ayrı tutar fakat Rhoda gibi o da güzelliğe karşı oldukça duyarlıdır: "İnsanın kendisini mükemmelliğe adanması, cümlelerin kıvrılışını izlemesi ne muhteşem bir hayat olurdu" (W, s. 70).⁸² Bir şair olmayı arzular ama bilimsel mizacı bunun için gereken yaratıcı evreye ulaşmasını engeller. Buna karşın Bernard yeni ifadeler bulabilen bir hikâye anlatıcısıdır. Gözlemlerini ve deyişlerini kaydettiği bir defter tutar. Hatta üniversite yıllarında, bilinçli bir şekilde kendisini "usulca paltosunu sırtından atıp, kalemine sarılan" (W, s. 62)⁸³ Byronvari bir karakter suretinde hayal eder.

Dalgalar'ın görünürdeki amacı "bu karmaşayı düzene sokmak" olabilir ama Woolf bunun imkânsız olduğunu biliyordu (W, s. 149).⁸⁴ Her manzara "bir mahremiyetin tehlikesini ve mucizesini resmeden, ansızın, çalakalem karalanmış bir arabesk"tir (W, s. 178).⁸⁵ Sonuç kafa karışıklığıdır: "tek bir hayat değil; ben tek bir kişi değilim, erkek miyim yoksa kadın mıyım, Bernard mı Neville mi, Louis mi, Susan mı, Jinny mi ya da Rhoda mı tam olarak bilmiyorum; birinin öbürüyle ilişkisi öyle yabancı" diye yazar Bernard (W, s. 234).⁸⁶ Ama mesele de budur: Hayat onu çözümlemek veya zoraki ve eğreti bir düzene sokmak için değil, yaşamak içindir, der Bernard. "Tutarlılığı korumak" imkânsızdır; sonunda "dalga beni devirdi" diye hayıflanır boyun eğerek (W, s. 244).⁸⁷

Woolf'un bu dönemdeki başarısı ve statüsü sayesinde Woolf ve Leonard yeniden seyahat etmeye başlamıştı; en tuhaf yolculuklarından biri 1935 Nisan'ında Nazi Almanyası'nı da kapsayan Avrupa seyahatiydi. Sıkıntılı geçen bir otomobil yolculu-

81 A.g.y., s. 216.

82 A.g.y., s. 76

83 A.g.y., 67 [Çeviri değiştirilmiştir].

84 A.g.y., 154.

85 A.g.y., 184.

86 A.g.y., 237 [Çeviri değiştirilmiştir].

87 A.g.y., 250 [Çeviri değiştirilmiştir].

ğuydu bu. Nuremberg'in Yahudi karşıtı yasaları yeni çıkmıştı ve özellikle Leonard için bu, bariz bir tehlike arz ediyordu (Leonard ülkeye girerken, ipek maymunu Mitz'le sınır bekçilerinin dikkatini dağıtmıştı). Hitler'in artan gücü ve Yahudilere uygulanan zulüm, Almanya'da meydana gelen değişiklikleri ilk elden görmek isteyen Woolf ve Leonard'ı pek de kaygılandırmışa benzemiyordu. Şehir çapında, Göring'i karşılama hazırlığı yapılan, caddelerin Yahudi karşıtı pankartlarla donatıldığı Bonn'dan olup bitenin farkında olmadan geçiyorlardı. Fakat Mitz'i gören kalabalık coşmuş, ana caddeden otomobille geçen tuhaf İngiliz çift için "Heil Hitler!" diye tezahüratta bulunmuştu. Karşılık olarak Woolf da kolunu kaldırıp selam vermişti.⁸⁸

Angelica Garnett (evlenmeden önceki soyadı Bell) ve Virginia Woolf, 1932.

88 Hermione Lee, *Virginia Woolf* (Londra, 1996), s. 678-9.

İlk olarak, Woolf çiftinin neden Almanya'ya gittiği pek de anlaşılır değildir, bununla birlikte Woolf'un davranışları, Leonard'la evliliğine rağmen Yahudiler hakkındaki çelişkili görüşlerine dikkat çeker. *Yıllar*'da bir sahnede Sara Pargiter, ucuz bir pansiyonda Yahudi bir adamla aynı banyoyu paylaşmak zorunda kaldığında adamın küveti kirleteceğinden korkarak iğrenir. Woolf'un 1937'de yazdığı öyküsü "The Duchess and the Jeweller" [Düşes ve Kuyumcu], yoksulluk çekmiş ve Londra'nın en zengin kuyumcusu olmuş Yahudi bir adamla ilgilidir; öykü Yahudi karşıtı unsurlarla doludur ve ilkin Amerikan dergileri tarafından reddedilmiştir. Fakat bazı değişikliklerden sonra nihayet *Harper's Bazaar*'da yayımlanmıştır. Öte yandan, Woolf kendisini kısmen suçlayarak Yahudi karşıtlığıyla suç ortaklığı yaptığını da zaman zaman kabul eder. 1930 Ağustos'unda Ethel Smyth'e şu itirafta bulunmuştur: "Bir Yahudi'yle evlenmiş olmaktan nasıl da nefret ederdim; genizden gelen seslerinden ve Doğu'ya özgü mücevherlerinden ve burunlarından ve ibiğe benzer çenelerinden nasıl da nefret ederdim; ne züppeymişim: Çünkü [Yahudilerin] muazzam bir yaşama gücü var ve sanırım en çok bu özelliklerini seviyorum" (LETT, IV, s. 195-6).

Yine de, Avrupa'nın bu çalkantılı döneminde Woolf'un popülaritesi artmıştı. Kitapları daha çok satmaya başlamıştı: Yayımlanmasının ilk yılında *Jacob'un Odası* Birleşik Krallık'ta 1413 adet, *Mrs. Dalloway* 2236 adet satmıştı; *Deniz Feneri* daha da başarılı olmuş, 3873 adet satmıştı. Basıldığı ilk ay Britanya'da *Deniz Feneri*'nin bir yılda sattığından daha çok satan ve ilk altı ayda toplam 21.135 satışa ulaşan *Orlando* bir dönüm noktası olmuştu. *Dalgalar*'la düşen satışlar, Elizabeth Barrett Browning'in köpeğinin biyografisi olan *Flush*'la yeniden canlanmıştı. Kitap, altı ay içinde Britanya'da 18.739, ABD'de 14.081 nüsha satmıştı. 1937'de yayımlanan ve ilk altı ayında 43.909 (Britanya'da 13.005 ve ABD'de 30.904) kopya satan *Yıllar*, ticari açıdan en başarılı kitabı olmuştu. Woolf o kadar meşhur olmuştu ki, Man Ray tarafından çekilen fotoğrafıyla *Time* dergisinin kapağına çıkmıştı. İlerleyen yıllarda rakamlar yer değiştirmiş, *Deniz Feneri*'nin satışları *Mrs. Dalloway*'i, *Mrs. Dalloway* ise *Orlando*, *Dalgalar* ve *Yıllar*'ın satışlarını geçmişti.⁸⁹

89 Robin Majumdar ve Allen McLaurin, "Introduction" içinde, *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, s. 5.

Leonard Woolf *An Autobiography*'nin ikinci cildinde, Virginia'nın ciddi bir romancı olarak şöhret kazanmış ve hakkında epey yazı çıkmış olmasına rağmen popüler bir yazar olmadığını özellikle vurgulamak ister. *Orlando*, *Flush* ve *Yıllar* diğer eserlerine kıyasla "son derece başarılı" olmuştur. *Yıllar* gerçekten de en başarılı kitabı olmuştur ama Leonard'a göre Virginia'nın "yazdığı en kötü kitaptır".⁹⁰ *Orlando* ve *Flush* yalnızca nüktedir, diye ekler. 1928'de Virginia 46 yaşındayken, Virginia'nın beş romanı yayımlanmıştı ve ciddi bir şöhrete sahip olsa da, kazancıyla geçinemiyordu. Cambridge'li eleştirmen F. R. Leavis'in eşi Queenie Leavis, Virginia'nın romanlarını "entelektüel sanat" diye adlandırmıştır. Arnold Bennett'in 28 Kasım 1929'da *Evening Standard*'daki bir makalesinde Woolf'a "Enteller Kraliçesi" demesini hatırlatır bu.⁹¹ Tüm faziletlerine rağmen *Deniz Feneri* popüler bir kitap olmamıştır. Virginia Woolf'un okurları saygındı ama sayıca azdı.⁹²

90 Leonard Woolf, *Downhill All the Way: An Autobiography of the Years 1919-1939* (Londra, 1967), s. 145.

91 A.g.y., s. 146; Alice Wood, *Virginia Woolf's Late Cultural Criticism: The Genesis of "The Years", "Three Guineas" and "Between the Acts"* (Londra, 2013), s. 10.

92 Leonard Woolf, *Downhill All the Way*, s. 146.

MONK'S HOUSE I, 1919-1937

Woolf çifti 1919'da yedi yüz sterline satın aldıkları ve 1969'a kadar sahibi oldukları Monk's House'u paraları yettiğince sürekli olarak iyileştirdi. South Downs'a uzanan geniş arka bahçesi ve Rodmell köyündeki dar bir sokakla kesişen ön cephesiyle, pastoral East Sussex'te bulunan bu evle onu kuşatan manzara insanın dertlerinden ve kişisel kayıplarından kısa bir süreliğine uzaklaşacağı gerekli soluklanmayı sağlıyordu. Gelgelelim burayı evirip çevirmek başlı başına bir işti: Mutfak rutubetli ve karanlıktı; elektrik, gaz ya da musluk suyu yoktu. Banyo bulunmayan evde yalnızca bahçede toprak çukurlu bir hela vardı. Suyu tulumbayla çıkararak eve taşımak gerekiyordu; kurulması ta 1920'yi bulan sobayı her gün yakmak ve daha bir fincan çay bile koymadan toplanması gereken yakacakla gün boyu canlı tutmak gerekiyordu. Woolf çifti soba kurulana kadar köy zangocunun karısı Bayan Dedman'ın ocağını kullanmıştı. Mrs. Dedman'ın kocası William, Monk's House'un ilk bahçıvanıydı. Bayan Dedman ise Woolf çiftine düzenli olarak yahniler, püreler getiriyordu. Woolf çiftinin güvenilir ama sıkıcı aşçısı/hizmetçisi Londralı Nellie Boxall'a yardım etmek için her gün temizliğe gelen köylü kızı bir "gündelikçi" si de vardı.¹

Zaman zaman mutfak zeminini basan su, bazen de çamurla birlikte kapı aralıklarından girerdi. Sesi kontrol altına almak bile mümkün değildi: Çıplak meşe parkeler, her adım atıldığında çıkan sesi daha da artırıyor. Leonard ve Woolf mutfakta, bir perdenin arkasında yıkaniyordu. İlk başta üst kattaki geniş bir yatak odasını paylaşıyorlar da (her biri kendi tek kişilik yatağında), Leonard, hizmetçilerden biri evi terk edince, merdiven sahanlığının karşısındaki iki küçük odadan birine geçti. İki kü-

1 Alison Light, *Mrs Woolf and the Servants* (New York, 2008), s. 143, 171

çük kır evine sahip oldukları köyden kimi zaman yardım alsalar da, yatılı hizmetçilerden hoşlanmayan Woolf, evi zamanla tek bir hizmetçiyle çekip çevirmeyi denedi. Hane halkı teklifsizdi: Kimse akşam yemeği için özel olarak giyinmiyor, Woolf genellikle arkadaşlarına mektup yazarak yatıya gelirken yanlarında giysi getirmemelerini söylüyordu. Bununla beraber, masa örtüsü veya peçete kullanılmasa da yemek saatlerinde zil yine de çalınıyordu.

Gelgelelim Woolf çifti 1919'da bazı mali zorluklarla karşı karşıya kaldı: Leonard'ın *International Review*'daki görevinin sona ermesi üzerine hane çalışanlarının sayısını azaltmayı düşünmek zorunda kaldılar. Hogarth House'un bitişiğindeki Suffield House'u da kapsayan kira kontratının süresi dolunca sermayelerinin bir bölümünü her iki mülkü satın almak için kullandılar ve Suffield House'u bir yıllığına kiraya verdiler. Monk's House'u zaten satın almışlardı. 1924'te Hogarth House'dan Londra'daki Tavistock Meydanı'na taşınınca eski evlerini üç yıllığına kiraya verdiler. Mülk sahibiydiler; üstelik önce 1928'de Leonard'ın bahçivani, bir yıl sonra da yeni hizmetçileri Annie Thompsett için olmak üzere Rodmell'de iki küçük kır evi daha satın almışlardı. Her gün evlerine gelen Annie Thompsett, Woolfların keyfine göre saat üçte gidiyor, böylece çift, günün geri kalanında baş başa kalabiliyordu. Bu durum Britanya'daki ev hizmetleri konusunda bir tür yenilikti.

Monk's House'un dikkat çekici bir özelliği daha vardı: Leonard'ın koruma alanı olan bahçesi. Leonard zengin seralarda beslenen sebzeler ve ona Seylan'ı hatırlatan bitkiler yetiştiriyordu. Ayrıca, yeni bir meşe kapı ve evin önündeki patikada kullanılan yeni değirmen taşları için para harcamıştı. Woolf çifti 1928'de bahçelerini dört dönüm civarında genişleten komşu araziyi satın aldı ve mahallenin çocuklarını uzak tutmak için çitle çevirdi. Woolf mahcubiyetle "mülk sahibi olarak yaptığım ilk şey" buydu yorumunda bulunmuştu. Monk's House ve arazinin toplam alanı en geniş hâline ulaştığında yirmi altı dönümü aşırıyordu (D, III: 193-4, 184, n. 4).

Woolf çifti, otomobillere duydukları ortak ilgiyi kabullenerek 1931'de evlerine bir garaj ilave etti. Bu, onlara hareket kabiliyeti,

seyahat ve macera fırsatı sunuyordu. Ancak, Woolf daha önce 1924'te otomobilleri eleştiren bir köşe yazısı yayımlamıştı. "The Cheapening of Motor-cars" [Otomobillerin Ucuzlaması] başlıklı yazı, mıcırın yerini makadamın, yaya ve at trafiğinin yerini araçların almasıyla birlikte otomobillerin kırsal bölgeleri mahvetmesini eleştiriyordu. Özellikle bisikletçiler kendilerini tehlikede hissediyordu. Görece ucuz araçlar olan iki Singer'ın ilkinin 1927 yazında satın alarak Woolf ve Leonard bu yeni hareketin parçası hâline gelmiş olsa da, Woolf bu yazıda otomobilin gittikçe büyüyen hâkimiyetine karşı çıkmıştı.

6. Bölüm'de tartışıldığı gibi *Deniz Feneri*'nin ön satışı sayesinde ilk Singer'ın alınmasından birkaç gün önce, Temmuz 1927'de, heyecanla otomobilin gelmesini bekleyen Woolf'un âdeta ayakları yerden kesilmişti: "Bu, hayatlarımızda harika bir ferahlama demek. Bodiam'a, Arundel'a gidebilir, Chichester tepelerini keşfedebilir, merak uyandıran o şeyi, kafadaki dünya haritasını genişletebilirsin" der ve ekler: "Sanırım yalnızlığı yok edecek" (D, III, s. 147). İşin garip yanı, ne Leonard ne de Woolf otomobil kullanmayı biliyordu ama hemen ders almaya başladılar. Şubat 1929'da aldıkları ikinci Singerları zincirli bir açılır tavanı olan ilk üstü açılabilir otomobil modellerindendi. Kitaplıklarına George Morland'ın *Motoring without Trouble* [Sorunsuzca Otomobil Sürmek], *The Owner-driver's ABC* [Otomobil Sahibi Şoförün ABC'si] ve John Prioleau'nun *Car & Country: Week-end Signposts to the Open Road* [Otomobil ve Taşra: Açık Yolların Hafta Sonu Durakları] adlı kitapları eklenmişti bile. Woolf duyduğu heyecanı, ikisi de araba meraklısı olan Vita Sackville-West ve T. S. Eliot'la paylaşmıştı.

İlk Singer muhtemelen bir Singer 14/34, ardından 1929'da gelen de bir Singer Sunshine Saloon'du. Woolf çifti 1932'de Singerların her birinin en az iki katı değerinde, lüks bir otomobil olan Lanchester 18'e terfi etmişlerdi. Gelişmiş "hidrolik volan" vitesli, altı silindirli gümüş ve yeşil renkli Lanchester'ı, Londra'daki 1932 Olympia Motor Show'a katıldıktan sonra 1932 yılının sonunda aldılar (otomobil Ocak 1933'te teslim edildi). Azami hız testinde 71 mil/s (114 km/s) ile otomobilin en yüksek beygir gücü, 3800 devirde 58 fren beygir gücüne ulaşıyordu. Woolf'un otomobil sebebiyle duyduğu kıvanç ve heyecan günlüğünde ka-

yıtlıdır. Zımnen kültürel statüyü belirten bu otomobil, Clarissa Dalloway'in Bond Street'te çiçek alırken duyduğu ve gördüğü otomobili hatırlatır. Gizemli yolcusuyla birlikte muhtemelen Buckingham Sarayı'na giden bu otomobil patlayan lastiği yüzünden mecburen yolun kenarında durmuştu. *Mrs. Dalloway*'i yazdığında aslında Woolf'un bir otomobili yoktu; ancak, Lanc-hester'ı aldığı anda, onu kullanırken "kendimi o kadar zengin, tutucu, vatansever, dindar ve düzenbaz hissediyorum ki... bu yeni Virginia'dan çok hoşlanıyorum" (*LETT*, 5, s. 154) satırlarını yazabilmişti. Bu otomobilin açılır kapanır bir ön camı ve tavanı vardı.

Monk's House, çiftin sığınağı hâline gelmiş, yıllar evin bu özelliğini daha da pekiştirmişti. Etrafları ölümle kuşatılmaya başlayınca Monk's House'taki sakinliğe ve soyutlanmaya kaçış vazgeçilmez hâle gelmişti. Fakat Vanessa'nın Clive Bell ve Duncan Grant'la birlikte yaşadığı yakınlardaki Charleston'daki ve Keynes'lerin yaşadığı, Charleston yakınlarındaki Tilton çiftlik evindeki sosyal yaşam da epey hareketliydi. Bu üç evde de sık sık, genellikle hizmetçilerin de davet edildiği partiler düzenleniyor, çoğunlukla herkesin keyfi yerinde oluyordu. Woolf, E. M. Forster'in ziyaretini Ağustos 1928'de günlüğüne şu sözlerle aktarıyordu: O "çekingen, kırılğan ve son derece alımlıydı." Ne var ki ikisi de sarhoş olmuştu ve "heyecanla sodomiden ve lezbiyenlikten söz etmişlerdi" (*D*, III, s. 193).

Dalgalar'ın yayımlanmasından sonraki dönemde, yaşamını yitiren yakın arkadaşların arasına yenileri eklendi; ilkin 1932'de Lytton Strachey'in ölümü, sonra onun uzun süredir partneri olan Dora Carrington'ın, Woolf'un onu ziyaret etmesinden bir gün sonraki intiharı. Strachey'nin kaybı Woolf'u derinden etkiledi; Woolf onun öldüğü gün, ölüm haberini henüz almamış olmasına rağmen "geleceğin dünyası Lytton'sız sonsuza kadar tuzla buz olmuş gibi" diye yazmıştı (*D*, IV, s. 64). Strachey'nin ölümünden iki yıl sonra, George Duckworth'le aynı yıl Roger Fry öldü. Bu kayıplar -ve Bloomsbury

kuşağının kayboluşuna değilse de gerilemesine işaret eden, 1930'da D. H. Lawrence, 1931'de Arnold Bennett, 1932'de G. L. Dickinson ve 1933'te John Galsworthy gibi başka kişilerin kayıpları- Woolf'un otobiyografik denemelere gitgide daha çok yönelmesini kısmen açıklayabilir.

Lytton Strachey ve Virginia Woolf, Lord David Cecil'le birlikte, Haziran 1923.
Fotoğrafı çeken: Leydi Ottoline Morrell.

Woolf'un otobiyografik yazıya duyduğu ilgi ta 1906'da, "Impressions of Sör Leslie Stephen" [Sör Leslie Stephen'in İzlenimleri] adlı denemesiyle başlamıştı. Virginia Stephen bu erken dönem eserinde, babasının okuma alışkanlıklarını tarif ederek kendisini onun edebi varisi olarak yaratır. Babasından takdirle söz ettiği ve yalın bir biçimde "Leslie Stephen" adını verdiği 1932 tarihli denemesinde, Woolf kendisini onun çocuğu gibi resmetse de eleştiri ile hayranlığın iç içe olduğu, babasıyla arasındaki çelişkili ilişki hakkında pek bir şey söylemez.² Hepsinden önemlisi, Woolf'un otobiyografik yazılarının hiçbirini hayatı boyunca yayımlanmamamasıdır çünkü yazılma amaçları ya özel konuşmalar ya da özel paylaşımlardır.³ Bununla beraber Woolf bu dönemde belki de kendi aile anlayışına bir ağıt olarak bir aile destanı olan *Yıllar*'ı yazmaya da başladı.

2 Leila Brosnan, *Reading Virginia Woolf's Essays and Journalism: Breaking the Surface of Silence* (Edinburgh, 1997), s. 149.

3 *Moments of Being* (1976, 1985) bu tür eserlerin en önemli derlemesini içerir: "Reminiscences", "A Sketch of the Past" ve Memoir Club'a katkı: "22 Hyde Park Gate" "Old Bloomsbury" ve "Am I a Snob?" Bkz. *Moments of Being: Unpublished Autobiographical Writings*, ed. Jeanne Schulkind (Sussex, 1976) ve *Moments of Being*, ed. Jeanne Schulkind, 2. basım (San Diego, CA, 1985) [*Varolma Anıları*, çev. İlknur Özdemir, İstanbul: Sia, 2020].

Woolf başlangıçta *The Pargiters* adını verdiği bu metin üzerinde Ekim 1932’de çalışmaya başladı ve metin hızla, Mart 1937’de yayımlanincaya kadar başına bela olacak bir iş hâline geldi. Ocak 1931’de Londra ve “National Society for Women’s Service”de (Ulusal Kadın Hizmeti Derneği) bir konuşma gerçekleştirmesinden bir gün önce yazılan bir günlük notundan doğan bu eserin en büyük zorlukları biçimi ve tarihi ele alış yönteminde ileri geliyordu. Woolf bu notta birdenbire *Kendine Ait Bir Oda*’nın devamını tasarlamıştı; kitap, kadınların cinsel hayatıyla ilgili olacaktı. Kitabın adı “Professions for Women” [Kadınlar için Meslekler] olacaktı (D, IV, s. 6) ama Woolf günlüğüne olası bir başlık daha yazdı: *Here & Now* [Burada ve Şimdi]. Aralık 1932’de yazdığı günlüğe, o zaman “The Pargiters” adını verdiği yeni eserin “Orlando’nun ilk kuzeni ama bu dünyadan kuzeni” olduğunu eklemişti (D, IV, s. 133). Woolf yeni eseri düşünerek şöyle yazmıştı: “İçimde taşıdığımı bilmediğim bir gerçek sağa-nağını boşandırıyor... bu elbette dışarıdan geliyor: ama dışsallıkta epey –sandığımdan daha çok– altın var” (D, IV, s. 133). Woolf bunu gerçek dünyaya uygun olması için, hayale dayalı bir eserle, “Şairin kitabı”yla birleştirmeyi umuyordu. Bu sırada Vita, Ekim 1932’de Hogarth Press tarafından yayımlanan ve muhtemelen Woolf’un *Yıllar*’ı yazma niyetini kamçılayan *Family History* [Aile Tarihi] adlı bir romanı tamamlamıştı.

Woolf’un amacı ulaşılmaz olduğu kadar iddialıydı da. Woolf kitapla ilgili şunları yazmıştı:

Hiciv, komedi, şiir, anlatı içermeli ve bunların hepsini bir arada tutacak biçim her neyse? Oyun mu, mektup mu, şiir mi yazmalıyım? Sanırım bütünü kavramaya başlıyorum. Ve kitap günlük, olağan, süregiden hayatın telaşıyla bitmeli. Ve öğüt yerine –tarih, siyaset, feminizm, sanat, edebiyat– milyonlarca fikir olmalı, kısacası, bildiğim, hissettiğim, güldüğüm, hor gördüğüm, hoşlandığım, takdir ettiğim, nefret ettiğim vb. her şeyin özeti (D, IV, s. 152).

Virginia Woolf, Monk's House'da, 1935.

Woolf sonunda iki ayrı kitap yazması gerektiğini fark etti: bir roman, bir de siyasi eser; önce *Yıllar*'ı, ardından militarist ataerkinin tartışmalı bir kınaması olan *Üç Gine*'yi yazdı. Woolf daha sonra yaklaşık on sekiz ay boyunca, kadınlar ve aile hayatı hakkında yazacağı kitap (*Yıllar*), ardından da ataerkinin eleştirisine (*Üç Gine*) hazırlık amacıyla kapsamlı okumalar gerçekleştirdi. Sonradan iki eserin tek bir kitap oluşturduğunu söyleyecekti. "The Pargiters, A Novel-Essay" [Pargiter'ler, Bir Roman-Deneme] adlı ilk taslakta, bir romandan alınan kurmaca parçalar ve olgusal yorumlama niteliğinde makaleler, birbiri ardına dönüşümlü olarak beceriksizce verilmeye çalışılıyordu. Woolf aynı dönemde bir yandan da belki bir tür rahatlama, belki de kurgulamakta olduğu uzun aile destanına en azından bir alternatif sağlayan, Elizabeth Barrett Browning'in köpeğiyle ilgili biyografik kitabı *Flush* üzerinde çalışıyordu. Aile destanı *Yıllar*, onun *Gece ve Gündüz*'den sonraki ikinci en uzun romanı oldu.

Woolf Ocak 1933'te kitapta "zaman dizilişi garip bir şekilde düzensiz -düz, dar anlatı geçitleriyle birbirine bağlı harika bir

balonlar dizisi" olduğunu hayal etmişti (D, IV, s. 142). O yılın Şubat ayına kadar bu hayali genişleterek yorum bölümlerini, daha iddialı bir eserde doğrudan metne dâhil etmek istedi. Woolf günlüğüne şunları yazmıştı:

Günümüz toplumunun bütününü vermek istiyorum; tamamını: hayalin yanında gerçekleri. Ve bu ikisini birleştirmek. Yani, Gece ve Gündüz'le aynı anda devam eden Dalgalar... Engin bir genişliği ve engin bir yoğunluğu hedeflemeli. (D, IV, s. 151-2)

Woolf sonunda toplumla ilgili yorumunu -Üç Gine'ye saklayarak- kitaptan çıkaracak ve başta savaş karşıtı feminist Sarah ve homoseksüel ütopycı Nicholas olmak üzere, romandaki daha siyasal karakterlerin bazılarının anlatsal otoritesini törpüleyecekti. Şubat 1933'te ara bölümleri çıkaracağını; bu bölümlerin bu hâliyle muhtemelen aşırı propagandacı olduğunu yazmıştı. Woolf roman boyunca kurumlarla çatışma hâlindeki karakterleri vurgular: hükümetle, orduyla, yasalarla, üniversitelerle veya ailelerle. Ayrıca, romanı nesnelerle doldurur; "1907" başlıklı bölümde sokak lambası, odayı aydınlatırken, ışık "holdeki masanın üstünde duran bir tepsi bardağı; bir silindir şapkayı ve yaldızlı pençeleri olan bir koltuğu" aydınlatıyordu. "Koltuğun resmî bir görüntüsü vardı. Sanki bir İtalyan konutunun girişinde, çatlamış zeminin üstünde duruyor"du (Y, s. 126).⁴

Çalışması sırasında kesintisiz bir şekilde cereyan eden kişisel ve tarihi tehditleri Woolf, Mart 1936'daki başka bir günlük yazısında şöyle özetler:

Bu, şimdiye kadar geçirdiğimiz en hararetli, yıpratıcı siyasi hafta. Hitler ordusunu Ren'e getirdi. Londra'da toplantılar düzenleniyor... her zamanki gibi, ah, sanırım bu da geçip gidecek. Ama silahların yeniden özel hayatımıza bu kadar yaklaşması garip. Günlük sayfamı kemiren ümitsiz bir fare gibi yaşasam da onları epeyce belirgin biçimde görebiliyorum ve bir gümbürtü duyuyorum. (D, V, s. 17)

Woolf o yaz bunalımdan ve hastalıktan da muzdaripti; günlüğüne şunları yazmıştı: "Kendi duygularımın uçurumuna 1913'ten beri hiç bu kadar yakın olmamıştım" (D, V, s. 24).

Kendi benliği ile dış dünya arasındaki çatışma, Woolf'un 1930'lardaki yazılarının tamamında karşı karşıya kaldığı bir ge-

4 Yıllar, s. 116.

rilime yol açar. Hogarth Press dönemin çatışmasına, *The Hogarth Letters* (1933) adı altında farklı kişilerce kaleme alınmış bir yazı dizisi yayımlayarak tepki verdi; bu dizi 1931 yılında İşçi Partisi'nin kurduğu hükümetin çökmesine, Nazizmin ve Yahudi karşıtlığının yükselişine ve yaklaşan savaş tehdidine tepki olarak yazılmıştı. Woolf'un, 1940 yılında yazdığı "The Leaning Tower" ["Eğik Kule"] başlıklı makalesinde yeniden ifade edilen, sanat ve propaganda arasındaki örtük çekişmeyi içeren "Letter to a Young Poet" [Genç Bir Şaire Mektup] adlı yazısı da bu dizide yer alıyordu. Aralık 1936'da *The Daily Worker*'da yayımlanan "Why Art Today Follows Politics" [Günümüzde Sanat Neden Politikayı Takip Ediyor"] adlı makalesi, sanatçının siyasetten kaçmasının imkânsızlığından yakındır. Ancak, Woolf sanatçı için eylemin değerini de sorgulamıştır; Stephen Spender'a "Bence eylem genellikle gerçek dışı. Daha gerçek olansa karanlıkta yaptığımız şey" diye yazmıştı (LETT, VI, s. 122).

Woolf hayattayken basılan son romanı olan *Yıllar* metni, taşıdığı ismin tam anlamıyla şerhidir. Toplam on bir bölümden oluşan kitapta 1. Bölüm, 1880 başlığını taşır. Onu 1891, sonra 1907, 1908, 1910, 1911, 1914 ve diğerleri takip eder. Ta ki düpedüz "Bugün" başlığını taşıyan en uzun son bölüme gelene kadar bu böyle devam eder. Tek tek kişilerin bilincine odaklanmadan önce siyasi, toplumsal, hatta doğal koşulların genel bir görünümüyle başlayan her bölüm, en az üç günü ele alan ilk bölüm haricinde tek bir günü kapsar. Elli yıllık bir zaman dilimini kapsayan roman Woolf'un en çok satan eseri oldu, hatta İkinci Dünya Savaşı sırasında askerlere dağıtılmak üzere ABD Silahlı Kuvvetleri basıncı çıktı.

Özünde tarihsel olarak Pargiterların hayatlarını kaydeden hikâyesiyle roman, Woolf'un aile, üniversite eğitimi, siyaset (özellikle kadınlara oy hakkı verilmesini savunan kişiler), Hindistan, müzik, evlilik, savaş ve insanlar gibi güncel ilgi alanlarını özetler. Delia Pargiter'ın romanın son bölümünde verdiği parti, romanı *Mrs. Dalloway* benzeri bir sonla buluşturur. Aile üyelerinin kabullenme duygusunu farklı farklı seviyelerde yaşayarak birbirleriyle yüzleştirdiği bir sahnedir bu. North Pargiter,

Catullus'un⁵ bir dizesinde, kız kardeşi Peggy'nin kendisini ve yazma girişimlerini sürekli eleştirmesinden doğan hüsrânını hafifleten, kız kardeşine karşı hoşgörü beslemesini sağlayacak bir şey bulur (Y, s. 374).⁶ Afrika'da yıllarca çiftçilik yaptıktan sonra Londra'ya dönünce hüsrana uğrayan North, bu şehirde insanların konuştuğu tek şeyin para ve siyaset olduğunu düşünür (Y, s. 380).⁷ Roman, partidekiler dağılırken şafağın söküşüyle birlikte, "olağanüstü bir güzellik, sadelik ve huzur havası"na bürünen evin üzerinde güneşin yükselmesiyle sona erer. Bu, Woolf'un romanı bitirmek için verdiği mücadele düşünüldüğünde, biraz ironik bir sahnedir; öte yandan, bir başarısızlık olduğunu şiddetle hissettiği eseri nihayet tamamlamasından kaynaklanan rahatlamayı yansıtır da olabilir (Y, s. 413).⁸

Yine de *Yıllar* İngiltere'nin 1890 ve 1937 yılları arasındaki toplumsal ve siyasi manzarasını diyaloglarla birlikte ama tarihteki kötülükleri örtbas etmeyi tercih ederek verir. "Parget" sözcüğü aslında alçılmak veya sıvamak anlamına gelir ve muhtemelen ailenin soyadının kökenidir. Yine de kitap, Woolf'un gerçek ile hayali birleştirme çabası sayesinde, Bennett, Galsworthy veya Wells gibi yazarların eserlerinde bulunan gerçekçi kurmacanın kısıtlamalarından arınmıştır. Woolf, 1933'te yazdığı Turgenev'le ilgili denemede, o "gerçekleri tarafsızca gözlemlemeli fakat aynı zamanda yorumlamalıdır da... ama gerçek ile hayali pek az kişi birleştirir" diyerek söz konusu çabayı vurgulamıştır. Oysa Turgenev'in bu konuda başarılı olduğu açıktır.⁹

Kolay anlaşılır, ayrıntılı, tarihsel, betimsel nitelikteki *Yıllar* hem Britanya hem de Amerika'da çok sattı. Kitabı yazmak Woolf'un kendisi için zorlu ve zahmetli olsa da okur için yapısal açıdan bir çaba gerektirmiyordu. Kitabın yayımlanması özellikle Amerika'da büyük bir hadiseydi; büyüye büyüye Nisan 1937'de *Time* dergisinin kapağında Man Ray'in çektiği fotoğrafının yer almasına kadar gitti bu. *Yıllar* hızla çok satanlar listesine girdi

5 M.Ö. 84-54 yılları arasında yaşamış Romalı şair Gaius Valerius Catullus. Ovidius ve Virgilius'u etkilemiştir. *Yıllar*'da Virginia Woolf onun "nocestperpetua una dormiende" (Uyumak için bitmeyen tek bir ışık var) dizesi i kullanır (ç.n.).

6 *Yıllar*, s. 348.

7 A.g.y., s. 354.

8 A.g.y., s. 384.

9 Virginia Woolf, *The Essays of Virginia Woolf*, 1. Cilt, ed. Andrew McNeillie (New York, 1986), s. 249.

ve *Publishers Weekly*'nin -edebiyatta üstün başarı yılı- 1937 için oluşturduğu çok satanlar listesinde yılın en popüler altıncı kitabı oldu. Listenin ilk sırasında Margaret Mitchell'in *Rüzgâr Gibi Geçti*'si, sekizinci sırasındaysa John Steinbeck'in *Fareler ve İnsanlar*'ı vardı.

Yıllar'da atıfta bulunulan tarihsel olaylar 1880 yılı genel seçimlerinden, Parnell ve 7. Edward'ın ölümüne, Birinci Dünya Savaşı sırasında Londra'ya düzenlenen hava saldırılarından, İrlanda Özgür Devleti'nin kurulmasına kadar uzanır. Anlatılan olaylar Hindistan ve Afrika'yla ilgili atıflarda uluslararası öğeleri ortaya koyarken, okurların, özellikle Amerika'dakilerin, yakın Britanya tarihindeki başlıca olayları canlı bir biçimde kavramasını sağlıyordu. Parça parça görünen anlatı bölümleri, kırık dökük dönemleri yansıtıyordu. Diğer eserleri sayesinde kazandığı deneysellikten yoksun olan *Yıllar* o eserlere göre, Woolf'un sözcükleriyle, "daha 'gerçek' bir hayat; daha çok kan ve kemik" içeriyordu (D, V, s. 38). *New York Times* eleştirmeninin iddia ettiği gibi *Jacob'un Odası*'nın süreksizliğinden ve *Dalgalar*'ın ise avangart yapısından kurtulmuştu. Aile elli yıllık kayıplar, yenilgiler, küçük zaferler ve şüpheler içinde hâlâ beklentilerle yaşamayı sürdürürken, *Yıllar* mekân ve karakter açısından bir sağlamlık ortaya koyuyordu. Eleştirmen, "hayatın şiiriyle zenginleşmiş ve güzelleşmiş," daha çok bir şiir veya bir müzik parçası gibi, "mükemmel bir başlangıcı ve mükemmel bir sonu var ve neredeyse ortası yok" yazmıştı.¹⁰

10 Peter Monro Jack, "Virginia Woolf's Richest Novel", *New York Times*, 11 Nisan 1937. Şu adresten edinilebilir: www.nytimes.com/books

MONK'S HOUSE II, 1938-1941

1930'ların sonuna gelindiğinde Monk's House artık sessiz bir sığınak değil, huzursuzluğun merkeziydi. Bir seferinde günlüğünde bir mayıs ağacından "dışarıda dağılan bir dalga gibi; tüm o yeşil tüneller, yeşil tepelikler" diye söz ettiği yerde (D, IV, s. 109), ister meyve bahçesinin duvarları ister Woolf'un mutsuzluk ve zihinsel çöküş zamanları olsun, Woolf için yeni fiziksel hatta belki de zihinsel sınırlar belirmişti. Daha evvel 1921'de günlüğüne yazdığı gibi: "Burada [Monk's House'da] kayama zincirlenmişim: Hiçbir şey yapmamaya mecbur; her endişenin, üzüntünün, rahatsızlığın ve takıntının beni yeniden kaşımaya, tırmalamasına ve geri dönmesine mahkûm" (D, II, s. 132).¹ Leonard'ın onun hayatına istikrar getirme çabalarına rağmen, bu pasajda tasvir edilen bunalım, umutsuzluk ve ölüm, Woolf'un büyüyen zihinsel ve siyasi karanlığa karşı mücadele verdiği daha sonraki yıllarda son derece büyük bir şiddetle geri dönmüştü.

Woolf yeni arkadaşlıklardan ziyade ölümlerin çoğalıp biriktiği bir dönemle tekrar karşı karşıya kaldı. Woolf'un yeğeni Julian Bell 1937'de İspanya İç Savaşı'nda çarpışırken öldü. Leydi Ottoline Morrell Nisan 1938'de, Yeats, Freud ve Ford Madox Ford 1939'da öldü. Woolf, Mart 1941'deki intiharından iki ay önce Joyce'un öldüğünü öğrenmişti (D, V, s. 352). 1920'lerdeki modernizmin avangart savunucularının yanında yakın arkadaşlar da yitip gidiyordu. Ağustos 1939'da Charleston'da düzenlenen son yaz partisine rağmen, kapıdaki İkinci Dünya Savaşı ruhsal durumunu daha da kötüleştirdi.

Daha eski bir keyif ânı ise, 1923'te fotoğrafçı büyük teyzesi Julia Margaret Cameron'ı konu alan *Freshwater* oyununun pro-

1 Bir Yazarın Günlüğü, s. 46-7 [Çeviri değiştirilmiştir].

düksiyonuydu. Woolf, Julia'nın hayatıyla ilgili bir oyun yazmayı daha 30 Ocak 1919'da düşünmüştü. Oyun on iki yıl boyunca bahçesinden dışarı adım atmamış Charles Hay Cameron'ın birdenbire deniz tarafına yürüyüşe çıkmasıyla başlar. Charles ve fotoğrafçı karısı daha sonra "tabutlarını yanlarına alarak" Seylan'a (oyunda ise Hindistan'a) bir yolculuğa çıkmaya karar verir. Woolf, teyzesi Julia'yı en son güvertede, "bozuk parası olmadığı için" hamallara Sör Henry Taylor ve Meryem Ana'nın büyük fotoğraflarını verirken gösterir (D, I, s. 237).

Woolf'un 53. doğum gününden bir hafta önce Ocak 1935'te, Vanessa'nın Fitzroy Street'teki 8 numaralı stüdyosunda yeniden yazılmış hâliyle oynanan *Freshwater*, (Orlando tarzında) aile şakalarına, biseksüellikle ilgili esprilere, hatta Tennyson'ın sahneye çıkmasına imkân vermişti. Vanessa, Julia Cameron rolündeydi, Leonard onun kocası Charles olmuştu, Woolf'un on altı yaşındaki yeğeni Angelica da Ellen Terry rolünü üstlenmişti. Julian, Ellen'la (Angelica) beraber kaçan yakışıklı deniz subayı John Craig idi. Seksen kişiden oluşan seyirci topluluğu arasında Elizabeth Bowen, David Cecil, David Garnett ve Clive Bell de vardı.

Fakat Woolf katı ve fazlaca planlı bulmaya başladığı Leonard başta olmak üzere diğerleriyle çatışmaya girmekten bile çekinmemişti bu kez. Leonard ise azaltma çabalarına rağmen sigarayı hâlâ bırakmaması nedeniyle Woolf'a kızıyordu. Ayrıca, Woolf'un tatil hazırlıklarında ikisine değil, ailesine yer vermeyi tercih etmesine de sinir oluyordu. Londra Kütüphanesi'nin kadınlara üyelik hakkı tanımama ilkesini değiştirmeyi reddetmesi de Woolf'u kızdırmıştı. Babası Sör Leslie Stephen'in da desteklediği bu gelenek ikisi arasındaki başka bir çatışma noktasıydı. Woolf kadının dışlanması durumuyla bir kez daha burun burunaydı ve öfkeliydi.

Eserlerinin unutulacağı veya edebiyat tarihine emanet edileceği düşüncesi de onu endişelendiriyordu. Wyndham Lewis *Men without Art*'da [Sanatsız Adamlar] (1934) artık kimsenin Woolf'u ciddiye almadığını belirtmişti. Woolf'la ilgili kitaplaştırılmış ilk çalışmayı kaleme alan Winifred Holtby 1932'de Woolf'un çapının "sınırlı, hayata dokunuşunun zayıf" olacağı ve onun büyük bir halk kitlesini etkileyemeyeceği sonucuna varıyordu.² Moderniz-

2 Winifred Holtby'nin yer aldığı eser: Alice Wood, *Virginia Woolf's Late Cultural Criticism: The Genesis of "The Years", "Three Guineas" and "Between the Acts"* (Londra, 2013), s. 10.

me yöneltilen ters tepki kısa bir süre sonra kanonlaştırma ve fosilleştirme şeklini aldı. Harold Nicolson daha 1931'de bir BBC radyo yayınında Woolf, Joyce, Eliot, Lawrence ve Waugh'u savaş sonrası dönemin "modern" yazarları olarak övmüştü; bu ifade Woolf'u incitmişti çünkü onun "görevini tamamlamış" olduğu imasını taşıyordu.³ *Flush* bile dirençle karşılanmıştı; eleştirmenlere göre Woolf, tekniğini, gerçeği keşfetmek amacıyla kullanmakla ilgilenmekten çok kendi gerçekliğini denemek ve yaratmak gayesiyle kullanıyordu. Bunun sonucunda statüsüyle ilgili olarak hissettiği endişe, son dönem eserlerini şekillendirerek daha önceki hassasiyetini, diğerlerinin yazılarıyla ilgili yargılarından etkilenecek kadar artırdı. Hayatının son on yılında toplumsal ve siyasi eleştiriye yönelmesi söz konusu eleştirel tutuma tepki göstermenin bir yoluydu. Başka bir yolu da, siyasi istikrarsızlıkla vurgulanan eril yüksek edebiyat kültürünün değerlerine meydan okumasıydı.

Üç Gine başından beri çok tartışıldı. Yine Woolf'u eleştirenlerden biri olan Q. D. Leavis kitabın açıkça karşısındaydı; 1938'de yazdığı bir eleştiri yazısında kitabın "aslında eleştirilebilir" olmadığını iddia etti, çünkü Leavis'e göre kitap, kadınların alışveriş dışında bir şey yapmadığı, erkek faaliyetlerininse yalnızca "Westminster'da" çalışmayla sınırlandığı, sadece Woolf ve onun toplumsal sınıfı arasında geçen bir sohbeti. Leavis, Woolf'un söz konusu dönemde yaşamadığını iddia ediyordu. Aslında, sınıfı yalnızca onu soyutlamakta başarılı olmuştu, gelgelelim Woolf bu soyutlamadan yarar sağlamıştı. Woolf'un avantajlı konumu göz önüne alındığında, kadın haklarından şikâyet etmesi neredeyse gülünçtü. Üstüne üstlük, "Bu kitap saçma sapan ve cahilce olmakla kalmıyor, ki öyle, bazı tehlikeli varsayımlar, bazı akla hayale sığmaz iddialar ve bazı rezil tutumlar da içeriyor" diye yazmıştı Leavis.⁴ "Kadın tutarsızlığını" silah olarak kullanmak hiç de tartışma konusu edilmemişti; Leavis iğneleyici bir dille, bunun etkisi "Nazi inancı taşımayan Nazi diyalektiği gibi"ydi diye yazmıştı. Görünen o ki Woolf, sınıfının kadınlarına "görev

3 Bkz. A.g.y., s. 10, 2.

4 Q. D. Leavis, "Caterpillars of the Commonwealth Unite!", *Scrutiny* (Eylül 1938), s. 204. İncelemenin tamamı 203-14 sayfaları arasında yer almaktadır. Sonradan, 208. sayfada Leavis, Woolf'un şu sözünden şikâyet eder: "Herkesin en el üstünde tuttuğu proje, Nazi tavrıyla eleştiriye kökünden sökmektir." Eleştirisinin sonuna doğru, Woolf'un karma öğretim ve sosyal yapıda değişiklik için kampanya yapıyor olması gerektiğini öne sürer; böylece erkekler, kız çocuklarına, uygun oldukları en yüksek dereceli müfredat programına girmelerine izin verecektir (s. 213). Kitabın tonu içler acısı diye de ekler.

ve sorumluluk üstlenmeden kadınlığa özgü ayrıcalıkların tanınmasını" istemişti.⁵ Leavis, kitaptaki güç gösterisi niteliğinde kıyafetler giymiş erkek fotoğraflarının "kötü niyetle seçilmiş" olduğunu, tıpkı bu şekilde giyinmiş bir dizi kadın fotoğrafının da kolayca derlenip toparlanabileceğini sözlerine ekliyordu. Fotoğraflar kendi kendilerini bozguna uğratmıştı.⁶

Benzer şekilde Vita da kızgındı; Woolf'a kitabının neredeyse sahtekârlığa varan "yanıltıcı savlar" ileri sürdüğünü söylemişti.⁷ Woolf kızgınlıkla yanıt vererek Vita'dan açıklama istemişti; belli bir etki yaratmak için gerçekleri dürüstlükten uzak bir şekilde sıraladığını mı söylemek istiyordu? Woolf bunun, her şeyin ötesinde dürüst bir kitap olduğunu iddia ederek Vita'ya "gerçekleri toparlamak ve açıkça ifade etmek için hayatımda hiçbir şeye göstermediğim özeni gösterdim" demişti. Ancak, düşmanlık sona ermeyecekti; Woolf, "bana karşı suçlamalarını... gerekçeleriyle ortaya koymadığın sürece" ifadesini kullanarak Vita'ya onun "Solitude" [Yalnızlık] adlı son şiirini tarafsızca okuyamadığını söylemişti. Woolf dürüst olmamakla suçlanmadığını hissedene kadar sayısız teati oldu.⁸

Üç Gine'deki -Leavis'in sözünü *etmediği*- çarpıcı fotoğraflar aslında orada *olmayan* fotoğraflardı: Açıklanan ama metinde bulunmayan, İspanya İç Savaşı'nda ölen, kimliği belirsiz sivillerin fotoğraflarıydı onlar.⁹ Bilinçaltının sarsıcı hafıza parçalarının ço-

5 A.g.y., s. 204, 210.

6 Beş fotoğrafa yapılan yorum kapsamlıdır; Elena Gualtieri, yayımlanan resimlerdeki içerik, tarz ve kompozisyonun Woolf'un kupür albümünde bulunan ve 1931 ile 1937 yılları arasında *Üç Gine*'yi yazmaya hazırlanırken derlediği çizimlerdekilere çok fazla benzediğine değinmektedir. Bkz. Gualtieri, "Three Guineas and the Photograph: The Art of Propaganda", *Women Writers of the 1930s: Gender, Politics and History* içinde, ed. Maroula Joannou (Edinburgh, 1999), s. 166.

7 Vita Sackville-West, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, s. 412 [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. Basım, s. 390].

8 Virginia Woolf, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, ed. DeSalvo ve Leaska (New York, 1985), s. 414 [*Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. Basım, s. 391-2].

9 Emily Dalgarno, bu kişilerin yokluğunu Woolf'un "bahsettiği ölülerin fotoğraflarının basılmamasıyla ilgili hem İspanyol sansürü hem İngiliz kültürel gelenekleri" bilmesiyle açıklar (veya savunur). Woolf ise daha ziyade, fotoğrafın, orada olmayanın bir göstergesi olduğu fikriyle hareket eder. Bkz. Dalgarno, *Virginia Woolf and the Visible World* (Cambridge, 2001), s. 157. 11 Kasım 1936 tarihli *L'Humanité*'nin ölü bir İspanyol çocuğun öne çıkmış bir fotosuna yer veren ön sayfasının reproduksiyonu için bkz. s. 163.

zülünceye kadar tutulduğu yer olduğunu açıklamak için fotoğraf makinesi metaforuna başvuran Freud'un sözlerini tekrarlarsak, o fotoğraflar travmayı kaydetme işlevi görüyordu.¹⁰ Travmatik olayların fotoğrafları, pek de geçmiş zamanın yakalanması gibi yorumlanmaz, onun yerine kayda değer ve şiddetli ama bilinç henüz dâhil edilmemiş zamana ve olaylara erişir. Onlar ruha nüfuz eder, tıpkı ölüm fotoğraflarının Woolf'a nüfuz etmesi gibi. Fotoğraf, anlatı değil, travmanın cisimleşmesidir; zamansa tek bir yıkıcı deneyim patlamasıdır. Fotoğrafların "deneyimlenmemiş olayları" yakalaması, travmatik hafızanın yapısına benzer.¹¹ Olayın hafızada veya imgelemde yakalanması, tam da onun deneyimlenmemiş ama daha sonra bir fotoğrafta görülmüş olmasından kaynaklanır. Bu örneklerde görmek bir bilmeme biçimidir.

Virginia Woolf, Garsington'daki bahçede, Haziran 1926.
Fotoğrafı çeken: Leydi Ottoline Morrell.

10 Ulrich Baer, *Spectral Evidence: The Photography of Trauma* (Cambridge, 2002), s. 9.

11 A.g.y., s. 8.

Emily Dalgarno *Virginia Woolf and the Visible World*'de [Virginia Woolf ve Görünür Dünya] (2001), Woolf'un ataerkil toplum ile savaş arasındaki tarihsel bağlantıyı sorgulamak için nasıl İspanya fotoğraflarının görsel metinselliğine yaslandığına işaret eder. Gözle görülür hâle getirilen cezalar Woolf'un bağlantı kurarak sarsmaya çalıştığı şeydir: "Birinin diğerini imlediğini" açıklamak için "onlar [savaş fotoğrafları] ile kötü amaçlara alet edilmiş kültür ve düşünsel kölelik arasındaki bağı gözler önüne serebilir miyiz?" diye sorar.¹² *Üç Gine*'ye hazırlık için tuttuğu defterlerde Britanya ataerkisinin suiistimallerini belgelerken, fotoğraflar onun görüşünü genişleterek "Savaş nasıl engellenir?" sorusunu Avrupa kültürü bağlamına yerleştirir.

Üç Gine'de mektup biçiminin kullanılması kitabın, Woolf'un ölen yeğeni Julian Bell'le devam eden bir diyalogdan oluştuğu duygusunu vurgular; fotoğrafların kullanımıysa böylesine trajik görüntülerin propaganda amacıyla kullanılmasından doğan sanatsal ve ahlaki sorunlarla yüzleşir. Ancak, basında, diyelim ki *The Daily Worker*'da çıkan görüntülerin sansasyonundan kaçınmak, bunların yerine, aynı zamanda şiddet ve erkek otoritesi arasında bir bağlantı olduğunu ima eden, erkek gücünü yansıtan görüntüleri kullanmaktır. Woolf'un İspanya İç Savaşı fotoğraflarını yayımlamaması, görüntüleri, kurgusallaştırıldıkları için (yani, yalnızca genelleştirilmiş betimsel dilde var oldukları için) daha da tanınır hâle gelen, savaşın kötülüklerinin evrensel gösterimine dönüştürmesini sağlar. Yaralar veya kopmuş organlar resmedilmez, bu sebeple stilize bir savaşın metaforu hâline gelirler.

---

12 Virginia Woolf, "Three Guineas", *A Room of One's Own and Three Guineas* içinde, ed. Morag Shiach (Oxford, 1998), s. 292.

Virginia Woolf'un, Monk's House'un yazı kulübesindeki masası.

Görüntüler ortak hafızanın aracıdır. Woolf'un, 1926'da Hogarth Press tarafından basılan *Victorian Photographs of Famous Men and Fair Women* [Meşhur Erkekler ile Zarif Kadınların Victoria Döneminden Fotoğrafları] adlı eserde Julia Margaret Cameron'a ilişkin yorumlarının yer aldığı, fotoğrafla ilgili yayımlanan ilk yazısında içgüdüsel olarak kavradığı üzere, görüntüler, geçmiş bilgileri korumak için tercih edilen yoldur. Woolf küçük yaştan itibaren fotoğrafik imge örgüsü ve yorum için çaba ve vakit harcamıştı. Günlükleri, mektupları ve denemeleri fotoğrafik konuları ele alır ve Woolf, kurmaca eserlerinde fotoğrafik terimleri betimsel olarak kullanır. Leonard'la evlenmeden önce ve evliliği sırasında da fotoğraf çekmiş, bunları yıkamış ve bir dizi albümde saklamıştı. Woolf'un yayımlanan ilk günlüğünün başlangıç yılı 1897 dâhilinde fotoğrafa ilişkin yirmiden fazla atıf bulunur. Kardeşleriyle birlikte Bloomsbury'ye ilk taşındıkları 1904 yılına değin fotoğrafçılık Woolf'un hayatının değişmez bir parçasıy-

dı.¹³ Sonraki yıl Violet Dickinson'a, Amerika seyahati sırasında fotoğraflar alması için yalvarmıştı. 1895'ten başlayarak Kodak'ın her yıl yeni cep modelleri çıkarmasına ve bunların çoğunu edinmesine rağmen, Ethel Smyth'e söylediği gibi, Leonard'ın 1931'de daha pahalı bir Zeiss fotoğraf makinesini "müthiş bir tez canlılıkla" alması Woolf'u çok sevindirmişti.

Woolf, amatör olmalarına rağmen hepsi aktif fotoğrafçılar olan arkadaşlarıyla ve akrabalarıyla sık sık fotoğraf değiş tokuş ederdi. Leydi Ottoline Morrell, Vita Sackville-West ve Dora Carrington, Woolf'la fotoğraf alışverişinde bulunmuştu. Woolf evliliklerinden önce Leonard'a, kendince fazla asil bulduğu ilk seçimini beğenmemesi ihtimaline karşı, bir değil iki fotoğraf göndermişti. Woolf ve Leonard evliyken de fotoğraf çekmeyi ciddiye aldı; Leonard'ın günlüklerinde fotoğraf malzemesi harcamalarıyla ilgili düzenli kayıtlar vardır. Leonard hem Virginia'nın tek başına hem de Virginia ve Vita'nın birlikte yer aldığı fotoğraflarını çekmişti.¹⁴

Woolf arkadaşlarından kendisine sürekli fotoğraf göndermelerini istiyordu; artık hayatta olmayan arkadaşların fotoğrafları özellikle önemliydi; örneğin, 1924'te ölen Fransız ressam Jacques Raverat'nın dul karısından bir enstantane fotoğrafını rica etmişti. Hatta Woolf, Vita Sackville-West'i ayartmak için de fotoğrafları kullanmıştı. 1924'te ona yazarak büyük teyzesinin çektiği Tennyson ve diğerlerine ait fotoğraflara bakmak için ziyarete gelmesini istedi. Woolf 1927'de *Orlando* için Vita'nın fotoğraflarının çekilmesine yönelik ayarlamalar gerçekleştirdi. Yazabilmek için de fotoğrafları kullandı. 1931'de Vita'dan Harold Nicolson'ın spaniyel cinsi köpeği Henry'nin bir fotoğrafını istedi; bu, Woolf'un aynı adlı eserinde Elizabeth Barrett Browning'in köpeği Flush için fiziksel bir temel oluşturacaktı. Woolf'un Monk's House Al-

13 A.g.y., s. 363. Ayrıca bkz. Maggie Humm, "Cinema and Photography", *Virginia Woolf in Context* içinde, ed. Bryony Randall ve Jane Goldman (Cambridge, 2012), s. 295-6. Makale, Humm'un, Woolf ve fotoğrafları hakkındaki görüşlerini burada özetler: *Modernist Women and Visual Cultures: Virginia Woolf, Vanessa Bell, Photography and Cinema* (New Brunswick, NJ, 2003). Humm, makalesinde, fotoğrafların, "özellikle de Kodakların yaygın kullanımının... tartışmaya açık bir şekilde, değişen görsel modernlik bilincine en büyük katkısı sunduğunu" iddia eder (s. 296). Humm'a ait şu kaynak da yararlıdır: *Snapshots of Bloomsbury: Private Lives of Virginia Woolf and Vanessa Bell* (New Brunswick, NJ, 2005).

14 Röprodüksiyonlar için bkz. Mary Ann Caws, *Virginia Woolf* (Londra, 2001), s. 67.

bümleri olarak adlandırılan fotoğraf albümleri de benzer şekilde fotoğrafik kayıtlara yatırım yapıldığını gösterir.

Woolf ayrıca kurmaca eserlerindeki betimsel pasajlarda da fotoğraf terimlerini kullandı. Woolf'un *Flush*, *Üç Gine* ve *Orlando*'da fotoğrafları kullanışı, romanlarındaki fotoğrafa ilişkin çok sayıda göndermeyle benzerdir; örneğin, Julia Margaret Cameron imgelerini yansıtan *Jacob'un Odası*'nda, *Gece ve Gündüz*'de olduğu gibi, hatta *Deniz Feneri*'nin tınısında. Fotoğraf defterleri aslında *Üç Gine*'deki imge örgüsü için bir kaynak oluştururken, "Portreler" adlı öyküsü belirli bir fotoğrafik söz dağarcığı kullanır. Woolf'un daha önceki eserlerinde, *Gece ve Gündüz* romanında, insanların evlerinde sergilediği fotoğraflar onların kişilikleri hakkında genel bilgiler verir. *Yıllar*'ın sonunda Eleanor gazetesinde isimsiz bir diktatörün, muhtemelen Mussolini'nin fotoğrafını görünce gazeteyi hiddetle yırtar.

Woolf fotoğrafçılığa ilgi duymasına rağmen profesyonel olarak fotoğraflarının çekilmesinden hoşlanmıyordu; yine de *Vogue*, *Harper's Bazaar*, *Time* ve ulusal basında fotoğrafları çıkmıştı. "Paparazzi"ye, yani göz önünde olmak istemeyen kişilerin, yazarların, sanatçıların ve evlerinin, ayrıca bahçelerinin, stüdyolarının, yatak odalarının ve çalışma masalarının insafsızca fotoğraflanmasına da karşı çıkıyordu (*LETT*, V, s. 238). Ona göre mahremiyetin ihlali kesinlikle savunulamazdı. Cecil Beaton'ın fotoğraflarını çekmesine izin vermedi ve Beaton'ın fotoğraf koleksiyonunda fotoğrafının yer alması üzerine küplere bindi; kendisinden kesinlikle izin istenmediğini, kesinlikle poz vermediğini, "o korkunç solucanı hiç görmediğini" ama "işte sonsuza kadar burada zapt edildiğini" yazdı (*LETT*, IV, s. 258). 1939'da, James Joyce, Walter Benjamin ve Sylvia Beach'in fotoğraflarını da çeken Gisèle Freund'un karşısında poz vermek Woolf'a göre "millet baksın diye bir gönderin ucuna bayrak gibi çekilmeye" benziyordu (*LETT*, VI, s. 351).

Kaçınılmaz travmanın görsel tesiri *Üç Gine*'nin her yerinde apaçıktır; travmanın görsel olarak sergilenişi her ne kadar kısıtlanmış olsa da. İspanya'daki yaralılara ve katledilenlere ait fotoğrafların genelleştirilmiş fakat tekrarlanan varlığı, Woolf'un hem bunun korkunçluğuna kapılmasına hem de bu korkunçluk-

tan kopmasına olanak tanır; Woolf söz konusu durumu savaşın kalıcı deneyimi olarak yorumlar. Ölümün ve yıkımın travması kaybolup gitmez diyerek elbette kendi özel hayatında travmayla sürekli karşı karşıya kalışını yansıtır. Fotoğraflar, kitapta Britanyalı iktidar sahibi erkeklerin görkemli, buyurgan görüntüleriyle alaya alınan, kendi hayatının genellikle bastırılmış travma anlatısını destekleyerek, doğrudan doğruya deneyimlediği kriz ve kayıp anlarını tekrarlar ve ona hatırlatır. Yeğenin ölümüyle vurgulanan İspanya travması, İkinci Dünya Savaşı'nın ve Britanya'nın olası yıkımının yaratacağı travmayı önceden sezdirir; bu, Woolf'un kendi umutsuzluk duygusunu şiddetlendirmiş ve sonunda onun intiharına yol açmıştır. Yine de, Woolf'un travmadan kurtulmasının çaresi yazmaktı: "Geçmişe Dair bir Taslak"ta, "[Travmayı] bir bütün hâline getirmem ancak onu sözcüklere dökerek mümkün" diye yazmıştı. "Ne zaman bir darbe alsam hemen onu açıklama arzusuyla dolarım."¹⁵ Bu süreç, travmayı bireyin hayat hikâyesiyle yeniden bütünleştiriyor.

Woolf, fotoğrafların olayı yanlış aktardığını ve insanın olayla ilgili görüşünü sınırladığını bilse de, *Üç Gine*'de fotoğraflar olgu işlevi görür. Woolf, fotoğrafçılığı kitap boyunca kendinden emin bir şekilde eleştirdiği *Üç Gine*'nin sonunda bir fotoğraf (üniformalı bir erkeğe ait) eleştirisi daha sunar. Özel ve genel korkulara da yer verir. Sonunda, fotoğrafları analiz ederek ve kullanarak ulaştığı, yeni keşfedilmiş bir kesinlik sergileyen bir açıklık ortaya koyar. Muhatabıyla yüzleşerek şöyle yazmıştır: "Geçmişin seslerini dinlerken" sanki "fotoğraflara yeniden bakıyoruz, İspanya Hükümeti'nin bize neredeyse her hafta gönderdiği ölü bedenlerin ve yıkılmış evlerin resmine" ama yeni bir anlayışla. Woolf tarihin tekrerrür ettiğini vurgular: "Resimler ve sesler bugün de 2000 yıl öncekilerin aynısı." Woolf, fotoğrafın bozguna yol açtığı kadar telafi edici olduğunu da kabul eder.¹⁶

Ethel Smyth *Üç Gine*'yle ilgili olarak şunları söylemişti: "Kitabın o kadar muhteşem ki beni azdırıyor."¹⁷ Smyth birçok kişinin

15 Virginia Woolf, "A Sketch of the Past", *Moments of Being* içinde, ed. Jeanne Schulkind, 2. basım (San Diego, CA, 1985), s. 72 ["Geçmişe Dair Bir Taslak", *Varolma Anları* içinde, çev. İlknur Özdemir (İstanbul: Sia, 2020), s. 134] [Çeviri değiştirilmiştir].

16 Woolf ve fotoğraf konusu için bkz. Maggie Humm, "Virginia Woolf's Photography and the Monk's House Albums", *Virginia Woolf in the Age of Mechanical Reproduction* içinde, ed. Pamela L. Caughie (Londra, 2013), s. 219-48.

17 Ethel Smyth, Vanessa Curtis içinde, *Virginia Woolf's Women* (Londra, 2002), s. 184.

vereceği tepkiyi vermişti. Woolf'un kendisi de kitabın provalarını bitirdiği için heyecanlıydı –öyle ki bu onu özgürleştirmişti; kendisini buna adadığı için “hiçbir şeyden korkmuyorum” diye yazmıştı. “İstediğim her şeyi yapabilirim. Artık ünlü değilim, artık bir kaidenin üzerinde değilim... Sonsuza dek kendi başımayım. Hissettiğim şey şu: Terliklerimi ayağıma geçirdiğimde hissettiğim yayılma gibi.” Yine de *Üç Gine*'nin iyi bir kitap olmadığını hissediyordu ve kitap “ılımlı dudak bükme dışında hiçbir şeye yol açmayacaktı” (D, V, s. 136-7).

Woolf *Üç Gine* ve *Roger Fry*'in arasında Freud okumuştur. Okumalarına Mart 1939'da, Hogarth Press'in yayımladığı *Musa ve Tektanrıçılık* ile başlamıştı; aslında Hogarth Press 1924'ten beri, Lytton'un erkek kardeşi James Strachey'nin gözetimi altında Freud'a ait tüm eserlerin çevirisini yayımlıyordu. Woolf ve Leonard 28 Ocak 1939'da Freud'u Hampstead'deki 20 numaralı Maresfield Gardens adresinde ziyaret etti. Onunla muayenehanesinde buluştular ve Woolf, Freud'un divanında değil bir sandalyede otursa da yine de kendisini bir hasta gibi hissetmişti. Woolf, buluşmalarında Hitler'den ve savaştan söz ettiklerini söylemişti. Leonard ise anılarında Freud ziyaretinin uzun bir tasvirine yer verir. Woolf Aralık 1939'da “beynimin kavrama gücünü genişletmek için” diyerek yeniden Freud'un yazılarına dönmüştü.¹⁸

Woolf çifti Tavistock Meydanı'nda yan evde devam eden yıkım çalışmalarından kaynaklanan gürültü ve kargaşa nedeniyle Mayıs 1939'da çok da uzağa değil, Coram's Fields'ın hemen doğusunda bulunan Mecklenburgh Meydanı No: 37'ye taşındı. Ancak, vakitlerinin çoğunu Monk's House'da geçiriyorlardı. Vita'ya yazdığı 29 Ağustos 1939 tarihli mektup Woolf'un ruh hâlini yansıtır:

Filozofça davrandığımı sanmıyorum; daha çok uyuşmuş gibiyim... L. bahçeyle uğraşiyor, çim topu oynuyor, bize akşam yemeği pişiriyor: Ve dışarısı nasıl da kasvetli. Elbette içimde şu kadcıkcık vatanseverlik yok –ki bu işe yarayabilirdi– ve korku da yok, yani kendi bedenimle ilgili. Ama bu yaşlı bir beden. Yine de, bir on yıl daha yaşamalıyım.¹⁹

18 Virginia Woolf, *Diary*, 5. Cilt, s. 248; Leonard Woolf, *Downhill All the Way: An Autobiography of the Years 1919-1939* (Londra, 1967), s. 168-9.

19 Virginia Woolf, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, s. 426. [Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. Basım, s. 405] [Çeviri değiştirilmiştir].

Woolf bu sıkıntılı dönemde kurmaca dışı yazıya döndü; Roger Fry biyografisi üzerinde çalıştı. Bunca iyi tanıdığı birinin hayatını anlatmanın imkânsızlığı kadar, hakikate sekte vuran olgulara dayandığı için de moral bozan zor bir çalışmaydı bu. *Roger Fry: A Biography* Woolf'un yazmak istemediği ama sonraları "kendi kendini baskılama konusunda bir deney" diye atıfta bulunarak ödevi olduğunu hissettiği bir kitaptı (LETT, VI, s. 456). Metin, kendisinin de fark ettiği gibi zahmetliydi ve olgulara dayalıydı (LETT, VI, s. 456). Fry'ın, anma konuşmalarından çok müzikal methiyelerin öne çıktığı cenazesine katıldıktan sonra Woolf "Suskunluğu seviyorum" diye not etse de, birdenbire ve şiddetle kendi ölümünden korktuğunu da hissetmişti (D, IV, s. 243). Yine güven eksikliği vardı: *Yıllar* onu duygusal bakımdan yiyip bitirmişti ve elyazması biçiminde elden ele dolaşan *Üç Gine*'yle ilgili olarak bazı eleştirmenlerin uyandırdığı düşmanlık şüphelere yol açmıştı. Woolf, Nisan 1938'de, daha sonradan adı *Perde Arası* olarak değiştirilecek *Pointz Hall*'le aynı zamanda başladığı kendi Fry anlatısına giriştiğinde bir mecburiyet ruhuyla hareket etmişti. Kısmen Woolf için çok kişisel olduğundan, onun hayal etmediği bir biçimde Fry biyografisinin yazımı gitgide görev icabı yapılan bir iş hâline geldi. Bu kitapla boğuştukça onu yazabileceğine ilişkin şüphesi de o oranda artıyordu. Leonard'ın kitabın yetersiz olduğuna ilişkin yorumuyla da doğrulandığı gibi, bunun iyi bir kitap olacağına başından beri inanmıyordu. Kitapta *Orlando*'nun, hatta *Flush*'ın yaratıcı gücü bile yoktu.

Biyografinin önemli özelliklerinden biri arkadaşlık üzerinde odaklanmasıydı. Fry'a göre "isimlerin önemi azaldıkça insanların önemi artıyordu." Woolf, biyografinin sınırlamalarıyla ilgili bir yorumunda sözlerine şöyle devam ediyordu: "İnsanlar nasıl da önemliydi, hayatının bir ucundan diğerine arkadaşlıklarını nasıl da yaşadı, peş peşe her mektubunda arkadaşlarına nasıl da övgüler yağdırdı; bunların hiçbirisi isim listeleriyle ifade edilemez."²⁰ Bununla birlikte Woolf'un, Fry'ın arkadaşlıklarıyla ilgili ketumluluğu onu koruma anlayışından değil, hikâyeyi çok kişisel veya içli dışlı hâle getirme endişesinden kaynaklanıyordu.

İronik olan şu ki, *Roger Fry*'ın yayımlanmasından kısa süre sonra, 25 Temmuz 1940'da Almanya'nın güney İngiltere'yi işgal

20 Virginia Woolf, *Roger Fry: A Biography* (Londra, 1940), s. 269.

etme tehdidi neredeyse zirveye ulaşmıştı; öyle ki Vita 1 Ağustos 1940'ta Woolf'a her şeyin bu kadar belirsiz olduğu bir ortamda bir akşam ziyaretine gitmeyi aklından bile geçirmediğini söylemişti. Aslında işgal endişesi öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki, Dr. Adrian Stephen, Woolf ve Leonard'a bir saldırı durumunda kullanılacak öldürücü dozda morfin vermişti. Woolf 6 Ağustos 1940'ta, olası bir buluşma konusunda Vita'ya verdiği cevapta şöyle yazar: "Kocaman kamyonlar nehirden aşağıya kum torbaları taşıyorlar: Kıyılara toplanarak yerleştiriliyor. Onun için her şey alev alev yanmaya başlamadan gel." Vita 9 Ağustos'ta mücevherlerini ve vasiyetini çoktan daha güvenli bir yere -Harold Nicholson'ın erkek kardeşi Eric'in Dartmoor yakınlarındaki evine taşıdığını ve bunların dışında taşıdığı tek hazinenin *Orlando*'nun elyazması olduğunu bildirdi.²¹

29 Eylül 1940 tarihli günlük yazısı Woolf ile Leonard'ın yaşadığı korkuyu vurgular:

Onlar [bombardıman uçakları] iyice yaklaştı. Ağacın altına uzandık. Sanki biri tepemizdeki havayı testereyle kesiyormuş gibi bir ses duyduk. Yüzüstü yere yapıştık. Ellerimizi başımızın üstüne koyduk. L ağzını kapatma, dedi... Bombalar yazı kulübemin penceresini titretti. Bombalayacak mı diye sordum. Bombalarsa birlikte parçalanırız. Hiçliği düşündüm, düşünüyorum -ruhsuzluğu, ruhsuz hissedişimi. Sanırım biraz korku. (D, V, s. 16)

Woolf geçmiş aracılığıyla belirsiz ve bulanık bir geleceğin anlık görüntüsünü yakalayan romanı *Perde Arası*'na döndü. Romanı, yaklaşan savaşın ve İngiltere'yi, kendisini ve Leonard'ı bekleyen muhtemel felaketin tam anlamıyla farkında olarak yazmıştı, zira Naziler Haziran 1940'ta Fransa'yı çoktan yerle bir etmişti. Bu olaylar ve ülkeye yönelik gittikçe daha amansız hâle gelen fiili saldırılar, bu yıllarda Woolf'un hayatına ve sanatına melankoli, hatta belki de umutsuz bir hava getirdi. Günlüğüne savaş hakkında şunları yazmıştı: "Güvenlik duvarının dışını alıp götürdü. Hiçbir şey yankı yapmıyor. Beni kuşatan bir şey yok... Felaketin kıyısına doğru akıyoruz... Ya sonra? 27 Haziran 1941 olacak mı, aklım hayalim almıyor." Woolf aynı gün "Freud okuyarak odaklanmaya" çalışmıştı (D, V, s. 299).

21 Virginia Woolf, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf* içinde, s. 433, 434. [Virginia Woolf Vita Sackville-West Mektuplaşmaları, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska, çev. Mefkure Bayatlı (İstanbul: Agora, 2016) 2. basım, s. 412, 413, 414].

Leonard Almanların ülkeyi işgal etmesi durumunda gerçekleşmesi an meselesi olan bir sondan korkmuş ve fazladan benzin almıştı. Garajlarında karbon monoksit soluyarak kendi hayatlarına son verebileceklerini tasarlıyordu. Ama Woolf *Perde Arası*'nı bitirmesi gerektiğini düşünüyordu: "Bir şeyi bir son yazarak bitirmem gerekmez mi? Sondur rastgele günlük hayata canlılığını veren, hatta neşesini ve pervasızlığını" (D, V, s. 298). Woolf, romanının yazımına hazırlık olarak Elizabeth dönemine ait tiyatro eserlerini okudu ve kitabın sonuna doğru, 1 Şubat 1941'de Nazi hava saldırıları sürerken, Ethel Smyth'e eleştirisi hakkında şunları yazmıştı: "Bütün İngiliz edebiyatını baştan sona okuduğumu sana söylemiş miydim?" Yazısı şöyle başlıyordu:

Shakespeare'e geldiğimde bombalar düşüyor olacak. O yüzden çok hoş bir son sahne hazırladım: Shakespeare okuyorum, gaz maskemi unutmuşum. Uzaklarda kayboluyorum ve büsbütün unutuyorum... (LETT, VI, s. 466)

Woolf *Perde Arası*'nda geleneksel anlatı fikrini terk etti; bunun yerine karakterlerin zihinlerinin bölük pörçük anlık görüntülerini görürüz. Mesafeli bir anlatıcı bunların hepsini bir arada tutar. Bir fikrin yerini hemen bir başkası alır; böylece hem *Jacob'un Odası* hem de *Dalgalar*'ın tekniği ortaya çıkar. Hikâyenin farklı kısımları arasında biçimsel bölmeler de yoktur; ne bölümler ne de usulen verilmiş aralıklar. Anlatı, karakterlerin öznel fikri ile bir anlatıcının nesnel fikri arasında neredeyse sessizce kayıp gider. Metnin bütünlüğünü yankılar ve tekrarlar sağlar. Eserin genel ironisi, izleyiciler arasında meydana gelen küçük çaplı tekil dramatik olaylarla gösteride yer alan tarihsel unsurların karşılaştırılmasında yatar.

Woolf'un yetişkin hayatının çoğu savaşla şekillendi: Birinci Dünya Savaşı başladığında 32, Londra'nın yeniden bombalanmasının ardından Mart 1941'de hayatına son verdiğinde 59 yaşındaydı. Ocak 1941'deki saldırılarda Londra Ağır Ceza Mahkemesi, Londra Belediye Binası ve Christopher Wren'in eseri olan sekiz kilise ya ağır hasar görmüş ya da yıkılmıştı. Woolf 6 Ağustos 1940'ta günlüğüne şunları yazar: "Nehir kıyısında silah mevzileri kazan erkekler. Ben yürürken harıl harıl çalışan küçük karınca sürüleri gibi görünüyorlar" (D, V, s. 310). Woolf 19 Ağustos 1940'ta bir önceki gün hakkında şu kaydı düşer: "Bir gümbürtü

oldu. Tam tepemize geldiler. Uçağa ufak bir balığın gürleyen bir köpekbalığına baktığı gibi baktım... Bunların Londra'ya giderken çok alçaktan uçan beş bombardıman uçağı olduğu söyleniyor. Bu sefer kıl payı kurtulduk" (D, V, s. 312). Vita, Leonard ve Virginia daha önce, 14 Haziran 1940'ta -Almanlar Paris'e girdiğinde- Kent'teki Penshurst Place'i ziyaret etmişti. Bu, Woolf'un Penshurst Place'i ilk ziyaretiydi; hâlbuki zamanında Sör Philip Sidney'nin evi olduğu ve Woolf onun *Arcadia'sı* hakkında uzun bir makale yazdığı için bu ev uzun süredir ilgisini çekiyordu.

31 Ağustos 1940 tarihli günlük yazısı, Woolf'un, İngiltere'nin sonunda saldırıya uğradığını kabul etmesiyle başlar. Vita'yla yaptığı bir telefon görüşmesi onu endişelendirmişti çünkü Vita, Woolf'un patlayan bombaları duyabilmesi için ahizeyi yukarıya tutmuştu. Woolf'un telefon görüşmesinin ardından dışarıya çıkıp "çim topu oynaması" âdeta komiktir fakat daha sonra aynı gece kendi mahallesinde "hızla geçen uçaklar" ve "patlamalar" vardı (D, V, s. 314). İşgal korkusu şiddetlenmişti: "Korkuyorum muyum? Zaman zaman. İşin en kötü tarafı da insanın kafasının hemen ertesi sabah aniden çalışmaya başlamayacağı... İşgalin başlangıcı olabilir bu." Sözlerine, kehanette bulunur gibi şunları eklemişti: "Sakin sulara dalıp yüzeceğim" (D, V, s. 314).

Woolf başlangıçta *Perde Arası'nı* 1930'ların kararar siyasi durumuna bir çare olarak düşünmüştü. Nisan 1938'de bu eserde "gelişigüzel, kararsız ama bir şekilde birleşik bir bütün" arıyordu (D, V, s. 135). Ayrıca, Roger Fry'ı aklından çıkarmasını sağlayacak bir eser yazmayı umuyor ve entrika ya da "kozmetik enginlikler" istemiyordu. Kendisini "eğlendirecek" bir şey arıyordu (D, V, s. 135). Woolf'un Vita'ya yazdığı son mektuplardan biri, Haziran 1939'da 24 saatlik bir süreyi kapsayan ve Woolf'un ölümünden sonra yayımlanan *Perde Arası'nın* bağlamını anlatır. Woolf 30 Ağustos 1940'ta şunları yazar: "Burası son derece sakin - çim topu oynuyorlar- odana şimdi çiçekler koymuşum. Ve sen orada etrafına düşen bombaların arasında oturuyorsun."²² Miss La Trobe, tarihsel gösterisinde İngiltere'nin ihtişamını yeniden yaratmaya çalışırken, savaş *Perde Arası*'ndaki olaylar dizisini sinsice ve belirsizce gölgeler; konuşmalardan, yukarıdan geçen bombardıman uçaklarına kadar her yerde. Oysa Woolf bu kita-

ba savaş karşıtı bir polemik olan *Üç Gine'* den oyunbazca dümen kırmak için başlamıştı. Fakat Nazi hava saldırılarının yol açtığı kesinti hem fiziksel hem de psikolojik bir tehlike doğuruyordu, zira Miss La Trobe'un izleyicileri temsile karşı ilgisini kaybediyordu. Ahlak dersi vermekte olan papaz bile temsilin teması hakkında ahkâm keserken huzursuz olmuştu:

Bay Streatfield sustu. Dinledi. Uzaktan bir müzik sesi mi geliyordu kulağına? ...sözcüğü bıçak gibi kesildi. Bir vınlama böldü onu. Bir yabani kaz sürüsü gibi düzgünce sıralanmış on iki uçak tepelerinde belirdi. Müzik bunlardı. Seyircilerin ağız açık kaldı; gözlerini uçaklara diktiler. Sonra o vınlama vızıltıya dönüştü. Uçaklar geçiپ gitmişlerdi. (BA, s. 173-4)²³

Bu kesintiler romanında –herhangi bir kahraman olmadığı için– kahraman fikri de dâhil her şey parça parça olur. Giles Oliver yaklaşan savaşla ilgili güdük bir görüşü olan tek kişidir; yaşı ve Dalloway'imsi Lucy Swithin acizdir; Miss La Trobe'a kendi öfkesi ve mutsuzluğu ayak bağı olur; şair ve anne Isa Oliver ise etkili olamayacak kadar içine kapanıktır. Her biri birden fazla takma ad taşıyan kişiler düşünöldüğünde, kimliğin kendisi de “arada bir yerde” durur. Tutarsızlık, bölünme, pek yakında da savaş, korkunç bir heyulâ gibi hepsinin karşısında belirmiştir. Bu çözülmeyi dil de yansıtır: “Sözcükler cümlelerin içinde dümdüz yatmaktan vazgeçtiler” diye yazar Woolf (BA, s. 55).²⁴

Temsilin sonunda izleyicileri yansıtan aynalar, insanların kendi kendilerine oluşturdukları çoklu ve çarpık görünüşleri ile ve farklılıklarını gösterir ve Bayan Oliver'ın onun üç ayrı hâlini gösteren “üç bölmeli aynasını” hatırlatır (BA, s. 165, 12).²⁵ Üç bölüme ayrılanın, temsilin kendisi olduğunu öngörerek: Önsözün ardından gelen birinci sahne, romantik diyaloglarıyla Shakespearevari-ridir. İkinci sahne Restorasyon komedisini hicveder; üçüncüsü ise Hyde Park'ta trafiği yönlendiren bir polisi temel alan, Victoria çağı olaylarından oluşur. Son sahne olan “Bizler”, aynalar ortaya çıkıp orada toplanmış olanlara saldırınca izleyicileri şaşırtır.

Woolf'un son romanı olan *Perde Arası*, tıpkı ilk romanı gibi mekâna, ama *Dışa Yolculuk*'taki gibi Londra veya Güney Ameri-

23 *Perde Arası*, s. 175.

24 A.g.y., s. 58.

25 A.g.y., s. 167, 16.

ka'ya değil, bu kez bir İngiliz kır evine odaklanır. Edebiyat, ilk romanında olduğu gibi yine ön plandadır ve romanın başında ve sonunda Keats'in "Ode on a Grecian Urn" [Yunan Vazosundaki Şiir] şiirine atıf vardır. Açılıştaki Isabella'nın boş yemek odası ile evin ortasında duran, "boşluğun, sessizliğin sakin, saf özüyle" dolu bir vazo arasında ilişki kurulur (BA, s. 34).²⁶ Keats'in "Cold Pastoral"i [Soğuk Pastoral] aslında yalnızca Isabella'nın evinin değil, aynı zamanda *Perde Arası*'nın da dünyasını tasvir edebilir. Final sahnesinde perdenin kalkmasıyla, artık bir sığınak özelliği taşımayan, atalardan miras bir ev görülür. Oliver ailesinin Pointz Hall'üdür bu; artık yıkık, etrafı çorak, çok eski bir yerdir. Tıpkı duyulan "bedensiz" sesler ve "çamura gömülen" tek heceli sözcükler gibi (BA, s. 135, 191).²⁷ Dil, tarih ve İngiltere dağılmıştır, ya da durmuştur, tıpkı yakında Woolf için duracakları gibi. İleriye gören bu bölümün de ima ettiği gibi:

Kilisenin çanları her durduğunda, bir kez daha çalmayacak mı, diye düşünürdü insan. Çimenliğin ortasına kadar ilerleyen İsa durup kulak verdi... Ding, dong, ding... Bir vuruş daha olmayacaktı. (BA, s. 186)²⁸

Eylül 1940'ta Monk's House'da bulundukları sırada Mecklenburgh Meydanı 37 numaradaki evleri bombalandı ve ağır hasar gördü. Tavistock Meydanı 52 numara ise 18 Ekim 1940'ta ağır bir bombardıman altında kaldı; daha sonra bölgeyi ziyaret eden Woolf burayı harap hâlde görerek çalışma odasının ayakta kalan tek duvarıyla ilgili yorumda bulunmuştu (D, V, s. 331). Başka bir ziyaretinde otobüsle seyahat etmenin bile imkânsız olduğunu yazmıştı: "Sokaklar havaya uçuruluyordu. O yüzden metroyla Temple'a gittim; orada eski meydanlarımın metruk yıkıntıları arasında dolandım: derinden yaralı; paramparça; beyaz tozla örtülü eski kırmızı tuğlalar" (D, V, s. 353). John Lehmann o ayın ilerleyen günlerinde, Hogarth Press'in Mecklenburgh Meydanı'ndan Letchworth'e taşınmasına, Aralık'ta da Woolf'un mobilyalarının ve kitaplarının Monk's House'da ve köyde saklanmak üzere, Londra'dan Rodmell'e taşınmasına nezaret etti. Woolf günden güne "bir geleceğimiz olmadan yaşıyoruz" hissine kapılmaya başladı (D, V, s. 353).

26 A.g.y., s. 37

27 A.g.y., s. 138, 192.

28 A.g.y., s. 188.

Woolf intihar ettiğinde Leonard'la ikisi temelli Monk's House'da yaşıyordu, ama devamlı bir endişe içinde. Leonard, Home Guard'a²⁹ katılmayı düşünüyordu; Woolf ise "ben düşünerek savaşırm" demişti (D, V, s. 285). Düşman uçakları Sussex'te bile alçaktan geçiyor, zaman zaman kırsal bölgelere ateş açıyordu. İşgal âdeta kapıdaydı; ikisi de –elbette Leonard Yahudi olduğu için– tutuklanmaktan korkuyordu. Gestapo'nun –bir tutuklama tebliği niteliğindeki– "Kara Listesi"nde olduklarını düşünüyorlardı; sonraları bu listede oldukları ortaya çıkacaktı. İntihar etmeyi planlıyorlardı (D, V, s. 284-5).

Woolf'un *Jacob'un Odası*'ndan sonra, *Deniz Feneri*'nden önce yazdığı *Mrs. Dalloway* bazen dolaylı yoldan, bazen de Septimus Warren Smith'in durumunda olduğu gibi doğrudan doğruya savaşı ele alır. Fakat bu üç eserin hiçbirinde savaş alanındaki ölüm kahramanca olmamıştır. Woolf'un *Üç Gine*'de vurguladığı gibi, savaş hiçbir zaman soylu bir girişim olmamıştı. Bayan Dalloway'in tanık olduğu, Whitehall'a doğru yürüyen ve toyluk ile kararsızlıkla karışık bir disiplin içinde hareket eden on altılık acemilerin sahnesi, savaşın hayata karşı kayıtsızlığını vurgular (MD, s. 43-4).³⁰

Woolf bu süre boyunca çaresizlik hissediyordu; nihayetinde bu dayanılmaz hâle geldi. Baş ağrıları, uykusuzluk, endişe ve dikkatini toplama güçlüğüyle hücum ediyordu çaresizlik. Woolf *Perde Arası*'nın değerinden şüphe etmeye başladı ve Hogarth Press'teki eski direktörü, şimdiyse ortağı olan John Lehmann'a yazarak kitabı yayımlamamayı teklif etti. Sonraki günlerde dinlenmeye yanaşmadı ve ağzına pek bir şey koymadı. Leonard şu satırları yazmıştı: "Düşünceleri, kontrol edemeyeceği kadar hızlı akıyordu; delirmekten korkuyordu."³¹ Son doktoru Octavia Wilberforce yazdığı bir mektupta Woolf'un sözcüklerini kontrol edemediğini ve aşırı tepki verdiğini dile getirmişti.³²

Perde Arası'nı ve tashihini tamamladıktan sonra Woolf gerindi, depresyondaydı ve yeni bir projeye ihtiyaç duyuyordu. "Reading at Random" [Rastgele Okumalar] başlığını alacak daha

29 2. Dünya Savaşı sırasında İngiliz Ordusuna takviye amacıyla kurulmuş, gönüllülerden oluşan kara kuvvetleri birliklerinin tümü.

30 *Mrs. Dalloway*, s. 56-7.

31 Leonard Woolf, *The Journey Not the Arrival Matters: An Autobiography of the Years 1939-1969* (New York, 1970), s. 91.

32 Herbert Marder, *The Measure of Life: Virginia Woolf's Last Years* (Ithaca, NY, 2000), s. 351.

eleştirel makalelerden oluşacak bir derleme yerine “yaşayan bir portre” veyahut arkadaşlarından birinin sözcüklerden bir resmini çizme fikrini buldu. Aklına ilk gelen kişi, bir başka kadın arkadaş, muhtemelen de sonuncusu olan Octavia Wilberforce’tu. Woolf, Octavia’nın Lavington adlı bir kır evinde geçen erken çocukluk döneminin taslağını tamamlamıştı bile. Başta itiraz eden Octavia “analiz becerisinden uzak zihni dikkate alındığında... doğuştan aydınlatıcı biriyle konuşmanın” kendisi için bir fırsat olduğunu düşünerek buna razı oldu.³³ Octavia’nın pratik mizacı, Woolf’un değişmeyen ama takatini kesen, kendi kendini tahlil etme özelliğiyle tezat teşkil ediyordu. Woolf’un da fark ettiği gibi “meşguliyet elzemdır,” oysa Woolf, Octavia’nın “portresi”ne resmen başlayamayacak kadar güçten düşmüştü. İkisinin buluşması, Woolf’un Octavia’ya, annesinin ölümünden sonra babasının çektiği, insanı esir alan acının etkisinden ve hem kendisine hem de kız kardeşine yönelik muazzam duygusal taleplerinden söz edebilmesi için bir fırsat olmuştu yalnızca (D, V, s. 358). Woolf, “Bedensel bir haz aldığımı hiç hatırlamıyorum” diyerek Octavia’ya içini açmıştı.³⁴

Virginia Woolf’un Doğu Sussex’teki Monk’s House’un bahçesinde bulunan büstü.

33 Woolf’un alıntısı: A.g.y., s. 331.

34 A.g.y., s. 333.

Woolf, Brighton'da Octavia'yı ziyaret ettikten bir gün sonra, 28 Mart'ta üst kattaki oturma odasında bulunan masaya, biri Vanessa'ya, diğeri Leonard'a yazılmış iki mektup bırakarak Monk's House'tan çıktı.³⁵ Muhtemelen 18 Mart'ta kaleme alınmış ve Leonard için alalecele yazılmış üçüncü bir mektup da, bahçede bulunan kendi yazı atölyesindeki masanın üzerinde duruyordu. Vanessa'nın mektubu öyle görünüyor ki 23 Mart'ta yazılmıştı; Leonard'inkiyse ondan kısa bir süre sonra. İki mektup da gerektiğinde kullanılmak için bekletilmişti. Vanessa'ya hitaben yazılan not şöyle sona erer:

Artık sağlıklı düşünemez oldum. Elimde olsaydı çocuklarının ve senin benim için ne kadar önemli olduğunuzu sana anlatırdım. Herhâlde biliyorsun, bununla çok savaştım ama artık beceremiyorum.

Leonard'a yazdığı, 18 Mart 1941 tarihli mektup ise şöyle başlar:

Eminim, yine çıldırıyorum: O berbat dönemi tekrar atlatabileceğimizi sanmıyorum. Ve bu sefer iyileşemeyeceğim... O yüzden en doğru gelen şeyi yapıyorum. Bana mümkün olan en büyük mutluluğu verdin... Bu feci hastalık gelene kadar yaşadığımız mutluluğu hiçbir çiftin yaşayabileceğini sanmıyorum... Hayatımdaki bütün mutluluğu sana borçluyum... Her şey beni terk edip gitti, tek kalan, iyiliğine olan inancım.³⁶

28 Mart 1941'de yazılmış olması muhtemel ikinci mektup yine Leonard'ın ona "tam bir mutluluk" yaşattığını ama Woolf'un hastalığını kesinlikle atlatabileceğinin farkında olduğunu belirterek başlar. "Bütün söylemek istediğim şu: Bu hastalık gelene kadar tam anlamıyla mutluyduk; bütün bu mutluluk senin sayende idi" diye yazar Woolf. Mektup şu sözlerle biter: "Tüm yazdıklarımı imha eder misin[?]"³⁷

Woolf öğlen vakti yarım mil uzaktaki Ouse Nehri'ne yürümüştü ve kürk mantosunun cebine büyük bir taş sokmuştu. Yüzme biliyordu ama nehre atlayarak kendini boğulmaya zorlamıştı. Yazdığı notu bulan Leonard nehir kıyısına koştu; onun suda yüzen bastonunu buldu fakat hummalı arama çalışmalarına rağmen cesedini bulmak neredeyse üç hafta sürdü. Cesedi 18 Nisan 1941'de birkaç genç bisikletçi nehrin biraz aşağısında buldu; başta onu yüzen bir kütük sanmışlardı. Ertesi gün bir soruşturma yürütüldü ve "akli dengesinin bozulması sebebiyle intihar"

35 Hermione Lee, *Virginia Woolf* (Londra, 1996), s. 760. Marder, *The Measure of Life*'ta sayfa 341'de bir oturma odasında şömine rafında olduklarını söyler.

36 Virginia Woolf, Marder içinde, *The Measure of Life*, s. 336, 342.

37 Lee, *Virginia Woolf*, s. 760.

yönünde karar verildi. Vita, Woolf'un cesedinin bulunmasından önce, "nehirde yaşanan gelgit" nedeniyle onun "muhtemelen denize sürüklendiğini" umarak cesedin bulunmamasının daha iyi olacağını düşünüyordu; "O denizi severdi."³⁸

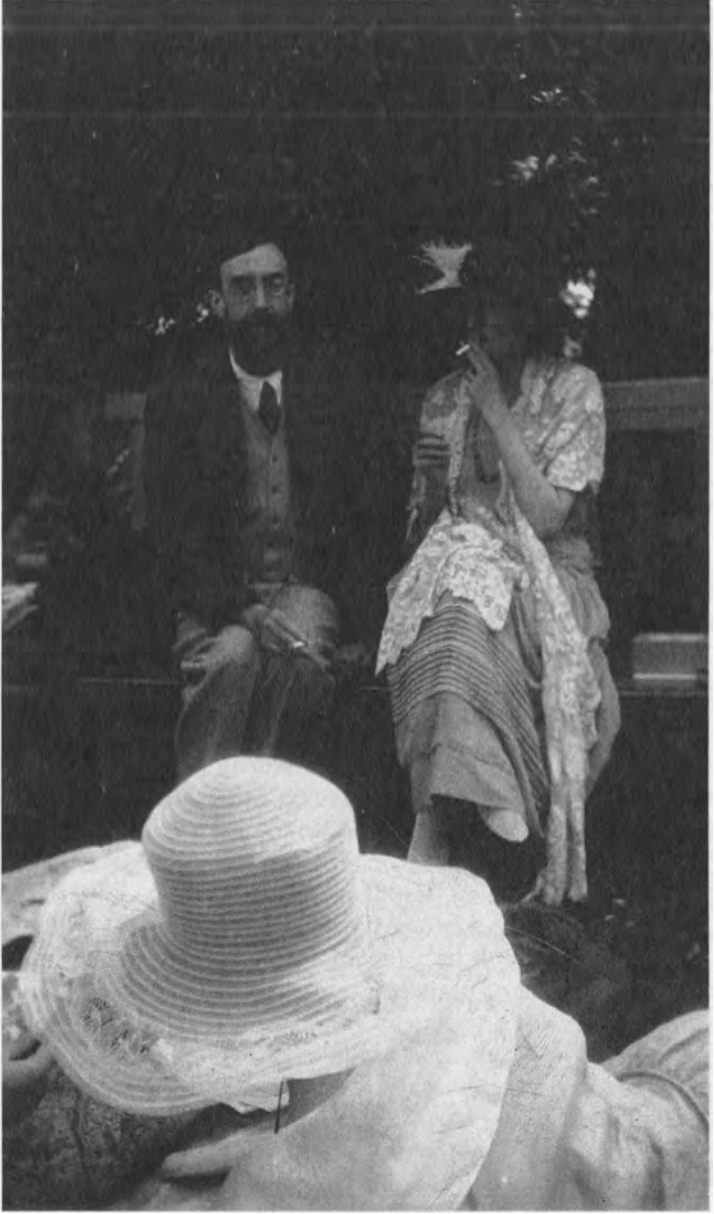
Woolf'un cesedinin bulunmasından önce Leonard'la görüşen Octavia, savaşın Woolf'un Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında yaşadığına benzer yeni bir çöküntü daha yaşayacağı korkusunu canlandırmış olabileceğine inanıyordu. Leonard, Octavia gittikten sonra yazdığı notta (tarih atılmamış) şunu kabul ediyordu: "Boğulduğunu biliyorum, yine de acaba geldi mi diye kapıyı dinliyorum. Bunun son sayfa olduğunu biliyorum, yine de onu çeviriyorum."³⁹ En başından beri, *Titanik*'in batışını ilk merak edişinden beri, Woolf, deniz ve ölüm iç içe geçmişti. Lirik derinlere batma ve tıpkı bir rüyadaki gibi dibe inme duygusunun aksine, bu eylemin kolayca gerçekleşmediğini biliyordu. Ceplerine taş koymak gerekiyordu. Koydu.

Virginia Woolf 21 Nisan'da yalnız Leonard'ın huzurunda yakıldı. Külleri Monk's House'un arkasındaki bahçenin hemen dışındaki bulunan büyük bir karaağacın altına gömüldü; bu ağaç Woolf çiftinin "Leonard ve Virginia" adını verdiği iki ağaçtan biriydi. Mezar taşına *Dalgalar*'ın bitiş sözcükleri yazıldı: "Sana doğru fırlatacağım kendimi, yenilmeden ve boyun eğmeden, Ah Ölüm!"

Virginia Woolf'un son sözleri şunlardı: "Tüm yazdıklarımı imha eder misin." Leonard'a yazdığı intihar mektubunun kenarına düştüğü bu notta Leonard'ın hangi "yazdıklarını" imha edeceği açık değildir: Son romanı *Perde Arası*'nın daktiloyla yazılmış müsveddeleri mi, İngiliz edebiyatı tarihiyle ilgili bir proje olan *Anon*'ın birinci bölümü mü, yoksa bereketli günlüğü ve mektupları mı? Woolf bu yazılanların hepsinin imha edilmesini istediye de Leonard bu isteğe uymadı. Onun romanını yayımladı, önemli günlük yazılarını *Bir Yazarın Günlüğü* adlı kitapta derledi ve elyazmalarının, günlüklerinin ve mektuplarının hepsini özenle sakladı; böylece Woolf'un her satırda yakalanan eşsiz sesini ve kişiliğini korudu. Leonard, Hogarth Press'i 1946'da Chatto & Windus'a satana dek şirketi yönetmeye devam etti ve 1969'daki ölümüne dek Monk's House'ta yaşadı.

38 Vita Sackville-West, Victoria Glendinning içinde, *Leonard Woolf: A Biography* (New York, 2006), s. 330.

39 Leonard Woolf, Marder içinde, *The Measure of Life*, s. 343.

Lytton Strachey ve Virginia Woolf, Garsington'daki bahçede sigara içerken, 1923.

SONSÖZ

Dalgaların üstünde, bir bulut gibi geçeceğim.

Virginia Woolf (*D*, iii, s. 218)

Woolf'u tanıyanlara sık sık onun hüzünlü ve kederli biri olup olmadığı sorulmuştur. Elizabeth Bowen bu kişilerden biriydi. Bowen'a göre Woolf'un varlığında,

Sıklıkla, üzüntü, keder, daha büyük bir korkudan oluşan ters yönde bir akımının farkına varmamanız imkânsızdı. Ama esas olarak kahkaha atmayı ve hareket etmeyi seven bir insan izlenimi bırakırdı... Ve mutluluğunu size de geçirme gücü olağanüstüydü.

Bowen, onun gülüşünün "katıla katıla, adeta boğulur gibi, hoş ve bol kahkahalı" olduğunu hatırlıyordu. "İşte bana kalan da bu." Angelica Garnett, Woolf'la ilgili olarak şunları hatırlar:

Asla sessiz sakin, asla hareketsiz değildi. Çaydan sonra, dizleri lambanın ve sigara ağızlığının altında belirli bir açıyla birleşmiş hâlde, arkadaşıyla otururken bile, diğer insanların yaptıkları onu ilgiyle titretirdi.¹

Ya Bloomsbury Grubu? Kısmen bu kalabalık topluluğun aşkları, arkadaşlıkları ve ölümü paylaşarak yaklaşık yirmi yıl boyunca yaşamış olması nedeniyle son bir özet sunamıyoruz. Rebecca West, Bloomsbury konusunda aşağıdaki sözleri söylerken *À la recherche du temps perdu*'ye ² atıfta bulunarak ironik, hatta belki de acımasız bir özet sunar. Bloomsbury

Madam Verdurin'in kabilesini hatırlatan ama kendilerini Guermanteslar sanan bir gruptu; işin asıl ilginç yanı ise hepsinin Proust'u okumuş, kendi durumlarının en son eser öğelerine kadar çözümlemişini görmüş ama bunu anlayamamış olmalarıydı.³

1 Elizabeth Bowen, "Recollections", *Recollections of Virginia Woolf by Her Contemporaries* içinde, ed. Joan Russell Noble (Londra, 1972), s. 49, 50. Angelica Garnett, "Recollections", A.g.y., s. 86.

2 *Kayıp Zamanın İzinde*.

3 Rebecca West, "Recollections", A.g.y., s. 89.

İhtilaf kulak tırmalıyor ama büsbütün hatalı da değil. Vendurin'ler öncüydü, avangart ve geleceği parlak sanatçıları cezbediyorlardı; Guermanteslar ise meşhur ve köklüydü. Ama merkezde duran Madam Verdurin değil, şu işe bakın ki kendini Proust'un karakterlerinden pek çoğunun yanında rahat hissedecek olan Virginia Woolf'tu. West'e göre Woolf kimi zaman bir varlıktan çok bir hayalete benziyordu.

Virginia Woolf ilk eserlerini isimsiz olarak yayımlamıştı ama öldüğünde, İngilizce konuşan dünyanın belki de en meşhur kadın romancısıydı. Sosyal hayatında dehasını sergiler gibiydi ama özel hayatında ruhsal umutsuzluğunu saklıyordu. Jane Carlyle hakkında dediği gibi, özel hayatını böylesine içine kapalı tutarken, "aslında kendi resmini bu kadar parlak bir şekilde kâğıda geçirebilmiş kişilerin sayısı bir elin parmaklarını geçmez."⁴ İniş çıkışlarına rağmen ünü bütün dünyaya yayılmış, Woolf bütün dünya tarafından kabul görmüştü. Bir keresinde "Köklerim var ama akıyorum" diye yazmış ve kendisine ve okurlarına şunu hatırlatmıştı: "Her gün kazıp çıkarıyorum. Kendi kalıntılarımı buluyorum kumda" (W, s. 83, 104).⁵

---

4 Virginia Woolf, *The Essays of Virginia Woolf*, 1. Cilt, ed. Andrew McNeillie (New York, 1986), s. 54.

5 *Dalgalar*, s. 88 [Çeviri değiştirilmiştir], s. 108.

SEÇME KAYNAKÇA

Virginia Woolf'un Türkçeye Çevrilmiş Bazı Eserleri

Deniz Feneri, çev. Gökçe Müderrisoğlu Aktaş, İstanbul: İndigo Kitap, 2018

Dalgalar, çev. İlknur Özdemir, İstanbul: Kırmızı Kedi, 2012

Kendine Ait Bir Oda, çev. Ezgi Taboğlu Özkülahçı, İstanbul: İndigo Kitap, 2017

Güvenin Ölümü çev. Zuhâl İnal, İstanbul: Aylak Adam, 2018

Jacob'ın Odası çev. Nazan Arıbaş Erbil, İstanbul: İthaki Yayınları, 2016

Yıllar çev. Oya Dalgıç, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2004

Benlik Üzerine Denemeler çev. Esra Çakıruylası, İstanbul: Ayrıntı Yayınları 2017

Varolma Anları, çev. İlknur Özdemir, İstanbul: Sia, 2020

Orlando, çev. İlknur Özdemir, İstanbul: Kırmızı Kedi, 2014

Eserler

The Voyage Out (1915), [Dışa Yolculuk]

"A Mark on the Wall", *Two Stories* (1917)

"Kew Gardens" (1919)

Night and Day (1919) [Gece ve Gündüz]

Monday or Tuesday (1921) [Pazartesi ya da Salı]

Jacob's Room (1922) [Jacob'un Odası]

The Common Reader: First Series (1925) [Bir Okur Olarak 1]

Mrs Dalloway (1925) [Bayan Dalloway]

To the Lighthouse (1927) [Deniz Feneri]

Orlando: A Biography (1928) [Orlando]

A Room of One's Own (1929) [Kendine Ait Bir Oda]

The Waves (1931) [Dalgalar]

The Common Reader: Second Series (1932) [Bir Okur Olarak 2]

Flush: A Biography (1933) [Flush]

The Years (1937) [Yıllar]

Three Guineas (1938) [Üç Gine]

Roger Fry: A Biography (1940)

Ölümünden Sonra Basılan Eserler

Between the Acts (1941) [Perde Arası]

The Death of the Moth and Other Essays, ed. Leonard Woolf (1942)

A Haunted House and Other Short Stories, ed. Leonard Woolf (1943)

The Moment and Other Essays, ed. Leonard Woolf (1947)

The Captain's Death Bed and Other Essays, ed. Leonard Woolf (1950)

A Writer's Diary ed. Leonard Woolf (1953) [Bir Yazarın Günlüğü]

Granite and Rainbow, ed. Leonard Woolf (1958) [Granit ve Gökkuşağı]

Essays, Contemporary Writers içinde, ed. Jean Guiguet (1965)

Collected Essays, 1.-4. Ciltler, ed. Leonard Woolf (1966-7)

A Cockney's Farming Experiences (Genç Dönem Eseri), ed. Suzanne Henig (1972)

Mrs Dalloway's Party (Kısa Öyküler), ed. Stella McNichol (1973)

The Flight of the Mind: Collected Letters, 1. Cilt: 1888-1912, ed. Nigel Nicolson ve Joanne Trautmann (1975)

Moments of Being (1976), 2. basım, ed. Jeanne Schulkind (1985) [Varolma Anları]

Freshwater: A Comedy, ed. Lucio P. Ruotolo (1976)

The Question of Things Happening: Collected Letters, 2. Cilt: 1912-22, ed. Nigel Nicolson ve Joanne Trautmann (1976)

The Diary of Virginia Woolf, 1. Cilt: 1915-19, ed. Anne Olivier Bell (1977)

- Books and Portraits: Some Further Selections from the Literary and Biographical Writings of Virginia Woolf*, ed. Mary Lyon (1977)
- A Change of Perspective: Collected Letters*, 3. Cilt: 1923-8, ed. Nigel Nicolson ve Joanne Trautmann (1977)
- The Diary of Virginia Woolf*, 2. Cilt: 1920-24, ed. Anne Olivier Bell ve Andrew McNeillie (1978)
- A Reflection of the Other Person: The Letters of Virginia Woolf*, 4. Cilt: 1929-31, ed. Nigel Nicolson ve Joanne Trautmann (1978)
- Virginia Woolf: Women and Writing* (Seçili Makaleler), ed. Michele Barrett (1979)
- The Sick Side of the Moon, Collected Letters*, 5. Cilt: 1932-5, ed. Nigel Nicolson ve Joanne Trautmann (1979)
- The Diary of Virginia Woolf*, 3. Cilt, ed. Anne Olivier Bell ve Andrew McNeillie (1980)
- Leave the Letters Till We're Dead, Collected Letters*, 4. Cilt: 1936-41, ed. Nigel Nicolson ve Joanne Trautmann (1980)
- The Diary of Virginia Woolf*, 4. Cilt, ed. Anne Olivier Bell ve Andrew McNeillie (1982)
- The Diary of Virginia Woolf*, 5. Cilt, ed. Anne Olivier Bell ve Andrew McNeillie (1984)
- The Complete Shorter Fiction of Virginia Woolf*, ed. Susan Dick (1985)
- The Essays of Virginia Woolf*, ed. Andrew McNeillie, 3 Cilt (1986-8)
- Congenial Spirits: The Selected Letters of Virginia Woolf*, ed. Joanne Trautmann Banks (1989)
- A Moment's Liberty: The Shorter Diary of Virginia Woolf*, ed. Anne Olivier Bell (1990)
- A Passionate Apprentice: The Early Journals, 1897-1900*, ed. Mitchell A. Leaska (1990)
- Paper Darts: The Illustrated Letters*, ed. Frances Spalding (1991)
- A Woman's Essays: Selected Essays*, 1. Cilt, ed. Rachel Bowlby (1992)
- Selected Short Stories*, ed. Sandra Kemp (1993)
- The Crowded Dance of Modern Life: Selected Essays*, 2. Cilt, ed. Rachel Bowlby (1993)
- Travels with Virginia Woolf* (Seyahat yazıları), ed. Jan Morris (1993)

The Essays of Virginia Woolf, 4. Cilt, ed. Andrew McNeillie (1994)

The Essays of Virginia Woolf, 5. Cilt, ed. Stuart N. Clarke (2009)

The Essays of Virginia Woolf, 6. Cilt, ed. Stuart N. Clarke (2011)

Biyografiler

Bell, Quentin, *Virginia Woolf: A Biography*, 2 Cilt (Londra, 1973)

Caws, Mary Ann, *Women of Bloomsbury: Virginia, Vanessa and Carrington* (New York, 1990)

Edel, Leon, *Bloomsbury: A House of Lions* (Philadelphia, PA, 1979)

Forrester, Viviane, *Virginia Woolf*, çev. Jody Gladding (New York, 2015)

Gordon, Lyndall, *Virginia Woolf: A Writer's Life* (Oxford, 1984)

Harris, Alexandra, *Virginia Woolf* (Londra, 2011)

King, James, *Virginia Woolf* (Londra, 1994)

Leaska, Mitchell, *Granite and Rainbow: The Hidden Life of Virginia Woolf* (New York, 1998)

Lee, Hermione, *Virginia Woolf* (Londra, 1996)

Marder, Herbert, *The Measure of Life: Virginia Woolf's Last Years* (Ithaca, NY, 2000)

Poole, Roger, *The Unknown Virginia Woolf*, 4. basım (Cambridge, 1995)

Rose, Phyllis, *Woman of Letters: A Life of Virginia Woolf* (New York, 1978)

Woolf Hakkındaki Eserler

Anscombe, Isabelle, *Omega and After: Bloomsbury and the Decorative Arts* (Londra, 1981)

Bell, Quentin, *Bloomsbury* (Londra, 1986)

Bell, Vanessa, *Selected Letters of Vanessa Bell*, ed. Regina Marler (New York, 1993)

Bennett, Arnold, "Is the Novel Decaying?", *Cassell's Weekly* (28 Mart 1923), *Virginia Woolf: The Critical Heritage* içinde, ed. Robin Majumdar ve Allen McLaurin (Londra, 1975), s. 112-14

Brosnan, Leila, *Reading Virginia Woolf's Essays and Journalism: Breaking the Surface of Silence* (Edinburgh, 1997)

Caramagno, Thomas C., *The Flight of the Mind: Virginia Woolf's Art and Manic-depressive Illness* (Berkeley, CA, 1992)

Chan, Evelyn Tsz Yan, *Virginia Woolf and the Professions* (Cambridge, 2014)

Curtis, Anthony, *Virginia Woolf: Bloomsbury & Beyond* (Londra, 2006)

Curtis, Vanessa, *The Hidden Houses of Virginia Woolf and Vanessa Bell* (Londra, 2005)

----, *Virginia Woolf's Women* (Londra, 2002)

Dalsimer, Katherine, *Virginia Woolf: Becoming a Writer* (New Haven, CT, 2001)

DeSalvo, Louise, *Virginia Woolf: The Impact of Childhood Sexual Abuse on her Life and Work* (Boston, MA, 1989)

Dubino, Jeanne, ed., *Virginia Woolf and the Literary Marketplace* (New York, 2010)

---- ve diğer editörler, *Virginia Woolf: Twenty-first-century Approaches* (Edinburgh, 2015)

Eaton, John P. ve Charles A. Hass, *Titanic: Triumph and Tragedy*, 2. basım (New York, 1995)

Forster, E. M., *Virginia Woolf* (Cambridge, 1942)

Froula, Christine, *Virginia Woolf and the Bloomsbury Avant-garde: War, Civilization, Modernity* (New York, 2005)

Gillespie, Diane F., ed., *The Multiple Muses of Virginia Woolf* (New York, 1993)

Glendinning, Victoria, *Leonard Woolf: A Biography* (New York, 2006)

Vita: The Life of V. Sackville-West (Londra, 1983)

Gualtieri, Elena, *Virginia Woolf's Essays: Sketching the Past* (Londra, 2000)

Hancock, Nuala, *Charleston and Monk's House: The Intimate House Museums of Virginia Woolf and Vanessa Bell* (Edinburgh, 2012)

Humm, Maggie, ed., *Edinburgh Companion to vw and the Arts* (Edinburgh, 2010)

Hussey, Mark, *Virginia Woolf A to Z* (New York, 1995)

Kirkpatrick, B. J. ve Stuart N. Clarke, *A Bibliography of Virginia Woolf*, 4. basım (Oxford, 1997)

Koppen, R. S., *Virginia Woolf, Fashion and Literary Modernity* (Edinburgh, 2011)

Laurence, Patricia, *Lily Briscoe's Chinese Eyes: Bloomsbury, Modernism and China* (Columbia, SC, 2003)

Lehmann, John, *Thrown to the Woolfs: Leonard and Virginia Woolf and the Hogarth Press* (New York, 1978)

Lounsberry, Barbara, *Becoming Virginia Woolf: Her Early Diaries and the Diaries She Read* (Gainesville, FL, 2014)

Love, Jean O., *Virginia Woolf: Sources of Madness and Art* (Berkeley, CA, 1977)

Marcus, Jane, ed., *Virginia Woolf and Bloomsbury: A Centenary Celebration* (Londra, 1987)

---, *Virginia Woolf and The Languages of Patriarchy* (Bloomington, IN, 1987)

Marcus, Laura, *Virginia Woolf: Writers and their Work*, 2. basım (Devon, 2004)

Nicolson, Nigel, *Portrait of a Marriage: Vita Sackville-West and Harold Nicolson* (Londra, 1973)

Noble, Joan Russell, ed., *Recollections of Virginia Woolf by Her Contemporaries* (New York, 1972)

Oldfield, Sybil, ed., *Afterwords: Letters on the Death of Virginia Woolf* (New Brunswick, NJ, 2005)

Philips, Kathy J., *Virginia Woolf against Empire* (Knoxville, TN, 1994)

Raitt, Suzanne, *Vita and Virginia: The Work and Friendship of V. Sackville-West and Virginia Woolf* (Oxford, 1993)

Randall, Bryony ve Jane Goldman, ed., *Virginia Woolf in Context* (Cambridge, 2012)

Reed, Christopher, *Bloomsbury Rooms: Modernism, Subculture, and Domesticity* (New Haven, CT, 2004)

Reinhold, Natalya, ed., *Woolf Across Cultures* (New York, 2004)

Rolls, Jan Ondaatje, *The Bloomsbury Cookbook: Recipes for Life, Love and Art* (Londra, 2014)

Rosenbaum, S. P., ed., *The Bloomsbury Group: A Collection of Memoirs, Commentary and Criticism* (Toronto, 1975)

Rosner, Victoria, ed., *The Cambridge Companion to the Bloomsbury Group* (Cambridge, 2014)

Sackville-West, Vita, *The Letters of Vita Sackville-West to Virginia Woolf*, ed. Louise DeSalvo ve Mitchell A. Leaska (New York, 1985)

Sellers, Susan, ed., *The Cambridge Companion to Virginia Woolf* (Cambridge, 2010)

Shone, Richard, *The Art of Bloomsbury: Roger Fry, Vanessa Bell and Duncan Grant*, James Beechey ve Richard Morphet makaleleriyle (Princeton, NJ, 1999)

----, *Bloomsbury Portraits: Vanessa Bell, Duncan Grant and their Circle* (Oxford, 1976)

Silver, Brenda R., *Virginia Woolf Icon* (Chicago, IL, 1999)

----, *Virginia Woolf's Reading Notebooks* (Princeton, NJ, 1983)

Smith, Angela, *Katherine Mansfield and Virginia Woolf: A Public of Two* (Oxford, 1999)

Spalding, Frances, *The Bloomsbury Group*, 2. basım (Londra, 2013)

----, *Virginia Woolf: Art, Life and Vision* (Londra, 2014)

Sproles, Karyn Z., *Desiring Women: The Partnership of Virginia Woolf and Vita Sackville-West* (Toronto, 2006)

Stape, J. H., *Virginia Woolf: Interviews and Recollections* (Londra, 1995)

Sutton, Emma, *Virginia Woolf and Classical Music: Politics, Aesthetics, Form* (Edinburgh, 2013)

Willis, J. H., *Leonard and Virginia Woolf as Publishers: The Hogarth Press, 1917-1941* (Charlottesville, VA, 1992)

Wilson, Duncan, *Leonard Woolf: A Political Biography* (Londra, 1978)

Wood, Alice, *Virginia Woolf's Late Cultural Criticism: The Genesis of "The Years", "Three Guineas" and "Between the Acts"* (Londra, 2013)

Woolf, Leonard, *An Autobiography*, giriş Quentin Bell, 1. Cilt: 1880-1911, 2. Cilt: 1911-69 (Oxford, 1980)

----, *Letters of Leonard Woolf*, ed. Frederic Spotts (San Diego, CA, 1989)

Zwerdling, Alex, *Virginia Woolf and the Real World* (Berkeley, CA, 1986)

TEŞEKKÜR

Virginia Woolf'u ve dünyasını kavrama girişimime yardımcı olan ve teşekkür etmek istediğim kişiler var: 23. Uluslararası Virginia Woolf Konferansı'nda *Üç Gine* ile ilgili bana söyleşi yapma imkânı sunan Simon Fraser University, Continuing Studies Eski Dekanı Helen Wussow; Aralık 2014'te "Transnational Modernisms" başlıklı konferansta Woolf ve Oryantalizm üzerine konuşmam için cömertlik göstererek beni davet eden University of Sydney'den Mark Byron; University of British Columbia'dan şu anda emekli olan iki eski meslektaşım: Woolf'un ilk hayranlarından John Hulcoop ve modernist bir *ehlikeyif* olan John X. Cooper. Brenda Maddox, büyüleyici konular seçmek için ortaya koyduğu enerji, zekâ ve sağduyuyla ilham verici bir biyografi yazarı; Michael Leaman ise Woolf'a başka bir açıdan bakma fırsatını bana sunacak güveni sergiledi. Daha geniş kapsamlı bahsedecek olursam, Woolf hakkında bilgi sahibi sayısız kişinin eseri, başkalarına takip edecekleri yolu açtı. Müteşekkirim. Elbette, kızım Dara ve oğlum Ryan'ın eğlenceli ve düşünceli destekleri olmasaydı Woolf'u araştırmam ve Woolf hakkında yazmam imkânsız olurdu. Anne MacKenzie ise sürekli olarak Woolf, Leonard ve Vita Sackville-West'in psikolojik yapısıyla ilgili fikirler sundu, tüm ilgili metinleri okudu, önemli mekânları benimle birlikte ziyaret etti ve beni küçükbüyük her türlü kafa karışıklığından uzak tuttu.

FOTOĞRAFLAR İÇİN TEŞEKKÜR

Yazar ve yayıncılar, aşağıdaki görsel materyal kaynakları ve/veya bunları çoğaltma izni için teşekkürlerini sunar.

Fotoğraf Alexander Turnbull Library, Wellington, Yeni Zelanda (Ref. MNZ-2532-1/2-F): s. 121; fotoğraflar © Charleston Trust: s. 24,113 (fotoğraf © Tony Tree, Charleston Trust adına); fotoğraflar Houghton Library, Harvard College Library, Cambridge, Massachusetts (Harvard Theatre Collection): s. 27, 32, 113, 134, 135, 142, 177, 204; fotoğraf Mortimer Rare Book Room, Smith College, Library, Northampton, Massachusetts (Leslie Stephen Photograph Album): s. 29; fotoğraf Myrabella: s. 69 (Bu dosya, Creative Commons Attribution-Share Alike 3.0 Unported lisansı kapsamında lisanslıdır ve her okur, aşağıdaki koşullar kapsamında eseri paylaşmakta [kopyalamak, dağıtmak ve yaymak ya da yeniden düzenlemek] veya uyarlamakta özgürdür; esere yazarın veya lisans verenin belirttiği şekilde atıfta bulunulması gerekir fakat size veya eseri kullanımınıza izin verilenden farklı bir şekilde kullanılmaması gerekir); fotoğraflar National Portrait Gallery, Londra: s. 18, 44, 58, 70, 78, 80, 91, 112, 115, 127, 130, 175, 187; fotoğraflar © National Trust Photo Library: s. 123, 124, 189, 201; fotoğraflar Ramsey and Muspratt koleksiyonu, Peter Lofts izniyle çoğaltılmıştır: s. 159, 167; fotoğraf Spudgun67: s. 101 (Bu dosya, Creative Commons Attribution 2.0 Generic lisansı kapsamında lisanslıdır ve her okur, aşağıdaki koşullar kapsamında eseri paylaşmakta [kopyalamak, dağıtmak ve yaymak ya da yeniden düzenlemek] veya uyarlamakta özgürdür; esere yazarın veya lisans verenin belirttiği şekilde atıfta bulunulması gerekir fakat eserin, size veya eseri kullanımınıza izin verilenden farklı bir şekilde kullanılmaması gerekir); fotoğraflar Tate, Londra: s. 15, 62, 93, 114, 116.

VIRGINIA WOOLF

IRA NADEL

Virginia Woolf, yirminci yüzyılın en önemli edebî şahsiyetlerinden biriydi ve öldüğünde belki de döneminin en tanınmış kadın romancısıydı. Kendine özgü stiliyle yeni bir yazar nesline ilham veren Woolf, *Bayan Dalloway*, *Deniz Feneri* ve *Orlando* gibi duygu yüklü romanlarıyla etkisini günümüzde de sürdürmeye devam ediyor.

Ira Nadel'in biyografisi Woolf'un mektuplarından, günlüklerinden, denemelerinden ve kurgularından yararlanarak kasvetli Hyde Park Gate'ten geniş ve ferah Bloomsbury'ye kadar yazarın yaşadığı yerlerin, hayatı ile eserlerine etkisini inceliyor. Woolf'un romanlarında kullandığı tekniği ve tarihe, sanata, dostluğa verdiği önemi vurgulayan Nadel, aynı zamanda yazarın ünlü Bloomsbury Grubu'ndaki yerini, Vita Sackville-West ile Leydi Ottoline Morrel gibi isimlerle ilişkisini, cinselliğe ve evliliğe karşı tutumunu, toplumsal konulara dair görüşlerini ve ruhsal durumunun eserlerindeki yansısını ele alıyor. Anlaşılır, kısa fakat yine de kapsamlı *Virginia Woolf*, değerli yazarın tüm hayranlarının beğenisini toplayacaktır.

"Ira Nadel'in *Virginia Woolf*'u, Woolf'un hayatını yazarın mektuplarda, denemelerde, kurgusal yazılarda anımsadığı hâliyle, kısa ve öz şekilde ele alıyor. Woolf'un yetiştirilme tarzını, aile hayatını, evliliğini, dostluklarını, ilişkilerini, zorluklarla dolu tıbbi geçmişini ve tarihi olaylara bakış açısını kapsamlıca işliyor."

– Alan Friedman,

Austin Teksas Üniversitesi İngiliz ve Karşılaştırmalı Edebiyat Profesörü

**RUNIK
KITAP**

 /RunikKitap

 /RunikKitap

 /RunikKitap

ISBN 978-625-7757-99-7

9 786257 757997